
Фридрих Эберт атындағы қордың
Қазақстандағы өкілдігі

ОРТА АЗИЯ ЖАСТАРЫ. ҚАЗАҚСТАН

Социологиялық сауалнама негізінде

Алматы, 2016 жыл

УДК
ББК
М

Авторлық ұжым:

Толғанай Үмбетәлиева, саясат ғылымдарының кандидаты (PhD)
Пэр Тешендорф, әлеуметтанушы

Евгения Плахина – техникалық редактор
Татьяна Захарян – беттеу
MSTRSK ЖШС – инфографика
Лена Позднякова – мұқаба дизайны

Орыс тілінен аударған: Шырынгүл Зухай,
филология ғылымдарының кандидаты

Зерттеуді «Қоғамдық пікір» институты жүргізді
(Қазақстан, Астана)

Ботагөз Ракишева, социология ғылымдарының кандидаты

Орта Азия жастары. Қазақстан. Социологиялық сауалнама негізінде. Проф. Клаус Хуррельманның (Германия, Берлин) ғылыми жетекшілігімен. Алматы, 2016. – 286 б

ISBN

Қазақстан жастарының әлеміне арналған бұл аналитикалық еңбек Фридрих Эберт атындағы қордың Қазақстандағы өкілдігі ұйымдастырып, 2014 жылы бүкіл ел көлемінде жүргізген социологиялық зерттеудің нәтижелері бойынша жазылды. Бұл зерттеу үшін Еуропада танымал жастар зерттеуі Shell Youth Study әдіснамасы Қазақстандағы шарттар мен ерекшеліктерге бейімделіп алынып, қолданылды. Сауалнаманың басты назары Қазақстан жастарына, олардың негізгі қызығушылықтары, армандары мен жоспарлары, құндылықтары, көзқарастары мен ойлары, сонымен қатар оларға әлеуметтену процесінде кез келетін сұрақтар мен проблемаларға аударылды. Бұл кітаптан әрбір оқырман өзі үшін қызықты және маңызды көптеген мәліметтер табады. Еңбек жалпы оқырман қауымға арналады.

УДК
ББК

ISBN 978-601-7407-61-2

© Ф. Эберт атындағы қордың
Қазақстандағы өкілдігі
© Deluxe Printery ЖШС, 2016

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	12
АННОТАЦИЯ	18
1-ТАРАУ. ЗЕРТТЕУ ӘДІСНАМАСЫ	28
1.1. Зерттеу мәселелері	29
1.2. Зерттеу әдістері	30
2-ТАРАУ. ЖАСТАРДЫҢ ӨМІР САЛТЫ ЖӘНЕ ЖАЛПЫ ҚАНАФАТТАНУШЫЛЫҒЫ	39
2.1. Салауатты өмір салты	40
2.2. Өзіне деген қатынасы, өзін-өзі бағалауы	45
2.3. Бос уақыт өткізу мәдениеті	50
3-ТАРАУ. ЖАСТАРДЫҢ ӨМІРЛІК МАҚСАТ-МҰРАТТАРЫ	57
3.1. Өмірлік жетістіктер	57
3.2. Білім және даму мен өзіндік даму жолындағы жоспарлар ...	66
3.3. Отбасы және неке	75
4-ТАРАУ. ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫ МЕН БАРАБАРЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ	106
4.1. Сенім және толеранттылық	112
4.2. Дін және діни құндылықтар	122
4.3. Жыныстық мәдениет және жыныстық қарым-қатынастар...	129
5-ТАРАУ. ЖАСТАРДЫҢ САЯСИ КӨЗҚАРАСТАРЫ	142
5.1. Саяси құндылықтар, қызығушылықтар және белсенділік ...	142
5.2. Мемлекеттік басқару және ел дамуы	162
5.3. Елдің сыртқы саясатқа қатысты бағдарлары және жастардың ұстанымы	176
ҚОРЫТЫНДЫ	194

КЕСТЕ, ДИАГРАММА ЖӘНЕ ИНФОГРАФИКА ТІЗІМІ

КЕСТЕЛЕР

1. Сандық сауалнаманың іріктеме жиынтығы 1000 респондент (14 облыстан, Астана, Алматы қалаларынан)	31
2. Жынысы	33
3. Этникалық тиістілігі	33
4. Жас мөлшері	34
5. Әлеуметтік жағдай индексі.....	36
6. Ата-анаңыздың білім деңгейі қандай?	37
7. Әлеуметтік топтар	38
8. Алкоголь және темекі өнімдерін (шылым, насыбай және т.б.) тұтынасыз ба?	42
9. Сіз өзіңіздің сыртқы келбетіңізге қаншалықты разысыз?	46
10. Қоғамдағы таптық жіктелуді сезінесіз бе? (ұлт деңгейінде) ...	47
11. Дәл қай салада?	48
12. Төмендегі іс-әрекет түрлерінің әрқайсысын қаншалықты жиі орындайсыз?	51
13. Өмірлік мақсаттар, жалпы деңгей	58
14. Қазіргі біліміңізді ескергенде ... деп санайсыз ба?	69
15. Соңғы оқу жылының орташа балы	70
16. Қазақстандағы білім сапасы туралы қандай ойдасыз?	70
17. Егер сізде шетелде оқу (оқуыңызды жалғастыру) мүмкіншілігі болса қай елді таңдар едіңіз?	72
18. Бағалар мен емтихандарды «сатып алатын» оқиғалардың болатындығымен келісесіз бе?	73
19. Кіммен бірге тұрасыз? Жалғыз, ата-анаңызбен, партнёрыңызбен немесе достарыңызбен/ туысқандарыңызбен тұрасыз ба?	77
20. «Бақытты отбасы» деген тіркесті естігенде сізде қандай ассоциациялар туады?	80
21. Болашақта өзіңізді қалай елестетесіз?	81

22. Сіздің ойыңызша некемен салыстырғанда жай бірге тұрушылықтың басты артықшылығы неде?	84
23. Қалыңдық алып қашу тәжірибесіне қалай қарайсыз? (ұлт деңгейінде)	86
24. Неше балалы болғыңыз келеді?	91
25. Қалаулы бала саны (ұлт және тұрғылықты жер деңгейінде) ..	93
26. Біздің бүгінгі қоғамымыздағы әйелдің отбасындағы орнын қалай анықтар едіңіз?	94
27. Отбасындағы әйелдің рөлі (ұлт деңгейінде)	95
28. Қазақстандықтар ең жоғары бағалайтын қасиеттер (ұлт деңгейінде)	108
29. Қазақстандықтар ең жоғары бағалайтын қасиеттер (қала/ауыл деңгейінде)	109
30. Төмендегі тұжырымдамалармен қаншалықты дәрежеде келісесіз?.....	110
31. Респонденттердің жекелеген адамдар тобына деген сенімінің орташа балы	114
32. Халықтың жекелеген топтарымен қоңсы қонуға дайындық..	115
33. Басқа жыныстық бағдардағы адамдарға қатынасыңыз қандай?	116
34. Қоғамдағы таптық жіктелуді сезінесіз бе?	119
35. Дәл қай салада?	119
36. Төмендегі себептерге қатысты кемсітушілік сезініп көрдіңіз бе?	121
37. Дінге көзқарасыңыз қалай?	124
38. Төмендегі тұжырымдамаларға сенесіз, күмәнданасыз немесе сенбейсіз	126
39. Дін қоғамдық өмірде қандай рөл атқаруы керек?	127
40. Қандай дінді ұстанасыз?	128
41. Қандай дінді ұстанасыз? (ұлт деңгейінде)	128
42. Қазіргі таңдағы қыз пәктігі туралы қандай ойдасыз?	132
43. Жыныстық қарым-қатынаста контрацептивтерді қолданасыз ба?.....	132
44. Аборт туралы қандай ойдасыз?	133
45. Қазақстан Республикасында демократияның дамуына жалпы алғанда қаншалықты қанағаттанасыз немесе қанағаттанбайсыз?	144
46. Төмендегі ойлармен қаншалықты деңгейде келісесіз немесе келіспейсіз?.....	147

47. Сіздің саяси көзқарасыңыз ата-анаңыздың ойларымен сәйкесе ме? 150
48. Ата-анаңыз саясатқа қатысты мәселелерді қызықтай ма? ... 152
49. Сізді волонтерлық іс-әрекеттермен айналысуға итермелейтін басты себептер қандай? 158
50. Жастар саясатқа қандай деңгейде қатыстырылады? (саяси партиялар құрамындағы жастар, жастар ұйымдары және басқа да үкіметтік емес ұйымдар) 160
51. Дауыс беру құқығына ие болғаннан бері неше рет сайлауға қатысқаныңыз есіңізде ме? 160
52. Қазақстанның бүгінгі таңдағы экономикалық ахуалын қалай сипаттар едіңіз? 163
53. Егер мүмкіндігіңіз болса Қазақстанның дамуына қатысар ма едіңіз? 165
54. Өз еліңіздің азаматтығын ауыстырғыңыз келе ме? 167
55. Сіздің ойыңызша төмендегі проблемалардың қайсылары қазақстандық қоғамға тән? 168
56. Сіздің ойыңызша Қазақстан қандай бағытта дамып келеді? 170
57. Саяси оқиғалар сіз үшін қаншалықты қызықты? 177
58. Әр ел немесе ұйым бойынша Қазақстан олармен жақын қарым-қатынас жасауға ұмтылуға; олардан алыстауға тырысуға; ұстамды, салқын қарым-қатынасқа көшуге немесе қазіргідей қарым-қатынасты сақтауға тиіс пе дегенді айтыңыз 178
59. Қазақстан өзінің даму жолында кімді үлгі тұтқаны жөн? 179
60. Еуразиялық экономикалық одақ құрамына енуі Қазақстанға қалай әсер етеді деп ойлайсыз? 182
61. Қазақстанның еуразиялық экономикалық одаққа мүшелікке ілесуіне референдумда дауыс бергіңіз келе ме? 185
62. Сіздің ойыңызша Қазақстан үкіметі Еуразиялық экономикалық одақта ұлттық мүдделерді қорғауға қаншалықты дайын? 186
63. Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түркіменстан елдерінің басын қосқан ортаазиялық одақ құрудың қажеттілігі бар деп санайсыз ба? 187

ДИАГРАММАЛАР

1. 1. Спортпен қаншалықты жиі айналысасыз?
(жыныстық деңгейде)41
2. Темекі өнімдерін тұтынасыз ба
(шылым, насыбай және т.б.)?43
3. Алкоголь қолданасыз ба?43
4. Қазақстандықтардың өзін-өзі анықтауы
(пайыздық көрсеткішпен)49
5. Тұрғылықты жері бойынша танымал іс-әрекет түрлері52
6. Төмендегі категориялар сіз үшін маңызды ма, жоқ па?
(жас мөлшері деңгейінде)59
7. Жоғары білім мен некенің маңыздылығы
(жыныстық деңгейде)61
8. Жоғары білім алудың себептері68
9. Таңдау құқығы болса нені таңдар едіңіз?71
10. Сіздің өміріңіздегі маңызды шешімдерді кім қабылдайды? ...76
11. Сіздің ойыңызша бақытты отбасы деген не?79
12. Бірге тұрушылыққа қарағанда некенің артықшылықтары –
болашақта өзін некеде көретіндердің пікірі бойынша82
13. Бірге тұрушылыққа қарағанда некенің артықшылықтары – өзін
болашақта некеде көретіндердің пікірі бойынша
(ұлт деңгейінде)83
14. Бірге тұрушылыққа қарағанда некенің артықшылықтары – өзін
болашақта некеде көретіндердің пікірі бойынша
(қала/ауыл деңгейінде)83
15. Қалыңдық алып қашу тәжірибесіне қалай қарайсыз?
(қала/ауыл деңгейінде)87
16. Біздің қоғамымызда көп әйел алу дәстүрі заңдастырылуға тиіс
деген оймен келісесіз бе, жоқ па?88
17. Біздің қоғамымызда көп әйел алу дәстүрі заңдастырылуға тиіс
деген оймен келісесіз бе, жоқ па?
(респонденттердің жынысы деңгейінде)88
18. Біздің қоғамымызда көп әйел алу дәстүрі заңдастырылуға тиіс
деген оймен келісесіз бе, жоқ па? (ұлт деңгейінде)89

19. Қыздар үшін отбасын құруға лайықты жас, (респонденттердің жынысына қарай)	90
20. Жігіттер үшін отбасын құруға лайықты жас, (респонденттердің жынысына қарай)	91
21. Қазақстандықтар ең жоғары бағалайтын қасиеттер	107
22. Респонденттердің жекелеген адамдар тобына деген сенімінің орташа бағасы	113
23. Басқа жыныстық бағдардағы адамдарға қатынасыңыз қандай? (діни ұстаным деңгейінде)	117
24. Қазақстанда жүзге немесе рулық қауымға қатыстылық қаншалықты маңызды деп ойлайсыз? (бұл сұраққа қазақ ұлтының өкілдері қана жауап береді – 637 респондент).....	120
25. Төмендегі пікірлердің қайсысы сіздің жыныстық қатынастарыңызды сипаттайды?	130
26. Төмендегі пікірлердің қайсысы сіздің жыныстық қатынастарыңызды сипаттайды? (жыныс деңгейінде)	131
27. Аборт туралы қандай ойдасыз? (діни ұстаным деңгейінде)	134
28. Төмендегі тізімдегі әр топтың құқықтары қандай?	146
29. Қоғамды ұйымдастырудың нормалары.....	148
30. Атауы жоқ.....	149
31. Саяси қызығушылықтар, жас мөлшеріне қатысты динамика	151
32. Саяси оқиғалар туралы ақпараттардың басты көздері қандай?	153
33. Сіз үшін саясатпен айналысудың, азаматтық бастамаларға қатысудың маңыздылығы қандай? (қала/ауыл деңгейінде)	154
34. Соңғы 12 айда волонтерлық іс-әрекеттерге қатыстыңыз ба?	155
35. Қоғамдық-пайдалы еңбекке ат салысу	156
36. Ақысыз қоғамдық еңбекпен қаншалықты жиі айналысасыз?.....	156
37. Соңғы 12 айда қандай волонтерлық іс-әрекеттермен айналыстыңыз?	157
38. Сіздің ойыңызша өз дауысыңыз төмендегі құрылымдардың жұмысына қандай деңгейде әсер етеді?	161
39. Елдің экономикалық дамуы үшін басты жауапкершілік кімнің қолында?	165
40. Өз еліңіздің азаматтығын қай елдің азаматтығына ауыстырғыңыз келеді? (бұл сұраққа азаматтығын	

ауыстырғысы келетін респонденттер ғана жауап береді – 78 респондент (7,8%)	168
41. Төменде көрсетілген ұйымдарға қандай деңгейде сенім артасыз? Толық, біршама деңгейде, аздап сенесіз немесе мүлде сенбейсіз	173
42. Қазақстанның ЕАЭО ену процесіне деген қатынас	181
43. Қазақстанның ЕАЭО қатысуы ақталды ма?	181
44. Еуразиялық экономикалық одаққа мүшелікке ілесу процесі төмендегі құбылыстарға қалай әсер етеді?	184

ИНФОГРАФИКА

1. Өзін-өзі анықтау	55
2. Бос уақыт	56
3. Өмірлік мақсат-мұраттар	98
4. Білім	100
5. Шетелде оқу	101
6. Бірге тұрушылық	102
7. Көп әйел алушылық	102
8. Неке	103
9. Қалыңдық алып қашу	104
10. Әйелдің отбасындағы рөлі	105
11. Дінге көзқарас	135
12. Құдайға сенім	136
13. Конфессия	136
14. Құндылықтар	137
15. Жыныстық қатынастар	139
16. Пәктік	139
17. Контрацептивтер	140
18. Аборт	140
19. Жыныстық қатынас бағдары бойынша азшылық өкілдеріне көзқарас	141
20. Саясатқа ықпал	189
21. Сайлауға қатысу	189
22. Саясат және азаматтық бастамалар	190
23. Саясатқа қызығушылық	191
24. Сыртқы саясат	192
25. Даму үшін бағдар	193

«Орта Азия жастары. Қазақстан» – бұл бүгінгі нақты өмірдегі ортаазиялық аймақтағы жас буын мәселесін – оның өмір сүру салтын, көзқарастары мен құндылықтарын, өзін-өзі анықтау (орыс тілінде самоидентификация – ауд. ескертуі) деңгейі мен басқа адамдарға қатысты төзімділігін, көңіл-күйі мен талап-талпыныстарын, сондай-ақ саясатқа және көрші елдермен жүргізіліп отырған интеграция мәселесіне деген қарым-қатынасын – сараптауға бағытталған Фридрих Эберт атындағы қордың Қазақстандағы өкілдігінің зерттеулік жобасы. Жастарға қатысты мұндай зерттеу жұмыстары басқа елдерде де жүргізіледі. Мысалы, осыған ұқсас зерттеу 2013 жылы Албания, Македония, Хорватия және Косово сияқты Оңтүстік Еуропа елдерінде жүргізілген. Зерттеудің әдістемесі мен дизайны 1953 жылдан бері Германия Федеративтік Республикасында жүргізіліп келе жатқан белгілі Shell Youth Study үлгісіне негізделген.

Ф. Эберт атындағы қордың өкілдігі Қазақстанда бұл жо-

баны «Қоғамдық пікір» зерттеу институтымен бірлесіп жүзеге асырды. Зерттеу 14 пен 29 жас аралығындағы жастарға бағытталған. Бұл жұмыс жас буын өмірінің көптеген қырларын қамтиды, дін, саясат, демократия, сән, экономикалық жағдай, халықтың түрлі топтарының құқықтары секілді тақырыптарды қозғап, жастардың осы мәселелерге қарым-қатынасын саралайды. Жобаны жүзеге асыруға Алексей Юсупов, Әлима Теңізбай, Евгения Плахина, Медет Сүлеймен, Ботагөз Ракишева, Айнұр Мәжитова, Евгения Руднева, Гүлден Ашкенова, Нұргүл Қайдарова, Алуа Жолдыбалина, Құралай Мұхамбетова, Анастасия Шандрыга, Айжан Нұрғалиевалар ат салысты.

Қазақстан және Орта Азияның басқа да елдерінің бүгінгі жастары – бұрынғы кеңестік республикалардың әрқайсысының өміріндегі бетбұрысты шақта дүниеге келіп, өсіп-өнген балалар. Бұл буын саяси, әлеуметтік, экономикалық өзгерістер мен технология дамуындағы жылдам серпін тудырған

әлемдік қауымдастықтың салмақты трансформациялары кезеңінде туып, ер жеткендігімен ерекшеленеді. Жоба аясында аймақтағы көршіелдер жастарының ұқсас және төркіндес ұстанымдарын анықтап қана қоймай, олардың көзқарастары мен

зерттелетін қоғамдардың даму үрдісіндегі айтулы айырмашылықтарды зерттеу де жоспарланды. Еңбектің ортаазиялық елдердің өзіндік даму ерекшеліктерін толығырақ түсінуге көмегі тиері сөзсіз.

КІРІСПЕ

Кеңестік дәуірде көпшілікке мәлім бір дәстүр үстемдік құрған еді. Жастар комсомол мен пионерлердің келесі буынына арнап аңғал тілектер жазған жолдауларын жерге көметін. Ол кезде идеологиялық құндылықтардың 50 немесе 100 жылдан кейін де еш өзгермейтініне сенім зор болатын. Олар болашақ ұрпағына өздеріне коммунизмді көрудің сәті түскені туралы жазған болар, бәлкім!

Ал қазіргі жастар өз немерелеріне қандай жолдау қалдырар еді? Олардың ядролық қарусыз дүние немесе жарқын болашақ құру туралы жазары күмәнді. Жастардың не жазары олардың қандай әлеуметтік ортадан шыққанына тікелей байланысты болуы мүмкін. Қазір көптеген адамдардың «Бізде бәрі болса және ол үшін бізден ешқандай жауапкершілік талап етілмейтін болса!» деген ұстаныммен өмір

сүретіні жасырын емес. Аздаған позитивті үрдістер байқалып жүргеніне қарамастан ортаңғы таптың азаматтық белсенділігі төмен. Халықтың табысы төмен топтары өздерін «өмірдің бұл мейрамында жат адамдармыз» деп санайды, олардың бірінші және екінші топ өкілдерінде бар дүниені қалаулары әбден мүмкін. Ал егер кедейлер көп болып, сословиелік бөлу біртіндеп әлеуметтік тұйықтанушылықтың бір формасына ауысып кетсе, міне, бұл өте жаман. Бұл жерде де А. Маслоудың әйгілі қажеттіліктер иерархиясын көреміз. Адамда нені оқып, кімді тыңдап, қайда баруға қатысты таңдау ғана емес, сонымен қатар бос уақыты үшін, өзі мен балаларының интеллектуалдық және мәдени дамуы үшін жұмсайтын ақшасы да болуға тиіс.

Тарихи тәжірибе бізге жоғалған ұрпақтың болмайтынды-

ғын, керісінше адасқан және тиімсіз мемлекеттердің болатындығын көрсетеді. Олар «Титаник» секілді барлық жолаушыларды – жастарды да, қарттарды да – өзімен бірге тартып әкетеді. Сөйте тұра жастардың кез келген ортасында әу бастан бір мезгілде әрі жасампаз, әрі күйреткіш сипаттағы энергетика болады. Өмірде көп нәрсе қоғамның жастарға табыстап беретін саяси, экономикалық, мәдени, біліми және рухани-құндылықтық «генетикалық кодқа» байланысты деп жорамал жасауға болар еді. Бұл «код» басынан бастап ақау болса, бүкіл қоғамдық дамуда белгілі бір «мутация» орын алады. Ал ол жағдай өз кезегінде қоғамдық дамуды жиі құлдырауға әкеліп соқтырады. Сол себептен жастарға арналған кез келген ғылыми, теориялық және қолданбалы зерттеулердің маңызы зор, бірінші кезекте жастар саясатымен айналысатын мемлекеттік қызметкерлер үшін. Өйткені бұл жерде сөз саяси жүйенің өзін-өзі сақтауы жөнінде болып отыр. Таяу Шығыс және Солтүстік Африка елдерінде орын алған оқиғалар тұрақ-

танған саяси жүйелерді талқандаудың қозғалтқыш күшіне айналған пост-отарлық кезеңнің «newgeneration»-і неге қабілетті екенін толық көрсетті.

Қазақстанда жастар проблемасына тек соңғы жылдарда ғана қарқынды назар аударыла бастады. Бұл жайт мүмкін «адами капиталдың» сапасы туралы, яғни, қазіргі саяси және экономикалық жүйені ерте ме, кеш пе мұраға алып қалатын буын туралы сұрақтың туғанына байланысты болуы керек. Оның сыртында алаңдатарлық жайттарға экстремистік және лаңкестік іс-әрекеттерге айыпты деп сотталған жастар санының өсіп бара жатқандығы да қосылды. Сондай-ақ үрейлі құбылыстар қатарына жастар арасындағы жұмыссыздықтың кеңеюіне ықпал ететін қаржылай-экономикалық дағдарыс та өзіндік жағымсыз үлесін қосып отыр. Бұл жағдай өз кезегінде өсіп бара жатқан және үнемі реттеп отыруға келмейтін қалалық ішкі миграция процесін, ал ол процесс маргиналдық көңіл-күйдің өсу қаупін тудырады.

Сонымен қатар әңгіме он-жиырма жылдан кейін қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларындағы басқару билігін өз қолына алуы мүмкін жандар туралы болып отырса да, қазіргі заманғы жастарды зерттеуге арналған сапалы жұмыстар – әсіресе, посткеңестік кеңістікте – көп емес. Ұрпақтардың табиғи күйде алмасуы саяси дамудың 30 жылдық циклін анықтайтын базалық социобиологиялық фактор болып табылады деп санаған теориялар циклін жақтаушы кіші Шлезингердің ойы дұрыс болса керек.

Осы жерде жастардың әртүрлі буындарының «Х» және «Ү» топтарына бөлінетін қызықты жіктелімі еске түсіп отыр. Олардың кейбіреулері тіпті бір-бірімен қабаттасып жатады. Аталмыш зерттеу аясында басты назар дәл сол Кеңес Одағының ыдырауынан кейін туып-өсіп, екіұдай жағдайда қалған буынға аударылды. Бір жағынан олардың талайына құндылықтардың бұрынғы жүйесінің күйреуіне және көптеген идеялық вакуумдардың пайда болуына ұласқан – бұл вакуумдардың кейбірі әлі күнге дейін толған

жоқ – жаңа саяси және экономикалық жүйелер қалыптасқан ауыр кезең дөп келді. Екінші жағынан Қазақстанда үлкен буын өкілдеріне қарағанда бәрі болмаса да жастардың аздаған бөлігі өзін-өзі жүзеге асыру мен кәсіби даму жолында көп мүмкіншіліктерге ие болды. Қазір кейбір сарапшылар қалыптасуына ғаламтор мен әлеуметтік желілердің виртуалды нақтылығы үлкен әсерін тигізетін «Z» деп аталатын буынның (немесе «миллениум» буыны) пайда болғаны туралы сөз қозғай бастады.

Сол себептен Фридрих Эберт атындағы қордың «Орта Азия жастары» жобасының басты ерекшелігі оның аясында Қазақстан және Орта Азияның басқа елдері жастарының құндылыққа қатысты бағдарларын саралауға талпыныс жасалғандығында болып отыр. Сол бағдарлардың негізінде «жастардың өзін-өзі анықтауы» деп аталатын күрделі және қарама-қайшылыққа толы құрылым түзіледі. Бұл процеске әлеуметтендіру институттарының жетілгендігі мен әлеуметтік пирамиданың

ерекшеліктерінен бастап жастарды қоршаған қазіргі ақпараттық шудың қырсырына дейінгі алуан түрлі көптеген сыртқы және ішкі факторлар әсер етеді.

Өзін-өзі анықтау мәселесіндегі дағдарыс транзиттік елдердің көпшілігінде бүгінге дейін өзекті проблемалардың бірі болып табылады. Қазақстанда осы өзін-өзі анықтау мәселесінің негізін этникалық, азаматтық немесе діни сипаттың қайсысы құрауы керек деген дау жалғасып келеді.

Аталмыш жобаның ауқымында жүргізілген социологиялық зерттеудің кейбір нәтижелері белгілі бір позитивті үрдісті көрсетеді. Мысалы, адамгершілікке қатысты құндылықтар мен өмірлік бағдарларды талқылау барысында сауалнамаға қатысқан жастардың 61,6 % дерлігі өздері үшін жеке басының абыройын сақтауды ең маңызды орынға қойды. Материалдық тұрғыдан жақсы жағдай – әлеуметтік мәртебе мен ауқаттылық екінші және үшінші орынды иеленді. Ал көлеңкелі

қыр ретінде қазақстандық жастардың альтруизм мен азаматтық бастамаларға қатысуға «құндылықтар пирамидасының» орта тұсынан орын бергенін айтуға болады. Сондай-ақ жоба авторларының ойынша волонтерлық философиясы Қазақстанда халық арасында тарап, ауқымды орын алып бара жатқанына қарамастан жастар ортасында бұл құбылыс әлі кеңінен орын ала қоймаған. Волонтерлық ісіне соңғы кезде әртүрлі әлеуметтік немесе қайырымдылық жобаларының жүзеге асуы үшін ынтымақтастықтың және төтенше жағдайлардан зардап шегушілерге көмек көрсетудің жақсы үлгісін көрсетіп жүрген желілік деп аталатын қоғамдастықтың қалыптасуы жоғары деңгейде ықпал етті. Яғни, желілік волонтерлық «азаматтық қоғам» деп аталатын ғимаратқа кірпіш бола алады деп жорамалдауға толық негіз бар. Бұл процесс жастардың үкіметтік емес ұйымдары мен қозғалыстары қатты дамыған 90 жылдардағыдай ерте ме, кеш пе өз кеңістігіне жас буын өкілдерін көптеп тартатын болады деп сенгіміз келеді.

Егер жастардың өзін-өзі анықтауы секілді маңызды сұраққа қайта оралсақ, сауалнаманың жастардың дінге қарым-қатынасына қатысты нәтижелері өте қызықты. Қазіргі таңда бұл сұрақ Орта Азияның көптеген елдері үшін ең өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Өйткені жастар арасындағы діни ренессанс көбінесе діни білімнің төмендігінен туындап жатады. Ал бұл жағдай өз кезегінде жалған діни экстремистік идеяларды таратуға қолайлы ортаның пайда болуына жол береді. Аталмыш жобаның аясында респонденттердің үстем бөлігінің өздерін әртүрлі деңгейде діншілмін деп санайтыны анықталды. Сөйте тұра жастардың діни дүниетанымдық құрылымы өте күрделі сипатта екені байқалады. Діни көзқарастар жөніндегі ой-толғамдарындағы эклектикалық сипатқа қарамастан жастар жалпы алғанда діннің қоғам өміріндегі рөлін көтеруді қолдайды. Тек сонымен қатар елдегі діни білімнің де деңгейі бірге өскені қажет.

Ал зайырлы білім мәселесіне келсек, жастардың көпшілігі үшін ілім жиюдың көзі ретіндегі білім алу мәселесі өз құнын жойып, жаңа білімді алып, оны игеру арқылы кәсіби біліктілікті дамыту емес, керісінше «дипломға» табыну алдыңғы орынға шығып отырғаны алаңдаушылық туғызады. ХХІ ғасырда кез келген мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігі ең алдымен сапалы адами капиталмен байланысты, ал дамудың ең басты үлгісі ақылды экономика болатынын ескерсек, мұны қауіпті процесс ретінде танып-білуіміз қажет. Бейнелей айтсақ, ондай экономиканың мәні – «ми» «шикізаттан» гөрі қымбат бағаланатын болады. Мұны брендтің құны секілді көрнекі мысалдан көреміз. Мысалы, бірнеше жылдың алдында «BrandFinance» атты британдық консалтингтік компания «100 ұлттық брендтің рейтингісін» (BrandFinanceNationBrands 100) жасаған еді. Сонда сарапшылар «Қазақстан» брендісін 87 млрд долларға бағалаған болатын. Сол кезде «Apple» компаниясының бренді 87,3 млрд доллар тұрған (ал қазір бұл брендтің бағасы 145,3 млрд

долларды құрайды). Яғни, бір инновативтік трансұлттық компанияның брендісі бүкіл-бүтін бір мемлекеттің күллі «Менделеев кестесімен» қосқандағы брендісінен қымбат тұрған болатын.

Көптеген жастар үшін қазір ерекше ақылды болу мақтан емес болғандықтан қоғамда білімге табыну меритократияның кез келген формасын бейтараптандырып жіберетін байланысқа табынумен орын алмастырса, бұл нағыз үрей тудыратын жайт. Өйткені онда ми бағаланбайды, диплом мен туыстық байланыстар қымбат тұрады. Қазір еңбек ресурстарының сапасына қатысты үлкен проблема бар екендігі ресми деңгейде мойындала бастады. Ол проблема кәсіби мамандардың – әсіресе, индустриалды-инновациялық салада –

жетіспеушілігіне әкеп соғып отыр. Кейде лайықты адами капитал даярлаудан гөрі жаңа зауыт немесе заманауи қымбат техникамен жабдықталған ғылыми орталық салу оңайырақ түсетіні анықталды. Бірақ көпшілігі ғылым жолына тек «ашық ауыздар» ғана түседі деп сенетін адамдармен инновациялық экономиканы құру мүмкін емес. Егер елде оқуға және оқытуға дайын адам аз қалса, адами капитал туралы айтудың немесе рухани-біліми дағдарыс байқалатын елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыру жөнінде сөз қозғаудың өзі артық. Шығар жол жалғыз болуы мүмкін, ол ғылымнан бастап өнерге дейінгі барлық салада мәдени және интеллектуалдық революция жасау. Сонда елде жастарға өзін-өзі жүзеге асырудың оң әрі тиімді жолын таңдауға көмектесетін жасампаз тұлғаларды бағалау қалыптаса бастайды.

Досым Сәтпаев
Саясат ғылымдарының кандидаты (PhD)
Қауіп-қатерді бағалау тобы

АННОТАЦИЯ

1. Салауатты өмір салты

Жастардың көп бөлігі ішімдіктен бас тарту (56%), шылымнан бас тарту (61,5%) және пайдалы асты қолданудың маңыздылығы түріндегі салауатты өмір салтын қолдаса да, олар таңдаған өмір сүру үлгісінде денсаулыққа пайдалы дүние жоқтың қасы. Мәселен, маңызды құндылықтардың және «салауатты өмір салты» деген ұғымның басты құрамдас бөліктерінің бірі болып табылатын спортпен айналысу жас қазақстандықтардың көпшілігі үшін күнделікті қажеттілік болып саналмайды екен. Респонденттердің 59,2% фитнес-клубтарға кейде немесе сирек барса, 14,1% мүлде бармайды. Оның сыртында сапалы зерттеу барысында ішімдік мен шылымның бүгінгі таңда алкогольі аз коктейльдер мен кальянға алмастырылғандығы бір рет қана айтылған жоқ.

2. Бос уақыт

Қазақстан жастарының бос уақытты өткізу формалары – көбінесе қарым-қатынас жасау мен ойын-сауықпен көңіл көтеру. Ал өз бетімен білімін жетілдіру, шығармашылық және жеке басты дамытуға бағытталған өзге де іс-әрекеттер жастардың бос уақыт өткізуінде айтарлықтай маңызды орын алмайды. Бос уақытты саналы түрде меңгерудің жоқтығы байқалады, сондай-ақ демалудың пассивті формалары басым түседі. Мәселен, жастар бос уақытында достарымен қарым-қатынас жасауды (кафеде, кинода, әлеуметтік желілер арқылы), музыка тыңдап, үй шаруашылығымен айналысуды жөн санайды. Ғаламтор фильм көру, музыка жүктеп алу және қарым-қатынас жасау үшін қажет. Жаһандық желі білім мақсатында өте си-

рек қолданылады. Ғаламторды ақпарат алып, жаңалықтар оқу мақсатында негізінен жас мөлшеріне қарай жоғары топқа жататын жастар (25-29 жас аралығындағы) қолданады. Жалпы алғанда ғаламтор мен теледидарға күніне 2-3 сағат жұмсалады екен. Кітап оқу жас қазақстандықтар үшін бос уақыт өткізудің қызықты түріне жатпайды. Жастардың көп бөлігі, 78,6% кітапты сирек оқиды немесе мүлде оқымайды.

3. Жыныстық мәдениет және жыныстық қарым-қатынастар

Жыныстық мәдениет пен қарым-қатынасқа деген пікір қазақстандық жастарда енді қалыптасып келеді. Берілген жауаптардан қарама-қайшылықты бағалаулар байқалады. Мәселен, жастардың 36% контрацептивтерді тұрақты, 30,6% кейде қолданады, бірақ көп бөлігі абортқа қарсы, оған заң бойынша тыйым салу қажет деп санайды. Жас буын арасында некеге дейінгі жыныстық қарым-қатынасты қалыпты жайт деп қабылдау

таралғандығы байқалады. Қыз пәктігінің некеге дейін сақталуын 43,4% қыздың абыройы деп, ал 26,4% жігіт пен қыздың екеуінің де абыройы деп санайды. Жыныстық қатынас бағдары бойынша азшылық өкілдеріне деген көзқарастың негативті екендігі байқалады, оларға жастардың тек 3,4% ғана оң қабақ танытады. Жастардың жартысынан көбінің белсенді жыныстық қарым-қатынаста екендігіне, сондай-ақ әйел текті респонденттердің 25,3% мен еркек текті респонденттердің 19,4% ондай қатынас жоқ екендігіне қарамастан жыныстық қарым-қатынас талқылауға болмайтын жабық тақырып күйінде қалып отыр. Респонденттердің жартысынан сәл азырақ бөлігі бұл тақырыпқа әңгімелескенде өздерін ыңғайсыз сезінеді.

4. Адамгершілікке қатысты құндылықтар мен өмірлік бағдарлар

Заманауи қазақстандық жастар үшін жеке басының абыройын сақтау ең маңызды мәселе болып табылады (оны маңыздылығы жағынан бірінші

орында дейтіндер 61,6%, басты үштің бірі дейтіндер 83,2%). Сонымен қатар материалдық жақсы жағдайдың – әлеуметтік мәртебе (22,1% үшін маңыздылығы жағынан екінші орында, 37,2% үшін басты үштің бірі) мен ауқаттылықтың да (сәйкесінше 11,5% және 35,8%) орны жоғары. Маңызды құндылықтар қатарында сонымен бірге шыншылдық бар (сәйкесінше 12,1% және 33,6%). Ал адалдық маңызды құндылықтар рейтингінде он орынның бар болғаны жетіншісін ғана иеленді (18,5% бұл қасиетті ең басты үштің бірі деп бағалады). Сөйте тұра бұл қасиет жас қазақстандықтар үшін жауапкершілік, тәуелсіздік, жоғары білім алу мен неке сияқты құндылықтармен шамалас деңгейде маңызды. «Сіз үшін не маңызды?» деген сұраққа респонденттердің 87% берілген жауаптардан «адал болу» деген нұсқаны таңдады. Қазақстандық жастардың құндылықтар пирамидасының ортатұсында альтруизм (23% ең басты үш қасиеттің бірі ретінде көрсетті) және азаматтық бастамаларға қатысу (21,6% үшін маңызды) тұр. Сауална-

ма нәтижелері қазақстандық көпшілік арасында волонтерлықтың кеңінен орын ала қоймағандығын көрсетті: 1000 респонденттің 93-і соңғы 12 айда волонтерлықпен, 127 адам қоғамдық-пайдалы еңбекпен айналысқан. Жастар үшін маңыздылығы жағынан ең төменгі орында саясатқа араласу мәселесі тұр (17,8% үшін маңызды).

5. Дін және діни құндылықтар

Жастардың діни дүниетанымдық құрылымы күрделі сипатта. Жастар бір жағынан, алуан түрлі діни салттар мен ғұрыптарды ұстанбайтынын айтып, оларға қатысуға онша белсенділік танытпаса да, екінші жағынан дінге жалпы оң баға береді. Жастардың төрттен бір бөлігінде әлі анық айқындық жоқ, олар дінге деген сенім мен күмәннің арасында жүр: 23,9% «жұмақ пен тозақтың бар екендігіне»; 21% «әлемді Құдай жаратты» деген ойдың дұрыстығына; 25,4% «моральдық жарлықтар мен міндеттердің көзі – Құдай» екендігіне шүбә келтіреді.

Діни көзқарастарының тұрақсыздығына қарамастан жастар діннің қоғамдық өмірдегі қазіргі рөлін орта деңгейде деп санап, оны өсіру идеясын қолдайды. Жалпы алғанда, респонденттердің үстем бөлігі өздерін әртүрлі деңгейде дінге сенемін деп көрсе, тек 19,3% өздерін діншіл емес немесе атеист санайды.

6. Отбасы және неке

Сауалнама нәтижелері Қазақстандағы отбасы институтына деген сенім мен құрметтің жоғары деңгейде екендігін көрсетеді. Өз отбасын құру – жас қазақстандықтар үшін бірінші орындағы маңызды мәселе (75,9%). Болашақтағы өмірін жарсыз және отбасылық міндеттерсіз тек 1,5% ғана елестете алады. Өмірлік басымдылық тұрғысынан алып қарағанда некеде болу жоғары білім алу (72,9%) мен мәнсап жолын қуудан (67,2%) маңыздырақ. Жастардың көпшілігі (82,5%) ресми неке құруды жөн санайды. Сонымен қатар некеге ерлі-зайыптылардың бір-бірінің (52,8%) және балаларының алдындағы (23,6%) жауап-

кершіліктің жоғарылығынан болып құрмет көрсетіледі. Ресми некені қоғамда қалыптасқан пікірлерден болып таңдауды дұрысқа балайтындардың үлесі 15,3% ғана. Егер жастар некесіз бірге тұру қажет болса, онда бала болмағаны абзал деген ойда. Көптеген жастардың ойынша толыққанды отбасын құру үшін қарым-қатынастардың заңдастырылуы міндетті болып саналып келеді. Сапалы зерттеудің нәтижелері жастардың оқумен (екінші білім немесе ғылыми дәреже алу мақсатында) қатар отбасын құруға бөгет жоқ деген ойда екенін көрсетеді. Отбасын құруға лайықты орташа жас қыздар үшін 22 болса, жігіттер үшін 25 жас. Жас қазақстандықтар орташа есеппен үш балалы болғысы келетінін білдірді, қазір баласы барлар да, болашақ ата-аналар да ұлды да, қызды да болғылары келеді. Бірақ респонденттердің үстем бөлігі – 37,1% екі балалы болғысы келетіндерін білдірсе, «үш және төрт бала» деген нұсқаларды сәйкесінше 28,1% және 19% таңдады. Балалы болғысы келмейтіндердің саны 1% аспайды.

7. Ересек буын мен отбасының рөлі

Жастардың көпшілігі өздерінің жақындарымен – ата-аналарымен (94,6%) және бар болса, бірге туған аға-бауыр, әпке-қарындастарымен (90%) – қарым-қатынастарына оң баға береді. Сауалнама нәтижелері жастардың өз отбасы мүшелеріне өте жоғары деңгейде сенім артатындықтарын көрсетті (он балдық шкала бойынша баға беруде орташа есеп 9,59 құрады). Сонымен қатар жастардың туыс-туғандарына деген сенімі де жоғары деңгейде (8,9/10 балл). Жастар үшін маңызды болып табылатын шешімдерді қабылдауда ата-ана зор рөл атқарады, мұнда әке мен ананың рөлі шамалас: 37% және 31,3%. Сонымен қатар респонденттердің 86,7% шешім қабылдарда ата-ана тарапынан қысымшылық сезінбейтіндіктерін білдірді (54,4% ата-анасымен бірігіп, 32,3% өз бетімен шешім қабылдайды). «Маған қатысты бар шешімді ата-анам қабылдайды» дейтіндердің үлесі 10,6% құрады. Респонденттердің көпшілігі әртүрлі себептер-

ден болып ата-аналарымен – практикалық себептен (21,1%), қаржылай себептен (12,8%) және айта қоярлықтай себепсіз-ақ (30,9%) – бірге тұрады. Ата-анамен бірге тұрудың себептерінің бірі қазақ қоғамында қалыптасқан салт-дәстүрге қатысты болуы мүмкін. Сапалы зерттеуге қатысушылардың бірі былай дейді: «Бұрын қазақтардың салты бойынша кенже ұл үйленгенде келінді үйге әкеледі. Кейін балалар дүниеге келеді. Мен үшін бұл қалыпты жағдай, бұл жерде ешқандай проблема көріп тұрған жоқпын». Сапалы зерттеуге қатысушылардың жауаптарында сондай-ақ, әсіресе, үлкен қалалардағы баспана құнының қымбаттылығы (сатып алуға немесе жалға алу үшін) сөз болды.

8. Білім

Ілім жинау жолындағы білім мәселесі қазіргі жастар үшін маңыздылығын жойып барады. Жастардың көп бөлігі жұмысқа тұруда көбірек мүмкіншіліктер ұсынатын диплом алу мәселесін маңызды деп санайды (72,3%).

Респонденттердің 30,5% ата-анасының үмітін ақтау үшін білім алып жатыр. Сауалнамаға қатысқандардың тек 37,5% үшін ғана интеллектуалдық қабілеттерді дамыту маңызды фактор болып табылады. Білім алу мен мамандық таңдаудың мұндай себептері, сонымен қатар қазақстандық тәжірибеде жұмысқа тұру мен мәнсап жолында өсудің «таныстар, достар» сияқты (респонденттердің өз айтулары бойынша) басқа да мүмкіншіліктердің бар екендігі жастардың білікті маман болуға талпынысына үлес қоспайды және жоғары деңгейдегі білім қажеттілігінің мәнін азайта түседі. Бәлкім сондықтан болар, жас буын оқу орнынан тысқары жердегі білімге күніне орташа есеппен 1-2 сағат бөліп, елдегі білім жүйесіне оң баға беріп, оған аздаған ғана өзгертулер енгізу қажет деп санайды. Бірақ таңдау мүмкіншілігі болса, жастар шетелде оқуды дұрыс деп санаған болар еді (47,6%), респонденттердің тек 17,7% ғана Қазақстанда оқығысы келеді. Жас қазақстандықтардың барып оқығысы келетін басты бағыттары – Ресей, АҚШ, ЕО елдері және Оңтүстік Корея.

9. Сенім және барабарлық

Жастар сенім артатын басты топтарға ата-анасы, бірге туған бауырлары, ағайын-туыстары, достары мен көршілері жатады. Мұның себебі ет жақындары мен туыстары жастарға өмірде қорған болып, алуан түрлі проблемаларды шешуге көмектесетіндігінде болуы керек. Жастар көбінесе абстрактылы категориялар туралы айтатын саяси және діни лидерлерге сенімсіздік танытады. Жастардан бейдәстүр жыныстық бағыт өкілдерін жаратпаушылық айқын аңғарылады (мәселен, 57,8% ондай жандармен көрші болуды қаламайды). Жас қазақстандықтардың ондай бейдәстүр бағытқа көптеген жағдайда әумесерлік қылық ретінде қарайтынын сапалы зерттеудің нәтижелері қайталап көрсетті. Жастар сонымен қатар дәстүрлі қоғамдық нормалардан оғаш топтарға да – араққұмарларға (25,7%) және нашақорларға (17,8%) – теріс көзбен қарайды. Жастар этникалық немесе діни тұрғыдағы айырмашылықтардың бар екендігіне қарамастан өздерінің таныстарына жоғары деңгейдегі сенім танытады. Сөйте тұра респонденттердің

белгілі бір бөлігі (10,9% – 18,6% аралығында) кейбір этникалық топтардың өкілдерімен көршілес болуға қарсы екендіктерін білдірді.

Жастар өздерін ең алдымен жастардың белгілі бір компаниясына (достық пен достарды жоғары бағалайтын адам ретінде) жатқызу арқылы, екіншіден, тәуелсіз тұлға ретінде, тек содан соң ғана отбасы және азаматтық тиістілігі арқылы танытқысы келеді. Өзін-өзі анықтаудың басқа формалары әлі қалыптаса қоймаған немесе этникалық, корпоративтік, діни, рулық секілді түрлер онша маңызды болып саналмайды. Үш жүздің қоғамдағы және респонденттің жеке басы үшін маңыздылығы туралы сұрақта қазақ ұлты өкілдерінің пікірі екіге бөлінді.

10. Қазақстандық қоғамдағы әйелдің рөлі

Сауалнама нәтижелері бойынша Қазақстандағы әйелдердің құқықтары жеткілікті деңгейде (84,8%), ал әйелдің

отбасындағы рөліне қатысты пікірлер әртүрлі: әйел мен ердің құқығы тең дегендер 36,5% болса, отбасындағы ердің салмағы басымырақ дегендер 32,2%, респонденттердің 19% әйел тәуелсіз және дербес десе, 9,1% әйел уақыт өткен сайын отбасындағы ердің қызметін көбірек атқарып бара жатыр деген ойда. Жалпы алғанда жастар көп әйел алу мәселесін заңдастыруды қолдамайды, мұнда респонденттердің ұлты, жынысы және өмір сүретін орны ешқандай рөл атқармайды. «Қалыңдық алып қашу» тәжірибесіне қатысты пікірлер тура екіге бөлінді: Орта Азия халықтарының бірқатарында бар бұл салтқа респонденттердің – соның ішінде қазақ ұлтының өкілдерінің де – тең жартысы дерлік бейтарап не оң көзқараста (48,9%). Өйткені бұл салт әдетте қалыңдық отбасының шығындарын үнемдеу мақсатында екі жастың өзара келісімімен жасалады. Респонденттердің шамамен соған таяу бөлігі бұл салтты әртүрлі себептерден дұрыс емес деп санайды (44,8%).

11. Азаматтардың құқықтарын қамтамасыз ету

Зерттеу нәтижелері бойынша респонденттердің 77,7% елдегі демократияның даму деңгейіне қанағаттанады. Олар Қазақстанда әйелдердің (84,8%), этникалық диаспоралардың (71,5%) және дінге сенетін адамдардың құқықтары (69,3%) жеткілікті деңгейде қамтамасыз етілген деп санайды. Кедейлер мен мүгедек жандардың құқығы басқаларға қарағанда азырақ, әйтсе де айтуға тұрарлық деңгейде қамтамасыз етілген, әрқайсысы сәйкесінше 55,6% және 59%. Жастар өздерінің қандай да бір әлеуметтік топқа жататындығына қатысты кемсітушілікті өте сирек сезінеді, көбінесе мүлде бастан кешірмейді деуге болады. Соның ішінде кемсітушіліктің төмендегідей себептері жиірек атап көрсетілді: экономикалық жағдай, білім деңгейі, шыққан жері (ауыл/қала), жасы, бұлардан соң этникалық тегі, діни ұстанымы, тілі мен жынысы. Респонденттердің үштен бір бөлігі көбінесе қоғамдық

орындарда, білім және сауда саласында таптық бөлуді бастарынан кешіретіндерін айтты. Кемсітушіліктің ішінде діни ұстаным мен жыныстық бағытқа қатысты себептер ең аз орын алады («жиі»-ден «сирек»-ке дейінгі жауаптар сомасы сәйкесінше 17,4% және 12,1%).

12. Ел дамуын бағалау

Қазақстандағы экономикалық жағдайдың деңгейін «жақсы» деп бағалаған респонденттер үлесі 76,4%, «өте жақсы» деп бағалағандар – 8%. 55,8% жағдай әлі жақсарады, 36,4% қазіргі жағдай сақталады деген ойда болса, бар болғаны 3,1% қазіргіден нашарлайды деп күтеді. Жастардың ойынша Қазақстандағы ең өзекті проблемалар қатарында жұмыссыздық, өсіп бара жатқан кедейшілік пен экологиялық проблемаларды атауға болады. Қазіргі таңда жемқорлық, жұмыссыздық және кедейшілік мәселелері тым маңызды болып отыр. Ал екінші орындағы өзекті мәселелер қатарында заң бұзушылық, АИВ / ЖИТС тара-

лу қаупі, жұмыс орнында өмірмен денсаулық қауіпсіздігінің сақталмауы, лаңкестік шабуылдар, есірткі түрлері мен көше қылмысының қаупі аталады. Елдің қол жеткізген табыстары мен жетістіктерін жастар Елбасымен (56,2%) және үкіметпен (25,9%) байланыстырады. Жастардың Елбасына артар сенімі жоғары деңгейде (95,8%), соның ішінде 64,6% толық сенеді.

13. Миграциялық көңіл-күй

Жастардың 87,5% өз болашағын Қазақстанмен байланыстырады. Ресей, ЕО елдері, АҚШ, Канада, ҚХР сияқты елдерге қоныс аударуды жоспарлаушылардың үлесі 10,6%. Елден қоныс аударғысы келетіндердің үштен бірі алдағы 10 жыл ішінде қайтып оралуды ойлайды. Сөйтіп басқа елдерге қоныс аударуды жоспарлаушылардың үлесі 7,8%: азаматтығын өзгерткісі келетін 78 адамның 60-ы Ресей Федерациясының азаматтығын алғысы келеді. Ондай елдердің қатарында сондай-ақ АҚШ (4), Германия (5), Франция (2), Италия және

Австралия (әрқайсысы 1 адамнан) аталды.

14. Геосаяси артықшылықтар

Қазақстанның қатысуы бойынша жасалған басты интеграциялық жобаға – Еуразиялық экономикалық одаққа – жалпы алғанда оң баға берілді (90,9%). Респонденттердің жартысынан көбі ЕАЭО ұлттық құндылықтар мен барабарлыққа (орыс тілінде идентичность – ауд. ескертуі), технологиялық дамуға, адам құқықтарына, тұрақтылыққа, ішкі саясатқа, шетелдік тікелей инвестиция мен экономикалық дамуға оң әсер етеді деп санайды. Жастардың көпшілігі Қазақстан үкіметі аталмыш Одақта ұлттық мүдделердің сақталуын қамтамасыз ете алады деп сенеді. Зерттеу жұмысының алынған нәтижелері бойынша жас қазақстандықтарынтымақтастықтың оңды бағыттары ретінде Ресей, ЕО, Қырғызстан, Қытай мен Өзбекстанды атаса, Америка Құрама Штаттарымен, НАТО, Иран және Ауғанстанмен

ұстамды әрі салқынқанды қарым-қатынас жасау қажет деп санайды. Ал өз даму жолында Қазақстан Ресей, ЕО, Қытай, АҚШ және Түркия мемлеттерінен үлгі алғаны жөн. Саясат пен әлемде орын алып жатқан оқиғалар жөнінде ақпарат алудың көзі телевизия

(60,5%), ғаламтор (89,2%), отбасылық пікіралыстар (33,1%), ағайын-туған мен достармен әңгіме-дүкен (16%) және әлеуметтік желілер (10%) болып табылады.

1-ТАРАУ. ЗЕРТТЕУ ӘДІСНАМАСЫ

Елдегі жас буынның қалыптасып, өсіп-өніп, дамып жатқан ортасы ересек буын үшін көбінесе «елеусіз түрде әрі көзге түспей» қала береді. Бұл «көзге түспейтін нақтылық» немесе күнделікті елеусіз істердің жастар үшін маңызды өмірлік кеңістік болып табылатындығына қарамастан. Сондықтан жастардың барабарлығының қалыптасуы үшін маңызды элемент болып саналатын бос уақыт өткізу практикасымен қатар кейде олар үшін ешқандай рөл атқармайтындай болып көрінетін кәсіптік бағдар да жас адамның тұлғалық қалыптасуына әсер етеді. Сол себептен авторлар зерттеуді жүргізген кезде жастар туралы толық мәлімет алу мақсатында олардың қызығушылықтарын жан-жақты ескеруге тырысты.

Мұнда Германияда 3-4 жылда бір тұрақты жүргізіліп тұратын Shell Youth Study та-

нымал зерттеуінің әдіс-темесіне ұқсас зерттеулік әдіснама қолданылды. Бұл социологиялық зерттеуді алғаш 1953 жылы энергетикалық концерн Shell (Шелл) бастама етіп көтерген еді. Бүгінгі таңда Shell Youth Study аясында жүргізілген сауалнамалардың нәтижелері Германиядағы әртүрлі ғылыми бағыттағы жастар зерттеулерін дамыту үшін де, алуан түрлі қоғамдық және мемлекеттік институттар жастарға қатысты ұйымдастыратын практикалық жұмыстар үшін де салмақты негізге айналған.

Қазақстанда социологиялық зерттеу жүргізу үшін Эберт атындағы қордың Қазақстандағы өкілдігі 2014 жылы жергілікті зерттеу компаниялары үшін бәйге жариялаған еді. Келіп түскен өтініштермен танысып болған соң таңдау Ботагөз Ракишева басқаратын «Қоғамдық пікір»

социологиялық компаниясына түсті. Аталмыш жобаның ғылыми жетекшісі – доктор Клаус Хуррельманн (Prof. Dr. Klaus Hurrelmann). Профессор жобаның жұмыс тобына зерттеудің әдіснамасына, анкеталық сауалнама мен фокус-топтарды ұйымдастыруға қатысты барлық сұрақтар бойынша ақыл-кеңес беріп отырды. Анкеталық сауалнама, фокус-топтар және терең сұқбаттардың барлығын кәсіби әлеуметтанушылар мен социология магистрлері жүргізді. Сауалнама Қазақстанда 2014 жылдың 27 желтоқсанынан бастап 2015 жылдың 15 қаңтарына дейін жүргізілді.

1.1. Зерттеу мәселелері

Зерттеудің басты назары Қазақстанның жастар әлеміне, сол әлемнің алуан түрлі қырларына, жастардың алға қойған мақсаттары мен міндеттерін шешу барысында қолданатын стратегияларына бағытталды. Зерттеу төмендегідей басты сұрақтарға жауап алуды көздеді: жас буынға қандай сұрақтар мен проблемалар тап болады?

Жастар оларға қалай қарайды, қалай жауап береді?

Сұрақтардың келесі тобы жастардың елде орын алып жатқан әлеуметтік, экономикалық, саяси, діни және басқа да процестерді қалай қабылдайтынына қатысты болды. Сондықтан зерттеу мынадай сұрақтарға да ден қойды: жастар ортасында қоршаған әлемге қатысты қандай құндылықтар, стереотиптер мен мифологемалар таралған? Жастар өз өмірінде өтіп жатқан оқиғаларды қалай түсіндіреді? Әлеуметтік және саяси кеңістіктерде өзін-өзі анықтау үшін қандай тәсілдер қолданады? Өз өміріндегі және жалпы қоғамдағы оқиғаларға қалай баға береді?

Үшінші топ жастардың үмітіне жауап беретін сұрақтарды қамтиды: жастардың қандай үміттері бар? Олар қоғамның, отбасының дамуындағы өз рөліне қандай баға береді және өздеріне қандай мән үстейді? Болашақта қандай әлеуметтік рөлді атқарғысы келеді? Өз болашағын ел болашағымен байланыстыра ма?

1.2. Зерттеу әдістері

Зерттеудің алға қойған мақсатына жету үшін сандық (жастарды жеке сұқбат алу жолымен сауалнамаға қатыстыру) және сапалық зерттеу (фокус-топтар, терең сұқбат) әдістері қолданылды.

Зерттеудің сапалық әдістері Shell Youth Study зерттеуінен икемдеп алынған анкетамен тест жүргізу үшін және де бір жағынан зерттеу жұмысы үшін қызықты болып табылатын, екінші жағынан тек Қазақстан жастарына тән жаңа тақырыптарды немесе жаңа қырларды анықтау үшін қолданылғанын ерекше айтып өткен жөн.

Сандық сауалнама

Әлеуметтік сауалнама арнайы іріктеліп алынған 14-29 жас аралығындағы 1000 респонденттің қатысуымен

Қазақстанның 14 облысында және Астана мен Алматы қалаларында өтті. Сауалнама қалалық және ауылдық тұрғындарды қамтып, олардың тұрғылықты жері бойынша сұқбат алу әдісімен жүргізілді; респонденттер Қазақстан азаматтары және сауалнама олардың жынысы, 14-29 аралығындағы жасы, белгілі бір ұлтқа қатыстылығы, білім деңгейі және тұрғылықты жері секілді баптар бойынша орын алды. Респонденттерді іріктеу кездейсоқ маршруттық әдістеме мен үлестік сұрыптау арқылы жүзеге асырылды.

Іріктемелі жиынтық нақты сипатта, яғни, респонденттердің құрамы белгіленген параметрлер бойынша социологиялық зерттеуді өткізген сәттегі Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігіне қарасты статистика комитетінің жалпы өзекті деректерінің тиісті өлшемдеріне сай келеді.

Кесте №1**Сандық сауалнаманың іріктеме жиынтығы 1000 респондент (14 облыстан, Астана, Алматы қалаларынан)**

№	Облыс	Іріктеме жиынтық			Бас жиынтық		
		1000 респонденттің іріктелуі	Қала	Ауыл	* 14-29 жас аралығындағы тұрғындар саны	Қала	Ауыл
оңтүстік							
1.	Алматы	114	25	89	529 942	116938	413004
2.	Жамбыл	62	24	38	286 947	110824	176123
3.	Қызылорда	44	18	26	204 666	84440	120226
4.	ОҚО	166	64	102	773 425	300143	473282
солтүстік							
5.	Павлодар	40	28	12	188 063	129610	58453
6.	Қостанай	49	25	24	229 540	118171	111369
7.	СҚО	29	13	16	133 937	57945	75992
батыс							
8.	БҚО	36	18	18	167 490	81787	85703
9.	Атырау	34	16	18	157 638	74234	83404
10.	Маңғыстау	35	17	18	165 296	80603	84693
11.	Ақтөбе	51	32	19	237 954	149122	88832
шығыс							
12.	ШҚО	75	46	29	349 117	214947	134170
орталық							
13.	Ақмола	40	19	21	184 506	85535	98971
14.	Қарағанды	76	59	17	352 920	274694	78226
15.	Астана	52	52	0	243 495	243495	
16.	Алматы	97	97	0	451 530	451530	
Барлығы		1000	553	447	4 656 466	2574018	2082448

Зерттеу анкетасы Ф. Эберт атындағы қордың белгілі Shell Youth Study зерттеуінің үлгісімен шығысеуропалық ахуалға бейімдей дайындап, Шығыс Еуропа елдерінде өткізген жастарға қатысты зерттеулерінен алынды. Анкета мәдени ерекшеліктер мен белгілі бір терминдерді және бұл елдердің қолданысында жоқ ұғымдарды ескеру арқылы Орта Азия елдері, соның ішінде Қазақстан үшін икемделіп дайындалды.

Сандық сауалнамаға арналған анкета сегіз түрлі тақырыптық топтамаға бөлінген сұрақтарды қамтыды:

- бос уақыт және өмір салты
- сенім және барабарлық мәселесі
- отбасы және достар
- қызығушылықтар және талап-талпыныстар
- білім және жұмыс-шаруа мәселесі
- демократия және саясат
- мемлекеттік басқару және елдің дамуы
- ұлт және әлем.

Сұрақтар тізімінде сонымен қатар респонденттер туралы әлеуметтік-демографиялық мәліметтер тобы да болды.

Сапалық сауалнама

Фокус-топтар

Жалпы іріктеме: Астана қаласында 4 фокус-топ жүргізілді. Оған 14-29 жас аралығындағы жастар қатысты. Фокус-топтар аудио- және видео-тасымалдаушыларға жазылып алынды. Фокус-топтардың аудио-жазбаларына деректерді өңдейтін мамандар талдау жасады. Сонымен қатар фокус-топтарға қатысушылар мен олардың айналысатын іс-әрекеттері туралы толық мәлімет жиналып алынды.

Терең сұқбаттар

Жалпы іріктеме: Астана қаласында сондай-ақ 5 терең сұқбат өткізілді. Терең сұқбатқа да 14-29 жас аралығындағы жастар қатысты. Терең сұқбаттар топтамасы аудио-тасымалдаушыға жазылып алынды. Аудио-жазбаларға

деректерді өңдейтін мамандар талдау жасады. Өткізілген сұқбаттардың нәтижелері бойынша есеп беру үшін оларға қатысушылар мен олардың айналысатын іс-әрекеттері туралы толық мәлімет жиналып алынды.

Оның сыртында фокус-топтар мен терең сұқбаттарда тақырыптық салалар, белгілі бір анықтамалар мен терминдер қолданысына да тест жасалынды. Алынған нәтижелер тілдік тұрғыдан

өңделіп, мазмұндық тұрғыдан толықтырылды. Жастардың пікірлері сонымен қатар сапалық зерттеу нәтижелері үшін көрнекі мысалдар түрінде де қолданылады.

Іріктеме сипаттамасы

Респонденттердің әлеуметтік-демографиялық құрамы жастардың жалпы құрылымына сай келеді – зерттеуге 49,9% жігіттер мен 50,1% қыздар қатысты.

Кесте №2

ЖЫНЫСЫ

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
ер	499	49,9
әйел	501	50,1

Сауалнамаға қатысқан жастардың 63,7% қазақ ұлтының, 30,8% орыс ұлтының

өкіліміз деп жауап берді, басқа этникалық топтардың өкілдері барлығы 5,5% құрады.

Кесте №3

ЭТНИКАЛЫҚ ТИІСТІЛІГІ

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Қазақ	637	63,7
Орыс	308	30,8
Татар	20	2,0
Өзбек	9	0,9
Ұйғыр	6	0,6

Неміс	3	0,3
Башқұрт	3	0,3
Түрік	2	0,2
Әзірбайжан	2	0,2
Беларус	2	0,2
Армян	2	0,2
Украин	2	0,2
Корей	2	0,2
Күрд	1	0,1
Шешен	1	0,1
Барлығы	1000	100,0

Респонденттер жасы бойынша біршама ұқсас мөлшерде бөлінді: жас шамасының әр категориясының өкілдері 5% және одан көп пайызды құрады. Шартты түрдегі

сауалнамаға қатысқандардың құрылымы мынадай болды: 14-19 жас аралығы – 35,4%, 20-24 жас аралығы – 31,6% және 25-29 жас аралығы – 33%.

Кесте №4

ЖАС МӨЛШЕРІ

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
14 жас	53	5,3
15 жас	61	6,1
16 жас	56	5,6
17 жас	74	7,4
18 жас	61	6,1
19 жас	49	4,9
20 жас	68	6,8
21 жас	81	8,1
22 жас	54	5,4
23 жас	56	5,6
24 жас	57	5,7
25 жас	80	8,0
26 жас	51	5,1

27 жас	56	5,6
28 жас	58	5,8
29 жас	85	8,5
Барлығы	1000	100,0

Нәтижелерді талдау және түсіндіру

Іріктеме барысындағы сандық сауалнама халықтың тиісті тобының, яғни қазақстандық жастардың жалпы пікірін сипаттайтын статистикалық тұрғыдан маңызды нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі. Деректер SPSS бағдарламасында өңделді.

Есептемеде сонымен қатар сараланып отырған тақырыптар бойынша жастардың, фокус-топтарға қатысушылардың пікірлерінен, терең сұқбаттар барысында алынған жауаптардан келтірілген үзінділер де көрсетілген. Ондай дәйексөздер курсив жазумен берілді. Құпиялылықты сақтау үшін фокус-топтар мен сұқбаттарға қатысушылардың аты-жөндері ашық көрсетілмеді. Жекелеген жас адамдардың дәйексөздері зерттеліп отырған күллі әлеуметтік топтың – 14-29 жас

аралығындағы қазақстандық жастардың – жалпы пікірі емес екендігі – назарда болатын жайт.

Аталмыш зерттеу жұмысының сапалы бағыты барысында алынған жастардың жекелеген өкілдерінің пікірлері қосымша рөл атқарып, жалпы көпшілікке бағытталған жаппай сауалнама нәтижелерін көрсетіп, дәлелдеу үшін қолданылды. Сонымен қатар сұқбаттар жастардың өздері үшін маңызды болып табылатын және олар құндылықтар деп санайтын барлық дүниенің күнделікті қарапайым мән-мағынасын қайтадан жаңғыртуға мүмкіндік береді. Сондықтан жастардың мінез-құлықтарының шынайы себептерін ұғу үшін олардың түрлі іс-әрекеттеріне берген өз түсініктемелеріне құлақ асу өте маңызды.

Әлеуметтік жағдай Индексі

Сауалнамаға қатысқан жастардың әлеуметтік шығу тегі Индекстің көмегімен анықталды. Неміс зерттеу жұмысына ұқсас мұнда да жастардың материалдық жағдайы мен білімі ескеріледі. Материалдық жағдайды анықтау өзіндік бағалауға (Сіз өзіңіздің материалдық жағдайыңызды қалай суреттер едіңіз?) және белгілі бір материалдық игіліктерді нақты өмірде айқындауға негізделді. Сөйтіп бұл тікелей айналасының бағасы ретінде

де, материалдық жағдайдың объективті есебі ретінде де жүргізуге мүмкіншілік береді. Экономикалық тұрғыдан нашар дамыған аймақтарда бүгінге дейін аздаған материалдық игіліктерге ие жан дәулетті адам болып саналатындықтан, мүлік мәселесіне қатысты қала мен ауылдық жер арасында үлкен айырмашылық бар. Сол себептен түзету қажеттілігі туды. Материалдық ауқаттылық тізіміндегі әрбір элемент (кесте 5) бір балмен берілген, одан соң барлық балдар қосылды. Индекс үшін төмендегі топтар дайындалды:

Кесте №5

ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙ ИНДЕКСІ

Балдар	Индекс мәні
$22 - 16 = 6$	6
$18 - 12 = 4$	4
$12 - 6 = 2$	2
$0 - 6 = 0$	0

Жасөспірімдердің білімділік деңгейін саралау үшін олардың әкелерінің білім деңгейі негізге алынды. Сауалнама кезінде респонденттердің барлығында бірдей мектеп бітіргені туралы куәліктері болмағандықтан ата-аналарының білім деңгейін қарастыру қажеттілігі

туындады. Неміс зерттеу жұмысына қарағанда мұнда білімге сәл азырақ назар аударылады. Неміс Индексінде материалдық жағдайға қарағанда білімнің мәні жоғарырақ, ал қазақстандық зерттеуде білім мен материалдық

жағдайдың мәндері тең. Германияда ата-ананың білім деңгейі әлеуметтік жағдай үшін маңызды көрсеткіш болып табылса, посткеңестік мемлекеттерде әлеуметтік күйзелістердің салдарынан ата-ананың білім деңгейінің мәні қатты төмендеп кетті. Кеңес дәуіріндегі білім үшін берілген көптеген дипломдар КСРО ыдыраған соң қоғам талабына сай келмей қалды. Ал бұл жағдай елдердің әлеуметтік стратификациясының өзгеріске ұшырауына әкеліп соқты. Сондықтан неміс үлгімен салыстырғанда қазақстандық жас буын үшін әкесінің білім деңгейінің мәні онша маңызды емес. Бірақ біз сонда да адамның жоғары білімі оның қоғамдағы әлеуметтік орнына жағымды әсер етеді деген ойдамыз.

Респонденттердің шетелде қаншалықты жиі болатындығы туралы сұрақ соңғы өлшем ретінде алынды. Өйткені демалысты шетелде өткізу – материалдық ауқаттылықтың деңгейін көрсететін айтулы көрсеткіш. Оның сыртында жастар ел шекарасынан тысқа шығып тұруды қоғамдағы әлеуметтік жағдайға жағымды әсер ететін үлкен артықшылық ретінде санайды. Шетелде болудың мәртебесінің жоғарылығы сондай, ол әлеуметтік деңгейдің жақсы көрсеткіші болып табылады.

Индекс кестеде қамтылған қосымша сұрақтардан, көрсетілген сандық мәндерден құрылды. Ол 0-16 аралығындағы мәндерге ие.

Кесте №6

Ата-анаңыздың білім деңгейі қандай? Әкеңіздің білімі			
		%	Индекс мәні
1.	Бастауыш / Әкем жоқ	3,7	0
2.	Толық емес орта / Орта	31,4	1
3.	Кәсіби-техникалық	36,9	2
4.	Толық емес жоғары	4,6	3
5.	Жоғары	23,4	4

Өзіңіздің қазіргі қаржылай жағдайыңызды қалай сипаттар едіңіз?			
		%	Индекс мәні
1.	Өте жаман	2,8	0
2.	Жаман	11,4	1
3.	Жақсы	78,9	2
4.	Өте жақсы	6,9	3

Шетелде қанша рет болдыңыз? (туризм, оқу, тағылымдамалар, ағайын-туысқа сапар)			
		%	Индекс мәні
1.	Ешқашан	74,5	0
2.	1 рет	11,4	3
3.	1-3 рет	9,4	2
4.	3-тен көп	4,7	1

Төмендегі әлеуметтік топтарға бөлу осы Индекстің негізінде жасалды.

Кесте №7

	Әлеуметтік топтар	Индекс мәні	%
1.	Кедей әлеуметтік топ	0-3	2,9
2.	Төменгі орта тап	4-6	31
3.	Орта тап	7-10	56,3
4.	Жоғары орта тап	11-13	8,6
5.	Дегдар топ	14-16	1,2

Сөз соңында транс-формациялық мемлекеттерде жастардың әлеуметтік тұрғыдан жіктелуіне баға берудің күрделі екенін тағы бір рет айта кеткен жөн. Себебі көптеген мәліметтер (мысалы, кіріс үлесі мен білім деңгейінің маңыздылығы әлеуметтік тұрғыдан өсу үшін қажетті шарттар екені) ашық неме-

се қолжетерлік түрде болмайды, соның салдарынан Индекс әлеуметтік топтардың түсініктемесі күйінде ғана қалады. Аталмыш зерттеудің аясында ол тек әлеуметтік тұрғыдан алғанда жақсырақ және төменірек орын тепкен адамдар арасындағы түрлі мінез-құлықты қарастыру үшін ғана қызмет етеді.

2-ТАРАУ. ЖАСТАРДЫҢ ӨМІР САЛТЫ ЖӘНЕ ЖАЛПЫ ҚАНАҒАТТАНУШЫЛЫҒЫ

Бүгінгі жас буын елдің тәуелсіздігі кезінде әрі экономикалық және саяси тұрақтылық кезеңде өсіп-өнді. Дегенмен қыздар мен жігіттер қазір өзгерістер заманында – кейбір сарапшылардың сипаттауы бойынша «белгісіздіктен белгілілікке және керісінше жүрер қозғалыс дәуірінде» – өмір сүріп жатыр. Сол себептен «Әлеуметтік, саяси, экономикалық салалардағы өзгерістер жастардың өмір сүру салтында қалай көрініс табады?» деген сұрақтың маңызы зор.

Қазіргі шақ адамның өзін-өзі дамытуы үшін көптеген мүмкіншіліктер ұсына-тындықтан жастар бір жағынан ата-анасының өмір сүру салтын қайталай алмайды. Бірақ екінші жағынан өз өмірін құру жолында орнықты үлгілердің

жоқтығы олардың әлеуметтену процесін күрделендіре түседі. Оның сыртында зерттеу көрсетіп отырғандай, жастарға қоршаған әлемге, соның ішінде өмірлік жетістіктердің көрсеткіштеріне қатарынан – кейде тіпті бір-біріне өзара қарама-қайшы келетін – бірнеше бағалау жүйесі тән. Мәселен, жастардың өмірдегі табыс, қол жеткізген жетістік мәселесіне қатысты ойларында қарама-қайшылықтар кезігеді.

Әйтсе де ата-ана тәрбиесінен қонған қағидалар мен жастардың алға қойған мақсаттарына жету жолындағы белгілі бір әдістердің қалыптасуына ықпал ететін жаңа әлеуметтік-экономикалық тәртіп ұсынатын жаңа қағидалардың үйлесімділігі байқалса да, жастардың өмірлік жоспары жеткілікті

дәрежеде икемді көрінеді. Олардың түсіндірулері бойынша бұл мәселе түбегейлі өзгерістерге дайын болу қажеттілігімен байланысты; соған сай болашақ – олар үшін осы шақтың жалғасы.

2.1. Салауатты өмір салты

Ресми пікірсайыстар мен Қазақстанда қалыптасқан жалпы пікір бойынша құндылығында шүбә жоқ салауатты өмір салты әр адам ұмтылуға тиісті өмір сүрудің кемел түрі болып саналады. Бірақ әдетте кемел ұғымдар нақты өмірде әрқашан жүзеге асып, көрініс таба бермейді. Аталмыш зерттеуде салауатты өмір салтын жас буын өкілдерінің оның төрт түрлі құрамдас бөлігіне – пайдалы ас, спортпен айналысу, алкоголь және темекі өнімдерін қолдануға – деген қатынастары арқылы қарастырамыз.

Жастардың ойынша «салауатты өмір салтын ұстану» дегеніміз спорттың қандай да бір түрімен айналысып, шылым шегу және ішімдік қолдану сияқты зиянды әдеттерден бас тарту. Бірақ бұл ой жастардың нақты өмір сүру салты-

мен онша үйлесе бермейді. Жүргізілген зерттеудің қорытындысы бойынша мынадай көрсеткіштер анықталды: сауалнамаға қатысқан жас қазақстандықтардың 26% спортпен айналысуды, 79% пайдалы ас ішуді маңызды деп, 56,3% алкоголь тұтынуды зиянды деп санайды, ал 61,5% темекі өнімдерін қолданбайды. Спортпен тұрақты айналысып, әртүрлі фитнес-клубтарға үнемі барып тұратын жастардың саны (26%) темекі өнімдерін (23,9%) және алкогольді ішімдіктер қолданатын (43,5%) жастардың санынан аз. Енді жоғарыда аталған төрт құрамдас бөлікке жекелеп тоқтала кетелік.

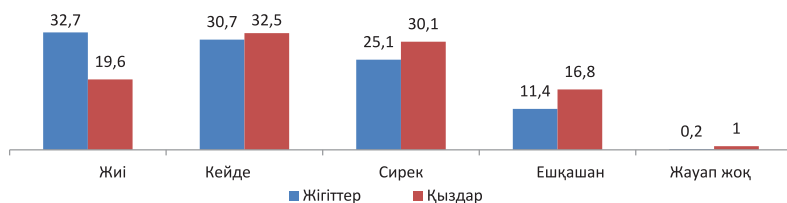
Бірінші бап – спортпен айналысу жоғарыда айтылғандай жастар тарапынан онша үлкен қызығушылық тудыра қоймайды. Гендерлік тұрғыдан алып қарағанда спортқа қызығушылық әйелдерге қарағанда ерлерде басымырақ. Төмендегі диаграмма көрсетіп тұрғандай спортпен қыздарға қарағанда (19,6%) ұлдар көбірек айналысады (32,7%). Мұнда жас деңгейінде елдік көрсеткіштерден көп алшақтық байқалмайды. Жас мөлшері бойынша барлық топтар-

да спортпен жиі айналысатын жастардың үлесі 22% – 31,5% аралығында: 14-18 – 31,5%; 19-24 – 25,2%; 25 және одан жоғары жастағыларда – 22%. Этникалық топтардың ішінде

спортпен айналысу басқа топтардағы замандастарымен, мысалы орыстармен (19,2%) салыстырғанда қазақтар (30,3%) үшін өте маңызды болып табылады.

Диаграмма №1

СПОРТПЕН ҚАНШАЛЫҚТЫ ЖИІ АЙНАЛЫСАСЫЗ? (жыныстық деңгейде)

Ал облыстық деңгейде алып қарағанда спортпен Атырау (73,5%) және Павлодар (70%) облыстарының жастары жиі, Алматы (67,5%) және Солтүстік Қазақстан (44,8%) облыстары сирек айналысады. Сауалнама сонымен қатар басқа облыстармен салыстырғанда Шығыс Қазақстан (34,7%) және Қостанай (28,6%) облыстарында спортпен ешқашан айналыспаған жастардың үлесі көбірек екенін көрсетті. Облыстық деңгейде мұндай көрсеткіштер туындауының себебін түсіндіру күрделі екенін айта кету керек.

Спортпен өзінің қаржылай жағдайын «өте жақсы» деп бағалаған жастар көбірек айналысады, олардың үлесі 42% болса, басқа топтардағы спортпен жиі айналысатын жастардың саны респонденттердің 20,2% – 25,2% құрайды. Бұл деректерге қарап спорт қазақстандықтардың жас буыны үшін салауатты өмір салтының маңызды бөлігі болып табылмайды деп пайымдауға болады.

Кесте №8

АЛКОГОЛЬ ЖӘНЕ ТЕМЕКІ ӨНІМДЕРІН (ШЫЛЫМ, НАСЫБАЙ ЖӘНЕ Т.Б.) ТҰТЫНАСЫЗ БА?

АЛКОГОЛЬ:

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, тұрақты (күн сайын)	12	1,2
Иә, аптасына бірнеше рет	28	2,8
Демалыс күндері ғана	77	7,7
Сирек	318	31,8
Жоқ, ешқашан	560	56,0
Жауап жоқ / Жауаптан бас тарту	5	0,5
Барлығы	1000	100,0

ТЕМЕКІ ӨНІМДЕРІ:

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, тұрақты (күн сайын)	129	12,9
Кейде	110	11,0
Жоқ (Шылым шекпеймін)	615	61,5
Жоқ (Насыбай атпаймын)	130	13,0
Жауап жоқ / Жауаптан бас тарту	16	1,6
Барлығы	1000	100,0

Алкоголь және темекі өнімдеріне деген қатынас салауатты өмір салты туралы ұғымның келесі құрамдас бөліктері болып табылады. Респонденттердің 56,3% алкоголь тұтынуды зиянды деп біледі, 56% оны тұтынбайды; ал 61,5% темекі өнімдерін қолданбайды. Респонденттердің жауаптарында қаржылай жағдайға қатысты айтулы айырмашылықтар байқалған жоқ, барлық топтарда жастардың көпшілігі

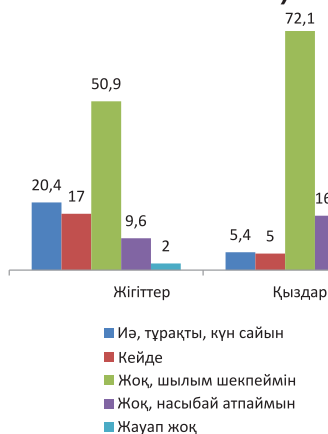
елдік деңгейде белгіленген көзқарастарды ұстанады. Сонымен қатар сауалнама жастардың алкоголь және темекі өнімдерін тұтынуға деген қатынастары жас мөлшеріне қарай өзгере түсетіндігін көрсетті. Мәселен, 14-18 жас аралығындағылардың 75,6% алкоголь тұтынуды зиянды деп тапса, 19-24 жас аралығындағылардың тобында бұл сан 53,8% дейін азайды, ал жас мөлшеріне қарағандағы ең жоғары топта, яғни 25-29

жас аралығындағылардың тобында бұл ойды бар болғаны респонденттердің 43,7% қолдайды. Темекі өнімдеріне деген қатынас бойынша да

мәселе осыған ұқсас: 14-18 жас аралығындағы топта жастардың 9,2%, 19-24 – 26% және 25-29 – 34,9% шылым шегеді.

Диаграмма №2

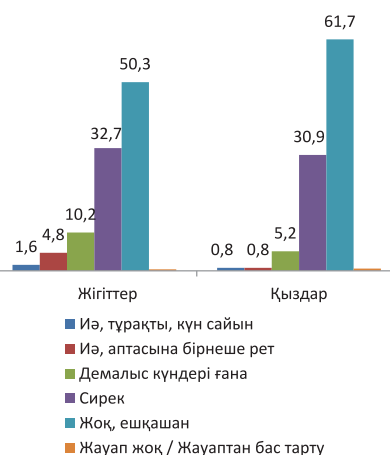
ТЕМЕКІ ӨНІМДЕРІН ТҰТЫНАСЫЗ БА (ШЫЛЫМ, НАСЫБАЙ ЖӘНЕ Т.Б.)?

Шылым шегетін қыздардың саны жігіттерге қарағанда азырақ: жігіттердің тұрақты шегетіндері – 20,4%, кейде шегетіндері – 17% болса, тұрақты шегетін қыздар респонденттердің 5,4%, кейде шегетіндері 5% құрайды. Алкоголь тұтытуда да жайт осыған ұқсас, бірақ ол қыздардың арасында темекі тартумен салыстырғанда көбірек

Диаграмма №3

АЛКОГОЛЬ ҚОЛДАНАСЫЗ БА?

таралған. Жігіттер арасында жалпы алғанда 49,7%, қыздар арасында 38,3% спиртті ішімдіктерді қолданады.

Бірақ, фокус-топтық пікір-сайыстарға қатысушылардың сөздеріне қарағанда темекі өнімдері мен ішімдік тұтырудан бас тарту салауатты өмір салтын ұстанудың белгісі бо-

ла алмайды деп санауға болады, өйткені жастар оларды басқа дүниелерге алмастырады. Мәселен, жастар өз замандастарының темекі өнімдерін тұтынуды кальянға, спиртті ішімдіктерге (арак, коньяк және т.б.) немесе алкогольді коктейльдерге алмастыратынын жеткізді.

«Менің таныстарым шылым шекпейді. Бірақ қазір кальян тарту сән болып табылады. Кальян сүттен және судан өтеді, ағзаны тазалайды және одан ләззат аласың.»
(19 жасар студент қыз)

«Мен 2 айдың алдында темекі тартып, ішімдік ішетін әдетімді тастадым. Алкогольге деген көзқарасым оң. Ерекше жақсы көремдеуге келмейді, дегенмен оны мысалы, темекідей үлкен күнә деп санамаймын.»
(26 жасар жұмыс істейтін жігіт)

«Қазір темекі тарту мода емес деп жүр. Бірақ айланып келіп, бәрібір темекі тарту сәнді болып шықты. Бұл салауатты өмір салты – 90-жылдардың сәнді үлгісі.»
(26 жасар жұмыс істейтін жігіт)

Салауатты өмір салтының құрамдас бөліктерінің ішінен

ас-тағамға деген қарым-қатынас жағымды сипатта. Жастардың көпшілігі пайдалы ас ішуді өте дұрыс деп санайды, респонденттердің 79% сондай ойда. Аймақтық деңгейде алып қарағанда Оңтүстік Қазақстан облысының жастары ғана пайдалы ас ішуді маңызды емес деп санайды, олай ойлайтын респонденттердің үлесі 44,6%. Мұның себебін аталмыш облыстың жылы әрі жайлы климатымен және көкөністердің түр-түрі келіп тұратын Өзбек елінің жақындығынан болып жемістер мен көкөніс жеткілікті және солтүстік өңірлер мен басқа да облыс жұртшылығымен салыстырғанда аталмыш облыс халқының сапалы өнімдерге қол жеткізу мүмкіншіліктері көбірек екендігімен байланыстырып, жорамал жасауға болады. Сондықтан да елдің оңтүстік өңіріндегі жастардың көпшілігі пайдалы ас ішудің маңыздылығына онша көңіл бөлмейді. Ал жас мөлшеріне қатысты немесе этникалық тәрізді басқа деңгейлерде айта қоярлықтай үлкен айырмашылықтар байқалған жоқ, барлық топтарда жастардың көпшілігі үшін пай-

далы ас қолдану маңызды болып саналады.

Сөйтіп зерттеу жұмысы жастардың көпшілігінің салауатты өмір салты туралы білетіндігін, бірақ оны күнделікті тірлікте ұстану әркімнің қолынан (және әрқашан) келе бермейтіндігін көрсетеді. Мәселен, жастардың белгілі бір бөлігі ішімдік және темекі өнімдерін тұтынады немесе олардың орнына кокаин не алкогольді коктейльдер қолданады. Оның сыртында жастардың ойынша денсаулықты сақтаудың немесе күтудің жолы болып табылатындығына қарамастан спортпен айналысу олардың нақты өмірінде орын ала бермейді. Сөйтіп салауатты өмір салты мен оның құндылықтары туралы ұғым қазақстандық жас буын өмірінде толық күйде жүзеге аспайды және жастардың мінез-құлқы мен іс-әрекетіне үнемі ықпал ете бермейді.

Бүгінгі таңда денсаулықты күтіп, сақтаудағы жастардың белсенділігі тым жоғары емес. Жастар денсаулықтың кепілі өздерінің жастық шағы және оны тұрақты баптап-

күтудің – ең болмағанда дәл қазір – қажеттілігі жоқ деп санайтынға ұқсайды. Мұндай ойға келуіміздің себебі жастардың өз денсаулық жағдайын жоғары деңгейде қанағат тұтатындығында жатыр. Олар дендерін сау деп көріп, денсаулықты күн сайын күтімге алудың қажеттілігі жоқ деп біледі.

2.2. Өзіне деген қатынасы, өзін-өзі бағалауы

Өзін-өзі бағалаудың құбылмалылығы мен өзіне деген қатынастың тұрақсыздығы – жастар үшін қалыпты жайт. Соған сай өзін-өзі бағалаудың деңгейі әртүрлі болуы мүмкін, бірақ тура сол жайт жастардың ары қарай дамуы үшін өздері таңдап алатын белгілі бір өмірлік стратегияның қалыптасуына ықпал етеді. Әрине, өзін-өзі бағалау өмірде әлі талай өзгереді, өйткені ол не қол жеткізген мақсаттар мен көздеген міндеттермен бірге өсіп, не өмірде жолы болмаған талпыныстар мен сәтсіздіктерге сай төмендеп отырады.

Жастардың өзін-өзі бағалауын зерттеуді мынадай көрсеткіштер арқылы

қарастырамыз: өзінің сырт келбетін бағалауы мен өзін-өзі көрсете білуі (орыс тілінде самопрезентация – ауд. ескертуі); өзін-өзі анықтауы; әлеуметтік жіктеудің тигізетін ықпалын бағалауы. Сөйтіп сауалнама нәтижелері бойынша өзінің сыртқы келбетіне респонденттердің 64,4% разы, 19,7% өте разы, 13,6%

жартылай разы. Өзінің сыртқы әлпетіне разы еместер мен жауап беруді қиынсынғандардың үлесі өте аз – әрқайсысы сәйкесінше 1,8% және 0,5%. Дегенмен мұндай үрдіс жынысынан, жасы мен тұрғылықты орнынан тәуелсіз барлық респонденттер арасында байқалды.

Кесте №9

СІЗ ӨЗІҢІЗДІҢ СЫРТҚЫ КЕЛБЕТІҢІЗГЕ ҚАНШАЛЫҚТЫ РАЗЫСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Өте разымын	197	19,7
Разымын	644	64,4
Жартылай разымын	136	13,6
Разы емеспін	18	1,8
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	5	0,5
Барлығы	1000	100,0

Адамдарға жағымды әсер қалдырып, олардың көңілдерінен шығуға деген талпыныспен байланысты өзін-өзі көрсете білу мәселесі де маңызды фактор болып табылады. Жастар үшін сыртқы келбет – өзін сәтті көрсете білу параметрлерінің бірі және өзіне өзі жоғары баға берудің негізі. Сауалнама көрсеткендей, жақсы көріну барлық жастағы респонденттер үшін біркелкі маңызды. Ал танымал бренд-киімдерден

киіну басқа топтарға қарағанда 14-18 жас аралығындағы жастар үшін маңыздырақ (басқа топтар үшін 28,1% – 28,8% болса, бұл топ үшін 34,6%). Сондай-ақ жақсы көріну мен танымал бренд-киімдер кию жігіттерге қарағанда қыздар үшін маңыздырақ (сәйкесінше 70,3% және 76,8% – 81,8% және 81,2%).

Облыстық деңгейде аздаған айырмашылықтар бар. Аста-

налық жастар ортасында брендтік және статустық тауарлар әсерлі әлеуметтік белгі болып табылмайды. Бірақ фокус-топтар мен сұқбаттардағы жауаптарға және Қазақстан жастарына бағытталған басқа да зерттеулердің деректеріне қарап шет тілдерін білу, жеке автокөліктің болуы мен көлік айдай білу секілді «беделді» дағдылардың маңызы уақыт өткен сайын өсіп бара жатыр деген ұйғарымға келуге болады. Оңтүстік және солтүстік астаналарда – Алматы (66,2%) және Астана (82,7%) қалаларында – танымал брендтердің киімдерінен киіну кейбір басқа облыстардың

жастарына қарағанда онша маңызды емес. Мәселен, Атырау (88%), Павлодар (62,5%), Қарағанды (55%), Шығыс Қазақстан (52%) облыстарында белгілі брендтердің киімдері жастар үшін өте маңызды да мәнді белгі болып табылады. Бұл жерде жастардың көпшілігінің әлеуметтік жіктеуді сезінбейтіндіктерін айта кетеміз, ондай респонденттердің саны орыстардың 76%, қазақтардың 59,7% құрайды. Қазақ этникалық топтың ішінде әлеуметтік бөлінудің бар екендігі байқалды: 17% жіктелуді үнемі сезінетінін білдірсе, 18,5% сирек болса да сезінетіндігін жеткізді.

Кесте №10

ҚОҒАМДАҒЫ ТАПТЫҚ ЖІКТЕЛУДІ СЕЗІНЕСІЗ БЕ? (ұлт деңгейінде)

Жауап нұсқалары	Қазақтар	Орыстар
Иә, үнемі және өмірімнің барлық саласында өте қатты сезінемін	17,0	10,1
Кейде сезінемін	18,5	8,8
Жоқ, сезінбеймін	59,7	76,0
Жауап беру қиынға соғады	4,9	5,2

Бірақ ондай жіктелуді сезінетін респонденттердің көпшілігі «Дәл қай салада?» деген

сұраққа жауап беруден бас тартты.

Кесте №11

ДӘЛ ҚАЙ САЛАДА?

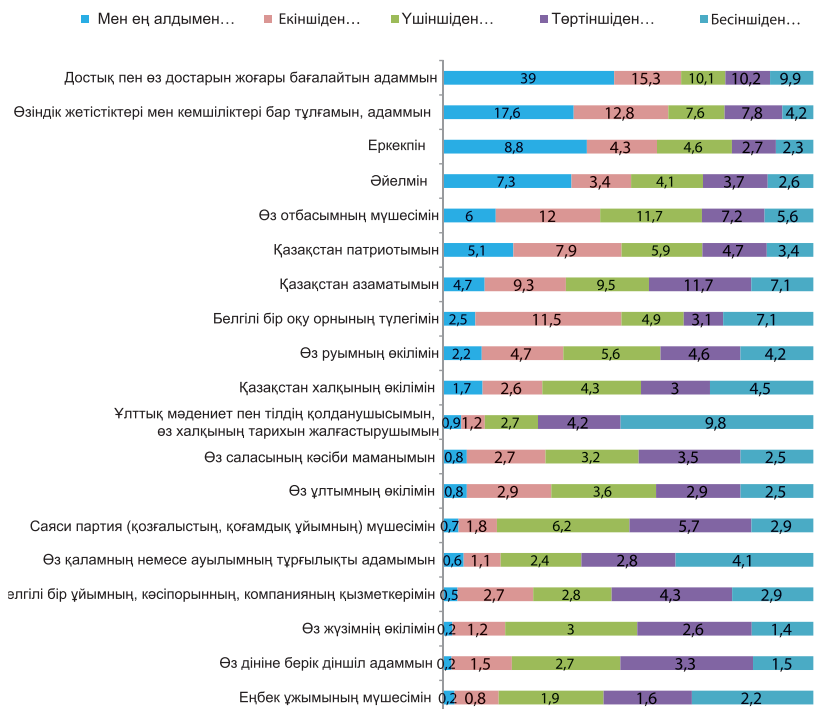
Жауап нұсқалары	Пайызы		
	Жалпы	Ерлер	Әйелдер
Қоғамдық орындарда	11,3	2,6	9,5
Білім саласында	6,0	3,9	4,1
Сауда саласында	4,0	1,3	2,7
Жұмыс орнында	2,0	0,0	1,4
Замандастар арасында	0,7	7,9	14,9
Саясат саласында	0,7	1,3	0,0
Қаржы саласында	0,7	0,0	1,4
Жауаптан бас тарту	74,6	82,9	66,2
Барлығы	100.0	100.0	100.0

Зерттеу нәтижелері өз замандастарымен қарым-қатынастың қазақстандық жастар үшін маңызды қажеттілік екендігін көрсетті. Өйткені ол қарым-қатынас жастардың өз-өзін, өзінің мінез-құлқы мен жүріс-тұрысын, ой-пікірін, қабілеттері мен жетістіктерін бағалауға мүмкіншілік беретін белгілі бір координаттар жүйесінің рөлін атқаратын тәрізді. Мәселен, «Мен кімін?» деген сұраққа сауалнамаға қатысушылардың көпшілігі «Достық пен өз достарын өте жоғары бағалайтын адаммын» деген жауап-

ты таңдады; екінші орынды «Өзіндік жақсы қасиеттері мен кемшіліктері бар тұлғамын» деген сипат иеленді, оны көбінесе «25+» жастағы топ өкілдері белгіледі. Сондай-ақ жас мөлшеріне қатысты үшінші орында мынадай сипаттар тұр: «өз отбасымның мүшесімін» – 14-18 жас аралық ең кіші топ, «нақты білім ордасының түлегімін» – 19-24 жас аралығындағы жастар, «Қазақстан азаматымын» немесе «Қазақстан патриотымын» – 25 және одан жоғары жастағы жастар.

Диаграмма 4

ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУЫ (пайыздық көрсеткішпен)

Жастардың өмірлік қағидасын не құрайтыны туралы сұрақтың жауабында сондай-ақ басқалардың көмегіне қатысты бағдар да қамтылған: жастардың 79,4% «Маңайымда оларға сенуге болатын адамдардың болуы керек» деген жауапты таңдады. Респонденттердің жартысынан сәл көбі, дәлірек айтқанда 56,4%, «адамдар тағдырға

сеніп, өмірдің берген әр сыйын қабыл алуға тиіс» деген ойда болса, 57,7% «сенім мен салт-дәстүрді ұстану керек» деген пікірді қолдайды. Екінші жағынан алып қарасақ, жастар арасында олардың көпшілігі біркелкі қолдайтын пікірлер де бар, мысалы «адам табысқа жету үшін нені қалайтындығын айқын білуі керек» деген пікірді жастардың 90%

қолдаса, 72,8% «тәуекелге бел байламаған адамның ештеңеге қол жеткізе алмайтындығына» сенімді.

Жалпы алғанда Қазақстан жастарының өзін-өзі бағалау деңгейі жоғары екендігін айту керек, олардың өзі мен өз өміріне қатысты позитивті ойлары басым. Мұнда өзін-өзі бағалаудың мазмұндық көкжиегі сырт келбетке, модаға бағытталады. Өз болашағына қатысты жоғары деңгейдегі оптимизм байқалады. Сауалнамаға қарағанда жастардың арасында басқа адамдарға, жалпы қарым-қатынасқа бағытталған өмір салты басымдау. Сондықтан да олар достармен қарым-қатынасты өмірдегі ең маңызды мәселе деп біледі, олар үшін достың көп болуы құнды.

2.3. Бос уақыт өткізу мәдениеті

Қазақстандағы әлеуметтік-мәдени ахуал қарқынды өсіп келеді. Адамдардың, әсіресе, жастардың күнделікті өмірлерінің мәдени қырлары –

соған сай бос уақытқа қатысты бөлігі де – өзгеріп, түрлене түсуде. Өткен кезеңнің жас буыны бос уақытқа да ықпалын тигізген бекітілген идеология аясында қалыптасса, қазіргі таңда бос уақытын қалай өткізу жастардың өз қолында. Сондықтан аталмыш зерттеудің авторлары жастардың бос уақыттарын қалай ұйымдастыратынын және бос уақытты ұйымдастыруда қандай стереотиптерді бағдарға алатындықтарын зерттеуді көздеді. Шын мәнінде бос уақыт саласындағы (немесе сол арқылы іске асатын) қажеттіліктерге қанағаттану механизмдері дегеніміз жастық шақта жеке бастың мақсаттарын жүзеге асырудың жолдары болып табылады; жастар дәл бос уақыт саласында өздерін еркін адам ретінде көрсететіндіктен бос уақытқа арналған іс-әрекеттерді таңдаудан тұлғаның даму деңгейі, ұстанған бағыты, өмірлік қағидасының қалыптасу дәрежесі айқын көрінеді.

Кесте №12**ТӨМЕНДЕГІ ІС-ӘРЕКЕТ ТҮРЛЕРІНІҢ ӘРҚАЙСЫСЫН
ҚАНШАЛЫҚТЫ ЖИІ ОРЫНДАЙСЫЗ?**

	Жиі	Кейде	Сирек	Ешқашан	Жауап жоқ
Музыка тыңдайсыз	69,8	23,0	6,3	0,7	0,2
Уақытыңызды достарыңызбен өткізесіз	55,2	32,6	11,6	0,4	0,2
Кітап-журнал оқисыз	21,2	38,9	30,7	9,0	0,2
Спортпен айналысасыз	26,1	31,6	27,6	14,1	0,6
Теледидар көресіз	58,4	29,0	11,2	1,4	-
Кинотеатрға барасыз	14,2	32,7	34,5	17,7	0,9
Үй шаруашылығымен айналысасыз	62,5	28,1	7,5	1,6	0,3
Ағайын-туыстарға барып тұрасыз	37,4	47,1	14,2	0,7	0,6
Отбасыңызға барып тұрасыз (бөлек тұратын болсаңыз)	29,6	20,8	4,4	0,9	44,3

Зерттеу жұмысы жастардың бос уақыт туралы ұғымдарында асимметрия қалыптасып келе жатқанын көрсетеді. Бос уақыт олар үшін – әрі ойынсауық, әрі кәсіби немесе басқа да іс-әрекеттер барысында жүзеге аспаған қабілеттерін, қажеттіліктері мен мүдделерін толыққанды дамыту үшінгі мүмкіншіліктер. Жастар білім ордасынан тысқары өтетін уақыттарының аз ғана бөлігін өзін-өзі дамытуға арнайды, респонденттердің 41,7% өз

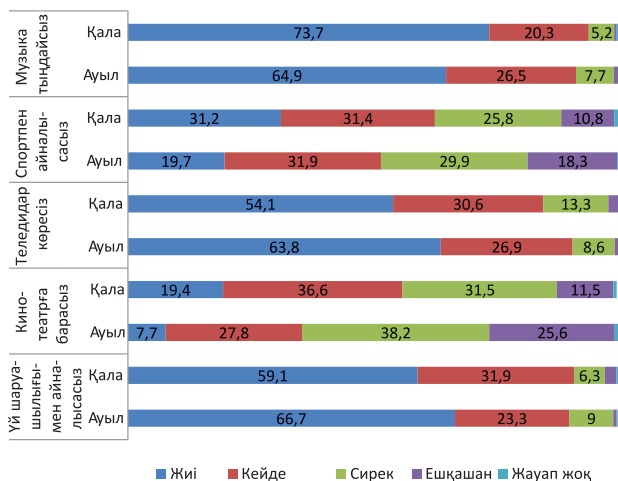
бетімен білім алуға күніне 1-2 сағат ғана, 34,3% – 3-4 сағат бөледі. Кітап-журнал сирек оқылады (21,2% жиі оқимын деп жауап берді, 38,9% – кейде, ал 30,7% – сирек), кинотеатрға барады (жиі – 14,2%, кейде – 32,7%, сирек – 34,5%). Жастар бос уақытында көбінесе музыка тыңдайды (69,8%), үй шаруашылығымен айналысады (62,5%), теледидар көреді (58,4%) және достарымен бірге болады (55,2%). Сауалнама деректері

жас қазақстандықтар арасында ойын-сауыққа бағытталған бос уақыттың артықшылығы

мен оның пассивті түрлерінің басымдылығын көрсетеді.

Диаграмма №5

ТҰРҒЫЛЫҚТЫ ЖЕРІ БОЙЫНША ТАНЫМАЛ ІС-ӘРЕКЕТ ТҮРЛЕРІ

Жас респонденттер уақыттарының көбін достарымен бірге өткізеді: 14-18 жас аралығындағылардың 67,9%, 19-24 – 55,7%, 25-29 – 41,8%. Барлық жас топтарындағы жігіттер мен қыздардың теледидар көру жиілігі өзара ұқсас: 19-24 жас аралығындағылар басқаларға қарағанда азырақ көреді – 54,4%, 14-18 – 58,7%, 25-29 – 62%. Үй шаруашылығымен көбінесе 14-18 жас аралығындағылар айналысады – 46,3%, 19-24 –

61,9%, 25-29 – 67,4%. Жалпы алғанда үйден тысқары болу мен достармен қарым-қатынас секілді түрлер басым.

Ауылдағы күйреп қалған мәдени-тұрмыстық инфрақұрылым қалалық және ауылдық жастардың бос уақыт тәжірибесіндегі айырмашылықтарды көбейте түседі. Мәселен, қала тұрғындарының өкілдеріне қарағанда ауылда тұратын жастар арасында кинотеатрға си-

рек баратындардың немесе мүлде барып көрмегендердің үлесі жоғары. Ауылда тұратын жастар үй шаруашылығымен де көбірек айналысып, теледидарды да көбірек көреді. Сонымен қатар компьютер мен интернетті пайдалануда айтулы айырмашылықтар байқалады. Фокус-топтық дискуссиялар анкеталық сауалнаманың нәтижелерін растай түседі.

«Қазір ақылдылық, жасампаздық, ертеңгі күнге бет түзеушілік, барлық оқиғалардан хабардар болып, адамдармен сойлесе білу модада. Бізде қазір әзіл-оспақ модада. Сондай-ақ өзіңді-өзің дамыту модада. Ал үйде отырып, ешкіммен қатынаспау, ештеңеге талпынбау, ештеңемен айналыспау модада емес.»

(29 жасар жұмыс істейтін жас жігіт)

«Адамдардың ештеңемен айналыспайтындығы жалпы алғанда олардың немен айналысуды білмейтіндігімен байланысты. Егерде хобби туралы емес, жай ғана уақыт өткізу туралы айтсақ, бұл да проблема. Мәселен, мен бізде жай ғана қайда баруға болатынын білмеймін.»

(26 жасар жұмыс істейтін жас жігіт, Астана)

«Қазір информациялар ғасыры, жаңа технологиялар ғасыры. Расында да көп жастар әлеуметтік желілерде отырады. Серилдар көріп, компьютер ойындарын ойнау үшін. Әлеуметтік желілер арқылы алуан түрлі шаралар туралы білуге болады, мысалы, сальсаға баруға немесе волонтерлықпен айналысуға деген сияқты.»

(19 жасар студент қыз)

Сөйтіп бір жағынан жастарда демалыс пен бос уақытты өткізудің өздері жақсы көретін және өзін-өзі жүзеге асыруды жолға қоятын түрлерін таңдауда нақты мүмкіншіліктер бар. Ал екінші жағынан материалдық емес қажеттіліктерді жете түсіну мен жеке бастың нені артық санайтынына қатысты проблемасын шешудің өзі күрделі болып кетті. Сауалнама көрсеткендей, жастар бос уақыт ортасы ұсынатын мәдени-сауықтық әлеуеттің тек аз ғана бөлігін қолданады. Сонымен қатар қазақстандық жастардың шығармашылықты және өзін-өзі дамытуға деген талпынысы жоғары деңгейде емес. Сондықтан да өз бетімен білім алу ісіне бөлінетін уақыт аз.

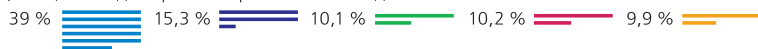
Жастардың бос уақыт өткізу практикасында бос уақытты өткізудің үйдегі түрлері мен достар мен таныстармен қарым-қатынас көп орын алады. Бос уақытты өткізудің кеңінен тараған түрлеріне сондай-ақ компьютер жатады: әлеуметтік желілердегі қарым-қатынас, музыка тыңдау, фильмдер көру. Жастар арасында олардың заманауи сипа-

тын айқындайтын қазіргі шақта модадағы және беделді заттар өте танымал. Олардың басты сипаты техникалық тұрғыдан жаңалығы болуы керек, жастар үшін ғылым мен техниканың ең соңғы жетістіктері болып табылатын тұрмыстық тауарларға (ұялы телефон, планшет және т.б.) ие болып, оларды қолдану өте маңызды.

ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУ

• Мен біріншіден... • Екіншіден... • Үшіншіден... • Төртіншіден... • Бесіншіден...

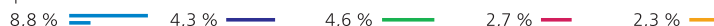
Достық пен өз достарын жоғары бағалайтын адаммын

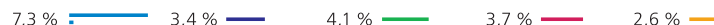
Өзіндік жетістіктері мен кемшіліктері бар тұлғамын, адаммын

Еркекпін

Әйелмін

Өз отбасымның мүшесімін

Қазақстан патриотымын

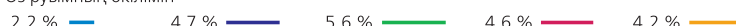
Қазақстан азаматымын

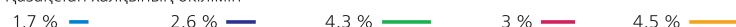
Белгілі бір оқу орнының түлегімін

Өз руымның өкілімін

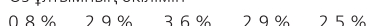
Қазақстан халқының өкілімін

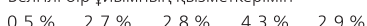
Ұлттық мәдениет пен тілдің қолданушысымын, өз халқының тарихын жалғастырушымын

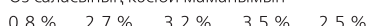
Өз ұлтымның өкілімін

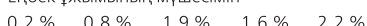
Белгілі бір ұйымның қызметкерімін

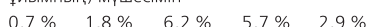
Өз саласының кәсіби маманымын

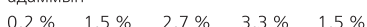
Еңбек ұжымының мүшесімін

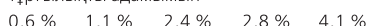
Саяси партия (қозғалыстың, қоғамдық ұйымның) мүшесімін

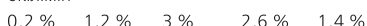
Өз дініне берік діншіл адаммын

Өз қаламның немесе ауылымның тұрғылықты адамымын

Өз жүзімнің өкілімін

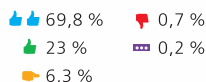
БОС УАҚЫТ

Төмендегі іс-әрекет түрлерінің әрқайсысын қаншалықты жиі орындайсыз?

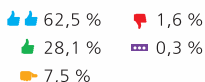
👍👍 Жіі
 👍 Кейде
 👉 Сирек
 👎 Ешқашан
 🚫 Жауап жоқ

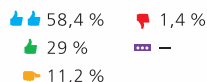
Музыка тыңдайсыз

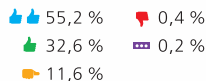
Үй шаруашылығымен айналысаңыз

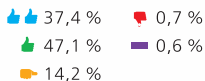
Теледидар көресіз

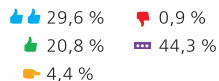
Уақытыңызды достарыңызбен өткізесіз

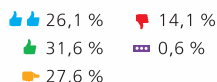
Ағайын-туыстарға барып тұрасыз

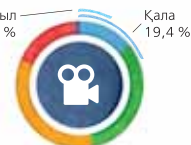
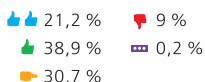
Отбасыңызға барып тұрасыз (бөлек тұратын болсаңыз)

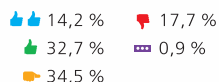
Спортпен айналысаңыз

Кітап-журнал оқисыз

Кинотеатрға барасыз

3-ТАРАУ.

ЖАСТАРДЫҢ ӨМІРЛІК МАҚСАТ-МҰРАТТАРЫ

Зерттеу жұмысының ауқымында өмірлік стратегиялар деп жастардың жақын және алыс болашаққа құрған өмірлік жоспарлары мен оларды жүзеге асыру жолындағы қажетті құралдарды түсінетін боламыз. Бұл жерде жастардың осы шақтың рақатын бастан кеше өмір сүруді жақсы көретіндерін және өз өмірлерінің мәні туралы көп толғанып, жиі бас қатыра бермейтінін айтып, оны ескеру қажет. Сондықтан жастардың өмірлік стратегиясының болуы «автоматты түрде» белгілі бір жас адамның өзі үшін маңызды мақсаттары жолындағы дербестілігін, өз бетімен әрекет ете алушылығын білдіреді деуге келмейді. Өйткені жастық шақта жастардың барлығы бірдей өз өмірлеріне болжам жасап, оны реттеу қабілетіне ие емес.

3.1. Өмірлік жетістіктер

Жоғарыда айтылғандай, қазақстандық жастардың өмірлік жоспары негізінен білім алу, отбасын құруды, қызмет жолында өсуді қамтиды. Әрине, жас шамасына сай жастардың белгілі бір бөлігі үшін ұзақ мерзімдік тиімді өмірлік стратегиялар құру күрделі болғандықтан олардың көбінесе қысқа мерзімдік жоспарлар мен оларды жүзеге асырудың стратегияларын қалыптастыратындығын есте ұстау қажет. Мәселен, олар бүгінгі көздеген мақсаттарына жетуге талпынғанда олардың шешімдері болашаққа қалай әсер ететіндігіне баға бермейді. Сондықтан жас респонденттердің сауалнамада қамтылған өмірдің әртүрлі қырларына қатысты жауаптарында кезігетін ретсіздікпен қарама-қайшылықтарға түсіністікпен қарауға болады.

Кесте №13

ӨМІРЛІК МАҚСАТТАР, %

	Маңызды	Онша маңызды емес	Мүлде маңызды емес	Білмеймін
Адал болу (партнёрыңа, достарыңа, жұмыс берушіңе)	87.0	8.9	3.7	0.4
Жауапкершілікті өз қолыңа алу	72.0	20.0	6.7	1.3
Тәуелсіз болу	76.5	18.4	3.7	1.4
Жоғары білім алу	72.9	20.3	5.5	1.3
Карьера жасау	67.2	25.1	6.2	1.5
Саясатпен айналысу	17.8	44.6	34.5	3.1
Шаралар мен азаматтық бастамаларға қатысу	21.6	47.1	26.1	5.2
Некеде болу	75.9	16.3	5.7	2.1
Сырт көзге жақсы көріну	76.1	18.5	4.7	0.7
Әйгілі брендтердің киімдерін кию	30,4	44.9	22.9	1.8
Пайдалы ас ішу	79.0	15.4	3.5	2.1

Сауалнама бойынша жастардың ең басты үш мақсатының алғашқысына белгілі біртұлғалық қасиеттерге ие болу, мысалы, «адал болу» (87%) немесе «тәуелсіз болу» (76,5%), кіреді. Екінші топты қысқа және орташа ұзақ мерзімдік сипаттағы, яғни қазіргі шақта маңызды мақсаттар құрайды: «сырт көзге жақсы көріну» (76%), «некеде болу» (75,9%) және «жоғары білім алу» (72,9%). Маңыздылығы жағынан үшінші топқа «жауапкершілікті

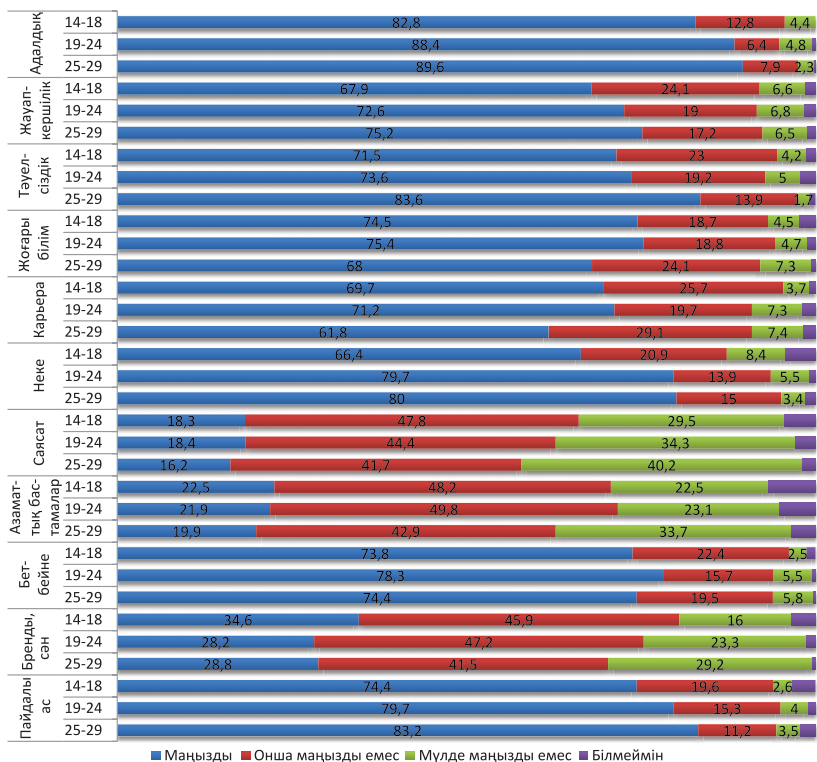
өз қолыңа алу» (72%), «карьеря жасау» (67,2%) және «әйгілі брендтердің киімдерін кию» (30,4%) енді. Жасқа қатысты деңгей 14-18 жас аралығындағы қыздар мен жігіттер үшін маңызды мақсаттар «адал болу» (82,6%); «сырт көзге жақсы көріну» (74,4%), «пайдалы ас ішу» және «жоғары білім алу» (әрқайсысы сәйкесінше 74,1%) болса, 19-24 жастағылар үшін басым мақсаттар «адал болу» (88,2%), «некеде болу» (79,7%) және «пайда-

лы ас ішу» (79,5%) екен. 25 және одан жоғары жастағы топ «адал болу» (83,6%), «тәуелсіз

болу» (83,6%) және «пайдалы ас ішу»-ді (83%) таңдады.

Диаграмма №6

ТӨМЕНДЕГІ КАТЕГОРИЯЛАР СІЗ ҮШІН МАҢЫЗДЫ МА, ЖОҚ ПА? (жас мөлшері деңгейінде)

Сауалнама көрсеткендей, жастардың белгілі бір тұлғалық қасиеттерге ие болуды қалайтындығы байқалады, яғни олар үшін «жақсы адам

болу маңызды. Бұл жерде білім алу, отбасын құру, кәсіби қызмет жолындағы табыс сияқты өмірлік мақсаттар екінші кезекке жылжиды. Мы-

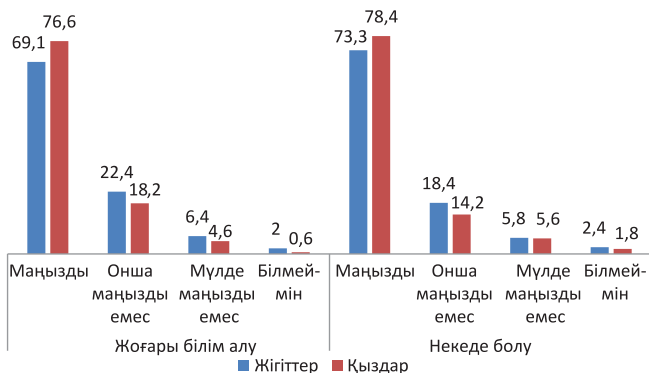
салы, «адамдар ең алдымен карьераға ден қою керек, қалғанының бәрі – қосымша дүниелер» деген тұжырымдамамен жас буынның тек 8,8% ғана келіседі.

Жігіттермен салыстырғанда қыздар жоғары білім алу мен некеге көбірек мән береді (76,6% – 69,1% және 78,4% – 73,3%). Ауыл жастары үшін мынадай мәселелер маңызды: адал болу – 90,5%, пайдалы ас ішу – 82,1%, отбасы, неке құру – 80,3%. Ал олардың қалалық замандастары «адалдықты» (84,2%), «тәуелсіздікті» (77,6%) және «сырт көзге жақсы көрінуді» (76,9%) таңдайды.

Қазақстандағы жастардың көбі өмірде табысқа жету үшін өздерінің қол жеткізгісі келетін арман-тілектерін айқындап алуы (71,3%), қоғамның моральдық құндылықтарын сақтау (45,6%) мен төңірегінде сенімді адамдардың болуы (43,3%) маңызды деген ойда. Отбасын құру, білім алу мен карьера жасау сияқты мақсаттардың суреті төмендегідей: жастар бірінші орынға отбасын құруды (75,9%), екінші орынға жоғары білім алуды (72,9%), ал үшінші орынға карьера жасауды (67,2%) қойды. Белгіленген мақсаттардағы осындай басымдықтар барлық деңгейлер ауқымында – соның ішінде материалдық өлшемдер бойынша да – байқалды.

Диаграмма №7

ЖОҒАРЫ БІЛІМ МЕН НЕКЕНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ (жыныстық деңгейде)

Жастарды ең аз қызықтыратын мәселе – саясаткер карьерасы, жастардың 17,8% ғана болашақта саясатпен айналысқысы келеді, ал респонденттердің 21,6% үшін шаралар мен азаматтық бастамаларға қатысу қызықты болып табылады. Бұл деректер респонденттердің белгілі бір тұжырымдамалармен келісу-келіспеуге қатысты олардың жауаптарымен өзара байланысты. Мәселен, сауалнамаға қатысқан жастардың бар болғаны 17,7% «қоғамда орын алып жатқан оқиғаларға ден қою өмірдің маңызды бір бөлігі болып табылады» деген тұжырымдаманы қолдайды.

Жалпы алғанда басқа деңгейлер аясында да осыған ұқсас жағдай байқалатынын айту керек. Респонденттердің көпшілігі түрлі шаралар мен азаматтық бастамаларға қатысуды онша маңызды емес, ал саясатпен айналысуды мүлде маңызды емес деп санайды. Сауалнама жастардың өзінің жеке басына тікелей қатысы жоқ барлық дүниеге енjarлық пен немқұрайлылық танытатындығын көрсетеді. Мысалы, қоғамдық процестерге, волонтерлыққа немесе азаматтық белсенділікке қатысуға деген қызығушылық жоғары деңгейде емес.

Бұл мәселеде аймақтық деңгейде айырмашылықтар бар. Азаматтық белсенділік Атырау (73,5%), Маңғыстау (62,9%), Қызылорда (43,2%) сияқты батыс облыстарда жоғары. Саясатпен айналысуды тағы да сол батыс облыстарының жастары көбірек қалайды: Атырау (79,4%), Маңғыстау (45,7%), Қызылорда (36,4%). Жалпы алғанда жастар көшбасшылыққа талпынады, олар әртүрлі өмірлік ахуалдарға белгілі бір дәрежеде бейімделе аламыз деп санайды, жастар арасында аутсайдерлік деп аталатын ұстаным байқалмады. Фокус-топтарда өткен пікірталастар кезінде атап көрсетілген қиыншылықтарға қарамастан жалпы алғанда жас буын табысқа талпынады. Өзінің жағдайы, жоспарлары мен жетістіктеріне қанағаттанушылық бүгінгі таңда жеткілікті дәрежеде жоғары деуге болады.

Жастарды зерттеуге арналған аталмыш сауалнама мен басқа да зерттеулердің нәтижелеріне қарап жастар өмірлік табыс ту-

ралы ұғым бойынша білім алу мен отбасын құруға үлкен назар аударады деген тұжырым жасауға болады. Мәселен, жастардың 83% жоғары оқу орнына түсетіндігіне сенімді; оның себебі ең алдымен қызметке тұру үшін көбірек мүмкіншілік беретін диплом алумен (72,3%); интеллектуалдық қабілеттерді арттырумен (37,5%) және ата-ананың үмітін ақтаумен (30,5%) байланысты.

Бірақ жоғары оқу орнына түсіп, дипломға қол жеткізу кейде өмірлік мақсаттарға жетудің құралы емес, мақсаттың өзі секілді көрініп қалатынын айта кету керек. Жастардың берген жауаптарына қарап жоғары оқу орнына түсудің өзі жастар үшін табыстың белгілі бір дәрежедегі көрсеткіші болып табылады деп ұйғаруға болады. Мәселен, респонденттердің 35,6% жоғары біліммен тезірек жұмыс табатындықтарына сенімді болса, 30,8% керісінше жұмыс табатынына қатты күмәнданады. Осы себептен болу керек, жастар жұмысқа тұру мәселесіндегі

маңызды факторлар ретінде тамыр-таныстар мен дос-жаранның болуын (54%), кәсіби дағдыларды (48,2%) және білім деңгейін (43,6%) атап көрсетті.

Отбасын құру, некеге тұру мәселесі де жастар үшін өмірлік мақсат-мұраттардың ішіндегі маңызды әрі қажеттісі болып табылады, жастардың 82,5% өз өмірлерін болашақта неке мен отбасымен байланыстырады, өйткені неке ерлі-зайыптылардың бір-бірі үшін (52,8%) және ата-ананың балаларға деген (23,6%) жауапкершілігін арттырады. Күнделікті өмірде қыздар мен жігіттердің тек материалдық себептерден болып тұрмысқа шығып, үйленетіндіктері айтылса да, жастардың тек 5% ғана материалдық проблемалардың шешімін некеден көретіні – қызықты жайт.

Жастар үшін карьера қуу басты мақсаттар қатарында емес, ол респонденттердің тек 35,7% үшін ғана маңызды. Бұл санның мемлекеттік басқару жүйесінде жұмыс істегісі келетін жас қазақстандықтардың (38,5%) және одан сәл азырақ көлемде

жеке меншік секторда жұмыс істегісі келетіндердің (30,9%) үлесімен өзара байланысты екендігі назар аудартады. Әрине, бұл статистикалық арақатынастың шартты түрде болуы мүмкін екенін жоққа шығаруға болмайды, дегенмен басқаларға қарағанда елдегі мемлекеттік және жеке меншік секторы қызмет жолында өсудің ең көп мүмкіншіліктерін ұсынады. Оның сыртында жеке меншік сектор жоғары деңгейде жалақы ұсына алады. Зерттеу бойынша жастардың басым бөлігі жұмыс таңдау кезінде ең алдымен кіріс / жалақы көлеміне назар аударса (83,5%), респонденттердің 22,8% үшін жұмыстан алатын ләззат маңызды, сауалнамаға қатысқан жастардың 20,2% адамдармен істес болуды артық санайды. Сондықтан болу керек, жастардың 5,6% үкіметтік емес ұйымдарда жұмыс істегісі келетіндіктерін білдірді.

Зерттеу жастардың бүгінгі таңдағы табыс туралы ұғымы отбасын құру, білімі болу мен кірістің жоғарылығымен байланысты екенін анықтауға жол береді. Олар материалдық молшылық сияқты сыртқы

стимулдарға жоғары деңгейде, мәнсап жолындағы өсуге төмен деңгейде көңіл бөледі. Жастардың көзқарастары бойынша, егер «нені қалайтыныңды айқын білсең» (71,3%) және «маңайыңда өзің сенуге болатын адамдарың болса» (43,3%) өмірлік табысқа қол жеткізуге болады.

«...өз-өзіңді дамыту модада емес. Бұл күрделі сұрақ екен. Ешкіммен қатынаспай, ешқайда талпынбай, ештеңемен айналыспай үйде отыру оңай деп ойлаймын. Бұл дегеніңіз... Мен үшін қиын сұрақ, дәл жауап бере алмаймын.»

(27 жасар жұмыс істейтін қыз)

«Сүйікті жұмыс – бұл тағдырдың саған берген тамаша сыйы. Бұл керемет. Білесіз бе, көптеген адамдар күн санап жұмыс істейді, олар жұмыстарын өмір бойы жек көреді. Ақыры ең соңында мұндай өмірді не үшін сүргені туралы ойланады. Бізде қазір адамдар демалуды үйренуде, бұрын олар тек қана жұмыс істейтін, жұмыс үстінде жан тапсыруға да дайын болатын. Ал қазір адамдар шетелде немесе ең болмағанда Бурабайға барып демалуға тырысады.»

(27 жасар жұмыс істейтін қыз)

«Мен қазір жұмыс істеймін. Жалақым орташа, әрине, ол қажеттіліктеріміз бен біздегі түрлі мүмкіншіліктерге жетпейді. Сондықтан жалақыңның көбірек болғанын қалайсың. Осы ұйымда болашаққа жоспар құрасың ба дейсіз бе, жо-жоқ. Мүмкін басқа жаққа кету керек шығар, сонда «иә» дей аламын.»

(24 жасар жұмыс істейтін қыз)

Сауалнамаға қарағанда жастардың құрған өмірлік жоспарларының схемасы бар – мектеп бітіру, жоғары оқу орнына түсу, жұмыс істеп бастау, отбасын құру – ал олардың жүзеге асуы үшін жастар көбінесе отбасының көмегіне, сондай-ақ бейресми таныстықтарға сүйенеді. Біз жастар өз маңайындағы жандардың, әсіресе, ата-ананың қолдауына сенетіндіктен мұндай ұстаным олардың көздеген мақсаттарын жүзеге асыру мүмкіншілігін арттыратын болар деген ойдамыз. Сондықтан да жігіттер мен қыздардың алға қойған мақсаттары өздеріне оңай әрі тез қол жетімді болып көрінуі мүмкін.

«Мақсат: балалық шағымнан бастап үлкен мақсатым болды – гаражда өзімнің, әйелімнің және ұлымның 5 машинамыз болғанын қалайтынмын. Кейінірек мақсаттарым аздап түзелді, өзгерді. Тек қана «ҚазМұнайГазда» жұмыс істегім келеді немесе миллионға бонусым болса деген сияқты тікелей бір мақсатым жоқ. Басты мақсатым – ата-анама, өз отбасыма көмек көрсету, оларға ешқашан масыл болмау. Басымды қайдағы бір армандармен қатырмаймын. Бүгін осы жерде алдымен жеке басын ойлайтын жандардан талай сөз естідім, олар «мен өзіме ғана сенемін» дейді. Ал өз отбасыңа неге сенбеске? Мен олар саған келіп, «міне, саған жұмыс», «міне, саған пәтер» десін деп отырған жоқпын, бірақ мен олардан жәрдем күтемін, олардың ең болмағанда «Халың қалай?» деп сұрағанын қалаймын. Сондықтан да өз отбасыма қатты сенемін, өйткені олар мені қандай жағдай болса да жалғыз қалдырмайды. Сол себептен де өз жақындарыма үміт артамын.»

(26 жасар жас жігіт, Астана)

«Мен барлығын «ананы істе, мынаны жаса» деп жоспар бойынша жасайтын, бір істі істеген соң белгі қойып отыратын адаммын. Университетті өте жақсы бағаға бітіргім келді – бітірдім, қазір магистратурадамын – бәрі өз орнымен өтіп жатыр. Кейін тұрақты қызметім мен отбасым болады. Әрине, көп нәрсе өзіме қатысты болады, жалқаулығыңды жеңе білсең, қалғанын жүзеге асыруға болады.»

(22 жасар қыз, Астана)

«Менің қазіргі мақсатым – университетке түсу, жуықта емтихандар. Кейін, университет бітірген соң органдар мен комитетте жұмыс істегім келеді. Болса ұлттық қауіпсіздік комитетінде. Отбасыма, достарыма көмектесіп, болашақта басқалар мақтан тұтатын үлкен адам болғым келеді. Өз отбасыма берілген жанмын, қазіргі шақта толықтай отбасыма тәуелдімін, отбасымсыз ештеңе де жасай алмаймын деуге болады. Өз басыммен әлі ешқандай жетістіктерге жеткен жоқпын, толығымен отбасыма тәуелдімін, сондықтан да оған адалмын.»

(20 жасар жас жігіт, колледж түлегі)

«Мен белгілі бір дәрежеде өзіме және ата-анама сенемін. Университет бітірген соң тек өзіме ғана үміт артатын боламын. Оған дейін өзімді толық қамтамасыз ете алатындай боламын деп үміттенемін.»

(17 жасар студент қыз)

«Мен Құдайға, өзіме және ата-анама сенемін. Көбінесе, әрине, Құдайға және өзіме үміт артамын.»

(22 жасар жұмыс істейтін қыз)

Сөйтіп зерттеу бүгінгі таңда қазақстандық жастар үшін олардың қандай адам болғысы, қандай қасиеттерді игергілері келетіндігі маңызды екендігін көрсетеді. Ал білім алу, отбасын құру және қызмет жолында өсу секілді нақты мақсаттарды жастар әзірше екінші және үшінші орынға ысырады, олардың маңыздылығының деңгейі жас буын үшін әзірше жоғары емес. Білім алу мақсатының орны сәл бөлектеу – бірақ бұл мақсаттың барлық жас топтарында бірдей басым емес екенін айта кету керек. Қызмет жолында өсудің жастар үшін онша тартымды емес екендігінен жоғары

білімнің болуы – карьера үшінгі құрал емес, біріншіден, ол жоғары деңгейдегі кіріс табу үшін қажет болса, екіншіден, білімнің болуы белгілі бір жастағы топтар үшін табыстың өлшемі болып саналады деген тұжырым жасауға болады. Сонымен қатар сауалнама көрсеткендей, жастар үшін отбасын құру мақсатының мәні жоғары. Респонденттердің басым бөлігі өздерінің болашақта некеде тұрып, отбасын құратындықтарын айтады. Белгіленген басқа мақсаттарға қарағанда карьералық өсуге деген қызығушылық ең төменгі деңгейде, қазіргі таңда жастардың тек 35,7% мәнсап жолын қуғысы келеді. Кәсіби іс-әрекет ауқымында жастар үшін көбінесе жоғары деңгейдегі кіріс маңызды болып табылады.

3.2. Білім және даму мен өзіндік даму жолындағы жоспарлар

Фокус-топтық дискуссияларды саралау барысында жастар өздерінің өмірлік жоспарларын құрғанда ең алдымен мүмкіндігінше жоғары

орындарға үміт артады, яғни олар алдымен өздерінің талаптарының деңгейін анықтап алып, содан кейін ғана оған жету жолындағы мүмкіншіліктерін саралайды деген ұйғарымға келдік. Соған сай осы тармақта зерттелуге тиісті бірқатар сұрақтар туындайды. Біріншіден, жастардың білім алуға деген қарым-қатынасы қандай? Қазақстандық жастар білім алуға ынталы ма? Білім жастар үшін жоғары жалақылы жұмысқа қол жеткізу мен қоғамдағы жоғары деңгейдегі әлеуметтік мәртебені нығайтудың құралы болып табыла ма?

Сауалнама көрсеткендей, қазір респонденттердің 30,8% орта және арнайы орта білім ордаларында, 16,7% жоғары оқу орындарында, 0,8% магистратурада оқып жатыр, ал 51,7% оқуларын аяқтап, мамандық игеріп, жұмыс істеп жүр. Қазір мектепте оқып, арнайы орта білім алып жүрген респонденттердің 83% жоғары білім алғысы келсе, 16,9% оны қаламайды.

Жоғары білім алу және оқуды ары қарай жалғастыру тілегіне қатысты ауыл және қала деңгейінде қызықты жағдай байқалды. Мәселен, ауылдық жастарға (17%) қарағанда қалалық жастардың 32% мектеп бітірген соң оқуларын жалғастырғылары келсе, жоғары білім алуға қалалықтардың 84,9%, ауылдық жастардың 80,9% қалайды. Жоғары білім алсам деген ынтасы жоғары жастардың үлесі 87,4%: оның ішінде 35,4% – өте ынталы және 52% – ынталы.

Жастардың жоғары білімнен бас тартатын негізгі себептері мыналар: қаржы жетіспеушілігі (42,3%); оқу ұнамайды (28,8%); білімнің жарқын болашақты қамтамасыз ететіндігіне күмән (26,9%). Жоғары білім алуға ынталылардың ішінде жұмысқа тұру үшін көбірек мүмкіншіліктер ұсынатын диплом алу факторы басым (72,3%).

Диаграмма №8

ЖОҒАРЫ БІЛІМ АЛУДЫҢ СЕБЕПТЕРІ

Сауалнама жас қазақстандықтардың жоғары білім туралы диплом алғысы келетіндіктерін көрсетеді, олар үшін дербес құнды нысана мәртебесі бар дипломның мәні әмбебап. Дипломның болуы уақыт өткен сайын білімнен де маңыздырақ болып барады, жастар дипломнан ең алдымен жоғары деңгейдегі кіріс күтеді. Жоғары білім алу жолындағы ең ауыр фактор қаржының жетіспеушілігі болуы мүмкін.

«Мен үшін қазір жоғары білім маңызды. Магистратураға түсіп, оқуды бастадың ба, соңына дейін жеткізуің керек. Одан ары қарай оқу жоспарымда жоқ. Ал магистратураға жай ғана түсе салдым. Ол үшін разымын. Мен оқып жүрмін, бірақ мен үшін жоғары білім мен оның бар екендігі маңыздырақ.»

(25 жасар магистр қыз)

«Іс жүзінде білім саласынан көңілім қалды. Білім алғаныма өкінбеймін. Бұл керемет. Адамдармен сөйлесе аламын, көп нәрсені түсіне аламын. Бірақ қаншама рет таныстыру-сұқбаттарға бардым, сенің не және қалай оқығаныңның, бағаларыңның ешкімге қажеті жоқ. Жақсы деген жағдайдың өзінде сенің жұмысқа қоса алатын нақты сапаң, дәл қазір нақты не көрсете алатындығың және не істей алатындығың ғана қажет.»

(26 жасар жұмыс істейтін жас жігіт)

Жоғары білім алғысы келетіндердің басты себебі оқысам деген ықылас пен жоғары біліммен жұмыс табу оңайырақ деген сенім болса да, респонденттердің өздерінің білім деңгейінің жұмысқа тұру үшін жеткілікті екендігіне қатысты пікірлері өзара қарама-қайшы екі жаққа бөлінді. Сөйтіп респонденттердің 35,6% жұмысты оңай табымыз деп сенсе, 30,8% жұмысты

әрең табымыз деген ойда, ал 15,1% жақсы жұмысқа тұру үшін білімдерін әлі де жетілдіре түсу қажет деп санайды. Респонденттердің 3,4% жұмыс іздеудің сәттілікпен аяқталатындығына мүлде сенбейді. Жоғары оқу орнының дипломымен жақсы жұмыс табу мүмкіншілігі қалалық жастарға қарағанда (66,4%) ауылдық (80%) жастар үшін маңыздырақ.

Кесте №14

ҚАЗІРГІ БІЛІМІҢІЗДІ ЕСКЕРГЕНДЕ ... ДЕП САНАЙСЫЗ БА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Жұмысты оңай табымын	356	35,6
Жұмысты әрең табымын	308	30,8
Ешқашан жұмыс таппаймын	34	3,4
Жұмыс табу үшін көбірек білім қажет	151	15,1
Жауап беру қиынға соғады	151	15,1

Бұл кестеге қарамастан жоғары оқу орны студенттерінің үштен бірі өз үлгерімін жоғары, жартысынан көбі (үштен екіге таяу бөлігі) орташа деп бағалады. Оқушылар мен колледжде оқитындардың орташа үлгерімі

өз бағалаулары бойынша бес балдық шкалада 4,4 балды құрайды, респонденттердің төрттен бірі «өте жақсы» бағаға, жартысынан көбі «жақсы» бағаға оқиды.

Кесте №15

СОҒЫ ОҚУ ЖЫЛЫНЫҢ ОРТАША БАЛЫ, %

Жауап нұсқалары	Мектеп/ колледж	Жоғары оқу орны/ магистратура
Өте жоғары	3,2	8,6
Жоғары	27,9	37,1
Орташа	58,9	52,0
Қанағаттанарлық	9,7	1,7
Төмен	0,3	-
Өте төмен	-	0,6

Оқитындардың басым бөлігінің өздерінің оқу күнін «жеңіл және қауырт емес» деп сипаттаған себебі осында болуы керек. Респонденттердің төрттен бірінен сәл көбірек бөлігі – оның ішінде оқушылар да, колледж және жоғары оқу орнының студенттері де бар – өздерінің оқу күнін онша күрделі емес деп санайды. Сауал-

нама бойынша қазақстандық оқушылардың үй тапсырмасын орындауға бөлетін орташа уақыты – 2 сағат: 41,9% өз бетімен дайындалуға күніне 2 сағатқа дейін; 36% – 3-4 сағат жұмсайды. Студенттер арасында 41,7% өз бетімен жұмыс істеуге күніне 1-2 сағат, 34,3% 3-4 сағат арнайды.

Кесте №16

ҚАЗАҚСТАҢДАҒЫ БІЛІМ САПАСЫ ТУРАЛЫ ҚАНДАЙ ОЙДАСЫЗ?

	Өте жақсы	Жақсы	Жаман	Өте жаман	Жауап жоқ/ Білмеймін
Бастауыш білім	20,7	71,6	5,6	0,9	1,2
Орта білім	16,0	72,6	7,8	1,6	2,0
Арнайы орта білім	14,2	65,0	12,2	1,5	7,1

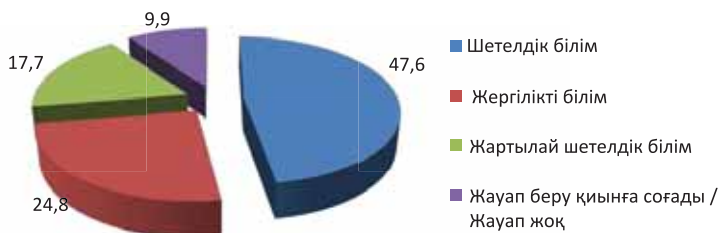
Жоғары білім	15,4	61,0	12,8	1,3	9,5
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім	14,1	57,0	10,1	1,7	17,1

Жалпы алғанда жастар білім сапасын жақсы деп бағалайды: респонденттердің басым бөлігі – 57% – 72,6% аралығында – оған «жақсы» деген баға қойды. Бірақ сөйте тұра сауалнамаға қатысушылардың 57,3% «білім жүйесі бірқатар реформаларды талап етеді» деп, ал 26% көлемді реформалардың жасалғандығын дұрыс деп санайды. Респонденттердің 8% білім саласына өзгерту

енгізудің қажеттілігі жоқ екенін айтады. Соған сай жас буынның 47,6% шетелде білім алу немесе шетелде жартылай оқу (17,7%) мүмкіншілігін таңдар еді. Респонденттердің 24,8% жергілікті білім алуды дұрыс деп санаса, 9,9% үшін жауап беру қиынға түсті. Қалалық жастарға қарағанда ауылдық жастар жергілікті білімді дұрыс деп санайды (сәйкесінше 20,6% және 30%).

Диаграмма №9

ТАҢДАУ ҚҰҚЫҒЫ БОЛСА НЕНІ ТАҢДАР ЕДІҢІЗ?

Жас қазақстандықтар білім алғысы келетін елдердің ішінде басымдылық Ресей, АҚШ, ЕО елдері мен Қытайға беріледі. Қазақ жастары Батыс елдері

(АҚШ, ЕО) мен Қытайды таңдаса, орыс этникалық тобы өкілдерінің Ресейде оқуға ұмтылатыны – қызықты дерек.

Кесте №17

ЕГЕР СІЗДЕ ШЕТЕЛДЕ ОҚУ (ОҚУЫҢЫЗДЫ ЖАЛҒАСТЫРУ) МҮМКІНШІЛІГІ БОЛСА, ҚАЙ ЕЛДІ ТАҢДАР ЕДІҢІЗ?

Жауап нұсқалары	Барлық іріктеме		Ұлт деңгейінде	
	Саны	Пайызы	Қазақ	Орыс
Ресей	296	29,6	16,0	56,2
Америка Құрама Штаттары	237	23,7	28,7	14,6
ЕО елдері	163	16,3	19,5	10,4
Қытай	146	14,6	17,0	8,4
Орта Азия елдері	52	5,2	7,1	1,3
Оңтүстік Корея	2	0,2	0,3	-
Түркия	2	0,2	0,3	-
Малайзия	1	0,1	0,2	-
Сингапур	1	0,1	0,2	-
Ешқандай	6	0,6	0,8	0,3
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	94	9,4	10,0	8,8
Барлығы	1000	100,0	100,0	100,0

Сауалнама нәтижелері бойынша жастар арасындағы наразылықтың көбінесе білім сапасына емес, оқу төлемақысының өсуіне байланысты екенін көруге болады. Сонымен қатар жемқорлыққа проблема ретінде қарау көзқарасы жастарда біркелкі емес. Мәселен, жоғары оқу орындары студенттерінің 30,9%, оқушылар мен колледжде оқитын түлектердің 38,6% жемқорлық деректерін жоққа шығарса, жоғары оқу

орындары студенттерінің 32% мен оқушылар мен колледжде оқитын түлектердің 22,7% ондай оқиғалардың кейде орын алатындығын мойындайды. Бірақ сөйте тұра жастар жемқорлық жоғары оқу орындары мен жоғары оқу орнынан кейінгі білім алу ордаларындағы сияқты азырақ көлемде болса да орта және арнайы орта білім беру ордаларында да бар деп санайды.

Кесте №18**БАҒАЛАР МЕН ЕМТИХАНДАРДЫ «САТЫП АЛАТЫН» ОҚИҒАЛАРДЫҢ БОЛАТЫНДЫҒЫМЕН КЕЛІСЕСІЗ БЕ?**

Жауап нұсқалары	Мектеп/ колледжде оқытындар (308 респондент)	ЖОО студенттері (175 респондент)
Иә, үнемі дерлік	8,4	9,7
Иә, кейде	22,7	32,0
Иә, сирек	20,5	20,6
Жоқ, ешқашан	38,6	30,9
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	9,8	6,8
Барлығы	100,0	100,0

Қорытындылай келе, жоғары білімнің болуы қазақстандық жастар үшін маңызды да мәнді фактор болып табылады деуге болады. Оның сыртында зерттеу нәтижелері жастардың жоғары білім алуға деген ынталарының жоғары деңгейде екенін көрсетеді. Бірақ жастардың көпшілігі үшін оқу барысында алатын білім емес, қолда дипломның болуы маңыздырақ екенін де айтуымыз қажет. Сондықтан да респонденттердің жартысынан көбірегінің (53,7%) – жоғары оқу орындарында оқитын студенттердің – өздерінің үлгерім деңгейін «орташа» деп, ал 45,75% «жоғары» және «өте жоғары» деп бағалағандарына қарамастан жастар оқу орны-

нан тысқары жерде қосымша оқуға көп талпынбайды. Бірақ жастар арасында елдегі білім жүйесі мен сапасы туралы жақсы пікір басымырақ болса да, респонденттердің жартысынан көбірегі таңдау мүмкіншілігі болған жағдайда шетелде оқуды қалайтындарын айтты.

Жалпы алғанда бүгінгі таңда елдегі сарапшылар білім жүйесінің қазіргі жағдайы болашақта жоғары білікті және тар шеңберде мамандандырылған мамандар жетіспеушілігінің өсе түсуіне әкеліп соғуы мүмкін екендігін айтып, дабыл қағуда. Мамандардың айтуынша сту-

денттердің айтулы бір бөлігі жоғары оқу орнын немесе арнайы орта білім беруші орданы бітірмей тұрып-ақ басқа салада, басқа мамандық бойынша жұмыс істейтін болатындығын біледі. Ал бұл жайт өз кезегінде берілетін білімге де, алатын білімге де деген сұраныс пен талаптың төмендеуін көрсетеді. Оның сыртында жоғары оқу орнын бітіруші түлектердің мамандық бойынша болашақ жұмыс орны туралы мәселенің көмескілігі қалыпты жайтқа айналып бара жатқандығы айтылды.

Соған қарамастан сауалнама көрсеткендей, қазіргі уақытта жұмыс істеп жүрген жас қазақстандықтардың ішінде – бұл 43% құрайды – 44,7% мамандық бойынша, 20,9% алған мамандығына белгілі бір дәрежеде қатысы бар жұмыс істесе, 24,2% мамандық бойынша еңбек етпейді. Респонденттердің 31,7% оқу кезінде мамандыққа қатысты тағылымдамадан / практикadan өтіпті. Бірақ сауалнама деректеріне қарағанда біліміңнің болуы жұмыс

іздеудегі ең маңызды талап болып табылмайды. Жастардың ойынша шетелде алған тәжірибе де (оқу, тағылымдама, практика) бұл мәселеге онша ықпал көрсете алмайды, бұл фактордың маңыздылығын респонденттердің 17,5% ғана атап көрсетті.

Жастар арасында жоғары оқу орны дипломының болуы тезірек жұмыс табуға көмектеседі деген пікір басымырақ болса да, жұмыс іздеуде іс жүзінде кәсіби дағдылар да, шетелдік практикалар да емес, керісінше бейресми жолдар – тамыртаныстық / дос-жарандардың көмегі маңызды фактор болып табылады. Сондықтан жоғары білім мен кәсіби біліктіліктің болуы жұмыс табуға көмектесіп, өмірлік жоспарларды сәтті түрде жүзеге асырудың кепілі бола алатын құрал емес деп тұжырымдауға болады.

3.3. Отбасы және неке

Зерттеудің бұл тармағында басты назар жастардың қазіргі таңда сипаты өзгеріп, басқа үлгіге көшіп бара жатқан – соған сай некелік қарым-қатынастарды құру формалары да өзгеріске ұшырауда – отбасы мәселесіне деген қарым-қатынасын зерттеуге аударылды. Әрине, ересек буын бір ғана отбасылық үлгімен өмір сүрді, олар – дәстүрлі отбасылық мәдениеттің өкілдері. Ал қазір бұл үлгіні басқа үлгі алмастыруда. Бүгінгі таңда дәстүрлі отбасымен қатар оның баламалық формалары, мәселен, бір еркектің бірнеше отбасы бар болуы; әйелдің балаларын жалғыз өсіруі мүмкін екендігі және т.б. бар болса да, басқа да зерттеулер көрсеткендей, жас қазақстандықтар үшін де отбасы өз құндылығы мен маңыздылығын жойған жоқ. Жастардың отбасы институты мен некеге қатысты ой-

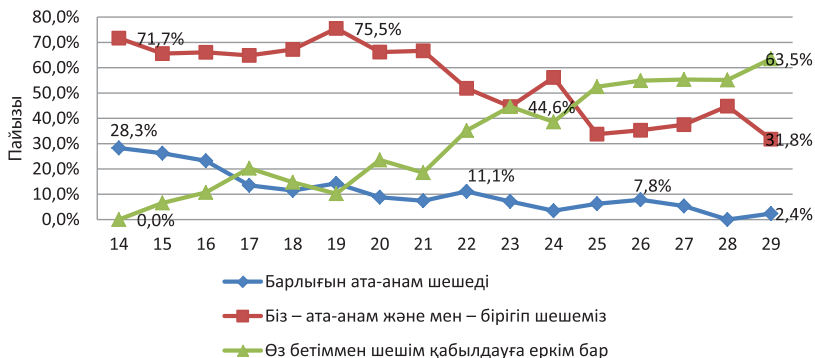
ларын қарастырмас бұрын жас қазақстандықтардың өз ата-аналарымен қарым-қатынастарының сипатына қандай баға беретініне көңіл бөліп көрелік.

Ата-анамен өзара қарым-қатынас

Сауалнаманың нәтижелеріне қарағанда жастар мен олардың ата-аналарының арасында тығыз байланыс бары байқалады. Шешім қабылдарда 31% анасымен, 37,4% әкесімен ақылдасады. Шешімді ата-анасымен ақылдаса отырып, бірге қабылдайтын респонденттердің жалпы саны 54,4% құрайды, ал 10,6% үшін барлық шешімді ата-ана, 32,3% – өздері дербес қабылдайды. Фокус-топтардағы дискуссиялар да ата-ананың жастардың өміріндегі рөлі мен маңыздылығын дәлелдей түседі.

Диаграмма №10

СІЗДІҢ ӨМІРІҢІЗДЕГІ МАҢЫЗДЫ ШЕШІМДЕРДІ КІМ ҚАБЫЛДАЙДЫ?

Балалар мен ата-ана арасындағы келіспеушілік жоғарыдеңгейде емес, 48,8% өзара жақсы түсінісеміз десе, жастардың 45,8% өз ойлары кейде ата-аналарының пікірімен сәйкеспей қалатын болса да, олармен достық қарым-қатынаста екендіктерін айтады. Ата-ана мен бала арасындағы өзара түсіністік, әсіресе, өзінің қаржылай жағдайын жоғары деп бағалаған топта байқалады, қаржылай жағдайына «өте жақсы»

деп баға берген жастардың 65,2% «бір-бірімізді өте жақсы түсінеміз» деп санайды. Қаржылай жағдайдың бағасы төмендеген сайын өзара түсіністіктің деңгейі де төмендей түседі. Мысалы, қаржылай жағдайына «жаман» деген баға берген жастардың 24,6% ғана ата-аналарымен жақсы қарым-қатынаста екендіктерін айтса, 64,9% бір-бірінтүсінседе, ата-аналарымен көзқарастары сәйкеспейтіндіктерін атап көрсетті.

Кесте №19**КІММЕН БІРГЕ ТҰРАСЫЗ? ЖАЛҒЫЗ, АТА-АНАҒЫЗБЕН, ПАРТНЁРЫҒЫЗБЕН НЕМЕСЕ ДОСТАРЫҒЫЗБЕН/ ТУЫСҚАНДАРЫҒЫЗБЕН ТҰРАСЫЗ БА?**

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Отбасымның жақын мүшелерімен тұрамын (ата-анам, аға-бауырларыммен)	640	64,0
Жалғыз тұрамын	25	2,5
Баламмен/балаларыммен өзім тұрамын	14	1,4
Жарыммен тұрамын	220	22,0
Партнёрыммен тұрамын (баламмен/балаларыммен)	46	4,6
Достарыммен/туыстарыммен тұрамын	51	5,1
Жауап беру қиынға соғады	4	0,4
Барлығы	1000	100,0

Жігіттерге (46%) қарағанда қыздар ата-аналарымен көбірек ортақ тіл табыса алады (51,5%), бірақ айырмашылықтың айта қоярлықтай көп емес екендігі байқалады. Соған ұқсас сурет қала/ауыл деңгейінде де көрінеді, қалалық жастарға (46,8%) қарағанда ауылдағы жастар ата-аналарымен көбірек түсініседі (51,4%). Сауалнама деректеріне қарағанда этникалық деңгейде орыс этникалық тобының өкілдері (50,6%) қазақ халқының өкілдеріне қарағанда (47,4%)

ата-анасын көбірек түсінеді, бірақ бұл айырмашылық та тым үлкен емес. Жас мөлшеріне қатысты деңгейде де елдік көрсеткіштерден көп ауытқушылықтар жоқ, әртүрлі жас мөлшеріндегі топтардағы жастардың көпшілігі ата-аналарымен өзара түсіністіктің бар екендігін атап көрсетті.

Мүмкін жас отбасыларының ата-аналарымен бірге тұруы Қазақстанда жиі кездесетін жайт екендігі осы себептен де болар. 25 жасқа дейінгі жастардың 64% ата-ана-

ларымен бірге өмір сүреді, олардың үлесі 25 жастан кейін төмендеп, респонденттердің 33,9% құрайды. Бұл жерде респонденттердің 30,9% ата-аналарымен бірге өмір сүрулерінің басты себебін атап көрсетпеді, 21% практикалық себептерден бірге тұрса, 12,8% қаржы мәселесін алға тартады. Орын алып отырған өзара түсіністік пен айта қоярлықтай келіспеушіліктер мен қайшылықтардың жоқтығы және басқа да бірқатар себептер жастардың ата-аналарымен бірге тұруды қалайтындықтарын көрсетеді. Әрине, ата-ананың көптеген тұрмыстық проблемалардың шешімін өз мойнына алып, жастардың жүгін жеңілдетуі де басты факторлардың бірі болып табылады.

Сөйтіп зерттеу деректері отбасылық буындар арасында жылы да сенімді қарым-қатынас бар екенін көрсетті. Ол жағдай өз кезегінде респонденттердің өздерінің ата-аналарымен қарым-қатынастарына оң баға берулеріне әсер етеді. Респонденттердің жауаптарына қарап бүгінгі таңда ата-ананың өмір туралы ұғымы

мен жас буын ортасында туындаған жаңа ұғым арасында келіспеушіліктер мен салмақты қайшылықтар жоқ, қос буын өзара тату-тәтті өмір сүреді деп тұжырым жасауға болады.

Отбасы мен некеге деген көзқарас

Жастардың махаббат пен қолдау (46,3%), отбасының әртүрлі буыннан тұратын мүшелерінің арасында берік қатынас (24,1%) және бала бар немесе молшылық пен ертеңгі күнге деген сенім бар (әрқайсысы 12,5%) отбасын «бақытты отбасы» деп түсінетіндіктерінің себебі осы да болу керек. Жастардың көпшілігі «отбасы» деген сөзді жағымды ұғымдармен – соның ішінде махаббатпен, өзара түсіністікпен және бақытпен – байланыстырады.

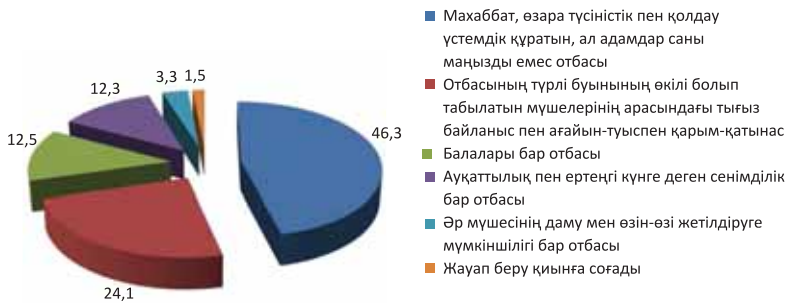
Соған сай зерттеу бойынша жас қазақстандықтардың 82,5% болашақта некеге тұрып, отбасын құрайтындығына, 9,4% партнёрмен және отбасымен тұратындығына сенімді. Өзінің болашақ өмірін партнёрсыз және

отбасылық жауапкершіліксіз елестететіндердің саны 1,5% ғана болса, 0,9% ондай өмірмен қатар бала болғанын қалайды. Сұраққа сауалнамаға қатысқандардың 5,7% жауап бере алмады. Қала/ауыл деңгейінде елдік көрсеткіштерден көп ауытқушылықтар байқалмады: ауыл жастарының

88,7%, қала жастарының 77,6% (айырмашылық 11,1%) өз өмірін некеде және отбасымен елестетеді. Мұнда жастардың неке мен отбасы деп мемлекеттік органдарда тіркелген кәдімгі классикалық форманы айтып отырғандарын айта кету керек.

Диаграмма №11

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША БАҚЫТТЫ ОТБАСЫ ДЕГЕН НЕ?

Жоғарыдағы жауаптардың сыртында жас респонденттерге «бақытты отбасы» деген терминді еске салатын ассоциациялар ұсынылды. Сұрақтарды солай ұғымдар мен ассоциациялар ретінде бөлу сауалнаманың жас қатысушыларының жауаптарын тестілеуге мүмкіндік берді.

«Ұғым» көбінесе логикалық ойлаумен немесе қасыңдағы достар, ата-анаң, педагогтардың пікірімен байланысты болса, «ассоциациялар» негізінен бейсана күйде және жеке бастың өзіне қатысты. Соған қарамастан «бақытты отбасының» ең танымал ассоциациялары ретінде мыналар атап

көрсетілді: сенім, өзара түсіністік (41,6%); балалар (30,6%); махаббат (26,7%); ауқаттылық, молшылық (19,7%); жар (9,6%); өз баспанаңның болуы (6%).

Кесте №20

«БАҚЫТТЫ ОТБАСЫ» ДЕГЕН ТІРКЕСТІ ЕСТІГЕНДЕ СІЗДЕ ҚАНДАЙ АССОЦИАЦИЯЛАР ТУАДЫ? (респонденттер жауаптың үш нұсқасын таңдауға құқылы болды)

Жауап нұсқалары (респонденттердің сөздерінен жазылып алынды)	Саны	Пайызы*
Сенім, өзара түсіністік	416	41,6
Балалар	306	30,6
Махаббат	267	26,7
Ауқаттылық, молшылық	197	19,7
Жар	96	9,6
Баспана/үй	60	6,0
Тату отбасы	51	5,1
Денсаулық	41	4,1
Үлкендерге құрмет	8	0,8
Әркімнің өзін-өзі жетілдіріп, дамыту мүмкіндігі	4	0,4
Бейбіт өмір	3	0,3
Өз болашағың	3	0,3
Әркім өзінше бақытты	3	0,3
Барлығына деген қамқорлық	2	0,2
Діни отбасы	1	0,1
Жауап беру қиынға соғады	146	14,6

*Бұл сома 100% тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

Азаматтық некені ауылдық жастарға (4,3%) қарағанда қалалық жастар (13,4%) көбірек қолдайды. Өз болашағы үшін некені таңдаған респонденттер жай бірге

тұруға қарағанда некенің мынадай артықшылықтарын атап көрсетті: «неке партнёрлардың бір-бірі үшін жауапкершілігін арттырады» – 52,8%, 23,6% – «неке ата-ананың балаларына деген жауапкершілігін арттырады», ал 15,3% жай

бірге тұрумен салыстырғанда қолайлырақ деп санаса, респонденттердің 5,1% үшін ғана екі партнёрдың некеге отырғандағы экономикалық қауіпсіздігі басты артықшылық болып есептеледі.

Кесте №21

БОЛАШАҚТА ӨЗІҢІЗДІ ҚАЛАЙ ЕЛЕСТЕТЕСІЗ?

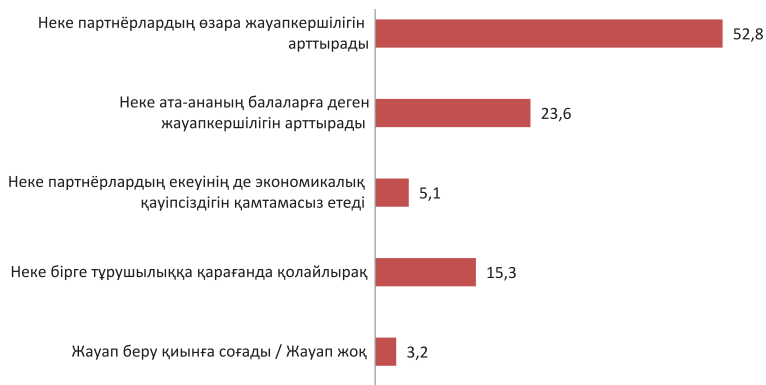
Жауап нұсқалары	Пайызы	Қала	Ауыл
Некеде және отбасыммен	82,5	77,6	88,7
Партнёрыммен және отбасыммен тұрамын	9,4	13,4	4,3
Партнёрсыз және отбасылық міндеттерсіз	1,5	2,2	0,7
Партнёрсыз, бірақ баламмен, балаларыммен	0,9	0,7	1,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	5,7	6,1	5,2
Барлығы	100,0		

Соңғы кезде жігіттер мен қыздар қатынастарын ресми түрде тіркетпей-ақ бірге тұра беретін жайттар көбейіп, бірге тұрудың ондай формасы жиі «азаматтық неке» деген терминмен аталып жүрсе де, сауалнама ондай форманы жастардың барлығының бірдей некенің ықтимал формасы ретінде таңдамайтынын көрсетті. Дегенмен азаматтық неке уақыт өткен сайын ұйғарымды сипат алып, жастар арасында жиірек кездесетін бо-

лып барады. Сондықтан жастар арасындағы некеге дейінгі қарым-қатынастар біртіндеп айқын шекарасын жоғалтып барады деп пайымдауға болады. Бірақ некенің бұл формасы туралы статистикалық деректер жоқ болғандықтан әзірше оның ел ішінде дәл жастар арасында қаншалықты кең таралғандығын бағалау әлі ерте.

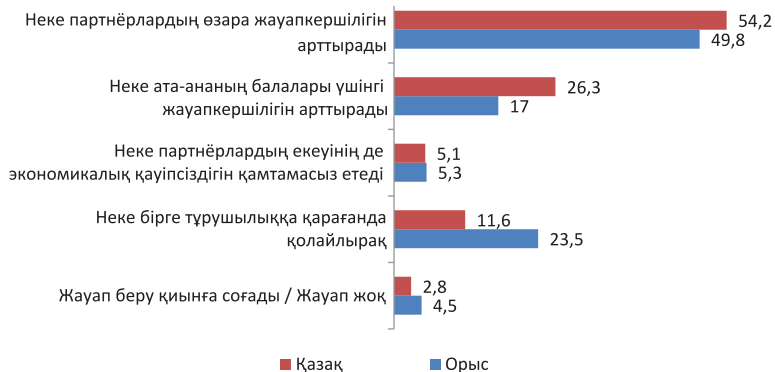
Диаграмма №12

БІРГЕ ТҰРУШЫЛЫҚҚА ҚАРАҒАНДА НЕКЕНІҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ – БОЛАШАҚТА ӨЗІН НЕКЕДЕ КӨРЕТІНДЕРДІҢ ПІКІРІ БОЙЫНША

Сонымен қатар рес-понденттердің қандай этникалық топқа жататындығына қарай да белгілі бір пікір айырмашылықтары болды. Жастардың көбі некенің артықшылығын партнёрлардың өзара жауапкершіліктерінің жоғарылығынан көреді (қазақтардың 54,2% және орыстардың 49,8%). Сонымен қатар қазақ жастарының төрттен бірінен көбірек бөлігі некенің жай

ғана бірге тұрушылықтан артықшылығы ретінде ата-ананың балаларына деген жауапкершілігін атап көрсетеді (26,3%). Ал орыс жастарының арасында мұндай пікірді тек 17% ғана қолдайды. Сөйте тұра орыстардың 23,5% некенің жай бірге тұрушылыққа қарағанда қолайлы екенін айтады. Мұндай жауап қазақтардың 11,6% үшін өзекті болды.

Диаграмма №13**БІРГЕ ТҰРУШЫЛЫҚҚА ҚАРАҒАНДА НЕКЕНІҢ
АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ – ӨЗІН БОЛАШАҚТА НЕКЕДЕ
КӨРЕТІНДЕРДІҢ ПІКІРІ БОЙЫНША (ұлт деңгейінде)**

«Неке жай бірге тұрушылыққа қарағанда қолайлы» деген жауап қалалық жастарға (10,9%) қарағанда ауыл жастарының (20,2%) арасында көбірек

дауысқа ие болды. Ал қалған жауаптарда үрдістер бір-біріне ұқсас және аталмыш сұраққа алынған жауаптардағы ортақ нәтижелерді көрсетеді.

Диаграмма №14**БІРГЕ ТҰРУШЫЛЫҚҚА ҚАРАҒАНДА НЕКЕНІҢ
АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ – ӨЗІН БОЛАШАҚТА НЕКЕДЕ
КӨРЕТІНДЕРДІҢ ПІКІРІ БОЙЫНША (қала/ауыл деңгейінде)**

Әрине, бүгінгі таңда көпшілік азаматтық некені ашық сынға алмай, оған белгілі бір дәрежеде түсіністікпен қарауға тырысады. Бірақ жоғары деңгейдегі еркін қатынастарға қарағанда тіркелген некелердің құндырақ екенін айту керек. Өзін болашақта партнёрмен және балалармен елестететін респонденттердің (1000 респонденттің 94-і)

пікірі бойынша ресми түрде құжатталған қатынастарға қарағанда азаматтық некенің (бірге тұрушылықтың) басты артықшылықтары мыналар болып табылады: карьераға көбірек көңіл бөлу мүмкіншілігі – 48,9%; өзара тәуелсіздік – 24,5%; қарым-қатынасты тоқтатудың оңайлығы (партнёрдан кетудің жеңілдігі) – 10,6%.

Кесте №22

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША НЕКЕМЕН САЛЫСТЫРҒАНДА ЖАЙ БІРГЕ ТҰРУШЫЛЫҚТЫҢ БАСТЫ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ НЕДЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Партнёрлар бір-бірінен тәуелсіз	24	25,5
Партнёрлар карьераға көп көңіл бөле алады	46	48,9
Партнёрлар бір-бірімен аз ұрсысады	6	6,4
Жай бірге тұрсаң, партнёрыңмен тезірек татуласасың	4	4,3
Жай бірге тұрсаң, партнёрыңнан кету жеңілірек	10	10,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	4	4,3
Барлығы	94	100,0

«Мен ресми некені қолдаймын. Азаматтық некелерді құптамаймын, барлығы да ресми түрде тіркелген болуға тиіс деген ойдамын. Адам екінші адамға байланатын еш нәрсе жоқ болғандықтан кез келген сәтте кете алатынын білетін азаматтық некеге қарағанда ресми некеде ерекше бір жауапкершілік туындайды.»

(17 жасар студент қыз, Астана, фокус-топ)

«Ресми қарым-қатынаста болу өте маңызды, өйткені ол адам сен үшін өмірдің бар саласында да басты адам екенін білудің өзі маңызды.»
(22 жасар кәсіпкер, Астана, терең сұқбат)

«Мен үшін ресми неке маңызды, ол азаматтық некеге қарағанда өнегелі, бала-шағаң алдында да. Өйткені азаматтық некеде көптеген адамдар сенің тіпті тұрмыс құрғаныңды да білмейді ғой.»

(жас қыз, Астана, фокус-топ)

«Мен басқа адаммен міндетті түрде ресми қарым-қатынаста өмір сүретіндей консервативті адам емеспін. Өзің үшін өмір сүргің келсе азаматтық некеде, ал балалы болғың келсе, ресми қарым-қатынаста болғаның жөн.»

(18 жасар студент қыз, Астана, терең сұқбат)

Қазақстандағы қазақтар арасындағы отбасын құрудың тағы бір формасы – бұрын ауылдық жерлер мен елдің оңтүстік өңірінде кеңінен таралған қалыңдық алып қашу. Ел тәуелсіздігін алған соң қазақтар арасында некеге тұрудың құда түсу, қыз ұзату секілді ғұрыптарды қамтыған дәстүрлі формалары өсіп, қалыңдық ұрлау мәселесі айтулы дәрежеде азайғандай

болған. Қазақстанда әдеттегі тұрмыс-салтта «қалыңдық ұрлаудың» екі түрі болған: «келісім бойынша» – мұнда жас жігіт қызды өзінің келісімімен «алып қашады», бұл жолдың себебі қаржылық ауыртпашылықтарда жатыр; екінші түрі зорлықпен алып қашу, мұнда жас жігіт қызды ешқандай келісімсіз, оның қалаған-қаламағанына қарамай алып қашады. Бірақ соңғы кезде бір жағынан, экономикалық дағдарыстың өсуінен, екінші жағынан, үйлену тойының салт-ғұрыптарына қатысты қаржылай шығындардың өсуі мен олардың күрделілігінен болу керек, қалыңдықты зорлап алып қашу тақырыбы тағы да күн тәртібіне көтеріліп отыр.

Сауалнама деректері респонденттердің үлкен бір бөлігінің қыз алып қашу тәжірибесін құптамайтындығын (44,8%) көрсетті. Олар бұл ерсі қылыққа жатады және қазіргі заманға лайық емес жайт (24,6%), үнемшілдікпен қатысты (7,5%) деп санайды. Респонденттердің 33,5% қалыңдық алып қашу

оқиғасының екі жақтың келісімімен болатын түрінің кеңінен таралғанын атап көрсетті. Қалыңдық алып қашуға оң пікір білдіргендердің жалпы саны 14,3% (дәстүрге құрмет – 7,9%, қаржы үнемдеу – 7,5%). Қалыңдық алып қашу тәжірибесіне қатынасы туралы сұраққа жауап беруге қиналып қалғандардың көбі

орыс респонденттердің арасында болды (14,9% 2,5%-ға қарсы), олардың арасында сондай-ақ аз ғана оң пікір болды. Орыстар аталмыш тәжірибені оның дәстүрлік сипатымен – 3,2% (10,5% қазақтар) және үнемшілдік мақсаты арқылы 1,9% (10,4% қазақтар) ақтайды.

Кесте №23

ҚАЛЫҢДЫҚ АЛЫП ҚАШУ ТӘЖІРИБЕСІНЕ ҚАЛАЙ ҚАРАЙСЫЗ? (ұлт деңгейінде), %

Жауап нұсқалары	Қазақ	Орыс
Оң қараймын, бұл біздің дәстүріміз	10,5	3,2
Оң қараймын, бұл үйлену тойында үнемдеудің жолы	10,4	1,9
Оң да, теріс те емес – бұл көбінесе өзара келісім бойынша жасалады	31,9	35,4
Теріс деп санаймын, бұл қазіргі заманға лайық емес әрі ерсі	25,1	24,4
Теріс деп санаймын, бұл қызды қорлау	19,6	20,8
Жауап беру қиынға соғады	2,5	14,3

Респонденттердің қалыңдық алып қашуға деген қатынасы жөніндегі сұраққа берген жауаптарын олардың тұрғылықты жерлері мен жынысына қарай салыстырып қарасақ, төмендегідей үрдісті көреміз. Қалалық тұрғындар арасында бұл оқиғаға қатысты

теріс пікір көбірек кезігеді; қалалық жастардың 30,5% бұл тәжірибені қазіргі заманға лайық емес әрі ерсі қылық деп, төрттен бір бөлігінен көбірегі (24,4%) қызды қорлау деп атап көрсетті. Қалыңдық алып қашу тәжірибесіне қарсы ауылдық тұрғындардың жалпы

үлесі 32,1% құрады (салыстыру үшін: қалалықтарда бұл үлес 54,9%). Ауыл жастарының 10,4% бұл жол арқылы үйлену

тойында қаражат үнемдеуге болатынын және оның қалыңдық пен оның отбасы үшін пайдалы екенін айтты.

Диаграмма №15

ҚАЛЫҢДЫҚ АЛЫП ҚАШУ ТӘЖІРИБЕСІНЕ ҚАЛАЙ ҚАРАЙСЫЗ? (қала/ауыл деңгейінде)

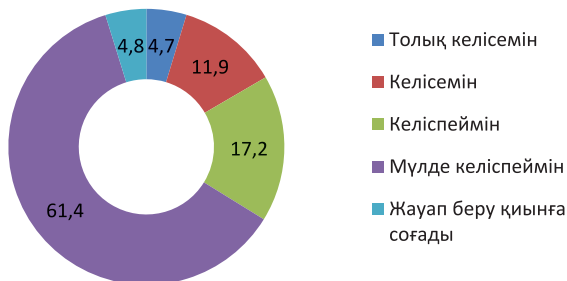
Қазақстандық қоғамда дүркін-дүркін талқыланып жүрген некенің тағы бір формасы – көп әйел алу мәселесі. Бұл үлгіні құқықтық актыларда заңды түрде бекіту әрекетінен ештеңе шықпады, елдегі әйелдер қауымы оған жауап ретінде ондай жағдайда өздеріне көп күйеуге шығуға заңды түрде рұқсат беруді талап етті. Мұнда әйелдер қауымы Атазаңда бекітілген ерлер мен әйелдер арасындағы құқықтардың теңдігіне қатысты бапты алға

тартты. Соның нәтижесінде парламент депутаттары отбасы туралы заңға ондай өзгерту енгізуден бас тартты.

Сауалнама деректері бойынша жастар көп әйел алу сияқты формаға қарсы. Ондай тәжірибенің болуын және болашақта мүмкін болуын толық ұйғармағандардың үлесі 61,4%, онша келіспейтіндердің үлесі 17% құраса, бұл үлгіні қолдайтындардың жалпы саны 26,6%.

Диаграмма №16

БІЗДІҢ ҚОҒАМЫМЫЗДА КӨП ӘЙЕЛ АЛУ ДӘСТҮРІ ЗАҢДАСТЫРЫЛУҒА ТИІС ДЕГЕН ОЙМЕН КЕЛІСЕСІЗ БЕ, ЖОҚ ПА?

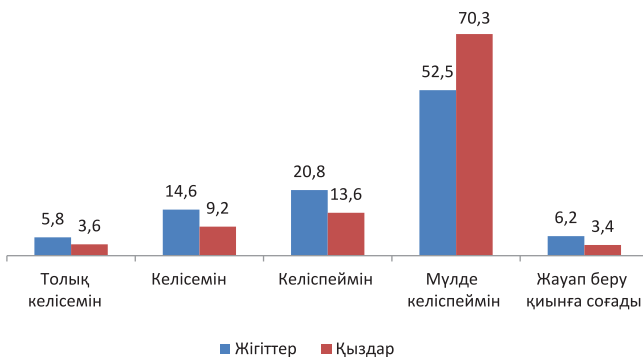

Респонденттердің жауаптарында шыққан жеріне қарай (қала/ауыл) айта қоярлық айырмашылықтар жоқ, бірақ көп әйел алу тәжірибесін заңдастыру мәселесіне көбінесе қыздар қарсы екенін айтуға болады. Бұл үлгімен толық келіспейтін әйел текті

респонденттердің саны 70,3% болса, сауалнамаға қатысқан жігіттер арасында бұл үлес 52,5% құрайды. Бұл теріс құбылыс деп санайтындар үлесінің 20,8% ерлер және 13,6% қыздар, демек оған қарсы пікірлердің жалпы саны – 83,9% әйелдер де, 73,3% ерлер.

Диаграмма №17

БІЗДІҢ ҚОҒАМЫМЫЗДА КӨП ӘЙЕЛ АЛУ ДӘСТҮРІ ЗАҢДАСТЫРЫЛУҒА ТИІС ДЕГЕН ОЙМЕН КЕЛІСЕСІЗ БЕ, ЖОҚ ПА? (респонденттердің жынысы деңгейінде)

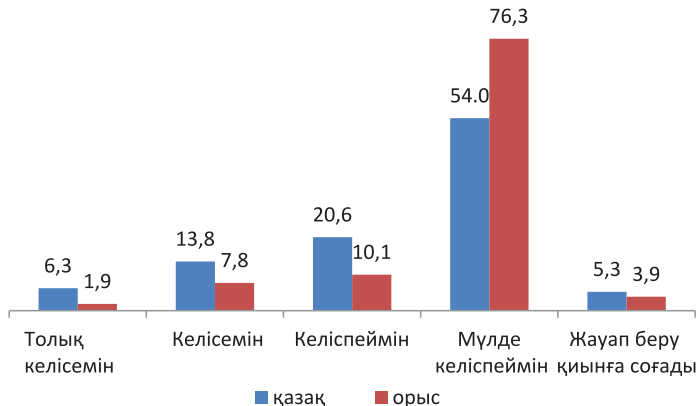

Орыстарға қарағанда қазақ ұлтының өкілдері арасында көп әйел алушылыққа қатысты оң және қолдау пікірлер көп (жалпы алғанда 20,1% 9,7%-ға қарсы). Орыс жастардың арасында бұл сұраққа мүлде қарсы пікірдегілердің де (76,3% 54%-ға қарсы, айырмашылық 12,3% құрайды), оны қолдамайтындардың да үле-

сі көп (20,6% 10,1%-ға қарсы, айырмашылық 10,5% құрайды). Ойымызды алдын-ала тұжырымдай айтсақ, бірге өмір сүрудің барлық формаларының ішінен жастар ер мен әйелдің қарым-қатынастары мемлекеттік органдарда тіркелетін ресми некені артық санайды.

Диаграмма №18

БІЗДІҢ ҚОҒАМЫМЫЗДА КӨП ӘЙЕЛ АЛУ ДӘСТҮРІ ЗАҢДАСТЫРЫЛУҒА ТИІС ДЕГЕН ОЙМЕН КЕЛІСЕСІЗ БЕ, ЖОҚ ПА? (ұлт деңгейінде), %

Сонымен қатар жастар қыздар үшін 22, жігіттер үшін 25 жасты отбасын құруға лайық жас деп санайды. Қыздар үшін төменгі және жоғарғы шека-

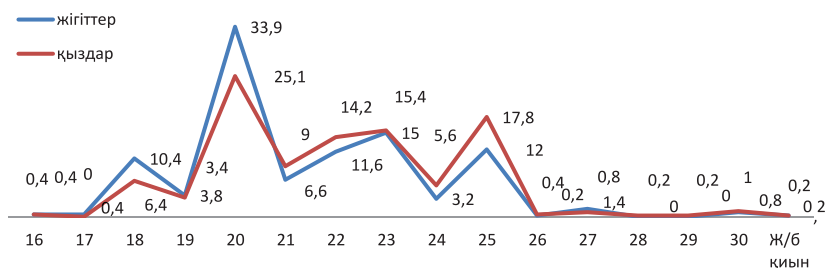
ра – 16-30, жігіттер үшін – 16-40 жас аралығы. Жалпы алғанда отбасын құруға ең лайық жасқа қатысты үрдістер жігіттер мен қыздар арасында

ұқсас: ең лайық саналатын жас 20 және 25. Сонымен қатар егер 20 жасты қыздардың төрттен бірі тұрмысқа шығу үшін лайықты жас деп санаса (25,1%), жігіттер арасында бұл пікірді қолдайтындардың үлесі 33,9%. Сондай-ақ 25 жас та – қыздардың тұрмысқа шығуға лайық деп көретін жасы, мұндай пікірді қыздардың 17,8%, жігіттердің 12% қолдайды. Ал жігіттердің

үйленуге лайық жасы туралы екі жыныс өкілдерінің пікірі бір-бірімен сәйкеседі. Жігіттерден де (33,5%), қыздардан да (32,7%) көп респондент 25 сондай жас деп санайды. 23 жас үшін қыздардың 11%, жігіттердің 11,2% дауыс берді. Ерлер отбасын 30 жаста құру керек деп санайтын жігіттердің үлесі 8,4%, қыздардың үлесі 11,4%.

Диаграмма №19

ҚЫЗДАР ҮШІН ОТБАСЫН ҚҰРУҒА ЛАЙЫҚТЫ ЖАС, РЕСПОНДЕНТТЕРДІҢ ЖЫНЫСЫНА ҚАРАЙ, %

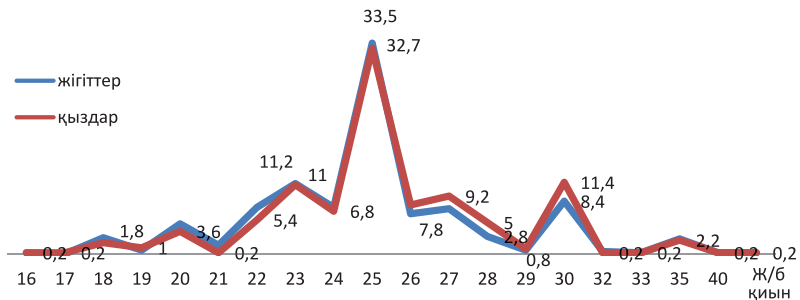

«Меніңше қыз үшін ең лайықты жас – 24-25, ал жігіт үшін – 30 дейін.»
(18 жасар студент қыз, Астана, терең сұқбат)

«Қыздар үшін 23, жігіттер үшін 27-28 деп ойлаймын.»
(22 жасар кәсіпкер, Астана, ФТ)

«Қыз үшін 21, 22 де болады, ал жігіт үшін 25 дейін болуы керек.»
(17 жасар студент қыз, Астана, ФТ)

«25 жас некеге тұратын ең дұрыс шақ деген ойдамын.»
(21 жасар студент қыз, Астана, терең сұқбат)

Диаграмма №20**ЖІГІТТЕР ҮШІН ОТБАСЫН ҚҰРУҒА ЛАЙЫҚТЫ ЖАС, РЕСПОНДЕНТТЕРДІҢ ЖЫНЫСЫНА ҚАРАЙ**

Жас қазақстандықтар орта есеппен үш балалы болғылары келетіндерін айтады, оның ішінде қазіргі және болашақ ата-аналар ұлды да, қызды да болғысы келеді. Әйтсе де респонденттердің көпшілігі екі баланы артық санайды,

ондайлардың үлесі 37,1%, «үш және төрт» деген нұсқаны сәйкесінше 28,1% және 19% таңдады. Болашақта балалы болғысы келмейтіндердің үлесі 1% асқан жоқ. Балаға мұқтаждық материалдық сипаттағы мұқтаждықтан бір саты төменге орын тепті.

Кесте №24**НЕСЕ БАЛАЛЫ БОЛҒЫҢЫЗ КЕЛЕДІ?**

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
1	53	5,3
2	371	37,1
3	281	28,1
4	190	19,0
5	72	7,2
6	9	0,9
7	8	0,8
8	2	0,2
9	1	0,1

10	3	0,3
15	1	0,1
Балалы болғым келмейді	9	0,9
Барлығы	1000	100,0

Ұл мен қыз бала саны

Жауап нұсқалары	Қыз, %	Ұл, %
1	57,6	53,8
2	36,6	37,3
3	4,9	6,5
4	0,4	1,7
5	0,4	0,6
7	0,1	0,1
Барлығы	100,0	100,0

Қазақ жастарының арасында пікір екі, үш және төрт бала ортасында шамамен тепетең бөлінді – үлесі сәйкесінше 29,2%, 29,5% және 24,5%, ал 9,9% бес балалы болғысы келеді. Ал орыс жастарының жартысынан көбі (53,6%) екі, 24,7% үш, 8,4% төрт балалы болғысы келеді. Орыстардың ішінде бір балалы болғысы келетіндер көп – 10,1% (қазақтарда – 2,8%).

Қалалық жастарға қарағанда олардың ауылдағы замандастары көбірек балалы болуды қалайды. Ауылдық жастардың

22,4% төрт балалы, 31% үш балалы, 33% екі балалы, тек 2% бір балалы болуды жоспарлайды. Ал қалалықтар арасында респонденттердің 16,3% төрт, 25,8% үш, 40,3% екі, 7,9% бір баланы қалайды. Баланың ұл-қыз екендігіне қатысты сұраққа берілген жауаптар ұлт деңгейінде жастардың ұлды да, қызды да болғысы келетінін, олардың баланың ұл-қыздығына қатысты ерекше бір тілектерінің жоқ екендігін көрсетеді. Бұл пікір мұсылман мәдениеті өкілдеріне де (қазақтарға), православие мәдениетінің өкілдеріне де (орыстарға)

ортақ. Гендерлік деңгейде қатысты айта қоярлықтай ар-де баланың ұл-қыздығына найы тілектер байқалмады.

Кесте №25

ҚАЛАУЛЫ БАЛА САНЫ

(ұлт және тұрғылықты жер деңгейінде, %)

Бала саны	Этникалық шығу тегі		Тұрғылықты жері	
	Қазақ	Орыс	Қала	Ауыл
1	2,8	10,1	7,9	2,0
2	29,2	53,6	40,3	33,0
3	29,5	24,7	25,8	31,0
4	24,5	8,4	16,3	22,4
5	9,9	1,0	5,7	9,0
6	1,3	0,3	1,1	0,7
7	0,8	1,0	0,9	0,7
8	0,3	-	0,2	0,2
9	0,2	-	0,2	-
10	0,5	-	0,5	-
15	0,2	-	0,2	-
Балалы болғым келмейді	0,9	1,0	0,9	0,9

«Өзгерістер туралы айтсақ, ата-бабаларымыз бұрын 10-15 балалы болған болса, қазір қаладағы жас отбасы, әйел бір немесе екі-ақ баланы дүниеге әкеледі...»

(23 жасар жас жігіт, Мемлекеттік басқару академиясы, Астана, ФТ)

«Өте маңызды мәселе, ұрпақ қалдыруым керек. Бес балалы болуды қалаймын... Құдай қанша берсе, сонша болады.»

(25 жасар жігіт, Астана, ФТ)

«Екі балалы болғым келеді. Шынын айтсам, егіз балалы болсам болды деп ойлаймын.»

(18 жасар студент қыз, Астана, терең сұқбат)

Жастарға қазіргі қазақстандық отбасындағы әйелдің орнына қатысты сұраққа жауап беруге өтініш жасалды. Респонденттердің 19,9% әйел еркін және дербес, еркекке тәуелді емес; 32,2%

еркек – отбасының тірегі, әйел оның шешімдеріне бағынады; 36,5% ер мен әйел отбасындағы билікті тең бөліседі, тең құқықты деп санайды. Бүгінде отбасылық қарым-қатынастағы жалпыға ортақ құндылықтар түбегейлі өзгерістерге ұшырауда деген пікірмен респонденттердің 9,1% келіседі. Олар уақыт өткен сайын әйел отбасы тірегінің рөлін көбірек атқарып, еркек оның шешімдеріне бағынып барады деп санайды.

Отбасындағы әйелдің орны туралы сұраққа қатысты сауалнамаға қатысқан жігіттер мен қыздардың пікірі бір-

бірінен айырмашылықта. Әйелдер арасында респонденттердің шамамен ширек бөлігі (23,4%) әйел еркін және дербес, еркекке тәуелді емес деп санаса, ерлер арасында мұндай пікірді бөлісетіндердің үлесі 14,6% ғана. Сонымен қатар сауалнамаға қатысқан жігіттерде еркек – отбасының тірегі, әйел оның шешімдеріне бағынады деген пікір басымрақ (олай ойлайтын жігіттердің үлесі 37,9% болса, қыздардың үлесі 26,5%). Барған сайын әйел отбасы тірегінің рөлін көбірек атқаруда деген пікірді қатысушылардан 7,8% ерлер жағы, 10,4% қыздар жағы қолдады.

Кесте №26

БІЗДІҢ БҮГІНГІ ҚОҒАМЫМЫЗДАҒЫ ӘЙЕЛДІҢ ОТБАСЫНДАҒЫ ОРНЫН ҚАЛАЙ АНЫҚТАР ЕДІҢІЗ?, %

Жауап нұсқалары	Барлық іріктеме		Жыныстық деңгейде	
	Саны	Пайызы	Ер	Әйел
Әйел еркін және дербес, еркекке тәуелді емес	190	19,0	14,6	23,4
Еркек – отбасының тірегі, әйел оның шешімдеріне бағынады	322	32,2	37,9	26,5
Уақыт өткен сайын әйел отбасы тірегінің рөлін көбірек атқарып, еркек оның шешімдеріне бағынып барады	91	9,1	7,8	10,4

Әйел қаналады және құқықсыз	5	0,5	0,2	0,8
Ер мен әйел отбасындағы ықпал ететін салаларды бөліседі, тең құқықты	365	36,5	36,7	36,3
Жауап беру қиынға соғады	27	2,7	2,8	2,6
Барлығы	1000	100,0	100,0	100,0

Ауылдық жастардың көбі ер мен әйел тең құқықты (40%) деп санап, әйелдің қоғамдағы дербестігі мен тәуелсіздігіне көп сенбейді (16,3%). Қалалық жастар арасында респонденттердің 21,1% әйелді тәуелсіз және дербес, 33,7% тең құқықты деп санайды. Қазақ ұлтының өкілдері (40%) көбінесе шығыстық патриархал жүйеге

тән құндылықтарды таңдайды: еркек – отбасының тірегі, әйел оның шешімдеріне бағынады. Орыс ұлтының өкілдері арасында мұндай пікірді респонденттердің 16,9% қолдайды. Қазақтардың 30% және орыстардың 48% ер мен әйелдің құқықтары тең болуын, бірақ әрқайсысының өз ықпал етер саласының болғанын жөн санайды.

Кесте №27

ОТБАСЫНДАҒЫ ӘЙЕЛДІҢ РӨЛІ (ұлт деңгейінде), %

	Қазақ	Орыс
Әйел еркін және дербес, еркекке тәуелді емес	17,0	24,0
Еркек – отбасының тірегі, әйел оның шешімдеріне бағынады	40,0	16,9
Уақыт өткен сайын әйел отбасы тірегінің рөлін көбірек атқарып, еркек оның шешімдеріне бағынып барады	9,6	7,8
Әйел қаналады және құқықсыз	0,5	0,6
Ер мен әйел отбасындағы ықпал ететін салаларды бөліседі, тең құқықты	30,1	48,1
Жауап беру қиынға соғады	2,8	2,6

Қалалық респонденттердің 33,7% дерлігінің, ауылдық респонденттердің 40%

отбасылық өмірді балаларды бірге тәрбиелеу, шаруашылықты бірге жүргізу

және кіріс көлемі бойынша міндеттерді тең бөлу деп қарайтындары қызық. Жастар отбасында тең құқықтылықты таңдайды деп айтуға болады. Жігіттер де (36,7%), қыздар да (36,3%) ерлі-зайыптылардың құқықтары мен жауапкершіліктерінің теңдігін тануға негізделген отбасылық өмірді қолдайды. Сол арқылы жастардан бірге өмір сүрудің жаңа формаларын, ер мен әйел арасындағы одақтың түрлі формаларын құрудың жаңа жолдарын іздейтін үрдіс байқалады. Неке міндеттерден ажырап барады, ресми некені қолдаудың көптігіне қарамастан жастардың белгілі бір бөлігі азаматтық некеге оң көзқарас білдіреді.

«Жеке баспана сатып алу немесе жалдау өте қиын, астанада өте қымбат.»

(25 жасар қыз, ЖОО түлегі, Астана, ФТ)

«Бұрын қазақтарда былай болған: кенже ұл үйленіп, келінді үйге әкеледі, сосын дүниеге балалар келеді. Мен үшін бұл қалыпты жайт, мұнда ешқандай проблема жоқ.»

(25 жасар жігіт, Астана, терең сұқбат)

Анкеталық сауалнаманың нәтижелері жастар үшін отбасы меннекесекілді институттардың маңызы зор екенін, олардың болашақ ересек өмірдің басты құрамдас бөлігі ретінде саналатынын көрсетеді. 17-23 жас аралығындағы қыздар өздерімен құрдас жігіттерге қарағанда некеге тұрып, отбасын құруға көбірек дайын екендіктерін білдірді. Сонымен бірге ерлі-зайыптылардың арасында ер мен әйел міндеттерінің кейбір ауыспалылығы байқалады – уақыт өткен сайын әйел көбірек отбасын қанымдап, карьера жасаса, ер үй шаруашылығына жауапты.

Жалпы алғанда ер мен әйел арасындағы қарым-қатынастардың сипаты жөнінде дәстүрлі көзқарастарды қолдайтын жастардың бар екендігіне қарамастан сауалнама жастардың көпшілігінің отбасында гендерлік рөлдердің жіктелуіне қатысты жаңа көзқарастарға оң көзбен қарайтындығын көрсетті. Мәселен, ер мен әйел әртүрлі әлеуметтік рөл атқарады, бірақ

құқықтары тең, әйел еркін және дербес, еркектен тәуелсіз деген сияқты. Мұндай көзқарасқа елдегі экономикалық тұрғыдан тәуелсіз әйелдер санының өсуі

ықпал етуі мүмкін. Әйтсе де жастардың отбасы мәселесіне деген көзқарастарының өзгеріп бара жатқандығы да – ақиқат.

ӨМІРЛІК МАҚСАТ-МҰРАТТАР

Төмендегі нұсқалар сіз үшін маңызды ма?

👍 Маңызды

👉 Онша маңызды емес

👎 Мүлде маңызды емес

🔲 Білмеймін

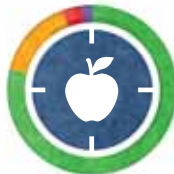
Адал болу (партнёрыңа, достарыңа, жұмыс берушіңе)

👍 87 % 👉 3,7 %
👎 8,9 % 🔲 0,4 %

Пайдалы ас ішу

👍 79 % 👉 3,5 %
👎 15,4 % 🔲 2,1 %

Тәуелсіз болу

👍 76,5 % 👉 3,7 %
👎 18,4 % 🔲 1,4 %

Сырт көзге жақсы көріну

👍 76,1 % 👉 4,7 %
👎 18,5 % 🔲 0,7 %

Некеде болу

👍 75,9 % 👉 5,7 %
👎 16,3 % 🔲 2,1 %

Жоғары білім алу

👍 72,9 % 👉 5,5 %
👎 20,3 % 🔲 1,3 %

Жауапкершілікті өз қолыңа алу

👍 72 % 👉 6,7 %
👎 20 % 🔲 1,3 %

Карьера жасау

👍 67,2 % 👉 6,2 %
👎 25,1 % 🔲 1,5 %

Танымал брендтердің киімдерін кию

👍 30,4 % 👉 22,9 %
👎 44,9 % 🔲 1,8 %

Шаралар мен азаматтық бастамаларға қатысу

👍 21,6 % 👉 26,1 %
👎 47,1 % 🔲 5,2 %

Саясатпен айналысу

👍 17,8 % 👉 34,5 %
👎 44,6 % 🔲 3,1 %

Жас мөлшері деңгейінде

14–18 жас

19–24 жас

25+ жас

Адал болу

82,6 % 88,2 %
89,7 %

Пайдалы
ас ішу

74,1 % 79,5 %
83,0 %

Тәуелсіз болу

71,8 % 74,0 %
83,6 %

Сырт көзге
жақсы көріну

74,4 % 78,4 %
75,2 %

Некеде болу

66,6 % 79,7 %
80,3 %

Жоғары
білім алу

74,1 % 75,6 %
68,8 %

Қала vs Ауыл

Адал болу

84,2 %
90,5 %

Пайдалы
ас ішу

76,5 %
82,1 %

Некеде болу

72,4 %
80,3 %

Тәуелсіз болу

77,6 %
75,1 %

Сырт көзге
жақсы көріну

76,9 %
75,1 %

Қыздар vs Жігіттер

Некеде болу

78,4 % 73,3 %

Жоғары
білім алу

76,6 % 69,1 %

Өмірдегі жетістік өлшемдері

71,3 %

Қоғамның мо-
ральдық құнды-
лықтарын сақтау

45,6 %

Айналаңда
сенімді адам-
дардың болуы

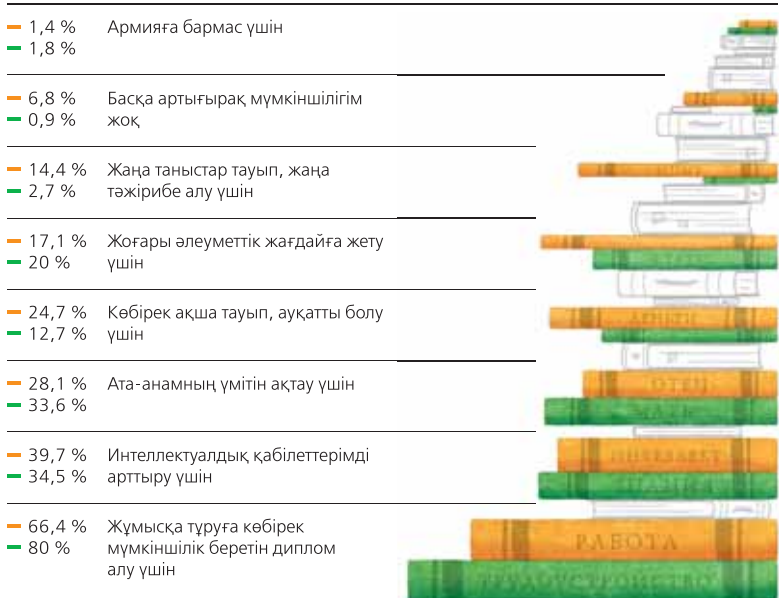
43,3 %

Арман-тілек-
терінді анық
білу

БІЛІМ

Жоғары білім алудың себептері

Ауыл Қала

Қазіргі білім деңгейімен жұмысқа тұру

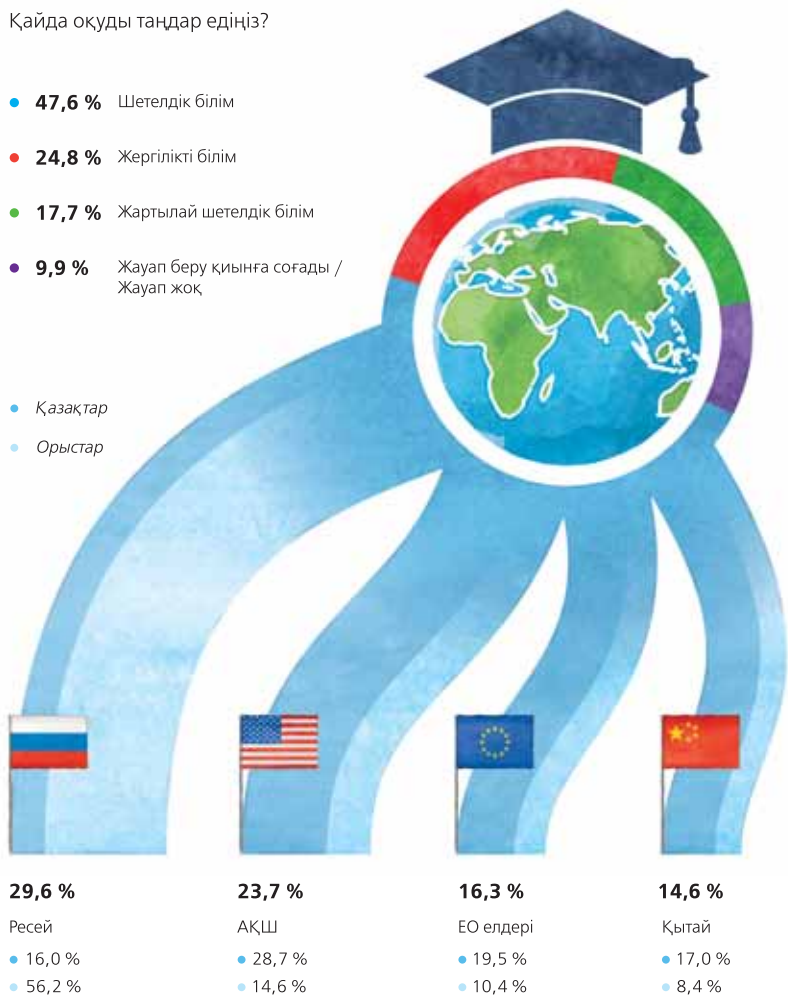

ШЕТЕЛДЕ ОҚУ

Қайда оқуды таңдар едіңіз?

- **47,6 %** Шетелдік білім
- **24,8 %** Жергілікті білім
- **17,7 %** Жартылай шетелдік білім
- **9,9 %** Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

- Қазақтар
- Орыстар

БІРГЕ ТҰРУШЫЛЫҚ

Сіздің ойыңызша некемен салыстырғанда жай бірге тұрушылықтың басты артықшылығы неде?

1000 респонденттің 94-і өзін болашақта партнёрмен (ресми некеден тыс) және балаларымен елестеді.

Өз карьераға көбірек көңіл бөлу мүмкіншілігі

Бір-бірінен тәуелсіздік

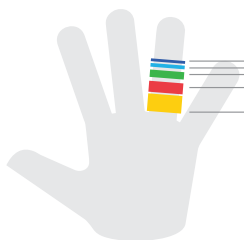

Қарым-қатынасты тоқтатудың (партнёрыңнан кетудің) жеңілдігі

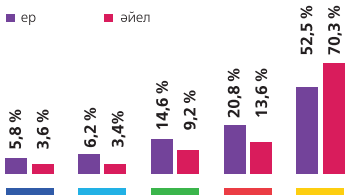

КӨП ӘЙЕЛ АЛУШЫЛЫҚ

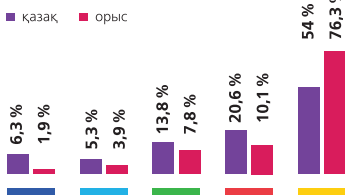
Көп әйел алу дәстүрі заңдастырылуға тиіс пе?

Респонденттердің жынысы деңгейінде

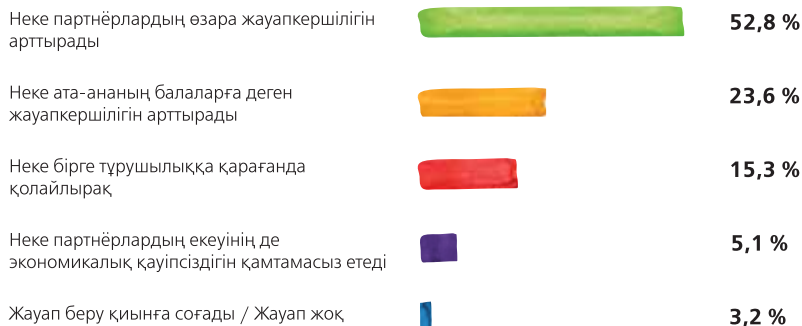

Респонденттердің ұлты деңгейінде

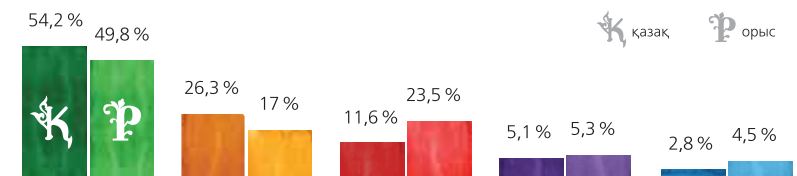

НЕКЕ

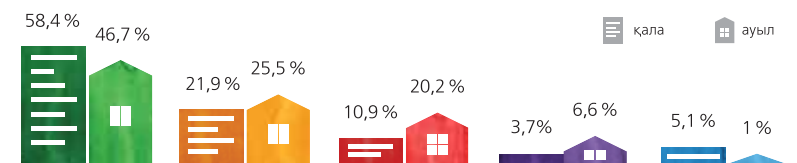
Некенің артықшылықтары – болашақта өзін некеде көретіндердің пікірі бойынша

Ұлт деңгейінде

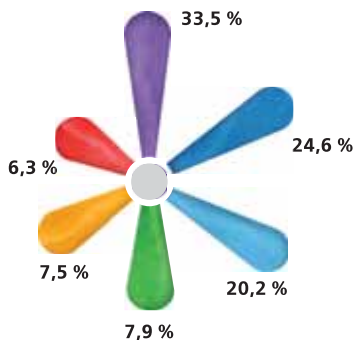

Қала/ауыл деңгейінде

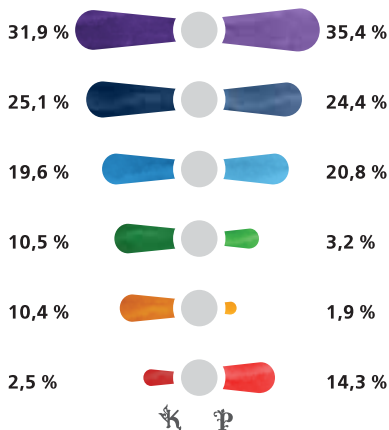
ҚАЛЫҢДЫҚ АЛЫП ҚАШУ

Қалыңдық алып қашу тәжірибесіне қалай қарайсыз?

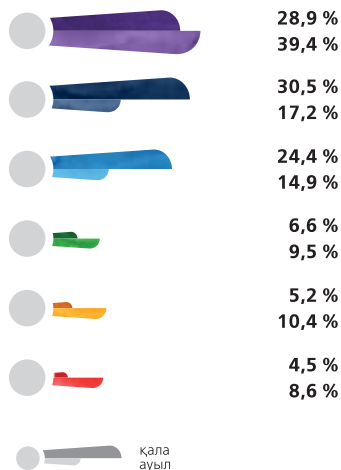
- ◆ Бейтарап – бұл көбінесе өзара келісім бойынша жасалады
- ◆ Теріс деп санаймын, бұл қазіргі заманға лайық емес әрі ерсі
- ◆ Теріс деп санаймын, бұл қызды қорлау
- ◆ Оң қараймын, бұл біздің дәстүріміз
- ◆ Оң қараймын, бұл үйлену тойында үнемдеудің жолы
- ◆ Жауап беру қиынға соғады

Ұлт деңгейінде

Қ Қазақ Р Орыс

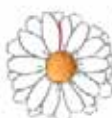

Қала/ауыл деңгейінде

Қала ауыл

ӘЙЕЛДІҢ ОТБАСЫНДАҒЫ РӨЛІ

Біздің бүгінгі қоғамымыздағы әйелдің отбасындағы орнын қалай анықтар едіңіз?

	Барлық іріктеме	Респонденттердің жынысы деңгейінде		Ұлты деңгейінде (қазақтар мен орыстар)	
Ер мен әйел отбасындағы ықпал ететін салаларды бөліседі, тең құқықты	 36,5 %	36,7 % 	36,3 % 	30,1 % 	48,1 %
Еркек – отбасы тірегі, әйел оның шешімдеріне бағынады	 32,2 %	37,9 % 	26,5 % 	40 % 	16,9 %
Әйел еркін және дербес, еркектен тәуелсіз	 19 %	14,6 % 	23,4 % 	17 % 	24 %
Уақыт өткен сайын әйел отбасы тірегінің рөлін көбірек атқарып, еркек оның шешімдеріне бағынып барады	 9,1 %	7,8 % 	10,4 % 	9,6 % 	7,8 %
Жауап беру қиынға соғады	 2,7 %	2,8 % 	2,6 % 	2,8 % 	2,6 %
Әйел қаналады және құқықсыз	 0,5 %	0,2 % 	0,8 % 	0,5 % 	0,6 %

4-ТАРАУ.

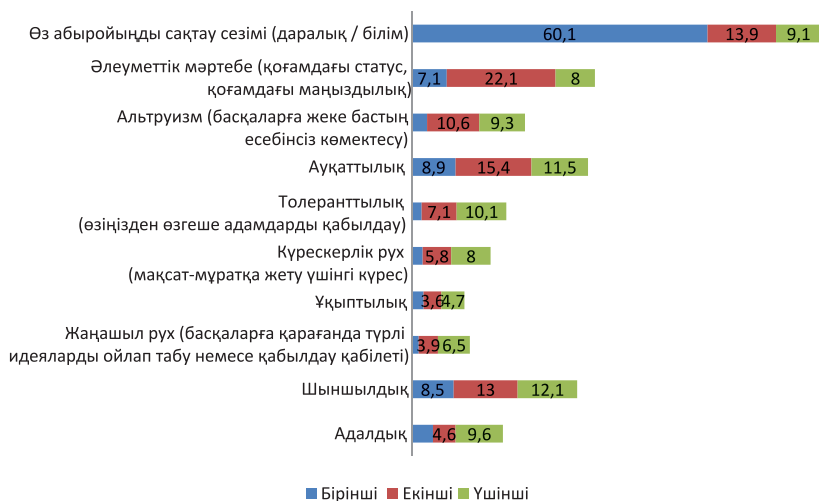
ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫ МЕН БАРАБАРЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ

Қазіргі жастардың өмірлік бағдарларының ішінде мінез-құлық пен жүріс-тұрыстың негізін қалайтын және онда адамның өз өмірінің шарттарына деген қарым-қатынасы көрініс табатын құндылықтар жүйесінің орны ерекше. Әрине, қазір кеңестік дәуірде қалыптасқан құндылықтардың бірыңғай жүйесі өзгерістерге ұшырауда. Алуан түрлі әлеуметтік топтар мен халықтың әртүрлі санаттары (мысалы, жас мөлшеріне қатысты топтар) өзіндік жеке құндылықтар жүйесін әртүрлі базалық қағидаларға негіздеп, қалыптастырады. Осы мәселемен байланысты мынадай сұрақ қызығушылық тудырады: елдің жастары үшін қандай құндылықтар маңызды әрі мәнді болып табылады?

Зерттеу көрсеткендей, жастар материалдық құндылықтарға да, «рухани» құндылықтарға да бет түзейді. Жастар «өз абыройыңды сақтау сезімі»-н (83%) ең басты құндылық ретінде атап көрсетті. Маңыздылығы жағынан олар үшін екінші орында «әлеуметтік мәртебе» (37,2%), үшінші орында «ауқаттылық» (35,8%) пен шыншылдық (33,6%) тұр. «Шеткері немесе маңызды емес құндылықтар» қатарында «жаңашыл рух» (алуан түрлі идеялар тауып, қабылдау) – 14,4%, «күрескерлік рух» (көздеген мақсаттар мен міндеттерге жету жолындағы күрес) – 16% және «ұқыптылық» – 10,7% атап көрсетілді.

Диаграмма №21

ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАР ЕҢ ЖОҒАРЫ БАҒАЛАЙТЫН ҚАСИЕТТЕР

Өз абыройыңды сақтау сезімі – орыстар үшін де (62,3%), қазақтар үшін де (59,2%) маңыздылығы жағынан бірінші орында тұрған құндылық. Ал екінші және үшінші орындағы құндылықтарға келгенде пікірлер бөлініп кетті. Қазақ жастары екінші орынға әлеуметтік мәртебені (23,2%), үшінші орынға ауқаттылықты,

басқаларға деген қамқорлық пен шыншылдықты (бұл жауаптарды таңдаған респонденттердің үлесі 10% сәл асуды) қойса, орыс жастары екінші санатта екі қасиетті таңдады: шыншылдық (20,5%) және әлеуметтік мәртебе (19,2%). Орыс жастары үшін үшінші маңызды қасиет – ауқаттылық (15,6%) пен толеранттылық (13%).

Кесте №28

ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАР ЕҢ ЖОҒАРЫ БАҒАЛАЙТЫН ҚАСИЕТТЕР (үлт деңгейінде), %

	Маңыздылығы жағынан бірінші қасиет		Маңыздылығы жағынан екінші қасиет		Маңыздылығы жағынан үшінші қасиет	
	Қазақ	Орыс	Қазақ	Орыс	Қазақ	Орыс
Өз абыройыңды сақтау сезімі	59,2	62,3	13,8	13,3	11,3	5,2
Әлеуметтік мәртебе	8,5	3,2	23,2	19,2	9,4	5,2
Альтруизм	3,9	1,0	12,9	6,8	10,0	8,8
Ауқаттылық	8,5	9,7	16,6	12,7	9,7	15,6
Толеранттылық	1,6	3,2	5,3	10,7	8,5	13,0
Күрескерлік рух	2,7	1,6	6,1	5,5	8,2	7,8
Ұқыптылық	2,0	2,9	3,8	3,6	5,2	3,9
Жаңашыл рух	1,9	0,3	3,9	3,6	6,0	7,5
Шыншылдық	8,0	10,1	9,4	20,5	10,2	14,3
Адалдық	3,8	5,5	4,9	4,2	8,8	10,7
Жауап беру қиынға соғады	-	-	-	-	12,7	8,1

Қалалық жастар алғашқы үш орынға өз абыройын сақтауды, әлеуметтік мәртебені және ауқаттылықты, ауыл жастары өз абыройын сақтауды, ауқаттылықты және шыншылдықты қойды. Қала жастары үшін әлеуметтік бедел құнды болып табылса (25,8%), ауыл жастары үшін ауқаттылық маңыздырақ

(18,8%). Бұл жауаптар қалалық ортада отбасының әлеуметтік барабарлығы үлкен маңызға ие болып келсе, ауылдық елді мекенде әлеуметтік топқа қатыстылық мәселесі материалдық молшылықтан маңызды емес деп тұжырымдауға мүмкіндік береді.

Кесте №29**ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАР ЕҢ ЖОҒАРЫ БАҒАЛАЙТЫН ҚАСИЕТТЕР
(қала/ауыл деңгейінде), %**

	Маңыздылығы жағынан бірінші қасиет		Маңыздылығы жағынан екінші қасиет		Маңыздылығы жағынан үшінші қасиет	
	Қала	Ауыл	Қала	Ауыл	Қала	Ауыл
Өз абыройыңды сақтау сезімі	61,8	57,9	14,3	13,3	6,3	12,7
Әлеуметтік мәртебе	5,2	9,5	25,8	17,4	9,0	6,8
Альтруизм	3,8	2,3	11,3	9,7	9,5	9,0
Ауқаттылық	7,9	10,2	12,7	18,8	12,4	10,4
Толеранттылық	1,4	2,7	6,1	8,4	10,2	10,0
Күрескерлік рух	2,0	2,5	5,2	6,6	7,5	8,6
Ұқыптылық	3,0	1,6	4,1	2,9	6,3	2,7
Жаңашыл рух	1,3	1,6	4,3	3,4	6,6	6,3
Шыншылдық	9,0	7,9	11,8	14,5	11,3	13,1
Адалдық	4,7	3,8	4,3	5,0	8,1	11,5
Жауап беру қиынға соғады	-	-	-	-	12,9	8,8

Жастардың көзқарасынан бір жағынан материалдық және рухани тұрғыдан басқаның көмегіне үміт етушіліктің үйлесімділігі, екінші жағынан өз өмірі үшін жауапкершілікті өз қолына алғысы келетін талпынысы байқалады. Сауална-

ма көрсеткендей, жас буынның маңызды тірегі – тек қаржы мәселесінде ғана емес – ата-ана болып табылады. Жастар болашақта өздерінің өмірлік жоспарларын қалыптастырып, жүзеге асыратын кезде де ата-ана көмегіне жүгінуді қалайды.

Кесте №30**ТӨМЕНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРМЕН ҚАНШАЛЫҚТЫ
ДӘРЕЖЕДЕ КЕЛІСЕСІЗ?**

	Толық келісемін	Келісемін	Біршама деңгейде келісемін	Келіспеймін	Мүлде келіспеймін	Жауап беру қиын
Өмірде жетістікке жету үшін нені қалайтыныңды анық білуің керек.	71,3	19,7	6,2	1,9	0,4	0,5
Тәуекелге бел бумаған адам ештеңеге қол жеткізе алмайды.	34,4	38,4	19,6	5,7	1,0	0,9
Басқаларға қамқорлық жасасаң, соңында сыйыңды аласың.	30,6	35,4	23,8	6,3	1,1	2,8
Қазіргі кезде айқын ештеңе жоқ болғандықтан өмірде мақсат көздеп қажеті жоқ.	8,4	15,9	20,4	34,9	18,3	2,1
Қоғам өмір сүруі үшін оның моральдық құндылықтары болуы керек.	45,6	31,6	14,9	4,6	1,1	2,2
Бүгінгі таңда адамдар басқалардың қайғысын бөлісе алмайды.	12,5	21,5	27,7	28,1	7,4	2,8
Адамдар тағдырға сеніп, өмірдің бергенін қабылдай білулері керек.	22,6	33,8	23,2	14,3	4,0	2,1
Сіздің айналаңызда өзіңіз сенетін адамдар болуы керек.	43,3	36,1	14,0	3,7	1,3	1,6
Бірнеше досың болса болды, қалағаныңның барлығын да істеуге болады.	13,8	19,7	29,2	26,0	8,7	2,6

Адамдар карьераға ден қоюы керек, басқасының бәрі – қосымша дүниелер.	8,8	19,1	23,6	33,3	12,1	3,1
Өмір – күрделі дүние, сондықтан оқшауланып өмір сүрген дұрыс.	6,6	12,2	17,5	33,5	27,0	3,2
Қоғамдағы болып жатқан оқиғалардан хабардар болу – менің өмірімнің маңызды бөлігі.	17,7	37,5	26,9	9,8	4,7	3,4
Өмірдегі ең маңызды дүние – ағынмен жүре білу.	8,7	20,3	20,2	25,2	23,0	2,6
Сенім мен дәстүрлерді ұстану.	19,8	37,9	26,1	9,6	2,6	4,0

«Мен үшін маңызды дүниелер... – әділ болу, шыншыл болу.»
(25 жасар жігіт, Астана, терең сұқбат)

«Атап көрсетілгендердің ішінен мен үшін маңыздысы – өз абыройыңды сақтау сезімі, шыншылдық, отбасыңа, әулетіңе, еліңе адалдық. Сондай-ақ толеранттылық – бұл ең басты қасиет, еліміздің және жалпы адам баласының да ең маңызды мұраттары мен құндылықтарының бірі.»
(18 жасар студент қыз, Астана, терең сұқбат)

«Құндылық, отбасылық құндылықтар, толеранттылық, ұқыптылық, Сіз «альтруизм» дегеніміз иә, мен альтруизм дегеніміз ең алдымен адамгершілік деп білемін, ал адамгершілік дегеніміз барлық адамға біркелкі тән қасиет емес. Мен өзімді белгілі бір дәрежеде альтруист санаймын. Менде ондай қасиет бар; сонымен қатар әр адамда болуға тиіс өз абыройымды таптатпау сезімі де бар; отбасы – бұл тіпті талқылаудың өзі артық әр адам өміріндегі ең басты байлық, сондықтан оған деген адалдық маңызды.»
(21 жасар студент қыз, Астана, ФТ)

«Бұлардың ішінен мен үшін шыншылдық пен отбасына адалдық маңызды болып табылады.»
(17 жасар қыз, колледж студенті, Астана, ФТ)

«Мен ең маңызды қасиет деп адамгершілікті атар едім, барлық адам ол туралы ұмытпауға тиіс. Одан соң тұлғалылық, бұл қасиет те әр адамда болуы керек. Сонымен қатар ауқаттылық пен абырой. Абырой – басқа адамдарға және өзіңе деген құрмет.»
(22 жасар кәсіпкер жігіт, Астана, терең сұқбат)

Қазіргі таңда жастар арасында материалдық сипаттағы құндылықтар өзекті болып табылады; сауалнама көрсеткендей, құндылықтардың алғашқы үштігінде олардың өздері көздеген өмірлік табыс пен мақсаттың нышаны болып табылатын материалдық құндылықтардың (ауқаттылық пен әлеуметтік мәртебе) басымдылығы аңғарылады. Қазақстандық нақты өмірде әлеуметтік мәртебе мәселесі де әзірше материалдық сипаттармен өлшенеді, ал рухани құндылықтар орын баспалдағында материалдық құндылықтардан сәл төменге орын тепті. Сонымен қатар қамқорлық сипаттағы секілді дәстүрлі құндылықтар мүлде жоғала қоймағанын да айтып өту маңызды. Басқа да зерттеулер – мәселен, қазақстандық саясаттанушылармен әлеуметтанушылардың біріккентобы дайындаған «Молотов коктейлі. Қазақстандық жастар анатомиясы» (Алматы; 2014: 98-100) зерттеуі – көрсетіп отырғандай, жастар арасында «мемлекет оларға көмек көрсетуге тиіс» деген ұғым бар. Аталмыш жұмыстың авторлары жастар өздерінің күш-қуаты мен

мүмкіншіліктерін төмен санайды деген қорытынды жасайды.

4.1. Сенім және толеранттылық

Қазақстанның жас буынының жаңа реалияларға бейімділігін біріншіден, өз төңірегіндегі ең жақын адамдарға да (ағайынтуыс, дос-жаран), бейтаныс жандарға да деген сенімінің деңгейі мен екіншіден, толеранттылық деңгейінен көруге болады. Аталмыш зерттеуде сенім деңгейін біріншіден, ғылыми әдебиетте жиі «жиынтық» сенім (орыс тілінде «обобщенное» доверие – ауд. ескертуі) деп аталатын бейтаныс жандарға деген сенім арқылы қарастырамыз. Ғалымдардың айтуы бойынша сенімнің бұл түрінде жалпы алғандағы қоғамның сенім мәдениеті көрініс табады (Штомка, 2012). Екіншіден, жақын адамдарына (отбасы, туыс-туған, достарына) деген сенім арқылы, үшіншіден, жұмыстағы әріптестері немесе көршілеріне деген сенім – қоғамдық немесе жергілікті сенімнің деңгейі – арқылы қарастырамыз. Ал толеранттылықтың деңгейін алуан түрлі жіктеулер – таптық жіктеу; әлеуметтік жіктеу –

мұнда жыныстық қатынас бағдары бойынша азшылық, оралмандар секілді әлеуметтік топтарға деген қатынаспен қазақ халқына тарихи тұрғыдан тән жүзге бөлу – арқылы қарастырамыз.

Сөйтіп анкеталық сауалнама жүргізілген кезде жастардан белгілі бір топтағы адамдарға (туыс-туғанға, достарға, ұқсас немесе бөлек қоғамдық немесе діни көзқарастағы адамдарға және т.б.) қаншалықты дәрежеде сенетіндіктерін 1-10 арасындағы шкала бойынша бағалауды өтіндік, мұнда 1 – төменгі, 10 – ең жоғары деңгей. Нәтижелерге

қарағанда респонденттер ең алдымен өз отбасы мүшелеріне сенеді (орташа баға 9,59), ең төменгі топта діни және саяси лидерлер орын тепті (орташа баға 5,8). Жастар өздерінің ағайын-туысы мен достарына да жоғары дәрежеде сенім білдіреді (сәйкесінше 8,9 және 8,3). Қалған топтарға (курстастарға, көршілерге, басқа дін мен ұлт өкілдеріне) деген жастардың сенімі орташадан жоғарырақ (6,1- 7,1). Жастардың көбінесе өзі жақсы араласатын, білетін адамдарға көбірек сенетіндіктері байқалады.

Диаграмма №22

РЕСПОНДЕНТТЕРДІҢ ЖЕКЕЛЕГЕН АДАМДАР ТОБЫНА ДЕГЕН СЕНІМІНІҢ ОРТАША БАҒАСЫ

Қалалық жастарға қарағанда ауылдық жастар анкетада көрсетілген барлық топтарға – діни лидерлерге де (6,49; қала – 5,31); саяси лидерлерге де (6,5; қала – 5,23); басқа ұлт өкілдеріне де (6,99; қала – 5,64); басқа дін өкілдеріне де (7,08; қала – 5,75) – көбірек дәрежеде сенім білдіреді. Басқа деңгейлер бойынша жас қазақстандықтар тізімде көрсетілген топтарға сенімнің тура сондай жоғары дәрежесін көрсетті. Облыстық деңгейде сәл айырмашылықтар бар. Мәселен, Атырау облысының

жастары өздері араласатын ортадағы басқа дін өкілдеріне (76,5%), діни лидерлер (70,6%) мен саяси лидерлерге (70,6%) көбірек сенім білдіреді. Алматы облысының жастары да сенім танытудың – саяси лидерлерге (59,6%), діни лидерлерге (34,2%) – жоғары үлгісін көрсетті. Басқа облыстарда жоғарыда атап көрсетілген адамдар топтарына деген сенім де сондай жоғары дәрежеде, дегенмен сенім деңгейінің бағалары 5-10 арасында орын тепті, мұнда 10 – «толық сенемін».

Кесте №31

Респонденттердің жекелеген адамдар тобына деген сенімінің орташа балы

Жауап нұсқалары	Қала	Ауыл
Өз отбасыңыз мүшелеріне	9,50	9,71
Туыс-туғаныңызға	8,63	9,18
Достарыңызға	7,90	8,72
Көршілеріңізге	6,11	7,56
Кластастарыңыз, курстастарыңыз немесе жұмыстағы әріптестеріңізге	6,49	7,79
Өз араласатын ортаңыздағы басқа дін өкілдеріне	5,75	7,08
Өз араласатын ортаңыздағы басқа саяси көзқарастағы адамдарға	5,54	6,82
Өз араласатын ортаңыздағы басқа этникалық топтардың өкілдеріне	5,64	6,99

Діни лидерлерге	5,31	6,49
Саяси лидерлерге	5,23	6,50

Респонденттердің алуан түрлі әлеуметтік топтардың өкілдерімен іргелес болуға қатысты сұраққа берген жауаптарынан да жоғары дәрежедегі сенім деңгейі байқалады. «Алуан түрлі әлеуметтік топтардың өкілдері сізге көрші болса, өзіңізді қалай сезінер едіңіз?» деген сұраққа бер-

ген жауаптарға қарағанда жастардың ең жақтырмайтын тұсы бейдәстүр жыныстық бағдары өкілдерімен қоңсы қону болып табылады: респонденттердің 57,8% гомосексуалист жүйемен көрші болудың «жаман және өте жаман» екенін айтады.

Кесте №32

ХАЛЫҚТЫҢ ЖЕКЕЛЕГЕН ТОПТАРЫМЕН ҚОҢСЫ ҚОНУҒА ДАЙЫНДЫҚ

	Өте жақсы	Жақсы	Айырмашылық жоқ	Жаман	Өте жаман	Білмеймін
Студенттер жұбы	21,0	37,3	39,8	1,1	0,3	0,5
Зейнеткерлер жұбы	16,1	39,0	41,2	2,1	0,9	0,7
Гомосексуалистер жұбы	0,5	6,7	27,1	27,3	30,5	7,9
Оралман отбасы	2,1	16,3	60,9	14,0	4,6	2,1
Өзбек отбасы	2,1	18,1	65,8	9,3	2,1	2,6
Ұйғыр отбасы	2,4	18,1	65,9	8,8	2,1	2,7
Қырғыз отбасы	2,3	18,4	64,8	9,9	2,1	2,5
Шешен отбасы	2,1	16,5	64,4	11,0	3,7	2,3
Дүңған отбасы	2,0	17,2	66,4	8,6	3,1	2,7
Қытай отбасы	2,8	15,7	65,6	10,3	3,2	2,4

Этникалық деңгей жыныстық қатынас бағдары бойынша

азшылық өкілдерімен көрші болуды әсіресе, қазақтар

(14,9%) мен орыстар (16,6%) құптамайтынын көрсетті. Жас қазақстандықтар студент немесе зейнеткер жүйесіне көрші болуды қалайды. Оның сыртында жас респонденттерге кіммен көрші болғысы келмейтіндіктері туралы сұраққа жауап беруге өтініш етілді (тізім ұсынылмай). Онда жастардың ширек бөлігі маскүнемдермен (25,7%), 17,8% нашақорлармен, 15,6% гомосексуалистермен және 9,7% шулы адамдармен көрші болғысы келмейтіндіктерін жеткізді.

«Нашақорлар» мен «маскүнемдер» сияқты әлеуметтік

топтарға деген жағымсыз қатынасты белгілі бір дәрежеде жастардың олар тарапынан туындауы мүмкін нақты және жорамал қауіп-қатерге деген өзіндік қорғаныс-реакция ретінде қарастыруға болатын сияқты. Жастардың жыныстық қатынас бағдары бойынша азшылыққа қатысты пікірлері әртүрлі: 33,4% азаматтардың бұл категориясына бейтарап күйде қараса, 36,6% олардың бағытын мүлде жаратпайды. Дегенмен жалпы алғанда басқа жыныстық бағдардағы адамдарға деген жастардың басым бөлігінің көзқарасы оңнан гөрі теріс сипатта.

Кесте №33

БАСҚА ЖЫНЫСТЫҚ БАҒДАРДАҒЫ АДАМДАРҒА ҚАТЫНАСЫҢЫЗ ҚАНДАЙ?

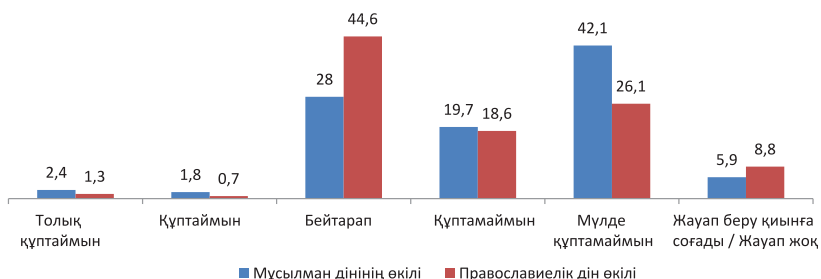
Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Толық құптаймын	20	2,0
Құптаймын	14	1,4
Бейтарап	334	33,4
Құптамаймын	196	19,6
Мүлде құптамаймын	366	36,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	70	7,0
Барлығы	1000	100,0

Мұсылман респонденттермен салыстырғанда православиелік респонденттер арасында бейдәстүр жыныстық бағдарлы адамдарға қатысты бейтарап қатынас байқалады. Православиелік респонденттердің 44,6% жыныстық қатынас бағдары

бойынша азшылыққа бейтарап қараса, мұсылмандардың 42,1% оларды мүлде жаратпайды. Этникалық деңгей де ондай ұнамсыз көзқарастың орыс топтарға (45%) қарағанда қазақ топтарда (60,4%) басым екенін көрсетеді.

Диаграмма №23

БАСҚА ЖЫНЫСТЫҚ БАҒДАРДАҒЫ АДАМДАРҒА ҚАТЫНАСЫҢЫЗ ҚАНДАЙ? (діни ұстаным деңгейінде)

Аймақтық деңгей де облыстардағы жастардың басым бөлігі жыныстық қатынас бағдары бойынша азшылықты жаратпайды деген тұжырым жасауға мүмкіндік береді. Бейтарап қатынас тек екі облыста – Алматы (66,7%), Жамбыл (40,3%) – және Астанада (44,2%) тіркелді.

Анкеталық сауалнаманың жауаптарына қарап мұндай

қатынас жыныстық қатынас бағдары бойынша азшылық өкілдерімен белгілі бір нақты әрекеттестікке емес, қоғамда қабылданған белгілі бір дүниетанымдық сипаттарға байланысты болуы керек деп ұйғаруға болады. Мәселен, бейдәстүр жыныстық бағдарлы адамдар қоғамның сенім артуға тұрмайтын мүшелері ретінде қарастырылатындығы туралы пікір бар. Егер тұлғааралық

сенім жалпы алғанда белгілі бір адамдармен белсенді қарым-қатынастың негізінде туындайтын болса, «бөтен жандарға» немесе «басқа бейтаныстарға» қатысты сенім көбінесе олар туралы қоғамда қалыптасқан мәліметтерге негізделеді. Ал фокус-топтарға қатысқан жастар жыныстық қатынас бағдары бойынша азшылық өкілдеріне онша қарсылық танытпай, бұл әркімнің өзі шешетін мәселе екендігін білдірді.

«Әркім өз партнёрын өзі таңдайды, оның қандай жынысты болғаны маңызды емес деп санаймын, сондықтан да менің оларға көзқарасым оң. Адам өмірін кіммен өткізіп, қарым-қатынасын кіммен құратынын өзі біледі.»

(21 жасар студент қыз, Астана, терең сұқбат)

«Заманауи адам ретінде әр адам өз таңдауын өзі жасайды, кім болғысы келетінін өзі шешеді деп ойлаймын. Дәрекі тілмен айтсақ, лесбиянка, гей болғысы келетін болса... мейлі, өз таңдауы болсын.»

(22 жасар кәсіпкер жігіт, Астана, терең сұқбат)

«Бейдәстүр жыныстық бағдарлы адамдарға келсек, тіпті не деп айтарымды білмей тұрмын, мен мұны дұрыс емес деп санаймын. Табиғаттың қалай жаратылғанын білмеймін, ол өзі өмір сүре беруге тиіс. Ал мынау Батыстан жолшыбай меңгерілген машық болса керек. Мен бұған қарсымын, өйткені мен консервативті адаммын, ондай мәселе менің миыма сыймайды. Ал жарымжан адамдарға келсек, олар да біз секілді адамдар...»

(18 жасар студент қыз, Астана, терең сұқбат)

Толеранттылық деңгейін зерттеудің келесі бір өлшемі таптық немесе әлеуметтік жіктеуге деген қатынас болып табылады. Сауалнама нәтижелеріне қарағанда жастардың 65,1% ешқандай таптық бөлуді сезінбейді. 14,8% қысымшылықты үнемі, 15% кейде сезінеді. Қоғамдағы таптарға бөлінушілікті әсіресе, украин – 100%, шешен – 100%, башқұрт – 66,6% этникалық топтарының өкілдері қатты сезінеді, ондай жандардың үлесі қазақтар арасында 35,5% болса, орыс этникалық тобында респонденттердің 18,9% құрайды. Облыстық

деңгей жастары таптық бөлінуді жоғары деңгейде бастан кешіретін үш облыс барын көсетті: Атырау (94%); Павлодар (62,5%);

Жамбыл (54,8%). Бірақ олардың бұл сезімді қай салада сезінетіндіктері туралы сұраққа жауап беруден бас тартқандарын айта кету керек.

Кесте №34

ҚОҒАМДАҒЫ ТАПТЫҚ ЖІКТЕЛUDІ СЕЗІНЕСІЗ БЕ?

Жауап нұсқалары	Пайызы	Қазақтар	Орыстар
Иә, үнемі және өмірімнің барлық саласында өте қатты сезінемін	14,8	17,0	10,1
Кейде сезінемін, әсіресе ... салада	15,0	8,8	18,5
Жоқ, сезінбеймін	65,1	59,7	76,0
Жауап беру қиынға соғады	5,1	4,9	5,2
Барлығы	100,0		

Таптық бөліну көбінесе қоғамдық орындарда (11,3%), білім саласында (6%), сауда саласында (4%) және жұмыс орнында (2%) сезіледі. Сөйте тұра респонденттердің басым бөлігі (74,6%) кемсітушілік

сипаттарын байқайтын жағдаяттар мен орындарды атап көрсетуден бас тартты. Жігіттерге қарағанда қыздар замандастары ортасында қысымшылықпен жиірек бетпе-бет келеді.

Кесте №35

ДӘЛ ҚАЙ САЛАДА?

(бұл сұраққа таптық жіктелуді белгілі бір салаларда сезінетін респонденттер қана жауап береді – 150 респондент (15,0%))

Жауап нұсқалары	Жалпы іріктеме		Жыныстық деңгейде	
	Саны	Пайызы	Ерлер	Әйелдер
Қоғамдық орындарда	17	11,3	2,6	9,5
Білім саласында	9	6,0	3,9	4,1
Сауда саласында	6	4,0	1,3	2,7
Жұмыс орнында	3	2,0	0,0	1,4
Замандастар арасында	1	0,7	7,9	14,9
Саясат саласында	1	0,7	1,3	0,0

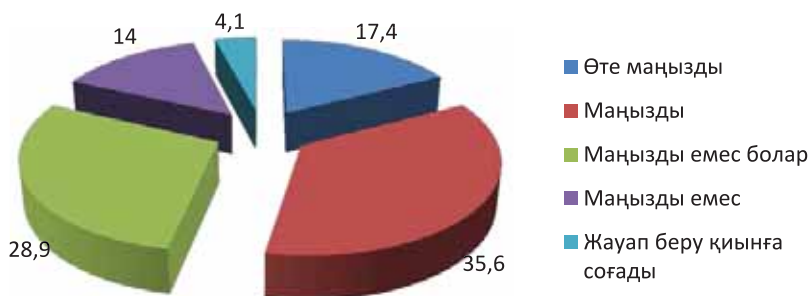
Қаржы саласында	1	0,7	0,0	1,4
Жауаптан бас тарту	112	74,6	82,9	66,2
Барлығы	150	100,0	100	100

Қазақ ұлтының өкілдеріне сонымен қатар заманауи қазақстандық қоғамда және респонденттің өз басы үшін жүзге және руға бөлінудің маңыздылығы жөніндегі сұраққа жауап беруге өтініш жасалды. Алынған нәтижелерге қарағанда белгілі бір руға немесе жүзге жату ту-

ралы қоғамдағы көзқарас әртүрлі. Қазақ ұлтының өкілі болып табылатын респонденттердің 53% жүзге тиісті болудың Қазақстандағы маңыздылығы зор деп санайды. Ал жартысынан сәл азырақ бөлігі, 42,9%, жүздер мен рулар біздің елімізде оншалықты маңызды емес деп біледі.

Диаграмма №24

ҚАЗАҚСТАНДА ЖҮЗГЕ НЕМЕСЕ РУЛЫҚ ҚАУЫМҒА ҚАТЫСТЫЛЫҚ ҚАНШАЛЫҚТЫ МАҢЫЗДЫ ДЕП ОЙЛАЙСЫЗ? (бұл сұраққа қазақ ұлтының өкілдері қана жауап береді – 637 респондент)

«Белгілі бір жүзге жатудың респонденттің өз басы үшін мәні бар ма?» деген сұраққа берілген жауаптардан бір-

біріне ұқсас сурет шықты. Пікірлер тең екі топқа бөлінді: 43,6% бұл сұраққа иә деп, 51,5% жоқ деп жауап берді.

Жас қазақстандықтар кемсітушілік белгілерін өте сирек сезінеді, көбінесе мүлде сезінбейді. Сауалнама нәтижелеріне қарағанда жастардың 3,1% – 5,7% тізімде атап көрсетілген кемсітушілікке қатысты себептерге өте жиі немесе жиі тап болады. Қазақстан жастары басқа тармақтарға қарағанда экономикалық жағдайына, білім деңгейіне, тіл деңгейіне, содан кейін діни

немесе этникалық, жалпы шығу тегіне және жасына қарай кемсітушіліктерді жиірек кездестіреді. Ал ең сирек кездесетін кемсітушілік түрлері жыныстық бағдар мен аймақтық шығу тегіне қатысты. Бірақ сөйте тұра сауалнама көрсеткендей, жастардың өздері басқа сексуалдық бағыттағы адамдарға белгілі дәрежеде жеккөрушілік танытады.

Кесте №36

ТӨМЕНДЕГІ СЕБЕПТЕРГЕ ҚАТЫСТЫ КЕМСІТУШІЛІК СЕЗІНІП КӨРДІҢІЗ БЕ?

	Өте жиі	Жиі	Кейде	Сирек	Ешқашан	Білмеймін
Жыныс (ер/әйел)	1,8	2,2	8,7	8,7	77,0	1,6
Экономикалық жағдай (кедей, бай)	0,8	4,9	12,0	16,1	64,9	1,3
Дін (православиелік, мұсылман, католик және т.б.)	0,6	3,9	6,9	10,7	76,0	1,9
Этникалық тиістілік	0,5	3,7	8,6	10,0	74,3	2,9
Білім деңгейі (бастауыш, орта және т.б.)	1,1	4,5	8,5	13,2	70,8	1,9
Саяси көзқарас	1,3	2,4	6,8	8,1	78,3	3,1
Шыққан жер (ауыл/қала)	1,0	3,3	9,4	13,1	71,2	2,0
Жас	1,0	3,4	10,5	12,4	70,5	2,2
Жыныстық бағдар	1,1	2,8	4,8	3,4	84,1	3,8
Аймақ/өңір	0,6	2,5	7,7	6,6	80,4	2,2
Тіл	1,3	4,1	9,5	10,4	72,9	1,8

Сөйтіп, сауалнама жалпы алғанда жастардың этникалық, діни, әлеуметтік тұрғыдан бөтен топтарға айқын бір жеккөрушілік танытпайтындықтарын көрсетті. Зерттеу материалдары керісінше жастардың басым бөлігінің түрлі құбылыстарға деген икемділігі мен бейімділігін көрсетеді. Жастардың тек аз ғана бөлігі белгілі бір әлеуметтік топтарға – нашақорларға, маскүнемдерге, оралмандарға, жыныстық қатынас бағдары бойынша азшылық өкілдеріне сенімсіздік білдіреді. Сонымен қатар елдегі жастардың көпшілігінің таптық бөлуге, жынысына, жасына, дінге сеніміне немесе этникалық шығу тегіне қатысты кемсітушіліктермен бейтаныс екендігін айту керек. Кемсітушіліктің алуан түрлеріне кез болған қазақстандық жастардың аздаған үлесі өздерінің мүдделері мен құқықтары қысымшылыққа ұшырайтын сала ретінде қоғамдық орындарды атап көрсетеді. Жалпы алғанда жастар көрсететін толеранттылық

пен сенімнің деңгейі жеткілікті дәрежеде жоғары.

4.2. Дін және діни құндылықтар

Соңғы кезде, әсіресе, жастардың арасында олардың мәдениетінің бір бөлігіне айналып, мінез-құлық, жүріс-тұрыстарына ықпал ететін дінге деген қызығушылықтың өскені байқалады. Сонымен қатар жастар арасында діни өмірді жеке бастың шаруасы, яғни дінге сенім жүректің терең түкпірінде жатыр деп бағалайтын ескі ұғым да сақталып отырғанын байқауға болады. Сондай-ақ шынайы діндарлық көпшілікке көрсету үшін жаралмаған, оны жұртқа жариялау иманның шынайы емес екендігін көрсетеді деген ой да бар. Сондықтан бұл сұрақты зерттеудің өзектілігі жастардың дінге деген қатынасының негізінде не жатқанын саралаумен байланысты болады.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Қазақстан жастары дінге сенім мәселесінде

ұстамды көзқарас ұстанады және көптеген жағдайда діни салттарға пассивті түрде ғана қатысады. «Дінге деген көзқарасыңыз қандай?» деген сұраққа 1000 респонденттің 735-і өздерін дінге сенетін адам деп бағалайтындықтарын, бірақ мейрамдар мен маңызды ғұрыптар болмаса жалпы діни салттарға қатыспайтындықтарын айтты. Мұнда этникалық, гендерлік тұрғыдан, жасқа қатысты және ауыл/қала деңгейінде де елдік көрсеткіштерден айта қоярлықтай айырмашылықтардың байқалмағанын айту керек.

Аймақтық деңгей көптеген облыстардағы жастардың өздерін дінге сенетін адам деп бағалайтындықтарын, бірақ іс жүзінде діни салттарға қатыспайтындықтарын көрсетті, мұнда да елдік көрсеткіштерден айыр-

машылық жоқтың қасы. Тек үш облыстың жастары өздеріне не дінге сенеміз деп, не сенбейтіндер қатарынанбыз деген бір жақты баға берді. Шығыс Қазақстан облысында сауалнамаға қатысқан жастардың 36% өздерін дінге сенбейтіндер қатарына жатқызып, діни салттарға қатыспайтындықтарын, бірақ дінге сенетін адамдардың сезімдеріне құрметпен қарайтындықтарын атап көрсетті. Павлодар облысында жастардың 60% өздерін дінге сенбейтіндер қатарына жатқызса да, кейбір діни жосындарға қатысып тұратындықтарын айтты. Ал Қызылордада жүргізілген сауалнама бұл облыста дінге сенетін және діни ғибадатханаларға, мешіттерге, шіркеулерге тұрақты барып тұратын жастардың ең көп үлесін анықтады. Олардың саны сауалнамаға қатысқан жастардың 36% құрайды.

Кесте №37**ДІНГЕ КӨЗҚАРАСЫҢЫЗ ҚАЛАЙ?**

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Дінге сенемін, діни қауымның мүшесімін, ғибадатханаларға, мешіттерге тұрақты барып тұрамын, дінім талап ететін ғұрыптарды, талаптар мен тыйымдарды ұстанамын, өз дінімнің құндылықтарын насихаттаймын.	65	6.5
Дінге сенемін, бірақ тек кейбір мейрамдар мен маңызды ғұрыптар болмаса жалпы діни салттарға қатыспаймын.	735	73.5
Дінге сенбеймін, бірақ ұлтымның дәстүрі бойынша кейбір діни салттарға қатысамын және ұлтымның дінін қорғауға дайынмын.	105	10.5
Дінге сенбеймін, діни салттарға қатыспаймын, бірақ дінге сенетін адамдардың сезімдерін құрметтеймін және оларға кедергі келтірмеймін.	50	5.0
Менің алуан түрлі құндылықтарға қатысты өзімнің жеке дінім бар (мысалы, азаматтық дін, моральдық құндылықтарға деген ізет, бейдәстүр құдайға деген сенім және т.б.).	18	1.8
Дінге сенбеймін, атеист әрі дінге қарсымын, діннің адамзатқа келтіретін пайдасынан зияны көп, сондықтан одан қол үзу қажет деп санаймын.	20	2.0
Жауап беру қиынға соғады	7	0.7
Барлығы	1,000	100.0

Жалпы алғанда төмендегі облыстар этникалық құрылымына қарай өзара айырмашылықта болып келеді, Шығыс Қазақстан және Павлодар облыстарының халық құрамында орыс ұлты басым болса, Қызылорда об-

лысында қазақ ұлтының үлесі басым. Бірақ бұл жерде Шығыс Қазақстан облысының құрамына қазақ ұлтының өкілі көп бұрынғы Семей облысы қарайтындығын ескеру қажет. Сондықтан өздерін дінге сенбейтіндер қатарына

жатқызатын жастардың жоғары санын тек этникалық фактормен байланыстыру күрделі. Оның үстіне этникалық деңгей орыстардың (79,9%) ішінде де, қазақтардың (70%) ішінде де өздерін дінге сенетіндер қатарына жатқызатын, бірақ діни салт-ғұрыптарға қатыспайтын жастардың бар екендігін көрсетеді.

Ғибадатханаларға, мешіттерге тұрақты барып, өз дінінің талаптары мен тыйымдарын ұстанып, оның құндылықтарын насихаттаушылар бар болғаны 1000-нан 65 адам. 105 адам дінге сенбесе де, өз ұлтының дінін қорғап, өз халқының дәстүрлерін қолдайтындықтан ұлттық мейрамдар мен салт-ғұрыптарға қатысады. Діни көзқарастарды сыйлап, діни салттарға кедергі келтірмейтіндердің саны 1000-нан 50. Нәтижесінде дінді берік ұстанатындардың үлесі 6,5% ғана болса да, респонденттердің басым бөлігінің дінге деген ниеті түзу. Дінге мүлде қарсы көзқараста екенін білдіргендердің үлесі 2% ғана, жауап бер-

мегендердің үлесі 0,7%. Сөйте тұра респонденттердің 88,1% Құдайға сенеді.

«Бізде зайырлы мемлекет болғандықтан, адамдар барлық діндерге үлкен толеранттылық танытады және бұл тамаша! Мен өзім агностикпін, бір тылсым күштің, яғни, Құдайдың бар екеніне сенемін. Ол қандай да бір өте жоғары сана немесе жалпы ой болуы мүмкін, ол арасы маңызды емес, әйтеуір, бір күштің бары анық, мен жоғары күштерге сенемін. Құран мен Інжілді оқыдым, бірақ оларды ішінде не бар екенін түсіну үшін әдебиет ретінде оқыдым. Оларға деген көзқарасым өте оң.»

(26 жасар жұмыс істейтін жігіт,
Астана, ФТ)

Жұмақ не тозақтың бар екендігіне 63,8%, «дүниені Құдай жаратты» деген тұжырымдаманың күмәнсіз екендігіне респонденттердің 66,5% сенеді. Жастардың 57,7% Құдайдың моральдық талаптар мен тыйымдардың көзі екендігіне сенсе, Құдай бар екендігіне және онымен қатысты құбылыстарға мүлде сенбейтін жастардың саны тым аз. Құдайдың бар екендігіне мүлде сенбейтіндердің

(атеистердің) үлесі – 1%, сауалнамаға қатысқандардың 7,5% шүбәлі болса, жас қазақстандықтардың бестен бір бөлігі бүкіл дүниенің Құдайдан

бастау алатындығына және жұмақтың не тозақтың бар екендігіне күмәнмен қарайды (сәйкесінше 5,6% және 4,7%).

Кесте №38

ТӨМЕНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРҒА СЕНЕСІЗ, КҮМӘНДАНАСЫЗ НЕМЕСЕ СЕНБЕЙСІЗ: (бұл сұраққа өздерін белгілі бір дінге сенемін деп бағалайтын респонденттер жауап береді – 969 адам (96,9%))

	Сенемін	Күмәндана- мын	Сенбей- мін	Ж/Б қиын
Құдай бар	88,1	7,6	1,0	3,3
Жұмақ пен тозақ бар	63,8	23,9	4,7	7,6
Құдай дүниені жаратты	66,5	21,1	5,6	6,8
Құдай моральдық талаптар мен міндеттердің көзі болып табылады	57,7	25,4	7,5	9,4

«Құдайға сенемін, бірақ ережелерді ұстанбаймын, жай өзім үшін бірнеше рет сыйынып жүремін. Бұл мен үшін қолдау болып табылады. Әдетте адамдар қиналған сәтте ғана Құдайға жалбарынады.»
(27 жасар жұмыс істейтін қыз, Астана, ҒТ)

«Шынымды айтсам, Құдайға сенбеймін. Өзімді ешқандай дінге жатқызбаймын, ата-анам мені мұсылман қылып тәрбиелегісі келеді. Әзірше мұның қажеттілігін сезіне қойған жоқпын. Мүмкін болашақта соған келермін, бірақ қазір дін менің өмірімде үлкен рөл атқармайды.»
(26 жасар жұмыс істейтін жас жігіт, Астана, ҒТ)

«Құдай мен менің арамда ешқандай дәнекер болмауға тиіс деп санаймын. Жоғарыда ондай күштің бар екеніне сенемін, кейде бірдеңелерді сұраймын, бірақ мұсылмандық ғұрыптарда шаруам жоқ, жүрегімде өзім сенетін күш бар деп ойлаймын, маған сол жеткілікті.»
(22 жасар жұмыссыз қыз, Астана, ҒТ)

«Менің дінім – ислам. Құдайға сенемін. Ислам туралы, дін жөнінде көп нәрсені білемін. Масхабтың негізін қалаушыны білемін. Өйткені көптеген достарым жұма намазға барады. Кейде солармен еріп, мен де жұма намазға барып, құлшылық қылып тұрамын.»

(20 жасар студент жігіт,
Астана, ФТ)

«Бәрі айтып өткендей біздің мемлекетіміз – толерантты мемлекет. Көшеде православиелік, католиктік шіркеу бар, ар жағында синагога да тұр, яғни біз бәріне толеранттылықпен қараймыз. Мен үшін дін – үлкен мейрамдар, мешітке барып тұрамын деп айта алмаймын, бірақ өзімді ислам дініне сенемін деп санаймын, себебі отбасым бұл дінді ұстанады.»

(19 жасар студент қыз,
Астана, ФТ)

Сауалнамаға қатысқан жастардың көпшілігі дін қоғамдық өмірде белгілі бір рөл атқаруы керек деген көзқараста. Бағаның ең көп үлесі 4-7 балл арасынан орын тепті. Ауыл/қала деңгейіндегі жауаптарда аздаған айыр-

машылықтар байқалды: қалалық жастар діннің өмірдегі маңыздылығына 5 балл қойса (25,9%), ауылдық жастар арасында ондай жауап иелері респонденттердің 18,8% құрады.

Кесте №39

ДІН ҚОҒАМДЫҚ ӨМІРДЕ ҚАНДАЙ РӨЛ АТҚАРУЫ КЕРЕК?
(бұл сұраққа өздерін белгілі бір дінге сенемін деп бағалайтын респонденттер ғана жауап береді – 969 респондент (96,9%))

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Аз рөл атқаруға тиіс	46	4,7
2	90	9,3
3	106	10,9
4	173	17,9
5	220	22,7
6	152	15,7
Көп рөл атқаруға тиіс	169	17,4

Жауап беру қиынға соғады	13	1,3
Барлығы	969	100,0
Орташа балл – 4,6		

Күткеніміздей респонденттердің басым бөлігі байырғы ұлттың дәстүрлі діні исламды ұстанады – 66%. Екінші орын-

да православие өкілдері – 30,7%. Сауалнамаға сондай-ақ аздаған католиктер (0,2%) мен атеистер (2%) қатысты.

Кесте №40

ҚАНДАЙ ДІНДІ ҰСТАНАСЫЗ? %

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Мұсылман	660	66,0
Православиелік	307	30,7
Католик	2	0,2
Атеистпін	20	2,0
Жауап жоқ	2	0,2
Жауап беру қиынға соғады	9	0,9
Барлығы	1000	100,0

Жастардың басым бөлігі өздерінің ұлтының дәстүрлі дінін ұстанады. Сөйтіп қазақтар арасында респонденттердің 96,9% өздерін мұсылманмын деп атаса, сауалнамаға қатысқан орыс жастарының ішінде респонденттердің 92,9% өздерін православие дінінің өкілі санайды. Со-

нымен қатар сауалнамада қазақтың өзін православие дінінің өкілімін деп, ал орыс мұсылманмын деп таныған сирек жайттар да тіркелді. Сонымен қатар орыс ұлтының өкілдері арасында атеистердің көбірек екенін де айта кету керек: 3,2%, қазақтарда 1,1%.

Кесте №41

ҚАНДАЙ ДІНДІ ҰСТАНАСЫЗ? (ұлт деңгейінде)

Жауап нұсқалары	Қазақ	Орыс
Мұсылман	96,9	2,3
Православиелік	1,1	92,9
Католик	-	0,6

Атеиспін	1,1	3,2
Жауап жоқ	0,2	0,3
Жауап беру қиынға соғады	0,8	0,6

Сөйтіп зерттеу жастардың діни ұғымдарының шашыраңқы сипатта, айқын мазмұны жоқ екендігін көрсетеді. Сауалнамада тіркелгендей, діни ұстаным мен этникалық тиістілік арасында тығыз байланыс бар. Жастар Құдайға сенімді қабыл алуға дайын және өздерін дінге сенетін адам деп санайды, сөйте тұра күнделікті өмірде діни талаптарды орындап, салт-ғұрыптарды ұстануға дайын емес. Сонымен қатар батыс мәдениетіне қарасты кейбір діни мейрамдарды, мысалы, Әулие Валентин күнін, атап өтеді.

Зерттеу жастарда әзірше діншілдіктің тамыры терең емес екенін көрсетеді. Бұл тіпті көбінесе Құдайға деген сенімнен гөрі қазір көп таралған діни шуға еру «модасы» болуы да мүмкін. Бірақ сөйте тұра жастарда иманға, идеалға деген мұқтаждық бар екенін айта кетеміз: жастардың дінге деген көзқарасы оң, олар діннің қоғам өміріндегі маңызды орнын атап көрсетеді, құндылықтарын ұнатады, бірақ басым бөлігі тілектес

бақылаушының көзқарасын ұстанады. Жастар бүгінгі таңда діни қағидаларды игеруде, олардың кейбіреулерін көпшілік алдында ұстануға дайын, бірақ оларды іштей толық қабылдай алмайды деген тұжырым жасауға болады. Яғни, жастарда діннің мәнін толыққанды ұқпаса да, оған деген қызығушылық пен дін өз өмірлерінің маңызды бөлігі болуға тиіс деген ұғымды мойындау сезімі бар.

4.3. Жыныстық мәдениет және жыныстық қарым-қатынастар

Өмірдің әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси салаларында орын алған өзгерістер оның жыныстық қатынастар қырына да әсер етпей қоймайды, әрине. Қазіргі жаңа үрдістерді – еркін қарым-қатынастарды, азаматтық некелерді – қоғамдық пікір аясында адамдар әдетте Батыс пен оның ықпалымен байланыстырады. Бірақ қазіргі ғылыми зерттеулер кезінде үстемдік құрған моральдық-

идеологиялық қағидаларына қарамастан Кеңес Одағының жалпы әлемдік үрдістерден артта қалмағанын айқын көрсетеді. Жыныстық қарым-қатынастар және ер мен әйелдің ресми тіркелуге дейінгі бірге тұруының басқа да формалары кеңес дәуірі кезінде де орын алған. Әрине, жыныстық қарым-қатынастар тақырыбына пікір алмасуға қатты тыйым салынған еді. Бірақ бұл кеңес дәуірінің жастарында заңды некеге дейін жыныстық қарым-қатынастар болған жоқ деген сөз емес, әрине.

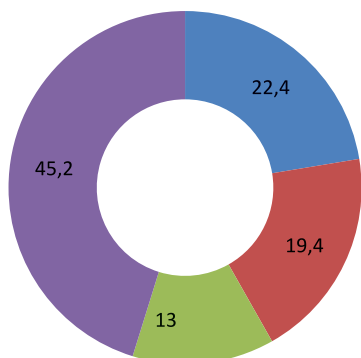
Бүгінгі Қазақстанда жыныстық қатынастарды моральдық

тұрғыдан реттеу мен бағалау әлі бар, бірақ олар бұрынғыға қарағанда икемдірек, бұрынғыдай қатал емес, бостау. Күнделікті және қоғамдық мораль арасындағы алшақтық азайды, ресми мораль мүлде жоқ, соның нәтижесінде жыныстық қарым-қатынастар түрлерінің моральдық көзқарас тұрғысынан сын тезіне түсетін шеңбері тарыла түсуде. Бірақ бұл тақырыпқа қатысты цензура әлі сақталып отыр, қоғамда кәсіби пікірсайыс жоқ. Ал бұл жайт өз кезегінде орын алып жатқан процестерді түсінуге кедергі болады, сол себептен қарым-қатынастың бұл саласындағы қазіргі ахуал бір қарағанда қапыл әрі апатты сипатта секілді көрінеді.

Диаграмма №25

ТӨМЕНДЕГІ ПІКІРЛЕРДІҢ ҚАЙСЫСЫ

СІЗДІҢ ЖЫНЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫҢЫЗДЫ СИПАТТАЙДЫ?

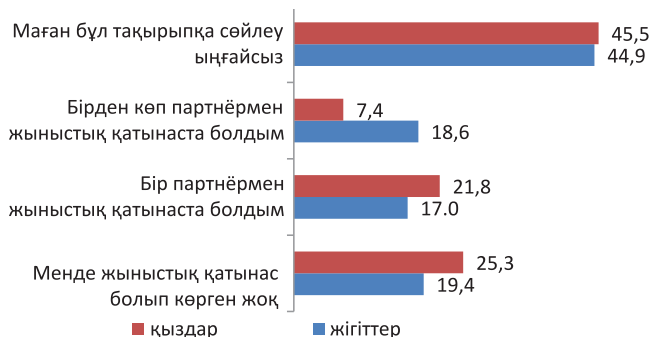
- Менде жыныстық қатынас болып көрген жоқ
- Бір партнёрмен жыныстық қатынаста болдым
- Бірден көп партнёрмен жыныстық қатынаста болдым
- Маған бұл тақырыпқа сөйлеу ыңғайсыз

Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, жастар өздерінің жыныстық қарым-қатынастарын талқылауға дайын емес. Тең жартысына таяу бөлігі – 45,2% – бұл сұрақты талқылау ыңғайсыз екенін

айтты. Респонденттердің бұл мәселеге қатысты өз ойын ашық айтуында тұрғылықты орын, жынысы, ұлты және жасына қарай айта қоярлықтай айырмашылық байқалған жоқ.

Диаграмма №26

ТӨМЕНДЕГІ ПІКІРЛЕРДІҢ ҚАЙСЫСЫ СІЗДІҢ ЖЫНЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫҢЫЗДЫ СИПАТТАЙДЫ? (жыныс деңгейінде)

Респонденттердің 22,4% әлі жыныстық қатынаста болмаған, 19,4% бір партнёрмен болған, 13% бірнеше партнёрмен жыныстық қатынаста болған тәжірибелері бар. Бірден артық партнёрмен жыныстық қатынасқа түскен жігіттердің саны әйел затының өкілдеріне қарағанда анағұрлым көп (18,6% – 7,4%). Жыныстық қатынасқа түспеген қыздардың үлесі сауалнамаға

қатысушылардың 25,3%, жігіттердің үлесі 19,4% құрайды. Жас үлкейген сайын жыныстық қатынасқа деген елігу өсе түседі. Жалпы алғанда жастар некеге дейінгі жыныстық қатынастарды қалыпты құбылыс деп санайды.

Кесте №42

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ҚЫЗ ПӘКТИГІ ТУРАЛЫ ҚАНДАЙ ОЙДАСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Жігіт үшін де, қыз үшін де абырой / маңызды қасиет	264	26,4
Қыз үшін абырой / маңызды қасиет	434	43,4
Жастар үшін психологиялық салмақ	64	6,4
Ескірген пайым	153	15,3
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	85	8,5
Барлығы	1000	100,0

Зерттеу көрсеткендей, жастар арасында қыз пәктігіне деген дәстүрлі көзқарастың сақталып отырғандығы байқалады. Жас қазақстандықтардың жартысынан сәл азырақ бөлігі (43,4%) бүгінгі таңдағы

қыздың пәктігі – оның абыройы деп, ал ширек бөлігі (26,4%) жігіттің де, қыздың да абыройы деп санайды. Сауалнамаға қатысқан жастардың 15,3% бұл ескірген пайым деген ойда.

Кесте №43

ЖЫНЫСТЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТА КОНТРАЦЕПТИВТЕРДІ ҚОЛДАНАСЫЗ БА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, тұрақты қолданамын	117	36,1
Иә, кейде қолданамын	99	30,6
Жоқ, ешқашан қолданбаймын	50	15,4
Маған бұл тақырыпқа сөйлеу ыңғайсыз	37	11,4
Маған контрацептив деген сөз бейтаныс	21	6,5
Барлығы	324	100,0

Контрацепция құралдарына деген қатынасты әзірше жағымды деп атауға келмейді. Жауап нәтижелеріне қарағанда оларды жас қазақстандықтардың

36,1% ғана тұрақты, 30,6% кейде қолданса, 6,5% олардан мүлде бейхабар. Бұл жағдай біріншіден, ақпараттың жетіспеушілігінен болу керек,

өйткені оларды қолданатын респонденттер контрацепция құралдарын көбінесе жүктіліктен сақтайтын жол ретінде ғана қарастырады. Сөйте тұра жастардың көпшілігі (64,8%) абортқа тыйым салынуы керек екенін айтады; 33% абортқа заңды түрде толық тыйым салынуы керек десе, 31,8% медициналық себептерден рұқсат етілген жайттардан басқа аборт түрлеріне заңды түрде тыйым салынуы

керек деп есептейді. Аборттың заңды түрде рұқсат етілуін қалайтындардың үлесі 23,5%, бұл мәселені талқылағысы келмейтіндердің үлесі 11,7%. Контрацепция құралдарын қолдану мен абортқа қатысты екі сұраққа берілген жауаптар жігіттердің де, қыздардың да өздерінің жыныстық қарым-қатынастарына аса жауапкершілікпен қарамайтындықтарын көрсетеді.

Кесте №44

АБОРТ ТУРАЛЫ ҚАНДАЙ ОЙДАСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Абортқа заңды түрде толық тыйым салынуға тиіс	330	33,0
Абортқа медициналық көрсеткіштерден басқа жағдайда заңды түрде тыйым салынуға тиіс	318	31,8
Аборт заңды болуы керек	235	23,5
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	117	11,7
Барлығы	1000	100,0

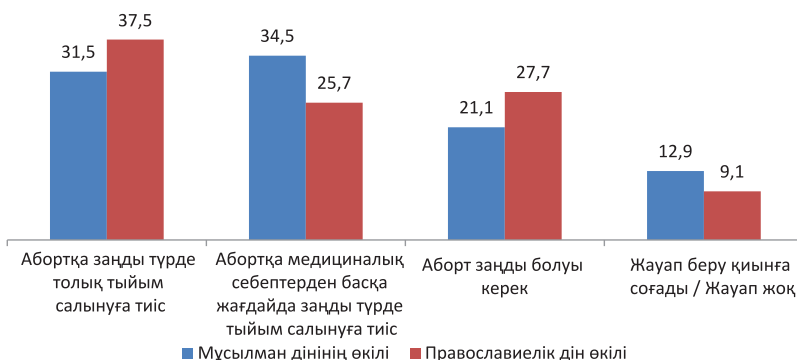
Діни деңгейде – мұсылман/ православиелік – жалпы алғанда жоғарыда атап көрсетілген абортқа тыйым салу жөніндегі үрдіс байқалады. Өздерін мұсылман дінінің өкілі санайтын респонденттер тобымен салыстырғанда православие өкілдері арасында абортқа үзілді-кесілді тыйым салынуы

қажет деп санайтындардың үлесі 6% көп: 31,5% – 37,5%. Сонымен қатар православие өкілдері арасында аборттың заңдастырылуын жақтайтындардың үлесі де мұсылман топқа қарағанда сәл жоғарырақ: сәйкесінше 27,7% және 21,1%. Ал респонденттердің мұсылман

тобының арасында аборт тек медициналық себептерден ғана рұқсат етілуі қажет деген пікірді құптайтындардың

үлесі өздерінің православиелік замандастарына қарағанда көбірек: 34,5% – 25,7%.

Диаграмма №27 АБОРТ ТУРАЛЫ ҚАНДАЙ ОЙДАСЫЗ? (діни ұстаным деңгейінде)

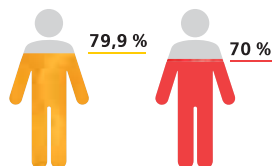
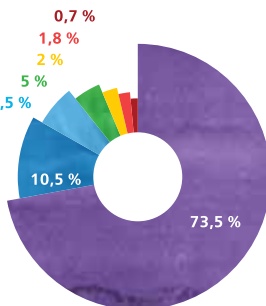

Жалпы алғанда зерттеу нәтижелеріне қарап қазақстандық жастарда қалыптасып келе жатқан жыныстық мәдениеттің стихиялық сипатта екенін көруге болады. Жыныстық қарым-қатынас тақырыбы тым сезімшіл сипатта қалып отыр, сондықтан да жастар үшін бұл тақырыпқа қатысты пікір білдіру күрделі. Оның сыртында жастар ілім алатындай сенімді ақпарат көзі жоқ. Сөйтіп жастар бүгінгі таңда жыныстық қарым-қатынастардың алуан түріне тап келіп отыр. Қоғамда белгілі бір моральдық ережелердің

бар екендігіне қарамастан жастар бұл мәселеде ең алдымен өз буыны мен араласатын ортасы бағалайтын құндылықтарға қарап бет түзейді. Сауалнама көрсеткендей, жігіттердің де, қыздардың да арасында жыныстық қарым-қатынасқа белсенділіктің жас мөлшерімен бірге өсетіні байқалады. Некеге дейінгі қарым-қатынас жастар үшін барған сайын әлеуметтік норма болып барады, бірақ сөйте тұра олар бұл сұраққа қатысты бірқатар мәселелердің шешіміне – мәселен, контрацепция құралдарын қолдануға – үстіртін көзқараста.

ДІНГЕ КӨЗҚАРАС

- Дінге сенемін, бірақ діни салттарға қатыспаймын
- Дінге сенбеймін, бірақ дінге сенетін адамдардың сезімдерін құрметтеймін
- Дінге сенбеймін, бірақ діни салттарға қатысамын
- Менің алуан түрлі құндылықтарға қатысты өз дінім бар
- Дінге сенемін, діни ғұрыптарды ұстанамын, дін құндылықтарын насихаттаймын
- Атеист әрі дінге қарсымын
- Жауап беру қиынға соғады

Этникалық деңгей орыстардың ішінде де (**79,9 %**), қазақтардың ішінде де (**70 %**) жастардың өздерін «дінге сенемін, бірақ діни салттарға қатыспаймын» деп санайтындықтарын көрсетеді.

Аймақтық ерекшеліктер

Облыстардың көпшілігінде жастар өздерінің дінге сенетіндіктерін, бірақ діни салттарға қатыспайтындықтарын айтады.

Павлодар облысында жастардың **60 %** өздерін дінге сенбейтіндер қатарына қосады, бірақ кейбір діни ғұрыптарға қатысады.

Қызылорда облысында **36 %** жастар өздерін дінге сенемін деп санап, діни ғибадатханалар мен мешіттерге тұрақты барып тұрады.

Шығыс Қазақстан облысында сауалнамаға қатысқан жастардың **36 %** өздерін дінге сенбейтіндер қатарына қосады, бірақ дінге сенетіндердің сезімдерін құрметтейді.

ҚҰДАЙҒА СЕНІМ

Құдай бар

88,1 % сенеді

7,6 % күмәнданады

1 % сенбейді

Жұмақ пен тозақ бар

63,8 % сенеді

23,9 % күмәнданады

4,7 % сенбейді

Құдай дүниені жаратты

66,5 % сенеді

21,1 % күмәнданады

5,6 % сенбейді

Құдай моральдық талаптардың көзі болып табылады

57,7 % сенеді

25,4 % күмәнданады

7,5 % сенбейді

КОНФЕССИЯ

Қандай дінді ұстанасыз?

66 %

С

Мұсылман

30,7 %

Ғ

Православиелік

2 %

А

Атеист

0,9 %

†

Католик

0,2 %

—

Жауап жоқ

0,2 %

?

Жауап беру қиынға соғады

Респонденттердің ұлты деңгейінде

— қазақ

— орыс

96,9 % 2,3 %

С

1,1 % 92,9 %

Ғ

1,1 % 3,2 %

А

— 0,6 %

†

0,8 % 0,6 %

?

0,2 % 0,3 %

—

ҚҰНДЫЛЫҚТАР

Қазақстандықтар ең жоғары бағалайтын қасиеттер

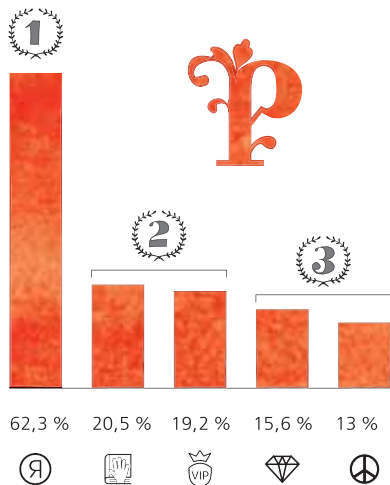
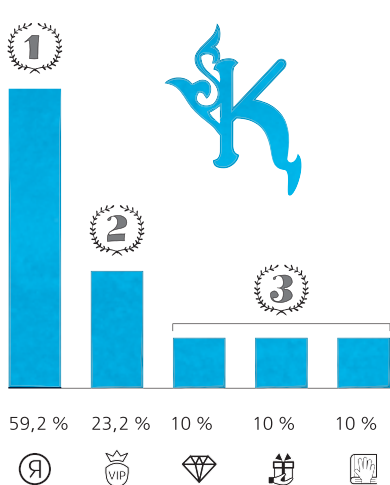
- Мен үшін ең маңыздысы
- Екінші орында маңызды
- Үшінші орында маңызды

	83,1 %	Өз абыройыңды сақтау сезімі		19,2 %	Толеранттылық
	37,2 %	Әлеуметтік мәртебе		18,5 %	Адалдық
	35,8 %	Ауқаттылық		16,0 %	Күрескерлік рух
	33,6 %	Шыншылдық		11,8 %	Жаңашыл рух
	23,0 %	Альтруизм		10,7 %	Ұқыптылық

Құндылықтар, ұлт деңгейінде

Қазақтар Орыстар

Құндылықтар, қала/ауыл деңгейінде

Қала Ауыл

ЖЫНЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАР

Төмендегі пікірлердің қайсысы сіздің жыныстық қатынастарыңызды сипаттайды?

22,4 %

Менде жыныстық қатынас болып көрген жоқ

- 19,4 % (ер)
- 25,3 % (әйел)

19,4 %

Менде бір партнёрмен жыныстық қатынас болды

- 17 %
- 21,8 %

13 %

Менде бірден көп партнёрмен жыныстық қатынас болды

- 18,6 %
- 7,4 %

45,2 %

Маған бұл тақырыпқа пікір білдіру ыңғайсыз

- 44,9 %
- 45,5 %

26,4 %

Жігіт үшін де, қыз үшін де абырой / маңызды қасиет

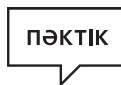
43,4 %

Қыз үшін абырой / маңызды қасиет

6,4 %

Жастар үшін психологиялық салмақ

15,3 %

Ескірген пайым

8,5 %

Жауап беру қиынға соғады

КОНТРАЦЕПТИВТЕР

- **36,1 %** Иә, тұрақты қолданамын
- **30,6 %** Иә, кейде қолданамын
- **15,4 %** Жоқ, ешқашан қолданбаймын
- **11,4 %** Маған бұл тақырыпқа пікір білдіру ыңғайсыз
- **6,5 %** Маған контрацептив деген сөз бейтаныс

АБОРТ

31,8%

Абортқа медициналық көрсеткіштерден басқа жағдайда заңды түрде тыйым салынуға тиіс

23,5%

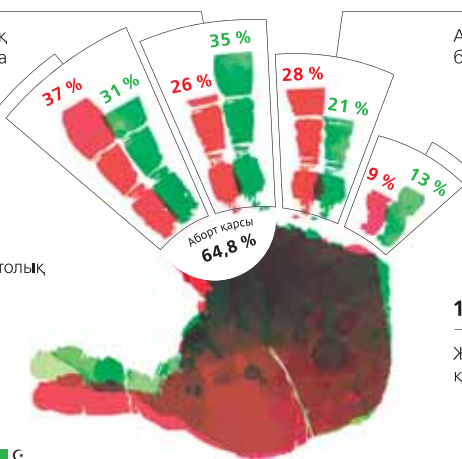
Аборт заңды болуы керек

33%

Абортқа заңды түрде толық тыйым салынуға тиіс

11,7%

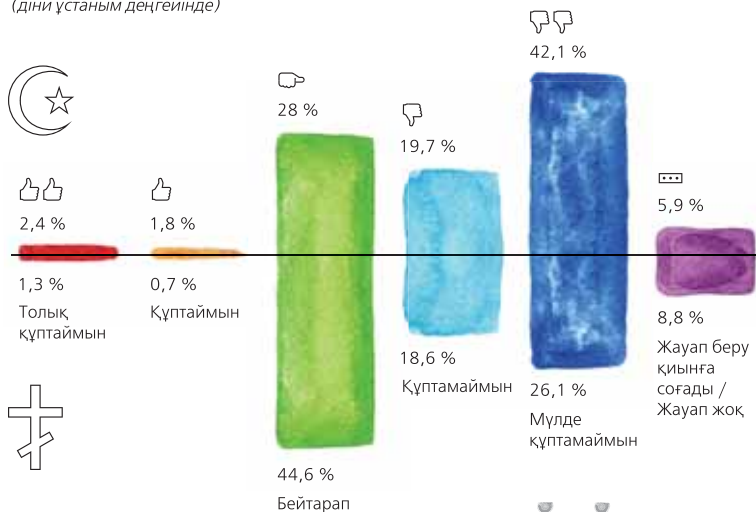
Жауап беру қиынға соғады

Діни ұстаным: ■ # ■ С

**ЖЫНЫСТЫҚ ҚАТЫНАС БАҒДАРЫ БОЙЫНША
АЗШЫЛЫҚ ӨКІЛДЕРІНЕ КӨЗҚАРАС**

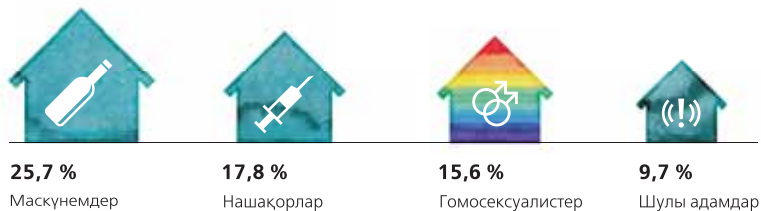
Басқа жыныстық бағдардағы адамдарға қатынасыңыз қандай?
(дiни ұстаным деңгейiнде)

Бейтарап қатынас тек екі облыс пен астанада белгіленді

- Алматы облысы 66,7 %
- Жамбыл облысы 40,3 %
- Астана қаласы 44,2 %

Кіммен көрші болғыңыз келмейді?
(дайын тізімсіз ашық сұрақ)

5-ТАРАУ.

ЖАСТАРДЫҢ САЯСИ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Қазіргі таңда жастардың саяси өмірде белсенді емес екендіктері айтылады. Бұл жайтты әртүрлі сарапшылар бірқатар себептер арқылы түсіндіреді, солардың ішінде мынадай себептер басым түрде атап көрсетіледі: жастардың қызығушылығын оятарлықтай нақты саяси күштердің жоқтығы; жастардың саяси процестерге ықпал етуге өздерінің дәрменсіздіктерін білуі және т.б. Сол себептен аталмыш тарауда зерттеу назары жастардың саяси көзқарастарына, олардың ел ішіндегі, елден тысқары орын алған саяси оқиғаларға деген қызығушылығына, сондай-ақ жастардың сайлау алдындағы науқан барысындағы белсенділігіне аударылды.

5.1. Саяси құндылықтар, қызығушылықтар және белсенділік

Азаматтардың саяси белсенділігіне қатысты алуан түрлі зерттеулерде олардың саясатқа қатысу деңгейі мен саясатқа деген қызығушылық деңгейінің статистикалық арақатынасына назар аударылады. Саясатқа көбірек қызығушылық танытатын адамдар оған қатысуға да бейімдірек келеді. Бірақ сонымен қатар ондай зерттеулерде жасалған қорытындыда саясатқа қатысудың әртүрлі формалары мен ел азаматтарының саясатқа деген қызығушылығы арасындағы байланыс әртүрлі деңгейде болатындығы ерекше атап көрсетіледі.

Мысалы, саясатты қызықтайтын адамдар сайлау алдында мемлекеттік билік

органдарына хат не өтініш бағыттау, демонстрациялар, қоғамдық қозғалыстарға қатысу сияқты басқа формаларға көбірек көңіл бөліп, әдетте басты науқанға тікелей қатыса қоймайды. Мұны дәлелді қатысу деп атауға болады. Ал әдетте саясатқа көп қызығушылық таныта қоймайтын азаматтар сайлауға жиірек барады, бұл жоғарыдағы формаға қарағанда символикалық қатысу болып табылады. Мұндай қорытындылар алуан түрлі елдерде кең көлемде жүргізілген салыстырмалы зерттеулер барысында жасалған. Бірақ бұл жерде мұндай арақатынастардың ересек буынға қарағанда жастар арасында әлсіз көрсетілгенін атап өтеміз.

Сондықтан жастардың елдегі саяси өмірге деген қызығушылығын зерттеумен қатар басқа арақатынастарға да ден қойылды. Мәселен, бір жағынан Қазақстан жастарының саясатқа деген қызығушылық деңгейі мен саясатқа қатысу деңгейінің арасында өзара ықпал бар ма, екінші жағынан жастардың саясатқа деген қызығушылығы

мен жастар арасындағы саясатқа қатысудың белгілі бір формаларының «танымал» деңгейі арасында өзара қатынас бар ма деген сұрақтарды атауға болады. Яғни, жастар арасындағы саясатқа қатысудың символикалық және дәлелді формаларының арақатынасы зерттеледі. Мәселенің бұл қырларын сараламай тұрып, алдымен жастардың саяси құндылықтарына көңіл бөлеміз.

Саяси құндылықтар

Зерттеудің маңызды міндеті саяси оқиғаларды түсінуге және елдің болашақ саяси дамуына қатысты көзқарастарына әсер ететін жастардың саяси құндылықтары мен сенімдерін анықтау мәселесі болды. Осыған байланысты жұмыстың бұл тармағында маңызды үш сұрақты саралаймыз. Бірінші сұрақ – жастардың елдегі демократияның даму деңгейіне беретін бағасы және қазақстандық қоғамдағы әртүрлі әлеуметтік топтардың құқықтарына қатысты мәселе. Екіншіден, жас буын арасындағы дарашылдық

және ұжымшылдықтың (орыс тілінде индивидуализм и коллективизм – ауд. ескертуі) арақатынасын зерттеуге тырысамыз. Ал үшінші маңызды сұрақ жас қазақстандықтардың саяси көзқарастарын олардың

оңшыл, солшыл және орта бағытқа бөлінуі тұрғысынан сараптау болып табылады. Бұл атап көрсетілген үш фактор жас буынның көзқарасындағы саяси өзгерістердің деңгейін зерделеуге мүкіндік береді.

Кесте №45

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ДАМУЫНА ЖАЛПЫ АЛҒАНДА ҚАНШАЛЫҚТЫ ҚАНАҒАТТАНАСЫЗ НЕМЕСЕ ҚАНАҒАТТАНБАЙСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Толық қанағаттанамын	98	9,8
Қанағаттанамын	423	42,3
Біршама деңгейде қанағаттанамын	256	25,6
Қанағаттанбаймын	48	4,8
Мүлде қанағаттанбаймын	4	0,4
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	171	17,1
Барлығы	1000	100,0

Зерттеуге қарағанда жастар елдегі демократияның даму деңгейіне оң баға береді. Нәтижелер көрсеткендей, жастардың басым бөлігі – респонденттердің 77,7% – риза екендіктерін білдірді. Сұраққа респонденттердің 17,1 жауап бере алмады, қанағаттанбайтындардың үлесі 5,2%. Демократияның даму деңгейіне разы респонденттердің көпшілігі – өздерінің қаржылай

жағдайына жоғары баға бергендер, олардың үлесі 26%. Бірақ сөйте тұра сұраққа жауап беру қиынға соққандар арасында өзінің қаржылай жағдайын «жақсы» (16%) және «жаман» (12,3%) деп бағалаған жастармен салыстырғанда «өте жақсы» деп бағалағандардың үлесі көбірек (33,3%). Қаржылай жағдайы «жақсы» және «жаман» деп көрсетілген жастардың арасында демократияның да-

му деңгейіне оң баға берген респонденттердің саны бар болғаны 9,5% және 0,9%.

Әлеуметтік жағдай индексі ауқатты әлеуметтік топқа жататын жастардың да, төмен әлеуметтік топқа жататын жастардың да елдегі демократияның дамуына қанағаттану деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Олардың үлесі 44,8% (төменгі әлеуметтік топтар) – 55,8% (жоғарғы әлеуметтік топтар) аралықты құрайды. Жастардың өмір сүру шарттарына қанағаттану деңгейіне қатысты пайыздық үлес те осыған ұқсас. Ол шарттарды «өте жақсы» деп бағалайтындардың ішіндегі демократияның дамуын толық қанағат тұтатындардың саны 24,5% болса, өмір сүру шарттарын «жақсы», «орташа» және «жаман» деп бағалайтын респонденттердің үлесі сәйкесінше 11,2%, 3,3% және 0%. Сауалнама нәтижелері демократияның дамуына қанағаттану деңгейі материалдық жағдайдың көрсеткіштеріне байланысты деп ұйғаруға

мүмкіндік береді. Жастар өз материалдық жағдайын неғұрлым төмен бағалаған сайын демократияның даму деңгейіне соғұрлым аз қанағат танытады.

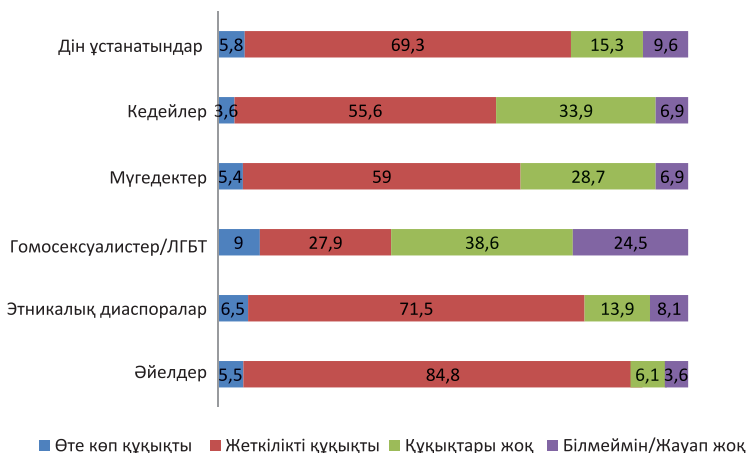
Сонымен қатар жас респонденттер Қазақстанда әйелдердің (84,8%), этникалық диаспора (71,5%) мен дінге сенетін адамдардың (69,3%) құқықтары жеткілікті дәрежеде қамтамасыз етілген деп сенеді. Кедейлер мен мүгедектердің құқықтары одан азырақ деңгейде қорғалған деп саналады. Жастардың 55,6% және 59% соңғы екі топ өкілдерінің құқықтары жеткілікті дәрежеде қорғалған деп санаса, 33,9% және 28,7% олардың құқықтары жоқ деп біледі. Оң жауаптардың ең аз бөлігі гомосексуалистер мен жыныстық қатынас бағдары бойынша азшылық өкілдерінің құқықтарын бағалауда байқалады: 27,9% бұл категорияның құқықтары жеткілікті, 9% – құқықтары өте көп, 38,6% – құқықтары жоқ деп санайды. Сондай-ақ жастардың жауап беруге ең

көп қиналған тобы да осы категория болды – білмеймін дегендердің үлесі 24,5%. Басқа деңгейлерде жал-

пы елдік көрсеткіштерден айта қоярлық ауытқушылықтар байқалған жоқ.

Диаграмма №28

ТӨМЕНДЕГІ ТІЗІМДЕГІ ӘР ТОПТЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ ҚАНДАЙ?

Респонденттердің қоғамды ұйымдастырудың маңызды қағидалары мен нормаларына қатысты келісемін / келіспеймін деген түрде берген жауаптары да – назар аударуға тұрарлық

жайт. Бұл сұрақтың жауаптарын екі өлшем – оңшыл-солшыл-орта және дарашылдық-ұжымшылдық секторларына бөлу – тұрғысынан жіктеп қарастырамыз.

Кесте №46**ТӨМЕНДЕГІ ОЙЛАРМЕН ҚАНШАЛЫҚТЫ ДЕҢГЕЙДЕ КЕЛІСЕСІЗ
НЕМЕСЕ КЕЛІСПЕЙСІЗ?**

	Толық келісемін	Келісемін	Келіспеймін	Мүлде келіспеймін	Ж/б қиын
Әділдік адамдардың өмір сүру деңгейінің ұқсастығында көрініс табады.	28,7	37,4	27,5	3,0	3,4
Адамдардың өмір сүру деңгейіндегі айырмашылық олардың қабілеттеріне байланысты, сондықтан да әділ.	17,6	46,4	26,5	5,2	4,3
Мемлекет кедейлерге өмір сүрудің лайықты деңгейін қамтамасыз етуге тиіс. Байлар өз мүліктерін кедейлермен бөлісуге міндетті.	36,2	37,8	19,1	3,2	3,7
Мемлекет мүлік бөлісіне араласпауға тиіс. Адамдар өз материалдық жағдайы үшін өздері жауап береді.	15,6	34,5	39,7	6,5	3,7
Қоғам мүддесі жеке адам мүддесінен маңызды.	24,1	32,0	34,0	5,6	4,3
Жеке тұлғаның құқығы қоғамның ұжымдық мүдделерінен жоғары.	10,0	33,5	41,5	8,3	6,7
Қоғам мемлекет бекіткен ережелер бойынша өмір сүруге тиіс.	25,1	38,2	26,8	4,1	5,8
Қоғам өзін-өзі ұйымдастыруға, ал мемлекет тек шарттарды қамтамасыз етуге тиіс.	29,5	39,3	18,8	6,7	5,7
Еркіндік қауіпсіздіктен маңызды.	14,9	32,6	39,2	8,3	5,0
Қауіпсіздік еркіндіктен маңызды.	20,4	40,9	28,2	4,8	5,7

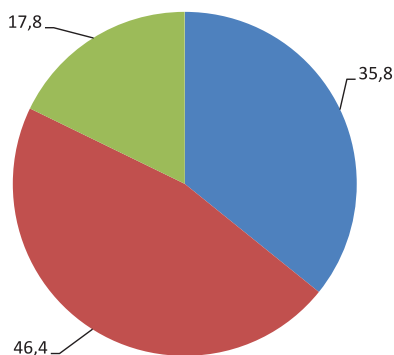
Бірінші өлшем бойынша аталмыш сұраққа берілген жауаптар оңшыл, солшыл және орта бағытқа бөлу тұрғысынан жастардың саяси көзқарастарының арақатынасын саралауға мүмкіндік береді. «Оңшыл» саяси секторды мемлекеттен көмек күтпей өзінің күш-жігері мен отбасына сенуді артық санайтын жастар құрайды, оларға либералдық идеялар мен құндылықтар жақын. Мемлекет қолдауын өз мақсаттары мен мұраттарын жүзеге асыру жолындағы міндетті

шарттардың біріне балайтын «солшыл» сектор өкілдерінің ұғымында ұжымдық сипат басымырақ және оларға кеңестік дәуір құндылықтары мен мазмұндары жақын.

Төменде көрсетілген график «оңшыл» жастардың үлесі респонденттердің 35,8%, «солшыл» жастардың үлесі 46,4%, көзқарастарында «оңшыл» сипат та бар, сөйте тұра кеңес дәуірінің құндылықтарынан толық бас тартпаған «бейтарап» топ респонденттердің 17,8% құрайтынын көрсетеді.

Диаграмма №29

ҚОҒАМДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ НОРМАЛАРЫ

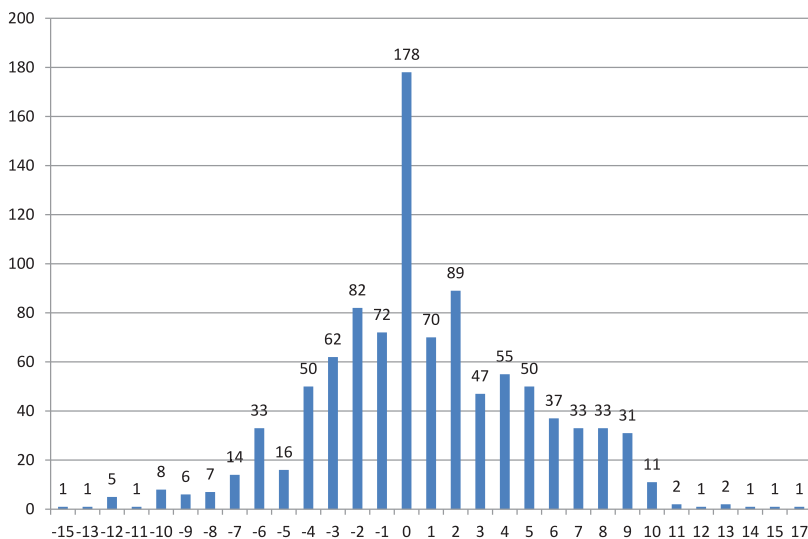
■ Оңшыл/консервативтік көзқарас ■ солшыл көзқарас ■ орталық көзқарас

Сауалнама бойынша оңшыл сектордың нәтижелері қүндылықтарына арқа сүйейтіндермен салыстырғанда сол-

шыл көзқарасты қолдайтын жастардың саны басымырақ. Қазақстандық жастардың арасында солшыл көзқарастың басымболуының себебі қоғамның әлеуметтік жіктелуінің және әлеуметтік теңсіздіктің өсіп келе жатқандығымен байланысты болуы керек, жастар бұл жайтқа қарап әлеуметтік әділдік жоқ деп көреді. Сауалнама елдегі жас буынға солшыл бағыттағы

құндылықтар жақынырақ екенін көрсетті. Сөйтіп жастардың идеологиялық көзқарастары қалыптасу сатысында болса да және Қазақстан жастарының белгілі бір бөлігі «оңшыл» көзқарастар мен құндылықтарды жақтаса да, жастар арасында «солшыл» идеяларға деген бағдардың басымдылығы байқалатынын айтуға болады.

Диаграмма №30

Сауалнама сондай-ақ жас буын көзқарасында дарашылдықпен салыстырғанда ұжымдық құндылықтардың басымдау екендігін анықтауға

мүмкіндік береді. Ұжымдық сипаттың басымдылығы, әсіресе, төмендегі екі тұста айқын аңғарылады: «Мемлекет мүлік бөлісіне араласпауға

тиіс. Адамдар өз материалдық жағдайы үшін өздері жауап береді» дегенге (50,1%) қарағанда «Мемлекет кедейлер үшін өмір сүрудің лайықты деңгейін қамтамасыз етуге тиіс. Байлар өз мүліктерін кедейлермен бөлісуге міндетті» (74%) және «Еркіндік қауіпсіздіктен маңызды» деген жауапқа (47,5%) қарағанда «Қауіпсіздік еркіндіктен маңызды» (61,3%) деген пікір басым. Басқа тұжырымдамалар бойынша ұжымдық құндылықтарды қолдайтын жастар мен дарашылдықты сипаттайтын тұжырымдамалармен келісетін жастардың үлесі шамалас, ұжымшылдық жағындағы басымдылық сәл ғана артық.

Мәселен, «Әділдік адамдардың өмір сүру деңгейінің ұқсастығында көрініс таба-

ды» деген тұжырымдамамен келісетін респонденттердің саны (66%) мен «Адамдардың өмір сүру деңгейіндегі айырмашылық олардың қабілеттеріне байланысты, сондықтан да әділ» деген ойды қолдайтындардың саны (64%) шамалас. Тағы бір мысал – жастардың 56% «Қоғам мүддесі жеке адам мүддесінен маңызды» деген пікірді қолдаса, 43,5% «Жеке тұлғаның құқығы қоғамның ұжымдық мүдделерінен жоғары» деп санайды. «Қоғам мемлекет бекіткен ережелер бойынша өмір сүруге тиіс» (63,3%) және «Қоғам өзін-өзі ұйымдастыруға, ал мемлекет тек шарттарды қамтамасыз етуге тиіс» (68,8%) деген тұжырымдамалар арасында да аз ғана пікір айырмашылықтары байқалады.

Кесте №47

СІЗДІҢ САЯСИ КӨЗҚАРАСЫҢЫЗ АТА-АНАҢЫЗДЫҢ ОЙЛАРЫМЕН СӘЙКЕСЕ МЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Толық сәйкеседі	119	11,9
Біршама деңгейде сәйкеседі	428	42,8
Аздап сәйкеседі	214	21,4
Мүлде сәйкеспейді	71	7,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	168	16,8
Барлығы	1000	100,0

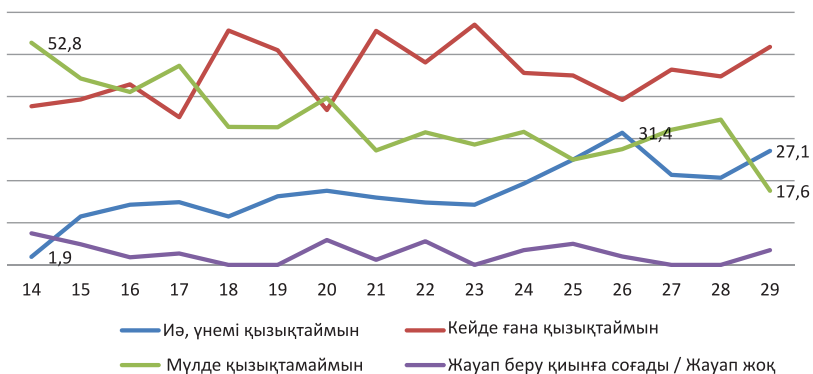
Респонденттердің саяси көзқарастары мен ата-аналарының көзқарастары өзара сәйкесе ме деген сұраққа қатысты берген жауаптарынан да осындай арақатынасты көруге болады. Сауалнамаға қатысушылардың тек 11,9% толық сәйкеседі, жартысынан сәл азырақ бөлігі біршама деңгейде сәйкеседі десе (42,8%), аздап қана сәйкесетіндердің үлесі 21,4%, мүлде сәйкеспейтіндердің үлесі 7%. Жастардың 16,8% үшін бұл сұраққа жауап беру қиынға соқты. Сөйтіп жас буын мен ересек буын арасында көзқарас айырмашылығы байқалады деуге болады, бұл айырмашылық барған сайын өсе беруі мүмкін.

Саяси қызығушылықтар және белсенділік

Сауалнама көрсеткендей, жастар саясатқа жалпы алғанда не кейде ғана (45,9%) ынта білдіреді, не оны мүлде қызықтамайды (33,6%). Бірақ саясатқа деген ынта респонденттердің жас мөлшерімен байланысты өсе түседі: мәселен, 14-16 жас аралығындағы респонденттер ортасында саясатқа немқұрайлы қарайтындардың үлесі көп, олар 52,8 – 47,3% арасында болса, 29 жасар респонденттер арасында мұндай үлес 17,6% дейін төмендейді.

Диаграмма №31

САЯСИ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАР, ЖАС МӨЛШЕРІНЕ ҚАТЫСТЫ ДИНАМИКА

Сауалнама деректеріне қарағанда жастар өздерінен гөрі ата-аналарының саясатты көбірек қызықтайтындығына сенімді. Жастардың 30,5% ата-аналарының саясатқа үнемі ынталы екенін, 48,4% кейде ынта танытатындығын, 16,7% мүлде қызықтамайтындығын

білдірді. Қыздарға (16,4%) қарағанда жігіттер (19%) саясатқа көбірек қызығушылық танытады, бірақ жігіттерге (10,8%) қарағанда қыздардың (13%) саяси көзқарастары ата-аналарының көзқарастарымен көбірек сәйкеседі.

Кесте №48

АТА-АНАҒЫЗ САЯСАТҚА ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРДІ ҚЫЗЫҚТАЙ МА?

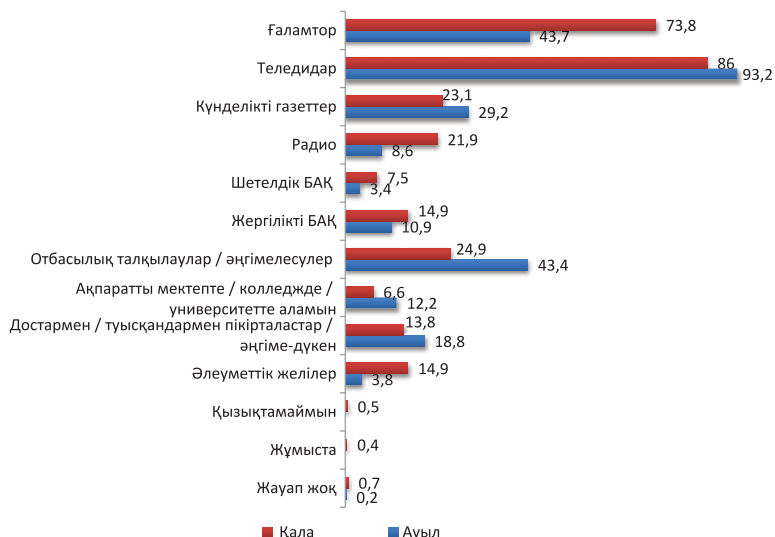
Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, үнемі қызықтайды	305	30,5
Кейде ғана қызықтайды	484	48,4
Мүлде қызықтамайды	167	16,7
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	44	4,4
Барлығы	1000	100,0

Саясат пен әлемде болып жатқан оқиғалар туралы ақпарат алатын басты көздер – телевизия (89,2%), ғаламтор (60,5%), отбасылық пікір алмасулар (33,1%), ағайын-туыс пен достармен әңгіме (16%). Әлеуметтік желілерді саяси ақпараттардың көзі ретінде қолданатын жастардың үлесі респонденттердің 10% ғана құрайды. Ғаламтор, радио және әлеуметтік желілер саяси ақпараттар алатын құрал ретінде қалалық жастар арасында көбірек танымал бол-

са, ауыл жастары үшін телевизия мен күнделікті газеттердің маңызы артық. Ауыл тұрғындарының ғаламторды белсенді қолданбауы не оның ауылдық елді мекендерде жоқтығынан немесе қызметінің ауыл тұрғындары үшін қымбаттылығынан. Ауылдық жастар ақпарат алу үшін өздерінің қалалық құрдастарына қарағанда отбасылық пікір алмасулар, дискуссиялар және достармен әңгіме-дүкен секілді жолдарды көбірек қолданады.

Диаграмма №32

САЯСИ ОҚИҒАЛАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТТАРДЫҢ БАСТЫ КӨЗДЕРІ ҚАНДАЙ?

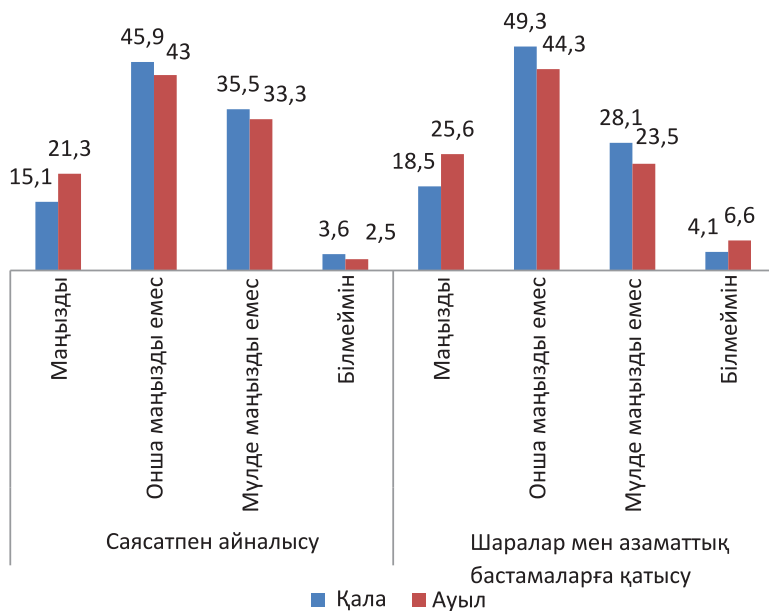

Жастар үшін саясат пен азаматтық бастамаларға қатысу маңыздылығының деңгейі мен саяси ақпараттарға деген қызығушылық деңгейінің пайыздық арақатынасы ұқсас. Саясатпен айналысып, азаматтық бастамаларға қатысу «онша маңызды емес» (45,9%) және «мүлде маңызды емес» (35,5%) деп санайтын респонденттердің саны мен саяси ақпаратты кей-

де қызықтайтын (45,9%) және «мүлде қызықтамайтындардың» (33,6%) үлесі өте ұқсас. Сондай-ақ қалалық замандастарына қарағанда ауылдық жастардың азаматтық ұстанымдары белсендірек екендігі қызықты. Гендерлік деңгейде елдік көрсеткіштермен салыстырғанда айта қоярлық айырмашылықтар байқалған жоқ.

Диаграмма №33

СІЗ ҮШІН САЯСАТПЕН АЙНАЛЫСУДЫҢ, АЗАМАТТЫҚ БАСТАМАЛАРҒА ҚАТЫСУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ ҚАНДАЙ? (қала/ауыл деңгейінде)

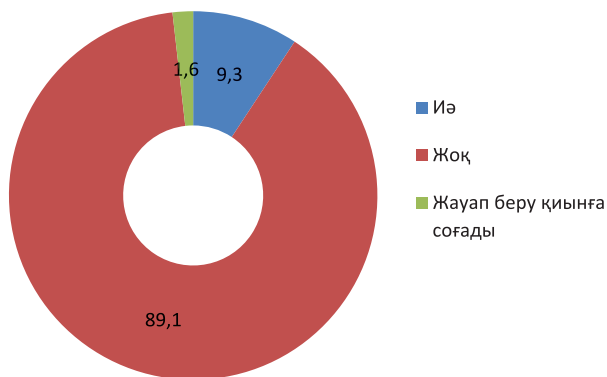
Жастардың саясат пен азаматтық бастамаларға қатысуының қалаулы деңгейі мен нақты қатысу деңгейін салыстырып қарау белгілі бір айырмашылықтың бар екенін көрсетеді. Саясатқа қатысу қалалық жастардың 15%, ауылдық жастардың 21,3%, азаматтық бастамаларға қатысу қалалық жастардың 18,5%, ауылдық жастардың

25,6% үшін маңызды. Волонтерлық іс-әрекеттерге нақты қатысқандардың үлесі респонденттердің 9,3% құрайды. Ал қала/ауыл деңгейінде пайыздық ара-қатынас төмендегідей: 10,8% – қалалық жастар және 7,5% – ауылдық жастар. Жалпы саннан 46,2% қоғамдық орындарды тазалаумен айналысқан; 38,7% азаматтардың белгілі

бір категориясының өкілдеріне 33,3% көшет отырғызып, көмек пен қолдау көрсеткен; оларды күтумен айналысқан.

Диаграмма №34

СОҢҒЫ 12 АЙДА ВОЛОНТЁРЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРГЕ ҚАТЫСТЫҢЫЗ БА?

Ақысыз қоғамдық-пайдалы еңбекпен айналысқан респонденттердің үлесі 12,7%, бұл сан волонтерлыққа қатысты сұрақтың жауабына қарағанда сәл көбірек. Қала/ауыл деңгейінде арақатынас төмендегідей: қалалықтардың 11% мен ауылдықтардың

14,7% ақысыз еңбекке араласқан. Олардың бестен бірге таяу бөлігі қоғамдық-пайдалы еңбекпен ай сайын немесе үш айда бір рет айналысқан; респонденттердің жартысынан көбірек бөлігі жарты жылда бір рет ақысыз жұмыс істеп көрген.

Диаграмма №35

ҚОҒАМДЫҚ-ПАЙДАЛЫ ЕҢБЕККЕ АТ САЛЫСУ, %

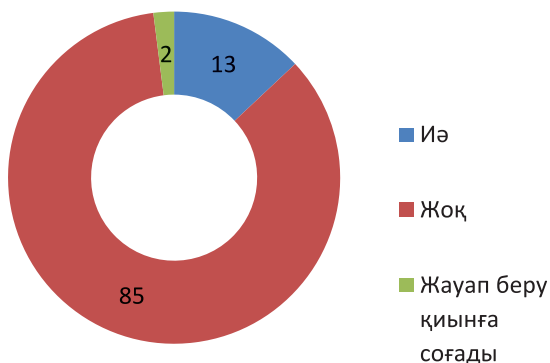
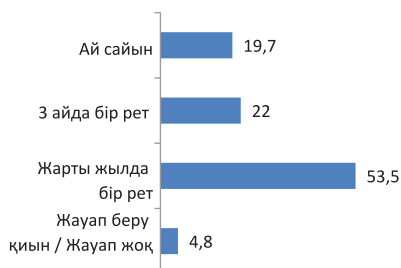

Диаграмма №36

АҚЫСЫЗ ҚОҒАМДЫҚ ЕҢБЕКПЕН ҚАНШАЛЫҚТЫ ЖИІ АЙНАЛЫСАСЫЗ? (127 РЕСПОНДЕНТ), %

Волонтерлықпен айналысудың басты себебі қоғамдық еңбекті (қоғам өміріне қатыстылықты) сезініп көру болып табылады. Бұл себепті волонтерлықпен

айналысқан респонденттердің жартысынан көбі атап көрсетті (52,7%). Екінші орында жиі аталған себеп басқаларға деген адалдық сезімі болды

(11,8%), бұл сезім жастарды ақысыз ерікті жұмыспен айналысуға итермелеген.

Диаграмма №37

СОҢҒЫ 12 АЙДА ҚАНДАЙ ВОЛОНТЁРЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРМЕН АЙНАЛЫСТЫҢЫЗ?

Волонтер-респонденттердің 8,6% басты себептердің бірі ретінде отбасылық дәстүрлерді сақтау жолын атап көрсетуі – қызықты дерек. Қазақстандық қоғамда тәжірибе жүзінде волонтерлық салттың жоқ екендігін ескерсек, бұл біздің ойымызша жоғары көрсеткіш. Волонтерлық іспен айналы-

су себептерінің қатарында сондай-ақ діни қағидалар, жаңа достар табу, кәсіби білімді сынау атап көрсетілді. Сауалнама нәтижелеріне қарағанда жастар волонтерлық істің маңыздылығын түсінеді, бірақ оған қатысудың себептері әлі қалыптаспаған немесе оны саналы түрде ұға қоймаған.

Кесте №49**СІЗДІ ВОЛОНТЁРЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРМЕН АЙНАЛЫСУҒА ИТЕРМЕЛЕЙТІН БАСТЫ СЕБЕПТЕР ҚАНДАЙ?****(бұл сұраққа соңғы 12 айда волонтерлық істермен айналысқан респонденттер ғана жауап береді – 93 респондент (9,3%))**

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Белсенділік / қоғамдық істермен айналысуды сезіну тілегі	49	52,7
Басқаларға деген адалдық сезімі	11	11,8
Отбасылық дәстүр	8	8,6
Діни қағидалар	7	7,5
Жаңа достар табу тілегі	5	5,4
Кәсіби біліммен айналысу тілегі	4	4,3
Кейінірек сізге жұмыс ұсынуы мүмкін жеке жұмыс берушілермен танысу, оларға ұнау тілегі	-	-
Кейінірек сізге жұмыс ұсынуы мүмкін мемлекеттік жұмыс берушілермен танысу, оларға ұнау тілегі	1	1,1
Кейінірек сізге жұмыс ұсынуы мүмкін халықаралық институттардың басшыларымен танысу, олармен кездесу тілегі	-	-
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	8	8,6
Барлығы	93	100,0

Гендерлік деңгей жастардың волонтерлық іс-әрекеттерге қатысу себептеріне қатысты қызықты жайтты көрсетеді, ал басқа деңгейлер бойынша елдік көрсеткіштерден көп айырмашылық байқалған жоқ. Жастарды волонтерлық іс-әрекеттерге ең алдымен қоғамдық іспен айналысуды сезіну тілегі итермелейді,

респонденттердің жартысынан сәл көбірек бөлігі (58%) осы себепті атап көрсетті. Екінші орынға жас қазақстандықтардың ойынша волонтерлық істерге қатысуға ықпал ететін діни қағидалар орын тепсе (сауалнамаға қатысқандардың 14%), респонденттердің 9,3% үшін бұл сұраққа жауап беру қиынға соқты.

Берілген жауаптарға қарап мынадай ұйғарымға келуге болады: жастар волонтерлық іс-әрекеттерді қоғамға пайда әкелу мен ел дамуына өзіндік үлес қосу тұрғысынан емес, мақсаты «Құдай солай болуын қалайды» деген сияқты жоғары жақтан келген бұйрыққа бағынуды көрсететін міндет ретінде түсінеді. Қыздар арасында алғашқы үштік сәл өзгеше: 1) қоғамдық іспен айналысуды сезіну тілегі (48%); 2) басқаларға деген адалдық сезімі (18%); 3) отбасылық дәстүрлер (10%). Жігіттер мен қыздардың жауаптары сондай-ақ бүгінгі таңда дін қыздарға қарағанда жігіттерге көбірек ықпал етеді деген жорамал жасауға мүмкіндік береді.

Жастардың өмірдің саяси және қоғамдық салаларына қатысуының басқа

формалары – мемлекеттік құрылымдар, үкіметтік емес ұйымдар мен саяси партиялар қатарында болу – жас респонденттердің пікірінше орташа деңгейде. Респонденттер жастардың жоғарыда аталған ұйымдардағы қатыстылық деңгейін жалпы алғанда жоғары деңгейде емес деп бағалайды. Жастардың тек аз бөлігі ғана – 5,6% (үкіметтік емес ұйымдар) – 8,2% (мемлекеттік органдар) аралығында – бұл ұйымдардағы жастардың үлесі жеткілікті жоғары деңгейде деген пікірде. Респонденттердің үштен бір бөлігі (шамамен 34%) аталмыш құрылымдардағы жастардың қатысу үлесіне «біршама деңгейде», соған таяу бөлігі (шамамен 32%) «аздап», сауалнамаға қатысқан респонденттердің 10% «мүлде жоқ» деген баға береді.

Кесте №50

ЖАСТАР САЯСАТҚА ҚАНДАЙ ДЕҢГЕЙДЕ ҚАТЫСТЫРЫЛАДЫ? (САЯСИ ПАРТИЯЛАР ҚҰРАМЫНДАҒЫ ЖАСТАР, ЖАСТАР ҰЙЫМДАРЫ ЖӘНЕ БАСҚА ДА ҮКІМЕТТІК ЕМЕС ҰЙЫМДАР)

	Жоғары	Біршама деңгейде	Төмен	Мүлде қатыстырылмайды	Білмей-мін/ Жауап жоқ
Мемлекеттік ұйымдар	8,2	34,7	31,9	11,5	13,7
Саяси партиялар	7,2	33,4	32,0	11,7	15,7
Үкіметтік емес ұйымдар	5,6	33,3	30,3	10,1	20,7

Зерттеу нәтижелері жастардың барынша белсенділігі сайлау кампаниясы кезінде көрінетінін байқатады. Сайлауға қатысып көрген респонденттердің үлесі 48,5%, өзінің ойына немесе сол сәтте орын алған шарттарға сай дауыс беруге ешқашан қатысып көрмегендердің үлесі

29,7%, жасы жетпегендіктен сайлауға қатыспағандардың үлесі 17,2% құрайды. Гендерлік деңгейде алып қарасақ, сайлау кампанияларына жігіттерге (8%) қарағанда қыздар (11,8%) белсендірек қатысқан.

Кесте № 51

ДАУЫС БЕРУ ҚҰҚЫҒЫНА ИЕ БОЛҒАННАН БЕРІ НЕШЕ РЕТ САЙЛАУҒА ҚАТЫСҚАНЫҢЫЗ ЕСІҢІЗДЕ МЕ?

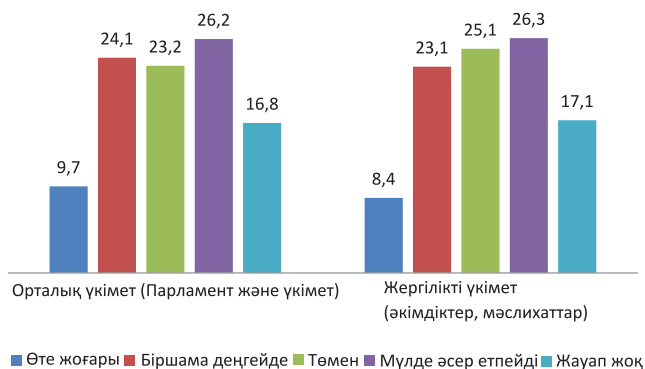
Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Мүмкіндігінше барлық сайлауға	99	9,9
Көпшілік сайлауға	101	10,1
Кейбір сайлауға	285	28,5
Ешқашан	297	29,7
Дауыс беретін жасқа жеткен жоқпын	172	17,2
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	46	4,6
Барлығы	1000	100,0

Жастардың сайлау процестеріне қатысуына олардың өз дауыстарының биліктің орталық және жергілікті құрылымдарының іс-әрекетіне ықпал ететіндігі туралы ойлары себеп болады деп айтуға болады. Респонденттердің 33,8% (9,7% – жоғары деңгейде, 24,1% – біршама деңгейде) олардың дауыстары орталық органдардың (парламент пен үкіметтің) жұмысына әсер етеді; ширек бөлігі (23,2%) аздап әсер етеді; одан сәл көбірек

бөлігі (26,2%) ешқандай ықпал етпейді деп санайды. Жастардың биліктің жергілікті органдарына (мәслихаттар мен әкімдіктерге) қатысты ойларында да жоғарыдағыдан көп айырмашылық жоқ. Шамамен үштен бір бөлігі (31,5%) оң жауап беріп, өз дауыстары жергілікті билік органдарының жұмысына әсер етеді деп санаса, төрттен бір бөлігі (25,1%) олардың дауыстары аздап ғана әсер етеді, 26,3% мүлде әсер етпейді деген ойда.

Диаграмма №38

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ӨЗ ДАУЫСЫҢЫЗ ТӨМЕНДЕГІ ҚҰРЫЛЫМДАРДЫҢ ЖҰМЫСЫНА ҚАНДАЙ ДЕҢГЕЙДЕ ӘСЕР ЕТЕДІ?

Бұл тармақ бойынша ойымызды қорытындыласақ, төмендегідей тұжырымды баса айтуға болады. Сауалнама жастардың демократия туралы пікірі әлі қалыптасып үлгермеген деп пайымдауға мүмкіндік береді. Сол себептен болу керек, олардың саясат пен демократияға деген көзқарастары белгілі бір әлеуметтік топқа тиістілігіне байланысты емес немесе аз ғана деңгейде байланысты.

Зерттеу сонымен қатар жастардың айтулы бөлігі саясатқа ешқандай қызығушылық танытпайтынын және олардың маңызды қоғамдық жобаларға қатысу деңгейі төмен екенін анықтады. Жастардың саясатқа деген қызығушылығының төмендігін жас ерекшелігімен және олар үшін саясаттан басқа да өз белсенділігін көрсететін көптеген салалар бар екендігімен де түсіндіруге болады. Жастардың енжарлығы сондай-ақ сайлауға деген қатынасынан да көрінеді, дауыс беретін жасқа жеткендердің көбі сайлау компанияларына қатыспайды. Әйтсе де өз дауысының алуан түрлі саяси субъектілердің

іс-әрекетіне, соның ішінде ең алдымен мемлекеттік құрылымдардың жұмысына әсер ететіндігіне сенетін жастардың үлесі салмақты.

Бірқатар зерттеушілер көптеген жастардың саясаттан оқшаулануын дарашылдық құндылықтарының бағымдылығымен байланыстырса да, аталмыш зерттеу бұл екі сипаттың арасында тығыз байланыс пен өзара ықпалдың жоқ екендігін көрсетеді. Мысалы, қоғамдық бастамалар мен саяси іс-әрекеттерге қатысудың енжарлығы айқын болса да, қазақстандық жастар арасында дарашылдық құндылықтары бірінші орында емес. Бірақ саясат өздерін қызықтыратын басты сала емес болса да, жастар белгілі бір нақты саяси оқиғаларға немқұрайлы қарамайды.

5.2. Мемлекеттік басқару және ел дамуы

Бұл тармақта жастардың мемлекеттік құрылымдарға қатынасын зерттеуге, олардың саяси билік таңдаған даму

бағытына қанағаттану деңгейін бағалауға назар аударылды. Сауалнама көрсеткендей, жастар елдегі экономикалық жағдайға ризашылық білдіріп, елдің болашақ дамуына жеткілікті дәрежеде оң баға береді. Экономикалық

жағдайды «жақсы» деп бағалаған респонденттердің үлесі 76,4%, «өте жақсы» – 8,0%, «жаман» – 12,2%. Сонымен қатар респонденттердің 55,8% әлі де жақсарады деп күтсе, 36,4% болашақта жағдай осы қалыпта қалады деген ойда.

Кесте №52

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БҮГІНГІ ТАҢДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛЫН ҚАЛАЙ СИПАТТАР ЕДІҢІЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Өте жақсы	80	8,0
Жақсы	764	76,4
Жаман	122	12,2
Өте жаман	1	0,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	33	3,3
Барлығы	1000	100,0

Бұл сұраққа қатысты жастардың оптимистік көңіл-күйлері өздерінің қаржылай жағдайына беретін бағаларына сай төмендеп отырады. Қаржылай жағдайын «өте жақсы» деп бағалайтын респонденттердің тобында 81,2% жағдайдың жақсаратынына, тек 14,5% жағдай қазіргі күйде қалатынына сенімді. Ал өз қаржылай жағдайын «өте жаман» деп бағалайтын

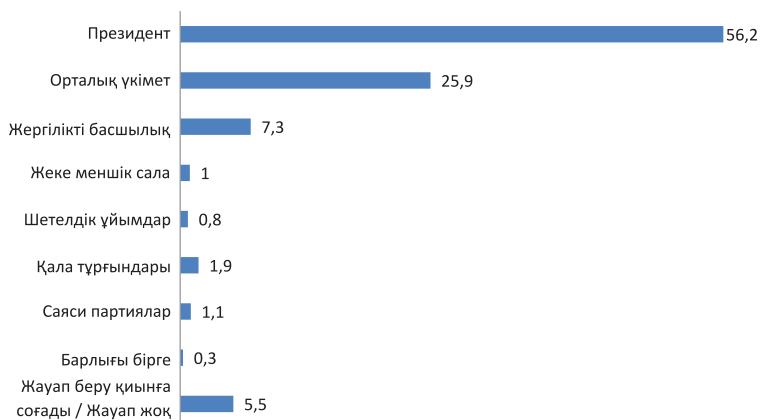
респонденттердің тобында 33% жағдай жақсарады деп санаса, 66,7% осы деңгейде қалады деп есептейді. Жастардың бұл мәселеге деген қаржылай жағдайларының ықпалын сонымен қатар елдегі ахуалдың дамуы үшін жауапкершілік кімнің қолында деген сұраққа қатысты жауаптардан да көруге болады. Онда өзінің қаржылай жағдайын «өте жақсы» деп бағалайтын респонденттер тобында 75,4%

бұл Елбасының еңбегі деп санаса, қаржылай жағдайын «өте жаман» деп бағалайтын топтың басым бөлігі (66,7%) жауапкершілікті үкіметке жүктейді.

Әлеуметтік жағдай индексі елдің болашақ экономикалық дамуына қатысты оптимистік ой жоғары әлеуметтік топтарға жататын жастар арасында басым деп тұжырым жасауға мүмкіндік береді. Олардың үлесі 66,7% болса, төменгі әлеуметтік топтарға жататын жастар арасындағы ондай пікір иелерінің үлесі респонденттердің 34,5% құрайды. Ал орта топқа жататын жас буын өкілдерінің арасында оптимистер саны 51% (орта таптың төменгі буыны) – 59,3% (орта таптың жоғарғы буыны) арасында орын тебеді.

Бірақ әзірше жас буын экономикалық дамудың жақсы жақтарын мемлекет бас-

шысының атымен, ал жаман жақтарын үкіметтің іс-әрекетімен байланыстырады деген қорытынды жасауға болмайды. Мұны респонденттердің материалдық жағдайды бағалауға қатысты басқа сұрақтарға (бизнесінің, жеке меншігінің бар-жоқтығы және т.б.) берген жауаптарында өзара айырмашылықтардың жоқтығымен түсіндіруге болады. Барлық топтарда экономикалық ахуалға берілетін жағымды жауаптар басым және жауапкершілік Елбасына жүктеледі. Жалпы алғанда Қазақстан бойынша экономикалық жағдайға Елбасы жауапты деп санайтын респонденттердің үлесі 56,2% болса, орталық үкімет жауапты деп санайтындардың үлесі 25,9%. Экономикалық жағдайға деген жауапкершілік жергілікті әкімдіктің қолында деген пікірді бөлісетіндер респонденттердің 7,3% құрайды.

Диаграмма №39**ЕЛДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫ ҮШІН
БАСТЫ ЖАУАПКЕРШІЛІК КІМНІҢ ҚОЛЫНДА?**

Сонымен қатар жастар ел дамуы үшін жауапкершілікті өз қолдарына алуға дайын. «Егер мүмкіндік болса, Қазақстанның дамуына қатысар ма едіңіз?» деген сұраққа респонденттердің 60% міндетті түрде

қатысатындықтарын білдірді. Респонденттердің 14,8% ел дамуына өз басының пайдасы үшін қатысатын болса, қатысқысы келмейтіндердің үлесі 10%. 15,1% үшін жауап беру қиынға соқты.

Кесте №53**ЕГЕР МҮМКІНДІГІҢІЗ БОЛСА ҚАЗАҚСТАННЫҢ
ДАМУЫНА ҚАТЫСАР МА ЕДІҢІЗ?**

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Міндетті түрде қатысар едім	600	60,0
Өз басымның пайдасы үшін қатысар едім	148	14,8
Ешқашан	100	10,0
Жауаптан бас тарту	1	0,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	151	15,1
Барлығы	1000	100,0

Этникалық деңгей респонденттердің ел дамуына қатысуға деген дайындықтарында айырмашылықтар бар екенін көрсетеді. Мәселен, ел дамуына қатысу тілегі орыс топқа қарағанда қазақ тобының өкілдері арасында жоғарырақ. Мүмкіншілік болса Қазақстанның дамуына міндетті түрде қатысатын қазақтардың үлесі 65,8% болса, орыстардың үлесі 49,7%. Ел дамуына тек өзінің бас пайдасы үшін қатысқысы келетін қазақтардың саны 16%, орыстардың саны 11,7%. «Өз басым ел дамуына ешқашан қатыспас едім» деп білетіндердің 7,7% – қазақтар және 13% – орыстар.

Бұл сұрақ бойынша өзінің қаржылай жағдайын жоғары бағалаған респонденттердің арасында белсенділері көбірек, олардың үлесі 71% болса, «жаман» деп бағалайтындардың арасындағы үлес – 62,3%. Бұған ұқсас аздаған айырмашылықтар сондай-ақ материалдық сипаттағы басқа өлшемдер (бизнесінің бар-жоқтығы, тіршілік ету шарт-

тары, жеке меншігінің бар-жоқтығы) бойынша жауаптардан да байқалады. Әлеуметтік жағдай индексі ел дамуына қатысудағы белсенділік төменгі әлеуметтік топтардағы жастарға (44,8% – 53,5% арасында) қарағанда жоғары әлеуметтік топтардағы жастарда (64% – 75% арасында) көбірек байқалатындығын көрсетеді. Әйтсе де сауалнама нәтижелері жалпы алғанда жастардың ел дамуына қатысуға қатысты жоғары деңгейдегі белсенділігін көрсетеді, олардың үлесі қаржылай жағдайдың өсуіне қарай өсе түседі.

Жоғарыда атап көрсетілген үрдістер – жас буынның ел дамуының деңгейімен, қазіргі экономикалық жағдаймен қанағаттануы мен болашақта жағдай қазіргіден жақсарады деген сенім дәрежесі кейбір жағдайда жастардың өз азаматтығын ауыстыруға қатысты жауаптарымен де өзара арақатынасқа түседі. Жас қазақстандықтардың басым бөлігі «Өз еліңіздің азаматтығын ауыстырғыңыз

келе ме?» деген сұраққа ауыстырғылары келмейтіндігін айтты (90,3%, оның ішінде

«жоқ болар» дегендердің үлесі 12,9%, «жоқ» дегендердің үлесі 77,4%).

Кесте №54

ӨЗ ЕЛІҢІЗДІҢ АЗАМАТТЫҒЫН АУЫСТЫРҒЫҢЫЗ КЕЛЕ МЕ?

Жауап нұсқалары	Пайызы	Қазақ	Орыс
Иә	3,4	0,8	9,1
Иә болар	4,4	1,4	10,7
Жоқ болар	12,9	8,2	22,4
Жоқ	77,4	88,4	54,5
Жауап беру қиынға соғады	1,9	1,3	3,2
Барлығы	100,0		

Жауаптардан қазақ және орыс жастарының арасында салмақты айырмашылық көрінеді: азаматтығын ауыстыруды орыс ұлтының 9,1% қаласа, қазақ ұлтының 0,8% ғана қалайды. Жастар азаматтығын таңдағысы келетін елдер Ресей (76,9%), Германия (6,4%) және АҚШ (5,1%).

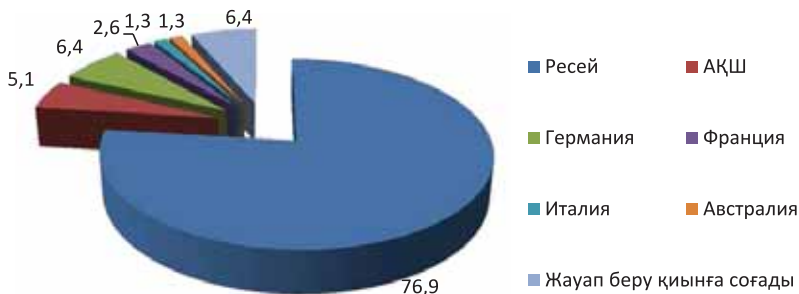
Бұл сұрақта Ресейдің басым болуының бір себебі «Шетелде қанша рет болдыңыз?» және «Қай елге немесе елдерге барып көрдіңіз?» деген сұрақтарға берілген жауаптардан байқалады. Сауал-

нама нәтижелері бойынша 4,7% 3 реттен көп, 9,4% 1-3 рет, 11,4% 1 рет ел шекарасынан шығып көрген, жалпы алғанда ел шекарасынан тысқа шығып көрген жастардың үлесі 25,5%. Олардың ішінде 49,4% Ресейге, 32,2% Түркияға және 17,6% Қырғызстанға барған. Алыс шетелде болғандар: Еуропа елдерінде – 8,3%, Қытайда – 9% және АҚШ-та – 1,2%.

Диаграмма №40

ӨЗ ЕЛІҢІЗДІҢ АЗАМАТТЫҒЫН ҚАЙ ЕЛДІҢ АЗАМАТТЫҒЫНА АУЫСТЫРҒЫҢЫЗ КЕЛЕДІ?

((бұл сұраққа азаматтығын ауыстырғысы келетін респонденттер ғана жауап береді – 78 респондент (7,8%))

Жалпы алғанда жастардың ойынша бүгінгі таңдағы Қазақстан қоғамындағы ең өзекті проблемалар мыналар болып табылады: жұмыссыздық (жоғары деңгейде өзекті – 45,7%, біршама деңгейде өзекті – 32,7%), өсіп ба-

ра жатқан кедейлік (жоғары деңгейде өзекті – 34,2%, біршама деңгейде өзекті – 41,1%), экологиялық проблемалар (жоғары деңгейде өзекті – 35,5%, біршама деңгейде өзекті – 38,8%).

Кесте №55

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ТӨМЕНДЕГІ ПРОБЛЕМАЛАРДЫҢ ҚАЙСИЛАРЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМҒА ТӘН?

	Жоғары деңгейде	Біршама деңгейде	Төмен деңгейде	Тән емес	Білмеймін / Жауап жоқ
Өсіп бара жатқан кедейлік	34,2	41,1	12,2	9,3	3,2
Жұмыссыздық	45,7	32,7	10,1	8,8	2,7
Экологиялық проблемалар	35,5	38,8	15,7	7,1	2,9

Лаңкестік шабуылдар қаупі	14,0	33,3	27,1	22,0	3,6
АИВ/ЖИТС таралу қаупі	19,8	43,0	23,3	9,8	4,1
Жұмыс орнындағы өмір мен денсаулыққа төнетін қауіп	12,1	38,1	32,4	12,4	5,0
Заң бұзушылық	20,7	43,0	21,8	10,2	4,3
Көші-қон еркіндігі	8,5	29,6	23,5	33,1	5,3
Көше қылмысының қаупі	16,7	43,1	21,7	13,6	4,9
Есірткі	27,8	41,0	16,1	11,3	3,8
Қазақстан аумағының бөлінуі (сепаратизм)	7,2	28,8	24,9	31,2	7,9
Электроэнергия, газ, су жетіспеушілігі	13,0	31,1	23,1	27,1	5,7

Проблемалар өзектілігіне қарай төмендегідей орын алады:

- заң бұзушылық (жоғары деңгейде өзекті – 20,7%, біршама деңгейде өзекті – 43%);
- АИВ/ЖИТС таралу қаупі (жоғары деңгейде өзекті – 19,8%, біршама деңгейде өзекті – 43%);
- жұмыс орнындағы өмір мен денсаулыққа төнетін қауіп (жоғары деңгейде өзекті – 12,1%, біршама деңгейде өзекті – 38,1%);
- лаңкестік шабуылдар қаупі (жоғары деңгейде өзекті – 14%, біршама деңгейде өзекті – 33,3%);
- есірткі (жоғары деңгейде өзекті – 27,8%, біршама деңгейде өзекті – 41%);
- көше қылмысының қаупі (жоғары деңгейде өзекті – 16,7%, біршама деңгейде өзекті – 43,1%).

Жастардың пікірі бойынша мынадай проблемалардың өзектілігі төмен:

- электроэнергия, газ, су жетіспеушілігі (жоғары

деңгейде өзекті – 13%, біршама деңгейде өзекті – 31,1%);

■ Қазақстан аумағының бөлінуі (жоғары деңгейде өзекті – 7,2%, біршама деңгейде өзекті – 28,8%);

■ көші-қон еркіндігі (жоғары деңгейде өзекті – 8,5%, біршама деңгейде өзекті – 29,6%).

Қалалық жастар үшін жемқорлық проблемасы өте жоғары орында болса (52,2% 41,2%-ға қарсы), ауыл жастары үшін – жұмыссыздық (жұмыс-шаруа мәселесі) және кедейлік (28,5% (+4,3%) 20,8% (+1,8%)-ға қарсы және 10,2% 6,3%-ға қарсы).

Ұлт деңгейінде үрдістер ұқсас, оның сыртында орыс жастары үшін экономикалық проблемалар көбірек өзекті: жұмыссыздық – орыс жастарында 28,9%, ал қазақтарда 22,1%; жемқорлық онша өзекті емес: 36,7% және 52%. Орыс жастары үшін сонымен қатар қылмыс проблемасы (5,8% және 2,2%) мен этносаралық шиеленістер өзектірек (3,2% және 0,9%). Проблемалардың өзектілігінде материалдық өлшемдерге қатысты айырмашылықтардың байқалмағандығын айта кету керек, атап көрсетілген проблемалар маңыздылығы жағынан жастардың барлық топтарын толғандырады.

Кесте №56

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ҚАЗАҚСТАН ҚАНДАЙ БАҒЫТТА ДАМЫП КЕЛЕДІ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Дұрыс бағытта	299	29,9
Дұрыс бағытта болу керек	626	62,6
Теріс бағытта болу керек	35	3,5
Теріс бағытта	8	0,8
Жауап беру қиынға соғады	4	0,4
Жауап тал бас тарту	28	2,8
Барлығы	1000	100,0

Атап көрсетілген проблемаларға қарамастан респонденттердің басым бөлігі Қазақстанның дұрыс бағытта дамып келе жатқанына сенімді: 29,9% – дұрыс бағытта және 62,6% – дұрыс бағыт болу керек деп санайды. Басқа деңгейлер бойынша айта қоярлық айырмашылықтар байқалмайды. Тек қаржылай жағдайдың шамасына қарай оптимистік бағаның төмендеуі байқалады. Өз қаржылай мәртебесін жоғары санайтын топта 65,2% елдің дұрыс бағытты таңдағанына сенсе, өз қаржылай жағдайын онша жоғары бағаламайтын топтарда ондай пікірдегілердің үлесі 28,6% (жақсы) және 19,3% (жаман) дейін төмендейді. Әлеуметтік жағдай индексі жауаптар арасында сәл ауытқушылықтар бар екенін көрсетеді, төменірек әлеуметтік топтарға жататын жастарға (34,5%) қарағанда жоғары әлеуметтік топтардағы «еліміз дамудың дұрыс бағытын ұстанып келеді» деп санайтын жастар үлесі (41,7%) жоғарырақ. Бірақ жалпы алғанда жастардың көпшілігі

«Қазақстан дамудың дұрыс жолында келе жатыр» деген ойда.

Сондықтан да болар, жастар арасында биліктің мемлекеттік құрылымдарына деген сенімнің деңгейі жоғары. Сауалнаманың көрсетуі бойынша жастар ең алдымен Елбасына (64,6% толық, 21,0% біршама деңгейде сенеді), одан соң үкіметке (сәйкесінше 45,8% және 35,6%), Парламентке (сәйкесінше 43,6% және 36,5%) сенім артады. Жастардың билік органдарына, халықаралық ұйымдарға және қоғамдық институттарға деген сенімі деңгейін орташадан жоғары деп бағалауға болады.

«Мен әзірше тек Елбасына ғана сенемін.»

(20 жасар жігіт, Астана, ФТ)

«Мен мемлекетіміздің басшысы Елбасына ғана сенемін.»

(21 жасар студент қыз Астана, терең сұқбат)

«Мына көрсетілгендердің жартысы маған бейтаныс, бірақ мен Президентімізге сенемін.»

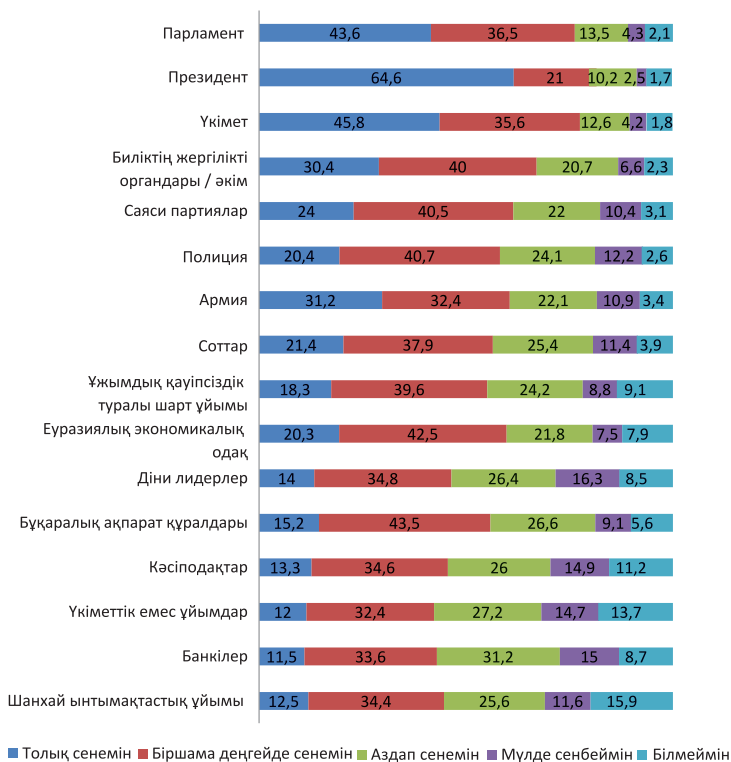
(17 жасар студент қыз, Астана, ФТ)

Жергілікті билік органдарына толық сенетін жастардың үлесі 30,4%, армияға сенетіндердің үлесі 31,2%; оларға біршама деңгейде сенетіндердің үлесі сәйкесінше 40% және 32,4%. Жастардың бестен бір бөлігі саяси партиялар,

полиция, соттарға жоғары деңгейде сенім артады. Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы және Еуразиялық экономикалық одаққа сенім артатын жастардың үлесі сәл азырақ, респонденттердің 40% оларға біршама деңгейде сенеді. Жастар ең аз деңгейде сенім артатын ұйымдар қатарына банкілер, үкіметтік емес ұйымдар, кәсіподақтар, БАҚ және діни лидерлер, сонымен қатар Шанхай ынтымақтастық ұйымы жатады. Зерттеу жастардың әлеуетті құрылымдар, азаматтық сектор институттары секілді басқа саяси субъектілермен салыстырғанда орталық мемлекеттік құрылымдарға – Елбасына, Парламентке және үкіметке – көбірек сенім арта-тынын көрсетеді.

Диаграмма №41

ТӨМЕНДЕ КӨРСЕТІЛГЕН ҰЙЫМДАРҒА ҚАНДАЙ ДЕҢГЕЙДЕ СЕНІМ АРТАСЫЗ? ТОЛЫҚ, БІРШАМА ДЕҢГЕЙДЕ, АЗДАП СЕНЕСІЗ НЕМЕСЕ МҮЛДЕ СЕНБЕЙСІЗ:

Партиялардың бұқаралық іс-шараларына жиі қатысатындықтарына қарамастан жастардың оларға деген сенімдерінің жоғары емес екендігі саяси партиялардың өздерінің жастарды көбінесе саясатта тек көпшілікке арналған

және бір реткі шараларда пайдаланатындықтарына байланысты болуы керек. Партиялар мен жастар арасында қалыптасқан қатынастарға қарағанда саяси партиялар жастар арасынан сенімді тірек таба алмайды. Дегенмен бұл жерде партиялардың қазіргі

таңда тек жастар арасында ғана емес, сонымен қатар халықтың көпшілігінің қолдауынан айырылып қалғанын атап өту керек.

Мемлекеттік құрылымдарға деген сенім туралы сұраққа қатысты әртүрлі деңгей көлемінде – қала/ауыл, этникалық топтар, өңірлер бойынша – айта қоярлық айырмашылықтар байқалған жоқ, олар елдік көрсеткіштерге сай келеді. Қаржылай жағдай өлшемін алсақ, Елбасынан басқа алуан түрлі мемлекеттік және саяси институттарға деген сенімнің деңгейі соған қатысты төмендей береді. Тек Елбасына деген сенімнің деңгейі өз жағдайын «өте жақсы» деп бағалаған топта да, «жаман» деп бағалаған топта да жоғары.

Бұл тармақ бойынша қысқаша қорытынды жасасақ, жастар елдегі экономикалық ахуалды жалпы алғанда оптимистік тұрғыдан бағалайды, еліміздің дұрыс бағытта дамып келе жатқанына сенімді, өздерінің елді басқару ісіне қатысуға дайын екендіктерін білдіріп, барлық жетістіктерді мемлекет басшысының атымен байланыстырады деуге болады. Сол

себептен болу керек, жастар арасында биліктің мемлекеттік құрылымдарына деген сенімнің деңгейі жоғары, ал саяси институттар, азаматтық сектор, әлеуеттік құрылымдарға олар онша сенім білдірмейді. Халықаралық ұйымдарға деген сенімнің деңгейі де мемлекеттік құрылымдарға қарағанда төмендеу. Бұл жерде жастардың биліктің жоғары органдарына – Президентке, үкіметке және Парламентке – сенім артатындықтарын атап көрсету керек. Биліктің аймақтық құрылымдары да жастардың сенім артатын ұйымдардың қатарында емес.

Бұл жағдайдың себебі азаматтық сектордың да, саяси партиялар мен әлеуеттік құрылымдардың да жастарға көп көңіл бөлмейтіндігімен, жастармен жұмыс істеуге арналған лайықты бағдарламалардың жоқтығымен байланысты болуы мүмкін. Халықаралық ұйымдар туралы да осыны айтуға болады деген ойдамыз. Респонденттердің жауаптарына қарап жастар арасында елдің даму бағдарламасымен келіспейтіндей «қарсы көңіл-күй» байқалмайды деген тұжырым жасауға бола-

ды. Олардың бүгінгі таңдағы мемлекеттік басқару жүйесіне деген көзқарасы жалпы алғанда оң және оны жоғары бағалайды.

«Қазіргі таңда бізде аздаған бюджет дефициті сияқты жетіспеушілік бар. Менің түсінігім бойынша ондайды бізде аздап жасырады, ол туралы айтпайды. Жуықта девальвация орын алды, ал жалпы алғанда бізде тұрақтылық бар. Меніңше ең бастысы бізде мұнайдың бар екендігі болуы керек...»
(жас жігіт, Астана, ФТ)

«Мұнай жеке басқа тиесілі емес, әрине. Ал жалпы бизнес тұрғысынан алғанда Бүкіләлемдік банк рейтингісі бойынша 3 жол екенін білемін. Сосын біздегі инвестиция үшін жақсы шарттар бар. Қазақстандағы инвестициялық климат жайлы, инвесторлардың біздің мемлекетімізге деген қызығушылығы жоғары, өріс алатын жер бар, бірақ біздегі нарық сондай кең көлемді емес, біздің өз мемлекетіміз меңгерген нарық әлі жоқ.»
(29 жасар юрист жігіт, Астана, ФТ)

«Әрине, әрбір мемлекеттің өзінің қандай да бір проблемалары, өзіндік бейтарап қырлары, өзіндік сырлары болады. Бірақ мен Қазақстанда өмір сүретіндігім үшін, елдегі бейбітшілік пен тыныштық үшін қуанамын. Тәжікстан, Өзбекстан, Қырғызстан сияқты елдермен салыстырғанда көп артық жағдайда өмір сүріп жатқанымызды ойласак, біздің талаптарымыз, экономикалық дамуымыз қуантады. Қазақстан – өте бай ел, қорларымыз көп, соны неге пайдаланбасқа, сенің өз мемлекетің бар.»
(24 жасар қыз, әлеуметтік сала, Астана, ФТ)

Жалпы алғанда жастар Қазақстан дұрыс жолда келеді (29,9%) және дұрыс жолда болу керек (62,6%) деп санайды. Сауалнамаға қатысқан жастардың 4,3% ел бағытын оң емес деп біледі.

«Оптимистік көзқарастамын. Үнемі жағдай бұдан да жаман болатын шығар деп ойлайтын едім, бірақ әрқашан жақсарумен келеді.»
(28 жасар жігіт, денсаулық сақтау саласы, Астана, ФТ)

5.3. Елдің сыртқы саясатқа қатысты бағдарлары және жастардың ұстанымы

Жастардың сыртқы саясатқа деген көзқарасы – зерттеу үшін қызықты мәселе, өйткені тәуелсіздіктен кейін туып-өскен жас буын елдің ересек буынындай емес, Ресеймен және басқа посткеңестік республикалармен саяси немесе эмоциялық байланысты сезінбейді. Сол себептен еңбектің бұл тармағында басты назар жастардың Қазақстан мен оның болашақ дамуы үшін қандай сыртқы саясаттық вектордың тиімділігі туралы пікірлеріне аударылды. Жастар Қазақстан қатысатын интеграциялық проектiлерге қандай баға береді, олар осындай экономикалық одақтардан болашақ көре ме? Жастар сыртқы саясатқа қатысты сұрақтардың шешіміне қатысқылары келе ме?

Сауалнама нәтижелері бойынша жастар халықаралық жаңалықтарға қызығушылық танытады, респонденттердің 74,9% халықаралық деңгейдегі оқиғалар өздері үшін қызықты екенін айтты: 19,7%

– өте қызықты және 55,2% – қызықты. Жастардың 72% олар үшін әсіресе, Ресейдегі жаңалықтардың қызықты екенін білдірді: 17,3% үшін өте қызықты және 54,7% үшін қызықты. Орта Азиядағы оқиғалар респонденттердің 64,8%, Еуропа – 59,6% және Қытай – 52,7% үшін қызықты.

Әрине, бұл жерде Қазақстанның ақпараттық кеңістігінде ресейлік БАҚ басым екенін және оларды тарату тілі орыс тілі екенін айта кету керек. Сауалнама нәтижелері оған қатысқан респонденттердің 49,7% күнделікті тұрмыста орыс тілінде, 33,9% қазақ тілінде және 15,9% екі тілде де сөйлейтіндіктерін көрсетеді. Ағылшын тілінде еркін сөйлеп, оқып, жазатын респонденттердің үлесі 6%. Ақпараттардың таратылу тіліне байланысты информацияларға қол жеткізу жеңіл болғандықтан алыс шетелге қарағанда Ресейдегі оқиғалар жас респонденттердің қызығушылығын көбірек оятатын болуы мүмкін.

Кесте №57

САЯСИ ОҚИҒАЛАР СІЗ ҮШІН ҚАНШАЛЫҚТЫ ҚЫЗЫҚТЫ?

	Өте қызықты	Қызықты	Біршама деңгейде қызықты	Қызықты емес	Мүлде қызықты емес	Ж/б қиын
Халықаралық деңгейде	19,7	55,2	22,5	2,0	0,3	0,3
Ресейде	17,3	54,7	24,7	2,4	0,3	0,6
Орта Азияда	13,2	51,6	28,8	5,0	0,8	0,6
Қытайда	8,0	44,7	36,3	8,6	1,3	1,1
Еуропада	10,1	49,5	32,9	5,8	0,6	1,1

Сондықтан да Қазақстан қай елмен жақын немесе қай елмен ұстамды әрі салқын қарым-қатынас жасауы керек немесе «статус-кво»-ны, яки дамудың қазіргі деңгейіндегі қарым-қатынасты сақтауы қажет пе деген сұраққа берілген жауаптар қайран қалдырмайды. Алынған нәтижелер төмендегідей: жастар тиімді ынтымақтастық бағыт ретінде Ресейді (72%), ЕО (37,6%), Қырғызстан (35%), Қытай (30,7%) және Өзбекстан (29,8%) елдерін атап көрсетеді.

Жастардың ойынша ұстамды және салқын қарым-қатынасты АҚШ (40%), НАТО (34%) және Иранмен (29,8%), статус-квоны Үндістанмен

(54,4%), Оңтүстік Кореямен (52,4%) және Ауғанстанмен (51,2%) сақтаған жөн. Респонденттердің 35,4% АҚШ-пен қазіргі таңда қалыптасқан қарым-қатынасты қалдырған жөн деп санайды.

Басқа деңгейлерде елдік көрсеткіштерден айта қоярлық ауытқушылықтар жоқ. Жауаптарда қаржылай жағдайға қатысты аздаған айырмашылықтар байқалады. Басқа топтарға қарағанда өз қаржылай жағдайын жоғары бағалайтын жастардың 36,2% АҚШ-ты артық санайды. Ал қалған топтардағы ондай пікірдегілердің үлесі 17% («жақсы») және 16,7% («жаман»). Өз жағдайын «жаман»

деп көрсеткендердің тобында 43% Еуропалық Одақпен жақын қарым-қатынас жасау керек деп біледі, басқа топтардағы бұл көзқарасты қолдайтын респонденттердің үлесі 36,2% («өте жақсы») және 37,3% («жақсы»). Сөйтіп өз басының қаржылай жағдайына қалай баға беретініне байланысты жастардың ел таңдауы төмендегідей: өзінің қаржылай жағдайын «өте жақсы» деп бағалаған жастар Ресейді (71%), Кедендік одақты (43,5%) және Қытайды (40,6%) артық санайды. Ал өз жағдайын «жаман» деп көрсеткендер үшін Ресей (74,6%), Кедендік одақ (50%) және Еуропалық Одақ (43%) маңызды.

Әлеуметтік жағдай индексі тағы бір қосымша қызықты үрдісті атай кетуге мүмкіншілік береді: жоғары әлеуметтік деңгейдегі жастар Батыс елдеріне – Еуропалық Одақ (66,7%) пен АҚШ-қа (25%) басымдылық берсе, төменгі әлеуметтік тапқа қарасты жастар Иранмен (17%) және Өзбекстанмен (27,6%) ынтымақтастықтың болашағы бар деп санайды. Жастардың тек Ресейге қатысты ойлары ғана бір-бірімен сәйкеседі, Қазақстан солтүстік көршімен жақын қарым-қатынасты сақтауы керек деп сенетін жастар үлесі 65,5% (төменгі әлеуметтік топтар) және 66,7% (жоғары әлеуметтік топтар).

Кесте №58

ӘР ЕЛ НЕМЕСЕ ҰЙЫМ БОЙЫНША ҚАЗАҚСТАН ОЛАРМЕН ЖАҚЫН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУҒА ҰМТЫЛУҒА; ОЛАРДАН АЛЫСТАУҒА ТЫРЫСУҒА; ҰСТАМДЫ, САЛҚЫН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА КӨШУГЕ НЕМЕСЕ ҚАЗІРГІДЕЙ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ САҚТАУҒА ТИІС ПЕ ДЕГЕНДІ АЙТЫҢЫЗ

	Жақын қарым-қатынас	Ұстамды, салқын қарым-қатынас	Қазіргідей қарым-қатынас	Ж/б қиын	Жауаптан бас тарту
Ресей	72,0	4,5	20,5	0,5	2,5
АҚШ	18,3	40,0	35,4	0,9	5,4
Иран	15,0	29,8	47,9	1,4	5,9

Еуропалық Одақ	37,6	17,7	38,9	1,0	4,8
Өзбекстан	29,8	17,3	46,6	1,1	5,2
НАТО	15,0	34,1	41,8	2,7	6,4
Үндістан	19,8	18,8	54,4	1,3	5,7
Кедендік Одақ	48,9	11,3	33,5	1,5	4,8
Қырғызстан	35,0	14,2	44,1	1,3	5,4
Қытай	30,7	15,4	48,5	1,0	4,4
Ауғанстан	10,6	28,8	51,2	1,5	7,9
Оңтүстік Корея	20,8	19,6	52,4	1,3	5,9
Тәжікстан	23,5	19,1	49,4	1,2	6,8

Мұнымен қатар жастар табысты дамудың үлгісі ретінде Ресей (46,7%), Еуропалық Одақ (19,2%), Қытай (9,5%), АҚШ (7,9%) және Түркия (5,5%) елдерін Қазақстан үшін бағдар бола алады деп көреді. Басқа деңгейлер бойынша Астана қаласынан басқа жерлерде жоғарыдағы елдердің

алғашқы үштігі басым болып тұр. Солтүстік астана жастары дамудың үлгісі ретінде алғашқы орынға АҚШ-ты (38,5%), екінші орынға Еуропа елдерін (28,8%) қойды, ал 15,4% үшін жауап беру қиынға соқты. Респонденттердің 11,5% Ресейді үлгі боларлық бағыт ретінде біледі.

Кесте №59

ҚАЗАҚСТАН ӨЗІНІҢ ДАМУ ЖОЛЫНДА КІМДІ ҮЛГІ ТҮТҚАНЫ ЖӨН?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Ресей	467	46,7
АҚШ	79	7,9
Еуропа елдері	192	19,2
Қытай	95	9,5
Түркия	55	5,5
Ешкімді	22	2,2

Жапония	5	0,5
Біріккен Араб Әмірліктері	1	0,1
Сингапур	1	0,1
Барлығын	2	0,2
Жауап бере алмаймын / Жауап жоқ	81	8,1
Барлығы	1000	100,0

Зерттеу көрсеткендей, Ресей жас буын үшін қарым-қатынаста да, Қазақстанның болашақ даму жолындағы бағдар ретінде де оң ел болып табылады. Алғашқы үштікке Ресеймен қатар Еуропа елдері мен Қытай кіреді. Жастардың ойынша Қазақстан осы елдермен жақын қарым-қатынас сақтауға тиіс. Олардың қатарына АҚШ кірмейді. Сауалнамаға қатысқан жастардың көпшілігі АҚШ-пен белгілі бір қашықтық пен салқынқандылық сақтаған жөн деген пікірде.

Бұл тармақтың аясындағы келесі сұрақтар тобы жастардың Қазақстан қатысатын және қатыспаса да, болашақ дамуына әсері бар интеграциялық жобаларға деген көзқарасына байланысты болды. Сауалнама респонденттердің 48,9% Қазақстан Кедендік одақпен, 37,6% – Еуропалық Одақпен

және тек 15% – НАТО-мен жақын қарым-қатынаста болуы керек деп санайтынын көрсетті. Сол себептен жастардың Қазақстанмен бірге Ресей, Беларусь, Армения және Қырғызстан яғни, посткеңестік кеңістік қатысатын Еуразиялық экономикалық одаққа және Орта Азия елдерінің интеграциясына деген көзқарасы қызықты болып табылады.

Еуразиялық экономикалық одақ

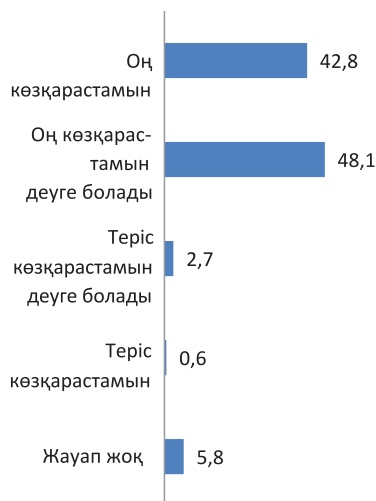
Жаңа интеграциялық проект «Еуразиялық экономикалық одақ»-тың (ЕАЭО) қоғамда көп пікірталастар тудырып жүргеніне қарамастан сауалнама бойынша жалпы алғанда жастар арасында оған деген оң көзқарас басым. Оң жауаптардың жалпы үлесі 90,9% құрады. Бұл процеске респонденттердің тек

3,3% оң емес көзқарас білдірді (2,7% – «теріс көзқараста болуым керек», 0,6% – «теріс көзқарастамын»). Қазақстанның ЕАЭО құрамына ілескені ақталды және қажетті қадам болды де-

ген тұжырыммен келісетін респонденттердің үлесі 74,6%. Бұл сұрақ бойынша қарсы көзқарасты ұстанатын жас қазақстандықтардың үлесі 10,6% (14,8% үшін сұраққа жауап беру қиынға соқты).

Диаграмма №42

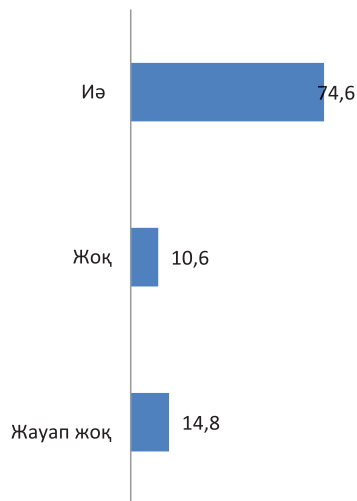
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕАЭО ЕНУ ПРОЦЕСІНЕ ДЕГЕН ҚАТЫНАС

Сауалнама көрсеткендей, Қазақстанның ЕАЭО құрамына енгенін төменгі әлеуметтік топтарға қарасты жастарға қарағанда жоғары тапқа жататын жастар көбірек қолдайды. Төменгі әлеуметтік топтарға

Диаграмма №43

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕАЭО ҚАТЫСУЫ АҚТАЛДЫ МА?

қарасты жастардың 37,9% және 36,8% интеграциялық жобаға оң көзқарас білдірді, ал орта және жоғары таптарға қарасты жастардың мұндай көзқарас үлесі сәйкесінше 51,2% және 83,3%.

Қазақстанның ЕАЭО құрамына ену қажеттілігі туралы сұрақтан да осыған ұқсас суретті көруге болады. Бұл жобаны көбінесе жоғары тап жастары – олардың үлесі 91,7% – қолдайды, ал төменгі әлеуметтік тапқа жататын жастардың жартысынан азырақ бөлігі, яғни 48,3% бұл пікірді бөліседі.

Еуразиялық экономикалық одаққа мүше болу респонденттердің 55% пікірі бойынша Қазақстанның экономикалық және саяси тұрғыдан гүлденуіне әкелсе, 24% экономикалық тұрғыдан өсуге, ал 4,9% Қазақстанның саяси дамуына әкеледі деп, 5,5% ешқандай өзгеріс болмайды деп санайды. Жастар ЕАЭО болашақ дамуына оптимистік сипаттағы сенім артады және одан Қазақстанның дамуына көбінесе оң ықпал

күтеді. Жастар арасында бұл мәселеге қатысты пессимистік көңіл-күй сирек.

Оптимистік баға, әсіресе, жоғары әлеуметтік топтарға жататын жастар арасында басым (58,3%). Ал басқа әлеуметтік топтарда жағымды көзқарастағылардың үлесі 41,4% (төменгі әлеуметтік деңгей) – 55,8% (орта тап) арасында. Сауалнама нәтижелері ЕАЭО мүшелігіне ілесудің салдарына жастардың оң көзқарас білдіруі олардың белгілі бір әлеуметтік тапқа тиесілі болуына байланысты деп атап көрсетуге мүмкіндік береді: жас респонденттің әлеуметтік деңгейі неғұрлым жоғары болса, ЕАЭО Қазақстанның дамуына тигізетін жағымды әсеріне қатысты оптимизм деңгейі де соғұрлым жоғары.

Кесте №60

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ҚҰРАМЫНА ЕНУІ ҚАЗАҚСТАНҒА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ ДЕП ОЙЛАЙСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Экономикалық және саяси прогреске әкеледі	550	55,0
Экономикалық прогреске әкеледі	240	24,0

Саяси прогреске әкеледі	49	4,9
Ештеңені өзгертпейді	55	5,5
Экономикалық проблемаларға әкеліп соғады	9	0,9
Саяси проблемаларға әкеліп соғады	6	0,6
Экономикалық және саяси проблемаларға әкеліп соғады	10	1,0
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	81	8,1
Барлығы	1000	100,0

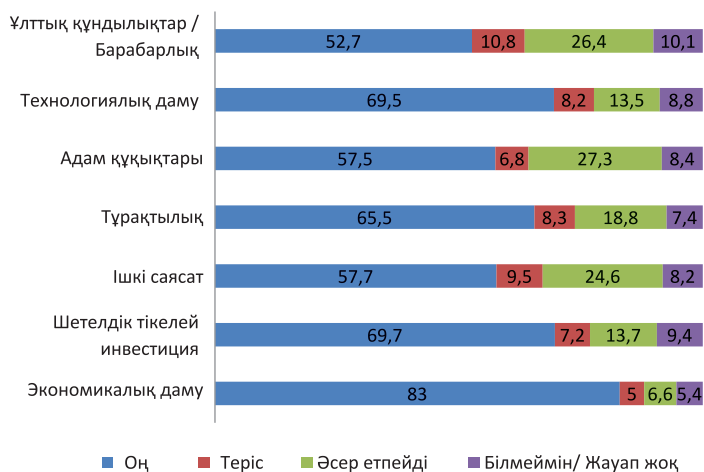
Респонденттердің жартысынан көбі ЕАЭО ұлттық құндылықтар мен барабарлық, технологиялық даму, адам құқықтары, тұрақтылық, ішкі саясат, шетелдік тікелей инвестиция мен экономикалық даму мәселелеріне жағымды әсер етеді деп санайды.

Одақ жоғарыда аталған мәселелерге зиянын тигізеді деген ойдағылардың үлесі 5% – 10,8% құрайды. Теріс көзқарастың ең жоғары үлесі барабарлық пен ұлттық құндылықтарға тиесілі (мұнда қазақ жастары мен орыс

жастарының оң және теріс пікірлерінің үлесі бір-бірімен шамалас). Одақ құрамында экономикалық дамуға қатысты жорамал ең төменгі сатыға орын тепті. Нәтижелер бойынша Одақ адам құқықтарына ең төмен дәрежеде әсер етеді: бұл бағытта ештеңе де өзгермейді деп жауап берген респонденттердің үлесі 27,3% құрайды. Шамамен соншалықты адам ұлттық құндылықтар мен барабарлық мәселесіне (26,4%) және ішкі саясатқа (24,6%) қатысты ешқандай өзгерістер болмайды деген ойда.

Диаграмма №44

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚҚА МҮШЕЛІККЕ ІЛЕСУ ПРОЦЕСІ ТӨМЕНДЕГІ ҚҰБЫЛЫСТАРҒА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ?

Еуразиялық одақ ел дамуына жағымды әсер етеді деген пікірдің көптігіне қарамастан ЕАЭО мүшелікке ілесуге дауыс беретіндердің саны аздау. Бұл сұраққа қатысты шешім қабылдай алмағандардың үлесі респонденттердің 25% құраса, 13,3% үшін жауап беру қиынға соқты, тек 3,3% ЕАЭО теріс көзқараста. Мұның себебі ЕАЭО өзінің

жұмысын жаңадан бастап, әлі көзге көрінер табыстарға жете қоймағандығында, әзірше Одақтың тиімділігін көрсететін нақты нәтижелердің жоқтығында болуы мүмкін. Сондықтан да жастар жалпы алғанда интеграциялық жобаға оң баға берсе де, оған мүшелікке ілесуге дауыс беруге дайын емес.

Кесте №61**ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚҚА МҮШЕЛІККЕ ІЛЕСУІНЕ РЕФЕРЕНДУМДА ДАУЫС БЕРГІҢІЗ КЕЛЕ МЕ?**

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	496	49,6
Жоқ	121	12,1
Шешкен жоқпын	250	25,0
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	133	13,3
Барлығы	1000	100,0

Сауалнама бойынша референдумда дауыс беруге дайын жастардың үлесі жоғары әлеуметтік топқа жататын жастар арасында жоғары, олардың үлесі 66,7% құраса, төменгі әлеуметтік топқа жататын жастар арасындағы ондай пікірді қолдайтындардың саны екі есе аз, яғни, 31% құрайды. Бұл Қазақстанның ЕАЭО мүшелікке ілескеннен кейінгі даму болашағына берілетін бағаға байланысты болуы керек. Төменгі әлеуметтік топтарға қарасты жастар арасында берілген бағаның жоғары болмағаны түсінікті.

«Ондай референдум жүрілсе, міндетті түрде қатысар едім. Қазір адамдардың сауатты екенін, олар бұл құжатты алып оқып, саналы түрде дауыс беруге барар еді дегенді қайталап айтқым келеді.»

(26 жасар инженер жігіт, ұлттық компания, ФТ)

Жастар жалпы алғанда Одақ аясында жүргізілетін іс-әрекетте мемлекетке сенім артады және Қазақстан үкіметі ұлттық мүдделерді қорғауға дайын деп санайды. Мұнда үкімет толық дайын немесе дайын болар деп есептейтіндер респонденттердің 78,6% құраса, дайын емес болар немесе дайын емес дейтіндер үлесі 11,4%. Басқа да сұрақтар секілді мұнда да қазақ жастарының көзқарасы орыс құрдастарымен салыстырғанда аздап негативті сипатта. Қазақстан үкіметі ұлттық мүдделерді қорғауға дайын емес деп санайтын қазақтардың үлесі 7,5%, орыстардың үлесі 2,6%.

Әлеуметтік жағдай индексі үкіметке, әсіресе, жоғары

әлеуметтік тапқа жататын жастардың көбірек сенім артатынын көрсетеді. Респонденттердің 25% үкімет ЕАЭО Қазақстанның ұлттық мүдделерін қорғауға дайын деп санайды. Ал төменгі

әлеуметтік топқа жататын жастардың арасында ондай пікірді қолдайтындардың үлесі сауалнамаға қатысқан респонденттердің 6,9% құрайды.

Кесте №62

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ҚАЗАҚСТАН ҮКІМЕТІ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚТА ҰЛТТЫҚ МҮДДЕЛЕРДІ ҚОРҒАУҒА ҚАНШАЛЫҚТЫ ДАЙЫН?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Толық дайын	242	24,2
Дайын	544	54,4
Дайын емес болар	57	5,7
Дайын емес	57	5,7
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	100	10,0
Барлығы	1000	100,0

Респонденттердің Еуразиялық экономикалық одаққа баға берудегі жауаптары мен басқа сұрақтарға берілген жауаптары – мысалы, мемлекеттік құрылымдарға сенім арту деңгейі мен Ресейді дамудың үлгілі сыртқы саяси векторы ретінде де, Қазақстан жақын да тығыз қарым-қатынас жасауға тиіс ел ретінде де ұнамды бағалау – өзара байланысты. Бірақ ол бағалар жастардың көпшілігінің Қазақстанның мүшелікке ілесуіне дауыс бе-

руге дайын емес екендігінің салдарынан сияқты көрінуі мүмкін. Өйткені жастардың 50,4% бұл мәселеде шешім қабылдамағанын атап көрсетті.

Орта Азия елдерінің ынтымақтастығы

Сауалнама бойынша жас қазақстандықтар Қазақстанның Орта Азия елдерімен интеграциялық ынтымақтастық құруына оң көзқарас білді-

реді. «Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түркіменстан елдерін біріктірген Орта Азиялық Одақ құрудың қажеттілігі

бар ма?» деген сұраққа жас қазақстандықтардың 62,6% иә, 26,5% жоқ деп жауап берсе, 10,9% үшін жауап беру қиынға соқты.

Кесте №63

ҚАЗАҚСТАН, ӨЗБЕКСТАН, ҚЫРҒЫЗСТАН, ТӘЖІКСТАН ЖӘНЕ ТҮРКІМЕНСТАН ЕЛДЕРІНІҢ БАСЫН ҚОСҚАН ОРТААЗИЯЛЫҚ ОДАҚ ҚҰРУДЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР ДЕП САНАЙСЫЗ БА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	626	62,6
Жоқ	265	26,5
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	109	10,9
Барлығы	1000	100,0

Сонымен қатар респонденттердің 29,8% Қазақстан Өзбекстанмен, 35% – Қырғызстанмен, 23,5% – Тәжікстанмен жақын қарым-қатынас орнатуға тиіс деп санайды. Дегенмен жастар арасында Орта Азия елдерімен қазіргі таңдағы қалыптасқан қарым-қатынастарды сақтаған жөн деген пікір басым. Мәселен, жастардың 46,6% Қазақстанның Өзбекстанмен, 44% – Қырғызстанмен, 49% – Тәжікстанмен бүгінгі таңдағы қатынас деңгейіне қанағат білдіреді. ОА елдері ішінде Қырғызстан жастардың ең жиі баратын елі болып табылады, бұл елде болған жастардың үлесі 17,6%, Өзбекстан –

7,1%, Түркіменстан – 0,4%. Сауалнама бойынша жастар ОА елдерінің ішінде алдымен Қырғызстанға, екіншіде Өзбекстанға, үшіншіде Тәжікстан және Түркіменстанға пікір білдіреді.

Сөйтіп жас қазақстандықтардың сыртқы саясатқа қатысты білдіретін басымдылықтары олардың ірі елдерге ден қоятынын және ондай елдер қатарына Ресей, Қытай және Еуропалық Одақ жататынын көрсетеді. Сауалнама Қазақстан үшін Ресейдің маңызды стратегиялық серіктес болып қалатынын, маңыздылығы жөнінен жастар үшін екінші орында Еуропалық

Одақ елдері, ал үшінші орында Қазақстан тәуелсіздік алғаннан бастап қарым-қатынас жасаған Қытай тұрғанын көрсетеді.

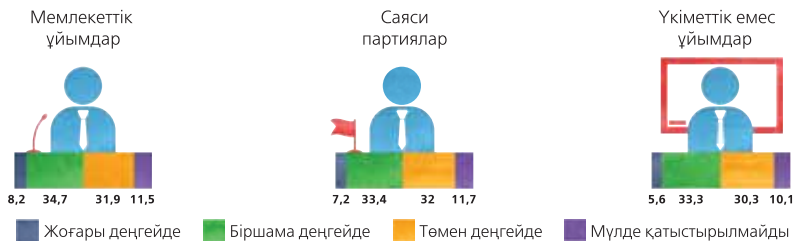
Сондықтан да Еуразиялық экономикалық одақ пен оның еліміздің дамуына тигізетін әсеріне берілген жағымды бағаға таң қалудың қажеті жоқ. Дегенмен үкіметтің интеграциялық жобаларда, соның ішінде ЕАЭО ұлттық мүдделерді қорғайтын қабілетін жоғары бағаласа да, жастардың көбірек бөлігі Қазақстанның ЕАЭО құрамына енуіне референдумда дауыс беруге дайын емес.

Сауалнама көрсеткендей, жастар ортаазиялық интеграцияға оң көзқараста болса да, жас буынның ойынша Орта Азия елдері даму жолында үлгі боларлықтай елдер қатарына кірмейді. Жастар Қазақстан аймақтағы елдермен бүгінгі таңда қалыптасқан қарым-қатынасты сақтағаны жөн деген ойда. ОА елдерінің ішінен жастар ең жақын көрші Қырғызстанға басымдылық береді. Оның бір себебі жастардың бұл елді белгілі бір шамада

көріп, білгендігінде болу керек. Маңыздылығы жағынан екінші орында Өзбекстан тұр. Тәжікстан мен Түркіменстан жас қазақстандықтар үшін онша қызықты емес. Жалпы алғанда Елбасы мен үкіметтің жүргізіп отырған сыртқы саясатына жастардың көңілдері толады және оны қолдайды деп қорытындылауға болады.

САЯСАТҚА ҰҚПАЛ

Жастар саясатқа қандай деңгейде қатыстырылады деп ойлайсыз?

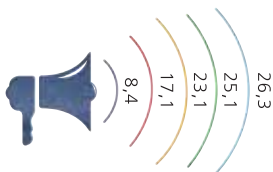
САЙЛАУҒА ҚАТЫСУ

Сіздің ойыңызша өз дауысыңыз төмендегі құрылымдардың жұмысына қандай деңгейде әсер етеді?

Жергілікті үкімет
(әкімдіктер, мәслихаттар)

Орталық үкімет
(Парламент және үкімет)

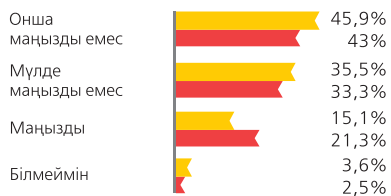

Өте жоғары Біршама деңгейде Төмен Мүлде әсер етпейді Жауап жоқ

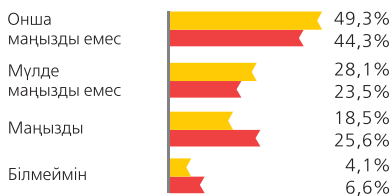
САЯСАТ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ БАСТАМАЛАР

Сіз үшін саясатпен айналысып, азаматтық бастамаларға қатысу қаншалықты маңызды? (қала/ауыл деңгейінде)

Саясатпен айналысу

Шаралар мен азаматтық бастамаларға қатысу

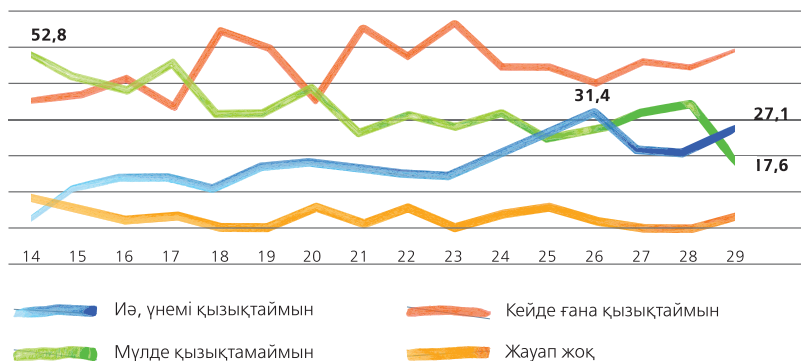
■ қала ■ ауыл

Саяси оқиғалар туралы ақпараттардың басты көздері қандай?

САЯСАТҚА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚ

Жас мөлшері бойынша динамика

19 %

16,4 %

Қыздарға қарағанда жігіттер саясатты көбірек қызықтайды.

Сіздің саяси көзқарасыңыз ата-анаңыздың ойларымен сәйкесе ме?

11,9%

Толық сәйкеседі

42,8%

Біршама деңгейде сәйкеседі

21,4%

Аздап сәйкеседі

7,1%

Мүлде сәйкеспейді

16,8%

Жауап беру қиынға соғады

СЫРТҚЫ САЯСАТ

Халықаралық жаңалықтарға қызығушылық

Ресейдегі оқиғалар

Азиядағы оқиғалар

Еуропадағы оқиғалар

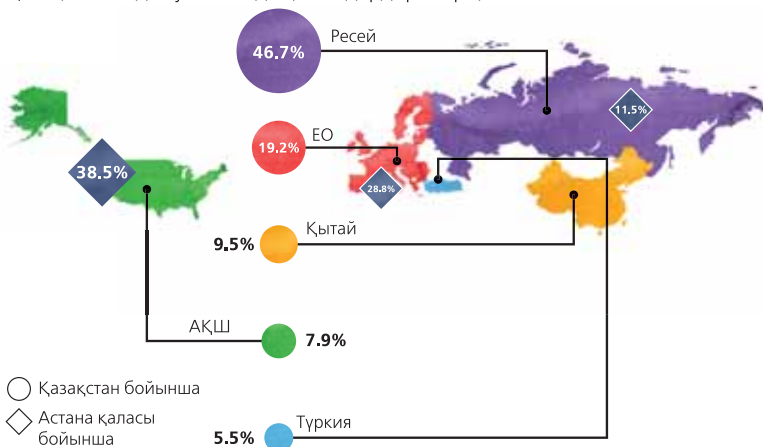
Қытайдағы оқиғалар

Басқа елдерге қатынас

ДАМУ ҮШІН БАҒДАР

Қазақстан өз даму жолында қай елдерді үлгі тұтқаны жөн?

64.8% Оң көзқарастамын

48.1% Оң көзқарастамын деуге болады

2.7% Теріс көзқарастамын деуге болады

0.6% Теріс көзқарастамын

Қазақстанның ЕАЭО қатысуы ақталды ма?

74.6%

10.6%

Әлеуметтік таптар деңгейінде

Төменгі әлеуметтік тап

27.6% Өзбекстан
17% Иран

Жоғары әлеуметтік тап

25% АҚШ
66.7% ЕО

65.5% Ресей

Қазақстанның Еуразиялық экономикалық одаққа мүшелікке ілесуіне референдумда дауыс бергіңіз келе ме?

ҚОРЫТЫНДЫ

Ел тәуелсіздігін алғаннан кейін өсіп-өнген қазақстандық жас буын, оның өз өмірі мен қоғам өмірінің алуан түрлі салаларына деген көзқарасы зерттеушілер мен сарапшылар арасында үлкен қызығушылық тудырады. Оның себебі біріншіден, бұл топқа жататын жастарда ер жетіп, қалыптасудың түрлі жолдары бар, мәселен, оның ішінде 25 және одан жоғары жастағы жастар Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін бірден орын алған экономикалық дағдарыс пен күйзелісті өз ата-анасымен бірге бастан кешірген. Сонымен қатар онда елдің экономикалық тұрғыдан өсуі мен тұрақты дамуы кезеңінде өсіп-өнген 14-18 жас аралығындағы жастар да бар. Әлеуметтенудің әртүрлі тәжірибесі жастардың көзқарасы мен мінез-құлқына өз ықпалын тигізетіні сөзсіз. Аталмыш зерттеу жұмысында авторлар Қазақстан жастарының әлемін Германияда дайындалған әдістеме негізінде зерделеуге тырысты. Сауалнама нәтижелері жастардың

тек ой-толғамдарын, мақсат-мұраттарын зерттеуге ғана бағытталған жоқ, олар сонымен қатар Қазақстан жастарын осындай зерттеу жұмыстары жүргізілген басқа елдердегі замандастарымен салыстыруға да мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, жас қазақстандықтарға тән және қазіргі жастарды сипаттайтын төмендегі қасиеттерді атап көрсетуге болады: оптимизм; жоғары кіріс табуға ұмтылыс; көзқарастағы қарама-қайшылықтар; жоғары деңгейдегі сенім мен толеранттылық.

Біріншіден, зерттеу жұмысы елдің жастары оптимистік көңіл-күйде, өзі мен өз өмірінің әртүрлі қырларын позитивті қабылдау бағым, өз болашағына қатысты да жоғары деңгейдегі оптимизм байқалады деген тұжырым жасауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ елдегі экономикалық ахуалға қатысты да оптимистік

көңіл-күй байқалады, жастар елдің дұрыс жолда дамып келе жатқанына сенімді, олар мемлекетті басқару ісіне қатысуға дайын және елдің барлық экономикалық жетістіктерін мемлекеттің қазіргі басшысының атымен байланыстырады. Жас буын сонымен қатар төменгі құрылымдарға үлкен сенімсіздік таныта отырып, мемлекеттік құрылымдардың іс-әрекетін жоғары бағалайды. Қазақстан жастарының арасында басқарудың қазіргі жүйесіне де, ересек буынның қағидалары мен құндылықтарына да қатысты «қарсы көңіл-күй» байқалған жоқ. Әйтсе де сауалнама көрсеткендей, жас буын ішінде бүгінгі таңда ересек буын құндылықтарымен тату-тәтті бірге өмір сүріп жатқан жаңа құндылықтар, жаңа идеалдар мен жаңа ұғымдар тұуда. Сонымен қатар жастар өздерінің көзқарастары ата-аналарының көзқарастарымен жалпы алғанда сәйкес келеді деп санайды.

Екіншіден, жастар үшін өздерінің көзқарастары бойынша кемел қасиеттер тән адам болу, білім алу және отбасын құру бүгінгі кезеңдегі маңызды

мақсаттар мен міндеттер болып табылады. Жастар үшін мәнсап жолында өсудің маңызы зор емес, олар көбінесе жоғары деңгейдегі кіріс табуға ұмтылады. Жастар белгілі бір жасқа (көбінесе 25 жасқа) дейін жоғары білім, дәлірек айтқанда, жоғары білім туралы дипломның болуын жоғары деңгейдегі молшылыққа – әлеуметтік мәртебе мен материалдық ауқаттылыққа жетудің құралы ретінде көреді. Бірақ жоғары білім алуға деген ниеттері зор болса да, жастар оқу процесінде білім алуға, интеллектуалдық қабілеттерін арттыруға көп талпынбайды. Сонымен байланысты жастар кәсіби тәжірибеде мамандыққа қатысты біліктілікті арттырудан гөрі жоғары кіріс табуға ұмтылады.

Үшіншіден, сауалнама жастар арасында толеранттылық пен сенімнің жоғары деңгейде екенін анықтады. Зерттеу материалдары жастардың «бөтен сипаттағы» этникалық, діни, әлеуметтік топтарға айқын төзімсіздік танытпайтынын көрсетеді. Бұл жастардың басым бөлігінің кез келген дүниеге икемділігі мен қабыл алушылық қасиетінің

жоғарылығының дәлелі болуы керек. Жастардың тек аз ғана бөлігі белгілі бір әлеуметтік топтардың өкілдеріне – нашақорларға, маскүнемдерге, оралмандарға, жыныстық қатынас бағдары бойынша азшылық өкілдеріне – сенімсіздік танытады. Сонымен қатар елдегі жастардың басым көпшілігінің таптық жікшілдікті, жынысқа, жасқа және ұстанған дініне қатысты кемсітушілікті бастан кешіп көрмегендігін де айта кеткен жөн.

Төртіншіден, жастардың әртүрлі сұрақтарға қатысты көзқарастарында белгілі бір қайшылықтар бар екендігі байқалады. Мәселен, сауалнама көрсеткендей, жастардың діни сауаты бұлдыр, онда айқын мазмұн жетіспейді. Жастар барлық діни талаптар мен салт-ғұрыптарды орындауға дайын болмаса да, өздерін дінге сенеміз деп санайды. Бірақ соған қарамастан олардың арасында дінге деген мұқтаждық жоғары, дін құндылықтары олар үшін жағымды және болашақта дін өз өмірлерінің маңызды бір бөлігіне айналуға тиіс деген ұғым бар. Осындай қарама-қайшылықты көзқарас

жыныстық қарым-қатынас мәселесінде де байқалады. Бұл жастар үшін сезімшіл тақырып болып табылады. Бірақ жасқа қарай жыныстық қатынасқа белсенділіктің ауқымы кеңейіп, некеге дейінгі қарым-қатынастар әлеуметтік норма ретінде қабылданса да, жастар арасында қыз пәктігінің құндылығы әлі де жоғары. Сонымен қатар жастар азаматтық некеге немесе басқа формаларға қарағанда ресми некені артық санайды және отбасы институтының мәнін жоғары бағалайды.

Бесіншіден, сауалнама сыртқы саясатқа қатысты сұрақта Ресей жас буын үшін өзінің маңызды стратегиялық серіктес сипатын сақтап отырғанын көрсетті. Жас қазақстандықтардың көзқарасы бойынша маңыздылығы жағынан екінші орында Еуропалық Одақ елдері тұрса, үшінші серіктес Қытай болып табылады. Жастар АҚШ-ты қарым-қатынас жасалуға тиіс, бірақ бірінші дәрежелі маңыздылығы жоқ шалғай серіктес ретінде танып біледі.

Қосымша № 1
Сауалнама

1. Төмендегі іс-әрекет түрлерінің әрқайсысын қаншалықты жиі орындайсыз?

	<i>Жиі</i>	<i>Кейде</i>	<i>Сирек</i>	<i>Ешқашан</i>	<i>Жауап жоқ</i>
Музыка тыңдайсыз	1	2	3	4	9
Уақытыңызды достарыңызбен өткізесіз	1	2	3	4	9
Кітап-журнал оқисыз	1	2	3	4	9
Спортпен айналысасыз	1	2	3	4	9
Теледидар көресіз	1	2	3	4	9
Кинотеатрға барасыз	1	2	3	4	9
Үй шаруашылығымен айналысасыз	1	2	3	4	9
Ағайын-туыстарға барып тұрасыз	1	2	3	4	9
Отбасыңызға барып тұрасыз (бөлек тұратын болсаңыз)	1	2	3	4	9
Басқа іс-әрекет (атап көрсетіңіз)	1	2	3	4	9

2. Орташа есеппен қалыпты бір күнде неше сағат теледидар көресіз?

_____ (сағат)

3. Ғаламторды қолданасыз ба?

- Иә
- Жоқ

4. Ғаламторға қаншалықты жиі кіресіз?

- Күн сайын
- Кемінде аптасына бір рет
- Кемінде айына бір рет
- Айына бір реттен кем
- Жауап беру қиынға соғады
- Жауаптан бас тарту

5. Ғаламторды қолдануға орташа есеппен күніне неше сағат арнайсыз?

_____ (сағат)

6. Ғаламторды қолданатын басты себептеріңіз қандай?

(бірнеше жауапты қатар таңдауға болады)

- Жұмыс үшін
- Жаңалықтар оқу / ақпарат алу үшін
- Оқу үшін
- Әртүрлі ақпараттар іздеу үшін (мектеп / жұмыс / ермек және т.б. үшін)

- Достармен / ағайын-туыспен чатта қарым-қатынас жасау үшін
- Электрондық пошта жіберу үшін
- Видео көру / музыка тыңдау үшін
- Фильм / кітаптар жүктеу үшін
- Ойындар үшін
- Зат сатып алу / онлайн төлемдер жасау / бронь жасау үшін
- facebook/myspace/hi5/g+ сияқты әлеуметтік желілерді қолдану үшін
- Банктік есеп-шотты онлайн тексеру үшін
- Басқа себеп (атап көрсетіңіз) _____

7. Төмендегі нұсқалардың әрқайсысы сіз үшін маңызды ма, жоқ па екенін атап көрсетесіз бе? (әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	Маңызды	Онша маңызды емес	Мүлде маңызды емес	Білмеймін
Адал болу (партнёрыңа, достарыңа, жұмыс берушіңе)	1	2	3	9
Жауапкершілікті өз қолыңа алу	1	2	3	9
Тәуелсіз болу	1	2	3	9
Жоғары білім алу	1	2	3	9
Карьера жасау	1	2	3	9
Саясатпен айналысу	1	2	3	9
Шаралар мен азаматтық бастамаларға қатысу	1	2	3	9
Некеде болу	1	2	3	9
Сырт көзге жақсы көріну	1	2	3	9
Танымал брендтердің киімдерін кию	1	2	3	9
Пайдалы ас ішу	1	2	3	9

8. Темекі өнімдерін (шылым, насыбай және т.б.) тұтынасыз ба?

- Иә, тұрақты (күн сайын)
- Кейде
- Жоқ (Шылым шекпеймін)
- Жоқ (Насыбай атпаймын)
- Жауап жоқ / Жауаптан бас тарту

9. Алкоголь қолданасыз ба?

- Иә, тұрақты (күн сайын)
- Иә, аптасына бірнеше рет
- Демалыс күндері ғана
- Сирек
- Жоқ, ешқашан
- Жауап жоқ / Жауаптан бас тарту

10. Алкоголь қабылдау ... деп санайсыз ба?

- Жарамды
- Топтағы қарым-қатынасты сақтау үшін қажет
- Жарамсыз
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

11. Сіз өзіңіздің сыртқы келбетіңізге қаншалықты разысыз?

- Өте разымын
- Разымын
- Жартылай разымын
- Разы емеспін
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

СЕНІМ ЖӘНЕ МҮШЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

12. Көрші үйге төмендегі отбасыларының бірі көшіп келсе қандай сезімде болар едіңіз?
(әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	Өте жақсы	Жақсы	Айыр-машылық жоқ	Жаман	Өте жаман	Білмеймін
Студенттер жұбы	1	2	3	4	5	9
Зейнеткерлер жұбы	1	2	3	4	5	9
Гомосексуалистер жұбы	1	2	3	4	5	9
Оралман отбасы	1	2	3	4	5	9
Өзбек отбасы	1	2	3	4	5	9
Ұйғыр отбасы	1	2	3	4	5	9
Қырғыз отбасы	1	2	3	4	5	9
Шешен отбасы	1	2	3	4	5	9
Дунған отбасы	1	2	3	4	5	9
Қытай отбасы	1	2	3	4	5	9

13. Адамдардың қандай топтарымен көрші болуды қаламайсыз?

14. Төмендегі адамдарға қаншалықты деңгейде сенетініңізді айтыңыз. 1-10 аралығындағы шкаланы қолданыңыз, онда 1 – мүлде сенбейтініңізді, 10 – толық сенетініңізді білдіреді
(әр жолдан бір жауапты таңдау қажет).

	Сенбеймін										Толық сенемін	Білмеймін
Өз отбасыңыз мүшелеріне	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		9
Туыс-туғаныңызға	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		9
Достарыңызға	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		9
Көршілеріңізге	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		9
Кластастарыңыз, курстастарыңыз немесе жұмыстағы әріптестеріңізге	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		9
Өз араласатын ортаңыздағы басқа дін өкілдеріне	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		9

Өз араласатын ортаңыздағы басқа саяси көзқарастағы адамдарға	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
Өз араласатын ортаңыздағы басқа этникалық топтардың өкілдеріне	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
Діни лидерлерге	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
Саяси лидерлерге	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9

15. Төмендегі себептерге қатысты кемсітушілік сезініп көрдіңіз бе?

(әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	<i>Өте жиі</i>	<i>Жиі</i>	<i>Кейде</i>	<i>Сирек</i>	<i>Ешқашан</i>	<i>Білмеймін</i>
Жыныс (ер/әйел)	1	2	3	4	5	9
Экономикалық жағдай (кедей, бай)	1	2	3	4	5	9
Дін (православиелік, мұсылман, католик және т.б.)	1	2	3	4	5	9
Этникалық тиістілік	1	2	3	4	5	9
Білім деңгейі (бастауыш, орта және т.б.)	1	2	3	4	5	9
Саяси көзқарас	1	2	3	4	5	9
Шыққан жер (ауыл/қала)	1	2	3	4	5	9
Жас	1	2	3	4	5	9
Жыныстық бағдар	1	2	3	4	5	9
Аймақ/өңір	1	2	3	4	5	9
Тіл	1	2	3	4	5	9

16. Сіздің ойыңызша ең құнды 3 қасиетті атаңыз (ең маңыздысын бірінші, одан кейінгі маңыздысын екінші, үшінші маңыздысын үшінші қатарда көрсетіңіз).

	<i>Бірінші</i>	<i>Екінші</i>	<i>Үшінші</i>
Өз абыройыңды сақтау сезімі (даралық/білім)	1	1	1
Әлеуметтік мәртебе (қоғамдағы статус, қоғамдағы маңызды-лық)	2	2	2
Альтруизм (басқаларға жеке бастың есебінсіз көмектесу)	3	3	3
Ауқаттылық	4	4	4
Толеранттылық (өзіңізден өзгеше адамдарды қабылдау)	5	5	5
Күрескерлік рух (мақсат-мұратқа жету үшінгі күрес)	6	6	6
Ұқыптылық	7	7	7
Жаңашыл рух (басқаларға қарағанда түрлі идеяларды ойлап табу немесе қабылдау қабілеті)	8	8	8
Шыншылдық	9	9	9
Адалдық	10	10	10
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	99	99	99

17. Соңғы 12 айда ақысыз волонтерлық іс-әрекетпен айналыстыңыз ба?

- Иә → **18 СҰРАҚҚА КӨШУ**
- Жоқ → **20 СҰРАҚҚА КӨШУ**
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ → **20 СҰРАҚҚА КӨШУ**

18. Соңғы 12 айда төменде атап көрсетілген волонтерлық іс-әрекеттердің қайсысымен айналысып көрдіңіз? (бірнеше жауап нұсқаларын көрсетуге болады)

- Сумен қамтамасыз ету, жол, көпір және т.б. қоғамдық объектілер құрылысы
- Қоғамдық орындарды тазалау
- Көшет егіп, күтіп-баптау
- Әртүрлі қоғамдар арасындағы шиеленістерді басуға қатысу
- Сіздің қоғамыңыздың мүшелері арасындағы шиеленістерді басуға қатысу
- Өнер саласындағы көмек немесе өнерге баулу (әдебиет, бейнелеу өнері, музыка, театр және т.б.)
- Шет тілдері саласындағы көмек немесе шет тілдерін оқыту
- Ғылым саласындағы көмек немесе ғылымды оқыту (математика, физика, химия, информациялық технология (ИТ) және т.б.)
- Халықтың әлеуметтік тұрғыдан әлсіз тобына және / немесе бақытсыздыққа ұшыраған адамдарға – кедейлерге, қарттарға, мүгедектерге, ата-ана қамқорлығынан айырылып қалған балаларға, жалғыз басты әке немесе шешеге және т.б. – көмек пен қолдау көрсету
- Басқа іс-әрекеттер (атап көрсетіңіз) _____

19. Сізді волонтерлық іс-әрекеттермен айналысуға итермелейтін басты себептер қандай? (бір ғана жауапты таңдау қажет)

- Белсенділік / қоғамдық істермен айналысуды сезіну тілегі
- Басқаларға деген адалдық сезімі
- Отбасылық дәстүр
- Діни қағидалар
- Жаңа достар табу тілегі
- Кәсіби біліммен айналысу тілегі
- Кейінірек сізге жұмыс ұсынуы мүмкін жеке жұмыс берушілермен танысу / оларға ұнау тілегі
- Кейінірек сізге жұмыс ұсынуы мүмкін мемлекеттік жұмыс берушілермен танысу / оларға ұнау тілегі
- Кейінірек сізге жұмыс ұсынуы мүмкін халықаралық институттардың басшыларымен танысу/олармен кездесу тілегі
- Басқа себептер (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

20. Соңғы 12 айда ақысыз жұмыспен / қоғамдық-пайдалы еңбекпен айналысып көрдіңіз бе?

- 1. Иә → **21 СҰРАҚҚА КӨШУ**
- 2. Жоқ → **22 СҰРАҚҚА КӨШУ**
- Жауап беру қиынға соғады → **22 СҰРАҚҚА КӨШУ**

21. Ақысыз қоғамдық еңбекпен қаншалықты жиі айналысасыз?

- Ай сайын
- 3 айда бір рет
- Жарты жылда бір рет
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

22. Дінге көзқарасыңыз қалай? (бір ғана жауапты таңдау қажет)

- Дінге сенемін, діни қауымның мүшесімін, ғибадатханаларға, мешіттерге тұрақты барып тұрамын, дінім талап ететін ғұрыптарды, талаптар мен тыйымдарды ұстанамын, өз дінімнің құндылықтарын насихаттаймын.
- Дінге сенемін, бірақ тек кейбір мейрамдар мен маңызды ғұрыптар болмаса жалпы діни салттарға қатыспаймын.
- Дінге сенбеймін, бірақ ұлтымның дәстүрі бойынша кейбір діни салттар мен мейрамдарға қатысамын және ұлтымның дінін қорғауға дайынмын.
- Дінге сенбеймін, діни салттарға қатыспаймын, бірақ дінге сенетін адамдардың сезімдерін құрметтеймін және оларға кедергі келтірмеймін.
- Менің алуан түрлі құндылықтарға қатысты өзімнің жеке дінім бар (мысалы, азаматтық дін, моральдық құндылықтарға деген ізет, бейдәстүр құдайға деген сенім және т.б.).
- Дінге сенбеймін, атеист әрі дінге қарсымын, діннің адамзатқа келтірер пайдасынан зияны көп, сондықтан одан қол үзу қажет деп санаймын.
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____

23. Қандай дінді ұстанасыз?

- Мұсылман
- Православиелік
- Католик
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Атеистпін → 26 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жауап беру қиынға соғады → 26 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жауап жоқ → 26 СҰРАҚҚА КӨШУ

24. 1-7 аралығындағы шкаланы қолданып, діннің қоғамдық өмірде көп немесе аз рөл атқаруға тиіс екендігін айтыңыз.

Аз рөл атқаруға тиіс

Көп рөл атқаруға тиіс

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

25. Төмендегі тұжырымдамаларға сенесіз, күмәнданасыз немесе сенбейсіз:

	Сене- мін	Күмәндана- мын	Сенбей-мін	Ж/б қиын
Құдай бар	1	2	3	
Жұмақ пен тозақ бар	1	2	3	(99)
Құдай дүниені жаратты	1	2	3	(99)
Құдай моральдық талаптар мен міндеттердің көзі болып табылады	1	2	3	(99)

26. Төмендегі тізімге қараңыз. Дәйекті түрде өзіңіз туралы өз ойыңызға сай келетін бес жауап нұсқасын таңдаңыз. Алдымен сіз үшін ең маңызды қасиетті атаңыз, одан кейінгілерін маңыздылығының төмендеуіне қарай атап көрсетіңіз (бір қасиетті бірнеше рет атауға болмайды).

	Мен біріншіден...	Екіншіден...	Үшіншіден...	Төртіншіден...	Бесіншіден...
Достық пен өз достарын жоғары бағалайтын адаммын	1	1	1	1	1
Белгілі бір оқу орнының түлегімін	2	2	2	2	2
Қазақстан патриотымын	3	3	3	3	3
Саяси партия (қозғалыстың, қоғамдық ұйымның) мүшесімін	4	4	4	4	4
Өз руымның өкілімін	5	5	5	5	5
Белгілі бір ұйымның, кәсіпорынның, компанияның қызметкерімін	6	6	6	6	6
Өз жүзімнің өкілімін	7	7	7	7	7
Қазақстан халқының өкілімін	8	8	8	8	8
Өз дініне берік діншіл адаммын	9	9	9	9	9
Өз саласының кәсіби маманымын	10	10	10	10	10
Өзіндік жетістіктері мен кемшіліктері бар тұлғамын, адаммын	11	11	11	11	11
Өз отбасымның мүшесімін	12	12	12	12	12
Өз ұлтымның өкілімін	13	13	13	13	13
Еркекпін	14	14	14	14	14
Әйелмін	15	15	15	15	15
Қазақстан азаматымын	16	16	16	16	16
Еңбек ұжымының мүшесімін	17	17	17	17	17
Өз қаламның немесе ауылымның тұрғылықты адамымын	18	18	18	18	18
Ұлттық мәдениет пен тілдің қолданушысымын, өз халқының тарихын жалғастырушымын	19	19	19	19	19
Басқа (атап көрсетіңіз) _____	20	20	20	20	20
Жауап беру қиынға соғады	(99)	(99)	(99)	(99)	(99)

ОТБАСЫ ЖӘНЕ ДОСТАР

27. Кіммен бірге тұрасыз? Жалғыз, ата-анаңызбен, партнёрыңызбен немесе достарыңызбен / туысқандарыңызбен тұрасыз ба?

- Отбасымның жақын мүшелерімен тұрамын (ата-анам, аға-бауырларыммен) →
 - 28 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жалғыз тұрамын → 29 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Баламмен / балаларыммен өзім тұрамын → 29 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жарыммен тұрамын → 29 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Партнёрыммен тұрамын (баламмен / балаларыммен) → 29 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Достарыммен/туыстарыммен тұрамын → 29 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____ → 29 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ → 29 СҰРАҚҚА КӨШУ

28. Төмендегі жауаптардың қайсысы сізге сәйкеседі?

- Практикалық себептерден болып ата-анаммен тұрамын
- Қаржылай себептерден болып ата-анаммен тұрамын
- Менің бөлек тұруыма қарсы болғандықтан (өз бетіммен тұруыма рұқсат бермейтіндіктен) ата-анаммен тұрамын
- Ата-анаммен бірге тұруымның айта қоярлықтай ерекше себебі жоқ
- Кәметке толмағандықтан ата-анаммен тұрамын
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

29. Төмендегі тұжырымдамалардың қайсысы сіздің ата-анаңызбен қарым-қатынасыңызды сипаттай алады?

- Бір-бірімізді өте жақсы түсінеміз
- Көзқарастарымыз үнемі сәйкесе бермесе де, өзара түсінісеміз
- Жалпы алғанда өзара түсініспейміз, жиі келіспей қаламыз
- Қарым-қатынасымыз шиеленісті түрде
- Ата-анам қайтыс болған
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

30. Төмендегі тұжырымдамалардың қайсысы сіздің аға-бауырларыңызбен қарым-қатынасыңызды сипаттай алады?

- Бір-бірімізді өте жақсы түсінеміз
- Көзқарастарымыз үнемі сәйкесе бермесе де, өзара түсінісеміз
- Жалпы алғанда өзара түсініспейміз, жиі келіспей қаламыз
- Қарым-қатынасымыз шиеленісті түрде
- Аға-бауырларым жоқ
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

31. Маңызды мәселелерге қатысты қабылдайтын шешімдеріңізге отбасы мүшелерінен кім кеп ықпал етеді? (интервьюер, тек бір ғана жауап мүмкін)

- Әкем
- Анам
- Ағам
- Әпкем
- Атам мен әжем
- Жарым/ партнёрым
- Ешкім
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

32. Сіздің өміріңізге қатысты маңызды мәселелер туралы шешімдер қалай қабылданады?

- Барлығын ата-анам шешеді
- Біз – ата-анам және мен – бірігіп шешеміз
- Өз бетіммен шешім қабылдауға еркім бар
- Басқа біреу шешім қабылдайды (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

33. Өзіңізді болашақта қалай елестетесіз?

-
- Некеде және отбасыммен → 34 СҰРАҚҚА КӨШУ
 - Партнёрыммен (және отбасыммен) тұрамын → 35 СҰРАҚҚА КӨШУ
 - Партнёрсыз және отбасылық міндеттерсіз → 36 СҰРАҚҚА КӨШУ
 - Партнёрсыз, бірақ баламмен / балаларыммен → 36 СҰРАҚҚА КӨШУ
 - Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ → 36 СҰРАҚҚА КӨШУ

34. Сіздің ойыңызша жай бірге тұрушылықпен салыстырғанда некенің басты артықшылығы неде?

-
- Неке партнёрлардың өзара жауапкершілігін арттырады
 - Неке ата-ананың балалары үшінгі жауапкершілігін арттырады
 - Неке партнёрлардың екеуінің де экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етеді
 - Неке бірге тұрушылыққа қарағанда қолайлырақ
 - Басқа (атап көрсетіңіз) _____
 - Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

35. Сіздің ойыңызша некемен салыстырғанда жай бірге тұрушылықтың басты артықшылығы неде?

-
- Партнёрлар бір-бірінен тәуелсіз
 - Партнёрлар карьераға көп көңіл бөле алады
 - Партнёрлар бір-бірімен аз ұрсысады
 - Жай бірге тұрсаң, партнёрыңмен тезірек татуласасың
 - Жай бірге тұрсаң, партнёрыңнан кету жеңілірек
 - Басқа (атап көрсетіңіз) _____
 - Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

36. Сіздің ойыңызша қыздардың қай жаста тұрмысқа шыққаны дұрыс?

_____ (жас)

37. Сіздің ойыңызша жігіттердің қай жаста үйленгені дұрыс?

_____ (жас)

38. Неше балалы болғыңыз келеді? Олардың нешеуі ұл, нешеуі қыз болғанын қалайсыз?

-
- 38.1 Балалардың жалпы саны _____
- 38.2 Қыздар саны _____
- 38.3 Ұлдар саны _____

39. Қалыңдық алып қашу тәжірибесіне қалай қарайсыз?

-
- Оң қараймын, бұл біздің дәстүріміз
 - Оң қараймын, бұл үйлену тойында үнемдеудің жолы
 - Оң да емес, теріс те емес – бұл көбінесе өзара келісім бойынша жасалады
 - Теріс деп санаймын, бұл қазіргі заманға лайық емес әрі ерсі
 - Теріс деп санаймын, бұл қызды қорлау
 - Жауап беру қиынға соғады

40. Біздің бүгінгі қоғамымыздағы әйелдің отбасындағы орнын қалай анықтар едіңіз?

- Әйел еркін және дербес, еркектен тәуелсіз
- Еркек – отбасы тірегі, әйел оның шешімдеріне бағынады
- Уақыт өткен сайын әйел отбасы тірегінің рөлін көбірек атқарып, еркек оның шешімдеріне бағынып барады
- Әйел қаналады және құқықсыз
- Ер мен әйел отбасындағы ықпал ететін салаларды бөліседі, тең құқықты
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады

41. Біздің қоғамымызда көп әйел алу дәстүрі заңдастырылуға тиіс деген оймен келісесіз бе, жоқ па?

- Толық келісемін
- Келісемін
- Келіспеймін
- Мүлде келіспеймін
- Жауап беру қиынға соғады

42. «Бақытты отбасы» деген тіркесті естігенде сізде қандай ассоциациялар туады? (суреттеніз)

- Жауап беру қиынға соғады

43. Сіздің ойыңызша бақытты отбасы деген не? (бір ғана жауапты таңдау қажет)

- Махаббат, өзара түсіністік пен қолдау үстемдік құратын, ал адамдар саны маңызды емес отбасы
- Отбасының түрлі буынының өкілі болып табылатын мүшелерінің арасындағы тығыз байланыс пен ағайын-туыспен қарым-қатынас
- Балалары бар отбасы
- Ауқаттылық пен ертеңгі күнге деген сенімділік бар отбасы
- Әр мүшесінің даму мен өзін-өзі жетілдіруге мүмкіншілігі бар отбасы
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады

44. Сізге бәрі бірін-бірі білетін және өзіңіз көп уақытыңызды бірге өткізетін достар немесе таныстар тобы бар ма?

- Иә
- Жоқ
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

45. Жалпы алғанда достарыңызға қаншалықты деңгейде разысыз?

- Толық разымын
- Разымын
- Разы да емеспін, разы емес те емеспін
- Разы емеспін

- Мүлде разы емеспін
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

46. Соңғы 12 айда төменде көрсетілген денелей қақтығыстардың қай біреуіне қатыстыңыз ба?

	Иә	Жоқ	Жауаптан бас тарту
Өз ауданыңыздағы басқа жастармен	1	2	98
Түнгі клубта немесе кофеханада басқа жастармен	1	2	98
Спорт залда, футбол стадионында және т.б.	1	2	98
Мектепте / университетте / жұмыста	1	2	98
Басқа саяси көзқарастағы жастармен	1	2	98
Полициямен қақтығыстар (мысалы, шеру кезінде)	1	2	98
Отбасындағы жанжалдар	1	2	98
Басқа діни көзқарас өкілдерімен	1	2	98
Басқа этникалық топтар өкілдерімен	1	2	98

ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ ТАЛАП-ТАЛПЫНЫСТАР

47. Қазіргі тұрғылықты жеріңізден Қазақстанның басқа бір қаласына / ауылына көшкіңіз келе ме?

- Иә → 48 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жоқ → 49 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ → 49 СҰРАҚҚА КӨШУ

48. Көшкіңіз келсе, оның басты себебі қандай?

(бірнеше жауап нұсқасын таңдауға болады)

- Экономикалық жағдайды жақсарту үшін
- Көбірек мәдени мүмкіншіліктерге ие болу үшін
- Сапалырақ білім үшін
- Жұмысқа тұрудың молырақ мүмкіншіліктері үшін
- Өз бизнесіңді ашуға молырақ мүмкіншіліктер үшін
- Ағайын-туысқа жақын болу үшін
- Өзіңіз қазір тұратын ауылдағы / қаладағы шиеленістерден алыстау үшін
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

49. Қазақстаннан көшкіңіз келе ме?

- Иә, жуық арада көшкелі жатырмын → 50 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Қазір жоқ, бірақ болашақта бір жаққа көшетін шығармын → 50 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Әзірше көші-қон туралы ой болған жоқ, бірақ бәрі өмірдің шарттарына байланысты болады: көшуім де мүмкін, көшпеуім де мүмкін → 53 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жоқ, ешқашан ешқайда көшкім келмейді → 53 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жауап беру қиынға соғады → 53 СҰРАҚҚА КӨШУ

50. Қайда көшуді жоспарлап отырсыз?

- Ресей
- Қытай
- АҚШ
- Канада
- Еуропа елдері
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

51. Елден кетуді жоспарлаған болсаңыз, оның себептері қандай?

- Материалдық себептер
- Қауіпсіздік
- Өмір сапасы
- Жеке басқа қатысты себептер
- Білім
- Карьера
- Басқа _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

52. Елден кетуді ойға алған болсаңыз, шетелде қанша уақыт қалуды жоспарлап отырсыз?

- Бір жылға дейін
- Бес жылға дейін
- 5-10 жыл
- 10 жылдан көп
- Біржола
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

Интервьюер, есіңізде болсын: ЖАУАП БЕРУ ҚИЫНҒА СОҒАДЫ / ЖАУАП ЖОҚ ДЕГЕН ЖАУАП НҰСҚАСЫН (99) АНҚЕТАНЫҒ БІР ДЕ БІР СҰРАҒЫ ҮШІН ЕСЕПТЕМЕҢІЗ.

53. Шетелде қанша рет болдыңыз? (туризм, оқу, тағылымдамалар, туыстарға сапар)

- 1 рет
- 1-3 рет
- 3 реттен көп
- Ешқашан → 55 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

54. Қандай елге немесе елдерге барып көрдіңіз? (5-тен артық ел жазбаңыз)

55. Өз еліңіздің азаматтығын ауыстырғыңыз келе ме?

- Иә → 56 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Иә болар → 56 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жоқ болар → 57 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жоқ → 57 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жауап беру қиынға соғады → 57 СҰРАҚҚА КӨШУ

56. Өз еліңіздің азаматтығын қай елдің азаматтығына ауыстырғыңыз келеді?

(атап көрсетіңіз) _____

57. Өзіңіздің қазіргі қаржылай жағдайыңызды қалай сипаттар едіңіз?

- Өте жақсы
- Жақсы
- Жаман
- Өте жаман
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

58. Өзіңіздің өмір сүру шарттарыңызды қандай деп санайсыз?

- Өте жақсы
- Жақсы
- Орташа
- Жаман
- Өте жаман
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

59. Болашақта өзіңіздің өмір сүру шарттарыңыз қандай болады деп ойлайсыз?

- Қазіргіден көп жақсы
- Қазіргіден біршама жақсы
- Қазіргідей
- Қазіргіден біршама нашар
- Қазіргіден көп жаман
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

60. Төмендегі тұжырымдамалармен қаншалықты дәрежеде келісесіз? Толық келісемін, келісемін, біршама деңгейде келісемін, келіспеймін немесе мүлде келіспеймін деп жауап бере аласыз ба? (әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	Толық келісемін	Келісемін	Біршама деңгейде келісемін	Келіспеймін	Мүлде келіспеймін	Ж/б қиын
Өмірде жетістікке жету үшін нені қалайтыныңды анық білуің керек.	1	2	3	4	5	99
Тәуекелге бел бумаған адам ештеңеге қол жеткізе алмайды.	1	2	3	4	5	99
Басқаларға қамқорлық жасасаң, соңында сыйынды аласың.	1	2	3	4	5	99

Қазіргі кезде айқын ештеңе жоқ болғандықтан өмірде мақсат көздеп қажеті жоқ.	1	2	3	4	5	99
Қоғам өмір сүруі үшін оның моральдық құндылықтары болуы керек.	1	2	3	4	5	99
Бүгінгі таңда адамдар басқалардың қайғысын бөлісе алмайды.	1	2	3	4	5	99
Адамдар тағдырға сеніп, өмірдің бергенін қабылдай білулері керек.	1	2	3	4	5	99
Сіздің айналаңызда өзіңіз сенетін адамдар болуы керек.	1	2	3	4	5	99
Бірнеше досың болса болды, қалағаныңның барлығын да жасауға болады.	1	2	3	4	5	99
Адамдар карьераға ден қоюы керек, басқасының бәрі – қосымша дүниелер.	1	2	3	4	5	99
Өмір – күрделі дүние, сондықтан оқшауланып өмір сүрген дұрыс.	1	2	3	4	5	99
Қоғамдағы болып жатқан оқиғалардан хабардар болу – менің өмірімнің маңызды бөлігі.	1	2	3	4	5	99
Өмірдегі ең маңызды дүние – ағынмен жүре білу.	1	2	3	4	5	99
Сенім мен дәстүрлерді ұстану	1	2	3	4	5	99

БІЛІМ ЖӘНЕ ЖҰМЫС-ШАРУА

61. Қазақ, орыс, ағылшын және басқа тілдерді қаншалықты деңгейде білесіз? (әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

<i>Тілдерді меңгеру деңгейі</i>	<i>Мүлде білмеймін</i>	<i>Білмеймін, бірақ кейбір фразаларды түсінемін</i>	<i>Түсінемін, бірақ түсінісе алмаймын</i>	<i>Түсінемін, түсінісе аламын</i>	<i>Еркін сөйлеп, оқимын, бірақ жаза алмаймын</i>	<i>Еркін сөйлеймін, оқимын, жазамын</i>	<i>Еркін меңгеремін, кәсіби лексиканы да (информациялық тұрғыдан көлемді ғылыми-техникалық, әдеби-гуманитарлық мәтіндер, мамандыққа қатысты сөздер)</i>	<i>Ж/б қиын</i>
Қазақ тілі	1	2	3	4	5	6	7	99
Орыс тілі	1	2	3	4	5	6	7	99
Ағылшын тілі	1	2	3	4	5	6	7	99
Француз тілі	1	2	3	4	5	6	7	99
Неміс тілі	1	2	3	4	5	6	7	99
Қытай тілі	1	2	3	4	5	6	7	99

62. Күнделікті өмірде қай тілде сөйлейсіз?

- Қазақ тілінде
- Орыс тілінде
- Қазақ және орыс тілдерінде тең
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____

63. Қазір қандай да бір білім ордасында оқисыз ба / оқуыңызды жалғастырып жатырсыз ба?

- Иә, орта / арнайы орта білім алып жатырмын (мектепте / колледжде) → 64 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Иә, жоғары білім алып жатырмын → 72 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Иә, магистратурадағы / докторантурадағы оқуымды жалғастырып жатырмын → 72 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жоқ → 77 СҰРАҚҚА КӨШУ

СҰРАҚТАРДЫҢ КЕЛЕСІ ТОБЫ ТЕК ОҚУШЫЛАР ЖӘНЕ/НЕМЕСЕ КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІНЕ ҚОЙЫЛАДЫ.

64. Мектептегі / колледждегі оқуға деген ынтаңыз қандай? Мектепке / колледже баруға ынтаңыздың өте жоғары, жоғары, төмен немесе өте төмен екенін айта аласыз ба?

- Өте жоғары
- Жоғары
- Төмен
- Өте төмен
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

65. Өзіңіздің мектептегі / колледждегі қалыпты бір күніңізді қалай суреттер едіңіз?

- Өте ауыр және өте қауырт
- Ауыр және қауырт
- Біршама деңгейде ауыр және қауырт
- Жеңіл және қауырт емес
- Өте жеңіл және қауырт емес
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

66. Соңғы оқу жылындағы орташа үлгеріміңіз қандай?

- Өте жоғары
- Жоғары
- Орташа
- Қанағаттанарлық
- Төмен
- Өте төмен

67. Бағалар мен емтихандарды «сатып алатын» оқиғалардың болатындығымен келісесіз бе?

- Иә, үнемі дерлік
- Иә, кейде
- Иә, сирек
- Жоқ, ешқашан
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

68. Оқу орнынан тысқары оқуға орташа есеппен қанша уақытыңызды арнайсыз (үй тапсырмасын орындау, кітапханаға бару, т.б.)?

- Күніне бір сағатқа дейін
- Күніне 1-2 сағат
- Күніне 3-4 сағат
- Күніне 5-6 сағат
- Күніне 6 сағаттан көп
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

69. Жоғары оқу орнына түссіз бе?

- Иә → 70 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жоқ → 71 СҰРАҚҚА КӨШУ

70. Сізге жоғары білім алуды көздететін себептер қандай?

- Интеллектуалдық қабілеттерімді арттыру үшін
- Жұмысқа тұруға көбірек мүмкіншілік беретін диплом алу үшін
- Ата-анамның үмітін ақтау үшін
- Көбірек ақша тауып, ауқатты болу үшін
- Жоғары әлеуметтік жағдайға қол жеткізу үшін
- Жаңа таныстар тауып, жаңа тәжірибе алу үшін
- Басқа артығырақ мүмкіншілігім жоқ
- Армияға бармас үшін
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____

71. Қандай себептерден жоғары білім алмаймын деп шештіңіз?

(интервьюер, бірнеше жауап нұсқасы мүмкін)

- Оқу ұнамайды
- Оқудың маған жарқын болашақты қамтамасыз ететіндігіне сенімді емеспін
- Ата-анам менің таңдауымды қолдамайды / менің жоғары білім алғандымды қаламайды
- Достарымнан ешкім де жоғары білім алған жоқ
- Қаражат жетіспеушілігінен
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____

БҰЛ СҰРАҚҚА ЖАУАП БЕРГЕН СОҢ 80 СҰРАҚҚА КӨШІҢІЗ.

СҰРАҚТАРДЫҢ КЕЛЕСІ ТОБЫ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫҢДА ОҚЫП ЖҮРГЕНДЕРГЕ ЖӘНЕ ОДАН КЕЙІНГІ БІЛІМДІ АЛЫП ЖАТҚАНДАРҒА ҚОЙЫЛАДЫ.

72. Жоғары оқу орнындағы оқуға деген ынтаңыз қандай? ЖОО баруға ынтаңыздың өте жоғары, жоғары, төмен, мүлде төмен екенін айта аласыз ба?

- Өте жоғары
- Жоғары
- Төмен
- Өте төмен
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

73. Өзіңіздің университеттегі қалыпты бір күніңізді қалай суреттер едіңіз?

-
- Өте ауыр және өте қауырт
 - Ауыр және қауырт
 - Біршама деңгейде ауыр және қауырт
 - Жеңіл және қауырт емес
 - Өте жеңіл және қауырт емес
 - Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

74. Соңғы оқу жылындағы орташа үлгеріміңіз қандай?

-
- Өте жоғары
 - Жоғары
 - Орташа
 - Қанағаттанарлық
 - Төмен
 - Өте төмен

75. Бағалар мен емтихандарды «сатып алатын» оқиғалардың болатындығымен келісесіз бе? (интервьюер, есептеңіз: жақсы бағалар мен емтихан тапсыру үшін оқытушыға пәре беру)

-
- Иә, үнемі дерлік
 - Иә, кейде
 - Иә, сирек
 - Жоқ, ешқашан
 - Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

76. Оқу орнынан тысқары оқуға орташа есеппен қанша уақытыңызды арнайсыз (үй тапсырмасын орындау, кітапханаға бару, т.б.)?

-
- Күніне бір сағатқа дейін
 - Күніне 1-2 сағат
 - Күніне 3-4 сағат
 - Күніне 5-6 сағат
 - Күніне 6 сағаттан көп
 - Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

77. Оқуды ары қарай жалғастырғыңыз келе ме?

-
- Иә → 78 СҰРАҚҚА КӨШУ
 - Жоқ → 79 СҰРАҚҚА КӨШУ

78. Сізге оқуды жалғастыруды көздететін себептер қандай? (интервьюер, бірнеше жауап нұсқасы мүмкін)

-
- Интеллектуалдық қабілеттерімді арттыру үшін
 - Жұмысқа тұруға көбірек мүмкіншілік беретін диплом алу үшін
 - Ата-анамның үмітін ақтау үшін
 - Көбірек ақша тауып, ауқатты болу үшін
 - Жоғары әлеуметтік жағдайға жету үшін
 - Жаңа таныстар тауып, жаңа тәжірибе алу үшін

- Басқа артығырақ мүмкіншілігі жоқ \ болған жоқ
- Армияға бармас үшін
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____

79. Қандай себептерден оқуды жалғастырмаймын деп шештіңіз?
(бірнеше жауап нұсқасын таңдауға болады)

- Оқу ұнамайды
- Оқудың маған жарқын болашақты қамтамасыз ететіндігіне сенімді емеспін
- Ата-анам менің таңдауымды қолдамайды / менің жоғары білім алғанымды қаламайды
- Достарымнан ешкім де жоғары білім алған жоқ
- Қаражат жетіспеушілігінен
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____

БАРЛЫҚ РЕСПОНДЕНТЕРГЕ АРНАЛҒАН СҰРАҚТАР

80. Қазақстандағы білім сапасы туралы қандай ойдасыз?
(әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	<i>Өте жақсы</i>	<i>Жақсы</i>	<i>Жаман</i>	<i>Өте жаман</i>	<i>Жауап жоқ/ Білмеймін</i>
Бастауыш білім	1	2	3	4	5
Орта білім	1	2	3	4	5
Арнайы орта білім	1	2	3	4	5
Жоғары білім	1	2	3	4	5
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім	1	2	3	4	5

81. Таңдау мүмкіншілігі болса қайсысын таңдар едіңіз?

- Шетелдік білім
- Жергілікті білім
- Жартылай шетелдік білім
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

82. Егер сізде шетелде оқу (оқуыңызды жалғастыру) мүмкіншілігі болса, қай елді таңдар едіңіз?

- Ресей
- Қытай
- Америка Құрама Штаттары
- ЕО елдері
- Орта Азия елдері
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

83. Қандай да бір кәсіби практикадан / тағылымдамадан өттіңіз бе?

- Иә
- Жоқ
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

84. Қазіргі біліміңізді ескергенде ... деп санайсыз ба?

- Жұмысты оңай табамын
- Жұмысты әрең табамын
- Ешқашан жұмыс таппаймын
- Жұмыс табу үшін көбірек білім қажет
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

85. Төмендегі тұжырымдамалардың қайсысымен келісесіз?

- Қазақстандағы білім жүйесі кең көлемдегі реформаларды талап етеді
- Қазақстандағы білім жүйесі бірқатар реформаларды талап етеді
- Қазақстандағы білім жүйесі ешқандай реформаны талап етпейді
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

86. Қазіргі шақта жұмыс істейсіз бе, жоқ па?

- Иә → 87 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жоқ → 89 СҰРАҚҚА КӨШУ

87. Орташа есеппен аптасына неше сағат жұмыс істейсіз?

_____ (сағат)

88. Қазір өз мамандығыңыз бойынша жұмыс істейсіз бе?

- Менің мамандығым жоқ
- Иә, мамандығым бойынша жұмыс істеймін
- Жұмысымның алған/алып жатқан мамандығыма біршама деңгейде қатысы бар
- Жоқ, алған/алып жатқан мамандығым бойынша жұмыс істемеймін
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

89. Төмендегі салалардың қайсысында жұмыс істегіңіз келеді?

(бір ғана жауапты таңдау қажет)

- Мемлекеттік басқару
- Жеке меншік сала
- Үкіметтік емес ұйым
- Халықаралық ұйымдар (Бүкіләлемдік банк, ЕҚЫҰ және т.б.)
- Жұмыс істегім келмейді
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

90. Қазір мен сізге бүгінгі таңда Қазақстанда жұмыс табу үшін маңызды деп саналатын бірнеше факторды оқимын. Оларды өз ойыңызша жұмыс табудағы маңыздылығына қарай 1-7 аралығында орналастырыңыз, мұнда 1 – ең маңызды фактор, 2 – екінші орындағы маңыздысы және т.с.с.

Фактор	Орны
Таныстар / достар	
Кәсіби дағдылар	

Білім деңгейі	
Саяси байланыстар (партияға мүшелік)	
Бақ	
Шыққан жер (аймақ)	
Шетелдік тәжірибе (оқу, тағылымдама, практика)	
Басқа (атап көрсетіңіз) _____	

91. Енді сізге адамдар белгілі бір жұмысты таңдау үшін маңызды деп санайтын басқа 5 факторды оқимын. Алдыңғы сұрақтағыдай оларды да өз ойыңызша жұмыс таңдаудағы маңыздылығына қарай орналастырыңыз, мұнда 1 – ең маңызды фактор, 2 – екінші орындағы маңыздысы және т.с.с.

Фактор	Орны
Кіріс / Жалақы	
Сенімділік / қабылдану кепілдігі	
Көзқарасы сіздікімен сәйкесетін адамдармен жұмыс істеу мүмкіншілігі	
Жұмыстан алатын ләззат	
Карьералық өсу	
Басқа (атап көрсетіңіз) _____	

92. Жақсы қаржылай қолдауға ие болатын мүмкіншілігіңіз болса өз бизнесіңізді бастауға қаншалықты дайынсыз?

- Толық дайынмын
- Дайынмын
- Біршама деңгейде дайынмын
- Дайын емеспін
- Мүлде дайын емеспін
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

93. Сіздің ойыңызша адамның өз бизнесін бастауға ең маңызды себеп не?

- Жоғары деңгейдегі тәуелсіздік
- Жеке бас кірісінің көбеюі
- Тұрақты кіріс
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

94. Егер сіз өз бизнесіңізді бастауға бел бусаңыз, басты себеп не болады?
(бір ғана жауапты таңдау қажет)

- Коммерциялық мүмкіндіктерді қолдану
- Басқа жақсырақ жұмыс жоқ болғандықтан
- Шешім қабылдаудағы және бизнесті бақылаудағы еркіндік
- Инновациялық бизнес-шешімдер табу үшін
- Бойымдағы біліктілікті тиімдірек қолдану үшін
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

ДЕМОКРАТИЯ ЖӘНЕ САЯСАТ

95. Саяси оқиғаларды қызықтайсыз ба?

- Иә, үнемі қызықтаймын
- Кейде ғана қызықтаймын
- Мүлде қызықтамаймын → 97 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

96. Саяси оқиғалар сіз үшін қаншалықты қызықты? (әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	Өте қызықты	Қызықты	Біршама деңгейде қызықты	Қызықты емес	Мүлде қызықты емес	Ж/Б қиын
Халықаралық деңгейде	1	2	3	4	5	(99)
Ресейде	1	2	3	4	5	(99)
Орта Азияда	1	2	3	4	5	(99)
Қытайда	1	2	3	4	5	(99)
Еуропада	1	2	3	4	5	(99)

97. Ата-анаңыз саясатқа қатысты мәселелерді қызықтай ма?

- Иә, үнемі қызықтайды
- Кейде ғана қызықтайды
- Мүлде қызықтамайды
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

98. Сіздің саяси көзқарасыңыз ата-анаңыздың ойларымен сәйкесе ме?

- Толық сәйкеседі
- Біршама деңгейде сәйкеседі
- Аздап сәйкеседі
- Мүлде сәйкеспейді
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

99. Дауыс беру құқығына ие болғаннан бері неше рет сайлауға қатысқаныңыз есіңізде ме? (Егер қажет болса, 2007 жылы Қазақстан Республикасының Парламенті мәжілісіне мерзімінен бұрын сайлау, 2010 жылы Қазақстан Республикасы Президентінің сайлауы, 2011 жылы Қазақстан Республикасы Президентінің кезектен тыс сайлауы, 2012 жылы Қазақстан Республикасының Парламенті мәжілісінің депутаттарын сайлау өткенін респонденттердің есіне салу керек.)

- Мүмкіндігінше барлық сайлауға
- Көпшілік сайлауға
- Кейбір сайлауға
- Ешқашан
- Дауыс беретін жасқа жеткен жоқпын
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

100. Сіздің ойыңызша өз дауысыңыз төмендегі құрылымдардың жұмысына қандай деңгейде әсер етеді? (әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	Өте жоғары	Біршама деңгейде	Төмен	Мүлде әсер етпейді	Жауап жоқ
Орталық үкімет (парламент және үкімет)	1	2	3	4	9
Жергілікті үкімет (әкімдіктер, мәслихаттар)	1	2	3	4	9

101. Саяси оқиғалар туралы ақпараттардың басты көздері қандай?
(интервьюер, бірнеше жауап нұсқасы мүмкін)

- Ғаламтор
- Теледидар
- Күнделікті газеттер
- Радио
- Шетелдік БАҚ
- Жергілікті БАҚ
- Отбасылық талқылаулар / әңгімелесулер
- Ақпаратты мектепте / колледжде / университетте аламын
- Достармен / туысқандармен пікірталастар / әңгіме-дүкен
- Әлеуметтік желілер
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____

102. Төмендегі ойлармен қаншалықты деңгейде келісесіз немесе келіспейсіз?
(әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	Толық келісемін	Келісемін	Келіспеймін	Мүлде келіспеймін	Ж\б қиын
Әділдік адамдардың өмір сүру деңгейінің ұқсастығында көрініс табады.	1	2	3	4	9
Адамдардың өмір сүру деңгейіндегі айырмашылық олардың қабілеттеріне байланысты, сондықтан да әділ.	1	2	3	4	9
Мемлекет кедейлерге өмір сүрудің лайықты деңгейін қамтамасыз етуге тиіс. Байлар өз мүліктерін кедейлермен бөлісуге міндетті.	1	2	3	4	9
Мемлекет мүлік бөлісіне араласпауға тиіс. Адамдар өз материалдық жағдайы үшін өздері жауап береді.	1	2	3	4	9
Қоғам мүддесі жеке адам мүддесінен маңызды.	1	2	3	4	9
Жеке тұлғаның құқығы қоғамның ұжымдық мүдделерінен жоғары.	1	2	3	4	9
Қоғам мемлекет бекіткен ережелер бойынша өмір сүруге тиіс.	1	2	3	4	9
Қоғам өзін-өзі ұйымдастыруға, ал мемлекет тек шарттарды қамтамасыз етуге тиіс.	1	2	3	4	9
Еркіндік қауіпсіздіктен маңызды.	1	2	3	4	9
Қауіпсіздік еркіндіктен маңызды.	1	2	3	4	9

103. Жастар саясатқа қандай деңгейде қатыстырылады деп ойлайсыз? (Саяси партиялар құрамындағы жастар, жастар ұйымдары және басқа да үкіметтік емес ұйымдар)
(әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	Жоғары деңгейде	Біршама деңгейде	Төмен деңгейде	Мүлде қатыстырылмайды	Білмеймін/ Жауап жоқ
Мемлекеттік ұйымдар	1	2	3	4	9
Саяси партиялар	1	2	3	4	9
Үкіметтік емес ұйымдар	1	2	3	4	9

104. Төменде көрсетілген ұйымдарға жалпы алғанда қандай деңгейде сенім артасыз? Толық, біршама деңгейде, аздап сенесіз немесе мүлде сенбейсіз?
(әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	Толық сенемін	Біршама деңгейде сенемін	Аздап сенемін	Мүлде сенбеймін	Білмеймін
Парламент	1	2	3	4	9
Президент	1	2	3	4	9
Үкімет	1	2	3	4	9
Биліктің жергілікті органдары / әкім	1	2	3	4	9
Саяси партиялар	1	2	3	4	9
Полиция	1	2	3	4	9
Армия	1	2	3	4	9
Соттар	1	2	3	4	9
Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы	1	2	3	4	9
Еуразиялық экономикалық одақ	1	2	3	4	9
Діни лидерлер	1	2	3	4	9
Бұқаралық ақпарат құралдары	1	2	3	4	9
Кәсіподақтар	1	2	3	4	9
Үкіметтік емес ұйымдар	1	2	3	4	9
Банкілер	1	2	3	4	9
Шанхай ынтымақтастық ұйымы	1	2	3	4	9

105. Қазақстан Республикасында демократияның дамуына жалпы алғанда қаншалықты қанағаттанасыз немесе қанағаттанбайсыз?

- Толық қанағаттанамын
- Қанағаттанамын
- Біршама деңгейде қанағаттанамын
- Қанағаттанбаймын
- Мүлде қанағаттанбаймын
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

106. Сіздің ойыңызша төмендегі тізімдегі әр топтың құқықтары қандай?

	Өте көп құқықты	Жеткілікті құқықты	Құқықтары жоқ	Білмеймін/ Жауап жоқ
Әйелдер	1	2	3	9
Этникалық диаспоралар	1	2	3	9
Гомосексуалистер/ЛГБТ	1	2	3	9
Мүгедектер	1	2	3	9
Кедейлер	1	2	3	9
Дін ұстанатындар	1	2	3	9

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖӘНЕ ЕЛ ДАМУЫ

107. Сіздің ойыңызша төмендегі проблемалардың қайсылары қазақстандық қоғамға тән? (әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	Жоғары деңгейде	Біршама деңгейде	Төмен деңгейде	Тән емес	Білмеймін/ Жауап жоқ
Өсіп бара жатқан кедейлік	1	2	3	4	9
Жұмыссыздық	1	2	3	4	9
Экологиялық проблемалар	1	2	3	4	9
Лаңкестік шабуылдар қаупі	1	2	3	4	9
АИВ / ЖИТС таралу қаупі	1	2	3	4	9
Жұмыс орнындағы өмір мен денсаулыққа төнетін қауіп	1	2	3	4	9
Заң бұзушылық	1	2	3	4	9
Көші-қон еркіндігі	1	2	3	4	9
Көше қылмысының қаупі	1	2	3	4	9
Есірткі	1	2	3	4	9
Қазақстан аумағының бөлінуі (сепаратизм)	1	2	3	4	9
Электрэнергия, газ, су жетіспеушілігі	1	2	3	4	9

108. Қазақстандағы бүгінгі таңдағы ең өзекті проблема не? (бір ғана жауапты таңдау қажет)

- Жемқорлық
- Жұмыссыздық
- Кедейлік
- Қауіпсіздік мәселелері
- Этносаралық шиеленіс, діни шиеленіс
- Қылмыс
- Әлеуметтік қамсыздандыру
- Білім
- Жұмыс-шаруа
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

109. Қазақстанның бүгінгі таңдағы экономикалық ахуалын қалай сипаттар едіңіз?

-
- Өте жақсы
 - Жақсы
 - Жаман
 - Өте жаман
 - Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

110. Алдағы бірнеше жылда экономикалық ахуал қалай болады деп күтесіз?

-
- Жақсарады
 - Сол деңгейде қалады
 - Нашарлайды
 - Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

111. Елдің экономикалық дамуы үшін басты жауапкершілік кімнің қолында?

(интервьюер, бір ғана жауап мүмкін)

-
- Президент
 - Орталық үкімет
 - Жергілікті басшылық
 - Жеке меншік сала
 - Шетелдік ұйымдар
 - Қала тұрғындары
 - Саяси партиялар
 - Басқа (атап көрсетіңіз) _____
 - Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

112. Сіздің ойыңызша Қазақстан қандай бағытта дамып келеді?

-
- Дұрыс бағытта
 - Дұрыс бағытта болу керек
 - Теріс бағытта болу керек
 - Теріс бағытта
 - Жауап беру қиынға соғады
 - Жауаптан бас тарту

113. Егер мүмкіндігіңіз болса, Қазақстанның дамуына қатысар ма едіңіз?

-
- Міндетті түрде қатысар едім
 - Өз басымның пайдасы үшін қатысар едім
 - Ешқашан
 - Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

ҰЛТ ЖӘНЕ ӘЛЕМ

Интервьюер, есіңізде болсын: ЖАУАП БЕРУ ҚИЫНҒА СОҒАДЫ / ЖАУАП ЖОҚ ДЕГЕН ЖАУАП НҰСҚАСЫН (99) ЕСЕПТЕМЕҢІЗ.

114. Интеграция процестеріне деген көзқарасыңыз қандай (Кедендік одақтың, Еуразиялық экономикалық одақтың құрылуы)?

- Оң көзқарастамын
- Оң көзқарастамын деуге болады
- Теріс көзқарастамын деуге болады
- Теріс көзқарастамын
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

115. Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түркіменстан елдерінің басын қосқан ортаазиялық одақ құрудың қажеттілігі бар деп санайсыз ба?

- Иә
- Жоқ
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

116. Қазақстан Еуразиялық экономикалық одаққа мүшелікке ілесуге тиіс болды деп санайсыз ба?

- Иә
- Жоқ
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

117. Еуразиялық экономикалық одақ құрамына енуі Қазақстанға қалай әсер етеді деп ойлайсыз? (бір ғана жауапты таңдау қажет)

- Экономикалық және саяси прогреске әкеледі
- Экономикалық прогреске әкеледі
- Саяси прогреске әкеледі
- Ештеңені өзгертпейді
- Экономикалық проблемаларға әкеліп соғады
- Саяси проблемаларға әкеліп соғады
- Экономикалық және саяси проблемаларға әкеліп соғады
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

118. ЕАЭО интеграцияны немен байланыстырасыз?

(бір ғана жауапты таңдау қажет)

- Көші-қон еркіндігі мен тіркелудің қажетсіздігі
- Тауар саудасына салынатын баж салығының аздығы (кедендік салықтар салынбайды)
- ЕАЭО мүше елдер аумағында болудың / жүрудің жеңілдігі
- Алуан түрлі жәрдем ақша алу мүмкіншілігі және т.б.
- Жоғарыда аталғанның бәрі
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады

119. Еуразиялық экономикалық одаққа мүшелікке ілесу процесі төмендегі құбылыстарға қалай әсер етеді? (әр жолдан бір жауапты таңдау қажет)

	Оң	Теріс	Әсер етпейді	Білмеймін/ Жауап жоқ
Экономикалық даму	1	2	3	9
Шетелдік тікелей инвестиция	1	2	3	9
Ішкі саясат	1	2	3	9
Тұрақтылық	1	2	3	9
Адам құқықтары	1	2	3	9
Технологиялық даму	1	2	3	9
Ұлттық құндылықтар / Барабарлық	1	2	3	9

120. Қазақстанның Еуразиялық экономикалық одаққа мүшелікке ілесуіне референдумда дауыс бергіңіз келе ме?

- Иә
- Жоқ
- Шешкен жоқпын
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

121. Сіздің ойыңызша Қазақстан үкіметі Еуразиялық экономикалық одақта ұлттық мүдделерді қорғауға қаншалықты деңгейде дайын?

- Толық дайын
- Дайын
- Дайын емес болар
- Дайын емес
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

122. Әр ел немесе ұйым бойынша Қазақстан олармен жақын қарым-қатынас жасауға ұмтылуға; олардан алыстауға тырысуға; ұстамды, салқын қарым-қатынасқа көшуге немесе қазіргідей қарым-қатынасты сақтауға тиіс пе дегенді айтыңыз (әр жолдан бір жауапты таңдау қажет).

	Жақын қарым-қатынас	Ұстамды, салқын қарым-қатынас	Қазіргідей қарым-қатынас	Ж/б қиын	Жауаптан бас тарту
Ресей	1	2	3	99	97
АҚШ	1	2	3	99	97
Иран	1	2	3	99	97
Еуропалық одақ	1	2	3	99	97
Өзбекстан	1	2	3	99	97
НАТО	1	2	3	99	97
Үндістан	1	2	3	99	97
Кедендік одақ	1	2	3	99	97
Қырғызстан	1	2	3	99	97
Қытай	1	2	3	99	97
Ауғанстан	1	2	3	99	97
Оңтүстік Корея	1	2	3	99	97
Тәжікстан	1	2	3	99	97

123. Қазақстан өз даму жолында кімді үлгі тұтқаны жөн?

- Ресей
- АҚШ
- Еуропа елдері
- Қытай
- Түркия
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

124. Қоғамдағы таптық жіктелуді сезінесіз бе?

- Иә, үнемі және өмірімнің барлық саласында өте қатты сезінемін
- Кейде сезінемін, әсіресе, ... саласында (қандай салада екенін және оның қалай көрініс табатынын атап көрсетіңіз) _____
- Жоқ, сезінбеймін
- Жауап беру қиынға соғады

125. Қазақстанда жүзге немесе рулық қауымға қатыстылық қаншалықты маңызды деп ойлайсыз?

- Өте маңызды
- Маңызды
- Маңызды емес болар
- Маңызды емес
- Жауап беру қиынға соғады

126. Сіздің өз басыңыз үшін руға, жүзге жатуыңыз, туыстық жүйе маңызды ма, жоқ па?

- Иә, маңызды
- Жоқ, маңызды емес
- Жауап беру қиынға соғады

127. Төмендегі пікірлердің қайсысы сіздің жыныстық қатынастарыңызды сипаттайтынын сұрауға рұқсат етіңіз (респондент лайықты жауаптың реттік санын атаса болды).

- Менде жыныстық қатынас болып көрген жоқ → 129 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Бір партнёрмен жыныстық қатынаста болдым → 128 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Бірден көп партнёрмен жыныстық қатынаста болдым → 128 СҰРАҚҚА КӨШУ
- Маған бұл тақырыпқа сөйлеу ыңғайсыз → 129 СҰРАҚҚА КӨШУ

128. Жыныстық қарым-қатынаста контрацептивтерді қолданасыз ба?

(респондент лайықты жауаптың реттік санын атаса болды)

- Иә, тұрақты қолданамын
- Иә, кейде қолданамын
- Жоқ, ешқашан қолданбаймын
- Маған бұл тақырыпқа сөйлеу ыңғайсыз
- Маған контрацептив деген сөз бейтаныс

129. Қазіргі таңдағы қыз пәктігі туралы қандай ойдасыз?

(респондент лайықты жауаптың реттік санын атаса болды)

- Жігіт үшін де, қыз үшін де абырой / маңызды қасиет
- Қыз үшін абырой / маңызды қасиет
- Жастар үшін психологиялық салмақ
- Ескірген пайым
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

130. Басқа жыныстық бағдардағы адамдарға қатынасыңыз қандай?

(респондент лайықты жауаптың реттік санын атаса болды)

- Толық құптаймын
- Құптаймын
- Бейтарап
- Құптамаймын
- Мүлде құптамаймын
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

131. Аборт туралы қандай ойдасыз?

(респондент лайықты жауаптың реттік санын атаса болды)

- Абортқа заңды түрде толық тыйым салынуға тиіс
- Абортқа медициналық көрсеткіштерден басқа жағдайда заңды түрде тыйым салынуға тиіс
- Аборт заңды болуы керек
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

ДЕМОГРАФИЯ**D1. Жынысы:**

- Ер
- Әйел

D2. Жасы:

- (жас) _____

D3. Этникалық тиістілігі:

- Қазақ
- Орыс
- Басқа (жазып көрсетіңіз) _____

D4. Білімі:

- Бастауыш
- Толық емес орта
- Орта
- Кәсіби-техникалық
- Толық емес жоғары

- Жоғары және ғылыми атағы бар (ғылым кандидаты, докторы)

D5. Ата-анаңыздың білім деңгейі қандай?

Әкеңіз

- Бастауыш
- Толық емес орта
- Орта
- Кәсіби-техникалық
- Толық емес жоғары
- Жоғары
- Жоғары және ғылыми атағы бар
- Сай келмейді/әкем жоқ

Анаңыз

- Бастауыш
- Толық емес орта
- Орта
- Кәсіби-техникалық
- Толық емес жоғары
- Жоғары
- Жоғары және ғылыми атағы бар (ғылым кандидаты, докторы)
- Сай келмейді/анам жоқ

D6. Отбасыңызда (жақындарыңызда) шағын бизнес болып көрді ме?

- Иә
- Жоқ
- Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ

D7. Жұмысыңыздың статусы қандай?

- Толық жұмыс күнді қызметкермін
- Толық емес жұмыс күнді қызметкермін
- Фрилансермін
- Жұмыссызбын
- Үй шаруасындағы әйелмін
- Жұмысқа қабілетсізбін
- Студентпін, оқимын
- Фермермін
- Бизнесім бар
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____

D8. Қазір тұратын үйіңіз ... болып табылады.

- Отбасылық меншік
- Жалға алынған мүлік
- Туыстарыңыздың / басқа адамның мүлігі
- Басқа (атап көрсетіңіз) _____

D9. Пәтеріңізде / үйіңізде неше бөлме бар?

- Бөлме саны _____

D10. Өзіңізді қосқанда отбасыңыздың қанша мүшесі бар?

- Отбасы мүшелерінің саны _____

D11. Отбасылық жағдайыңыз:

- Үйленгенмін / тұрмыстамын
- Ажырасқанмын
- Жесірмін
- Партнёрыммен тұрамын
- Бойдақпын / тұрмыста емеспін

D12. Балаларыңыздың саны (бар болған жағдайда):

- Балалар саны _____
- Балам жоқ

D13. Сізде немесе отбасыңызда ... бар ма? (бар дүниелердің бәрін атап көрсетіңіз)

- Екінші пәтер / үй
- Банктік есеп-шот
- Кредиттік немесе дебиттік карта
- Ұялы телефон
- Дербес компьютер/Ноутбук
- Үйде қосылған ғаламтор
- Велосипед
- Мотоцикл
- Ақылы ТВ (кабельдік немесе спутниктік)
- Кітаптар
- Зергерлік әшекейлер
- Түрлі-түсті теледидар
- LCD/Плазмалық (жайпақ экран) теледидар
- Видеомагнитофон /DVD
- Сандық фотоаппарат / видеокамера
- Ауа кондиционері
- Ыдыс жуғыш машина
- Тоңазытқыш
- Кір машина
- Автомобиль
- Демалысты шетелде өткізу мүмкіншілігі
- Мал (мал шаруашылығы)

ИНТЕРВЬЮЕР ҮШІН:

Төмендегіні оқып респондентке **МІНДЕТТІ ТҮРДЕ** алғыс білдіріңіз:

Біздің сауалнамаға қатысқаныңыз үшін алғыс айтамыз. Сұрақтарыңыз бар ма? Менің бақылаушым жұмысымның сапасын бағалап, егер сұрақтарыңыз болса (сауалнамаға қатысты) жауап беру үшін алдағы бірнеше күннің ішінде сізбен хабарласады.

БАҚЫЛАУШЫ ТОЛТЫРАДЫ

C1. Сауалнама тексерілді:

- Иә
- Жоқ

C2. Бақылау әдісі:

▪▪▪	Бетпе-бет: бақылаушы – респондент
Телефонмен: бақылаушы – респондент
Бақылау жүргізілген жоқ |
|---|--|

Қосымша №2

СЫЗЫҚТЫҚ ТАРАЛЫМ

«Орта Азия жастары» жобасы бойынша (Қазақстан)

Зерттеу географиясы: Қазақстан Республикасы, 14 облыс, Астана және Алматы қалалары

Зерттеу жұмыстарының жүргізілген мерзімі: 27.12.2014 – 15.01.2015

Іріктеме: 1000 респондент (14-29 жас аралығында)

Респондентті таңдау әдісі: маршруттық іріктеу, квота

БОС УАҚЫТ ЖӘНЕ ӨМІР САЛТЫ**1. ТӨМЕНДЕГІ ІС-ӘРЕКЕТ ТҮРЛЕРІНІҢ ӘРҚАЙСЫСЫН ҚАНШАЛЫҚТЫ ЖИІ ОРЫНДАЙСЫЗ?**

Деректер саны	Жиі	Кейде	Сирек	Ешқашан	Жауап жоқ
Музыка тыңдайсыз	698	230	63	7	2
Уақытыңызды достарыңызбен өткізесіз	552	326	116	4	2
Кітап-журнал оқисыз	212	389	307	90	2
Спортпен айналысасыз	261	316	276	141	6
Теледидар көресіз	584	290	112	14	-
Кинотеатрға барасыз	142	327	345	177	9
Үй шаруашылығымен айналысасыз	625	281	75	16	3
Ағайын-туыстарға барып тұрасыз	374	471	142	7	6
Отбасыңызға барып тұрасыз (бөлек тұратын болсаңыз)	296	208	44	9	443

ТӨМЕНДЕГІ ІС-ӘРЕКЕТ ТҮРЛЕРІНІҢ ӘРҚАЙСЫСЫН ҚАНШАЛЫҚТЫ ЖИІ ОРЫНДАЙСЫЗ?

Деректер пайызы	Жиі	Кейде	Сирек	Ешқашан	Жауап жоқ
Музыка тыңдайсыз	69,8	23,0	6,3	0,7	0,2
Уақытыңызды достарыңызбен өткізесіз	55,2	32,6	11,6	0,4	0,2
Кітап-журнал оқисыз	21,2	38,9	30,7	9,0	0,2
Спортпен айналысасыз	26,1	31,6	27,6	14,1	0,6
Теледидар көресіз	58,4	29,0	11,2	1,4	-
Кинотеатрға барасыз	14,2	32,7	34,5	17,7	0,9
Үй шаруашылығымен айналысасыз	62,5	28,1	7,5	1,6	0,3
Ағайын-туыстарға барып тұрасыз	37,4	47,1	14,2	0,7	0,6
Отбасыңызға барып тұрасыз (бөлек тұратын болсаңыз)	29,6	20,8	4,4	0,9	44,3

2. ОРТАША ЕСЕППЕН ҚАЛЫПТЫ БІР КҮНДЕ НЕШЕ САҒАТ ТЕЛЕДИДАР КӨРЕСІЗ?

Орташа есеппен жастар қалыпты бір күнде 2,86 сағат теледидар көреді.

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
1 сағат	170	17,0
2 сағат	291	29,1
3 сағат	274	27,4
4 сағат	111	11,1
5 сағат	71	7,1
6 сағат	17	1,7
7 сағат	5	0,5
8 сағат	11	1,1
9 сағат	3	0,3
10 сағат	5	0,5
11 сағат	1	0,1
12 сағат	5	0,5
15 сағат	1	0,1
Теледидар көрмеймін	9	0,9
Жауап жоқ	6	0,6
Жауап беру қиынға соғады	20	2,0
Барлығы	1000	100,0

3. ҒАЛАМТОРДЫ ҚОЛДАНАСЫЗ БА?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Иә	880	88,0
Жоқ	120	12,0
Барлығы	1000	100,0

4. ҒАЛАМТОРҒА ҚАНШАЛЫҚТЫ ЖИІ КІРЕСІЗ?

Бұл сұраққа ғаламторды қолданатын 880 респондент (88,0 %) қана жауап береді.

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Күн сайын	745	84,7
Кемінде аптасына бір рет	123	14,0
Кемінде айына бір рет	6	0,7
Айына бір реттен кем	3	0,3
Жауап беру қиынға соғады	3	0,3
Барлығы	880	100,0

5. ҒАЛАМТОРДЫ ҚОЛДАНУҒА ОРТАША ЕСЕППЕН КҮНІНЕ НЕШЕ САҒАТ АРНАЙСЫЗ?

Бұл сұраққа ғаламторды қолданатын 880 респондент (88,0 %) қана жауап береді.

Орташа есеппен ғаламтор **3,93 сағат** қолданылады.

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
1 сағат	136	15,5
2 сағат	186	21,1
3 сағат	171	19,4
4 сағат	111	12,6
5 сағат	87	9,9
6 сағат	50	5,7
7 сағат	32	3,6
8 сағат	21	2,4
9 сағат	3	0,3
10 сағат	39	4,4
11 сағат	1	0,1
12 сағат	4	0,5
13 сағат	2	0,2
14 сағат	3	0,3
15 сағат	5	0,6
16 сағат	3	0,3
20 сағат	1	0,1
24 сағат	4	0,5
Жауап жоқ	18	2,0
Жауап беру қиынға соғады	3	0,5
Барлығы	880	100,0

6. ҒАЛАМТОРДЫ ҚОЛДАНАТЫН БАСТЫ СЕБЕПТЕРІҢІЗ ҚАНДАЙ?

Бұл сұраққа ғаламторды қолданатын 880 респондент (88,0 %) қана жауап береді.

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы*
Жұмыс үшін	241	27,4
Жаңалықтар оқу / ақпарат алу үшін	386	43,9
Оқу үшін	339	38,5
Әртүрлі ақпараттар іздеу үшін	417	47,4
Достармен, ағайын-туыспен чатта қарым-қатынас жасау үшін	664	75,5
Электрондық пошта жіберу үшін	300	34,1
Видео көріп, музыка тыңдау үшін	499	56,7
Фильмдер, кітаптар жүктеу үшін	359	40,8
Ойындар үшін	320	36,4
Зат сатып алу, онлайн төлемдер жасау, бронь жасау үшін	71	8,1
Әлеуметтік желілерді қолдану үшін	212	24,1
Банктік есеп-шотты онлайн тексеру үшін	28	3,2

*Бұл сума 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

7. ТӨМЕНДЕГІ НҰСҚАЛАРДЫҢ ӘРҚАЙСЫСЫ СІЗ ҮШІН МАҢЫЗДЫ МА, ЖОҚ ПА ЕКЕНІН АТАП КӨРСЕТСІЗ БЕ?

Деректер саны	Маңызды	Онша маңызды емес	Мүлде маңызды емес	Біл-меймін
Адал болу (партнёрға, достарға, жұмыс берушіге)	870	89	37	4
Жауапкершілікті өз қолыңа алу	720	200	67	13
Тәуелсіз болу	765	184	37	14
Жоғары білім алу	729	203	55	13
Карьера жасау	672	251	62	15
Саясатпен айналысу	178	446	345	31
Шаралар мен азаматтық бастамаларға қатысу	216	471	261	52
Некеде болу	759	163	57	21
Сырт көзге жақсы көріну	761	185	47	7
Танымал брендтердің киімдерін кию	304	449	229	18
Пайдалы ас ішу	790	154	35	21

ТӨМЕНДЕГІ НҰСҚАЛАРДЫҢ ӘРҚАЙСЫСЫ СІЗ ҮШІН МАҢЫЗДЫ МА, ЖОҚ ПА ЕКЕНІН АТАП КӨРСЕТСІЗ БЕ?

Деректер пайызы	Маңызды	Онша маңызды емес	Мүлде маңызды емес	Біл-меймін
Адал болу (партнёрға, достарға, жұмыс берушіге)	87,0	8,9	3,7	0,4
Жауапкершілікті өз қолыңа алу	72,0	20,0	6,7	1,3
Тәуелсіз болу	76,5	18,4	3,7	1,4
Жоғары білім алу	72,9	20,3	5,5	1,3
Карьера жасау	67,2	25,1	6,2	1,5
Саясатпен айналысу	17,8	44,6	34,5	3,1
Шаралар мен азаматтық бастамаларға қатысу	21,6	47,1	26,1	5,2
Некеде болу	75,9	16,3	5,7	2,1
Сырт көзге жақсы көріну	76,1	18,5	4,7	0,7
Танымал брендтердің киімдерін кию	30,4	44,9	22,9	1,8
Пайдалы ас ішу	79,0	15,4	3,5	2,1

8. ТЕМЕКІ ӨНІМДЕРІН ТҰТЫНАСЫЗ БА? (ШЫЛЫМ, НАСЫБАЙ ЖӘНЕ Т.Б.)?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, тұрақты (күн сайын)	129	12,9
Кейде	110	11,0
Жоқ (Шылым шекпеймін)	615	61,5
Жоқ (Насыбай атпаймын)	130	13,0
Жауап жоқ / Жауаптан бас тарту	16	1,6
Барлығы	1000	100,0

9. АЛКОГОЛЬ ҚОЛДАНАСЫЗ БА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, тұрақты (күн сайын)	12	1,2
Иә, аптасына бірнеше рет	28	2,8
Демалыс күндері ғана	77	7,7
Сирек	318	31,8

Жоқ, ешқашан	560	56,0
Жауап жоқ / Жауаптан бас тарту	5	0,5
Барлығы	1000	100,0

10. АЛКОГОЛЬ ҚАБЫЛДАУ ... ДЕП САНАЙСЫЗ БА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Жарамды	113	11,3
Топтағы қарым-қатынасты сақтау үшін қажет	270	27,0
Жарамсыз	563	56,3
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	54	5,4
Барлығы	1000	100,0

11. СІЗ ӨЗІҢІЗДІҢ СЫРТҚЫ КЕЛБЕТІҢІЗГЕ ҚАНШАЛЫҚТЫ РАЗЫСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Өте разымын	197	19,7
Разымын	644	64,4
Жартылай разымын	136	13,6
Разы емеспін	18	1,8
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	5	0,5
Барлығы	1000	100,0

СЕНИМ ЖӘНЕ МҮШЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

12. КӨРШІ ҮЙГЕ ТӨМЕНДЕГІ ОТБАСЫЛАРЫНЫҢ БІРІ КӨШІП КЕЛСЕ ҚАНДАЙ СЕЗІМДЕ БОЛАР ЕДІҢІЗ?

Деректер саны	Өте жақсы	Жақсы	Айыр-машылық жоқ	Жаман	Өте жаман	Білмеймін
Студенттер жұбы	210	373	398	11	3	5
Зейнеткерлер жұбы	161	390	412	21	9	7
Гомосексуалистер жұбы	5	67	271	273	305	79
Оралман отбасы	21	163	609	140	46	21
Өзбек отбасы	21	181	658	93	21	26
Ұйғыр отбасы	24	181	659	88	21	27
Қырғыз отбасы	23	184	648	99	21	25
Шешен отбасы	21	165	644	110	37	23
Дунған отбасы	20	172	664	86	31	27
Қытай отбасы	28	157	656	103	32	24

КӨРШІ ҮЙГЕ ТӨМЕНДЕГІ ОТБАСЫЛАРЫНЫҢ БІРІ КӨШІП КЕЛСЕ ҚАНДАЙ СЕЗІМДЕ БОЛАР ЕДІҢІЗ?

Деректер пайызы	Өте жақсы	Жақсы	Айыр-машылық жоқ	Жаман	Өте жаман	Білмеймін
Студенттер жұбы	21,0	37,3	39,8	1,1	0,3	0,5
Зейнеткерлер жұбы	16,1	39,0	41,2	2,1	0,9	0,7
Гомосексуалистер жұбы	0,5	6,7	27,1	27,3	30,5	7,9
Оралман отбасы	2,1	16,3	60,9	14,0	4,6	2,1
Өзбек отбасы	2,1	18,1	65,8	9,3	2,1	2,6

Ұйғыр отбасы	2,4	18,1	65,9	8,8	2,1	2,7
Қырғыз отбасы	2,3	18,4	64,8	9,9	2,1	2,5
Шешен отбасы	2,1	16,5	64,4	11,0	3,7	2,3
Дунған отбасы	2,0	17,2	66,4	8,6	3,1	2,7
Қытай отбасы	2,8	15,7	65,6	10,3	3,2	2,4

13. АДАМДАРДЫҢ ҚАНДАЙ ТОПТАРЫМЕН КӨРШІ БОЛУДЫ ҚАЛАМАЙСЫЗ?

<i>Жауап нұсқалары (респонденттер сөзінен жазылып алынды)</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы*</i>
Маскүнемдер	257	25,7
Нашақорлар	178	17,8
Айырмашылық жоқ	176	17,6
Гомосексуалистер	156	15,6
Шулы адамдар	97	9,7
Жастар	48	4,8
Қылмыскерлер	40	4,0
Оралмандар	36	3,6
Ұлтшылдар	26	2,6
Жатыпішерлер	24	2,4
Басқа этникалық топ өкілдері	23	2,3
Зейнеткерлер	21	2,1
Сектанттар	19	1,9
Қайыршылар	14	1,4
Сығандар	12	1,2
Шешендер	11	1,1
Көп балалы отбасы	8	0,8
Қатал адамдар	7	0,7
Жезөкшелер	7	0,7
Қазақтар	6	0,6
Түріктер	6	0,6
Пәтер жалдаушылар	5	0,5
Байлар	5	0,5
Орыстар	5	0,5
Қызықты емес адамдар	5	0,5
Психикалық ауытқушылығы бар адамдар	4	0,4
Қытайлар	3	0,3
Үй жануарларын ұстайтын отбасы	3	0,3
Отбасылы адамдар	3	0,3
Дунғандар	2	0,2
Өзбектер	2	0,2
Музыканттар	2	0,2
Күрдтер	1	0,1
Саясаткерлер	1	0,1
Құқық қорғау органдарының қызметкерлері	1	0,1
Жауаптан бас тарту	134	13,4
Жауап беру қиынға соғады	54	5,4

*Бұл сома 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

14. ТӨМЕНДЕГІ АДАМДАРҒА ҚАНШАЛЫҚТЫ ДЕҢГЕЙДЕ СЕНЕТІНІҢІЗДІ АЙТЫҢЫЗ. 1-10 АРАЛЫҒЫНДАҒЫ ШКАЛАНЫ ҚОЛДАНЫҢЫЗ, ОНДА 1 – МҮЛДЕ СЕНБЕЙТІНІҢІЗДІ, 10 – ТОЛЫҚ СЕНЕТІНІҢІЗДІ БІЛДІРЕДІ.

Деректер саны	Сен- бей- мін	2	3	4	5	6	7	8	9	Толық сене- мін	Біл- мей- мін
Өз отбасыңыз мүшелеріне	-	3	4	2	11	6	9	60	114	786	5
Туыс-туғаныңызға	5	2	14	6	34	33	92	90	157	555	12
Достарыңызға	10	4	15	20	74	81	87	135	137	422	15
Көршілеріңізге	65	29	43	43	142	102	94	104	142	199	37
Кластастарыңыз, курс- тастарыңыз немесе жұмыстағы әріптес- теріңізге	36	27	31	44	147	95	94	126	173	197	30
Өз араласатын ортаңыздағы басқа дін өкілдеріне	79	20	38	60	176	102	96	103	143	119	64
Өз араласатын ортаңыздағы басқа саяси көзқарастағы адамдарға	82	22	48	69	172	105	110	100	121	94	77
Өз араласатын ортаңыздағы басқа этникалық топтардың өкілдеріне	70	23	51	73	166	105	123	99	116	118	56
Діни лидерлерге	128	41	49	68	152	86	111	76	92	135	62
Саяси лидерлерге	126	35	67	81	144	96	94	65	89	148	55

ТӨМЕНДЕГІ АДАМДАРҒА ҚАНШАЛЫҚТЫ ДЕҢГЕЙДЕ СЕНЕТІНІҢІЗДІ АЙТЫҢЫЗ. 1-10 АРАЛЫҒЫНДАҒЫ ШКАЛАНЫ ҚОЛДАНЫҢЫЗ, ОНДА 1 – МҮЛДЕ СЕНБЕЙТІНІҢІЗДІ, 10 – ТОЛЫҚ СЕНЕТІНІҢІЗДІ БІЛДІРЕДІ.

Деректер пайызы	Сен- бей- мін	2	3	4	5	6	7	8	9	Толық сене- мін	Біл- мей- мін
Өз отбасыңыз мүшелеріне	-	0,3	0,4	0,2	1,1	0,6	0,9	6,0	11,4	78,6	0,5
Туыс-туғаныңызға	0,5	0,2	1,4	0,6	3,4	3,3	9,2	9,0	15,7	55,5	1,2
Достарыңызға	1,0	0,4	1,5	2,0	7,4	8,1	8,7	13,5	13,7	42,2	1,5
Көршілеріңізге	6,5	2,9	4,3	4,3	14,2	10,2	9,4	10,4	14,2	19,9	3,7
Кластастарыңыз, курс- тастарыңыз немесе жұмыстағы әріп- тестеріңізге	3,6	2,7	3,1	4,4	14,7	9,5	9,4	12,6	17,3	19,7	3,0
Өз араласатын ортаңыздағы басқа дін өкілдеріне	7,9	2,0	3,8	6,0	17,6	10,2	9,6	10,3	14,3	11,9	6,4
Өз араласатын ортаңыздағы басқа саяси көзқарастағы адамдарға	8,2	2,2	4,8	6,9	17,2	10,5	11,0	10,0	12,1	9,4	7,7

Өз араласатын ортаңыздағы басқа этникалық топтардың өкілдеріне	7,0	2,3	5,1	7,3	16,6	10,5	12,3	9,9	11,6	11,8	5,6
Діни лидерлерге	12,8	4,1	4,9	6,8	15,2	8,6	11,1	7,6	9,2	13,5	6,2
Саяси лидерлерге	12,6	3,5	6,7	8,1	14,4	9,6	9,4	6,5	8,9	14,8	5,5

СЕНІМНІҢ ОРТАША БАҒАСЫ

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Пайызы</i>
Өз отбасыңыз мүшелеріне	9,59
Туыс-туғаныңызға	8,88
Достарыңызға	8,26
Көршілеріңізге	6,75
Кластарыңыз, курстарыңыз немесе жұмыстағы әріптестеріңізге	7,07
Өз араласатын ортаңыздағы басқа дін өкілдеріне	6,34
Өз араласатын ортаңыздағы басқа саяси көзқарастағы адамдарға	6,11
Өз араласатын ортаңыздағы басқа этникалық топтардың өкілдеріне	6,25
Діни лидерлерге	5,83
Саяси лидерлерге	5,79

15. ТӨМЕНДЕГІ СЕБЕПТЕРГЕ ҚАТЫСТЫ КЕМСІТУШІЛІК СЕЗІНІП КӨРДІҢІЗ БЕ?

Деректер саны	<i>Өте жиі</i>	<i>Жиі</i>	<i>Кейде</i>	<i>Сирек</i>	<i>Ешқашан</i>	<i>Білмеймін</i>
Жыныс (ер/әйел)	18	22	87	87	770	16
Экономикалық жағдай (кедей, бай)	8	49	120	161	649	13
Дін (православиелік, мұсылман, католик және т.б.)	6	39	69	107	760	19
Этникалық тиістілік	5	37	86	100	743	29
Білім деңгейі (бастауыш, орта және т.б.)	11	45	85	132	708	19
Саяси көзқарас	13	24	68	81	783	31
Шыққан жер (ауыл/қала)	10	33	94	131	712	20
Жас	10	34	105	124	705	22
Жыныстық бағдар	11	28	48	34	841	38
Аймақ / өңір	6	25	77	66	804	22
Тіл	13	41	95	104	729	18

ТӨМЕНДЕГІ СЕБЕПТЕРГЕ ҚАТЫСТЫ КЕМСІТУШІЛІК СЕЗІНІП КӨРДІҢІЗ БЕ?

Деректер пайызы	<i>Өте жиі</i>	<i>Жиі</i>	<i>Кейде</i>	<i>Сирек</i>	<i>Ешқашан</i>	<i>Білмеймін</i>
Жыныс (ер/әйел)	1,8	2,2	8,7	8,7	77,0	1,6
Экономикалық жағдай (кедей, бай)	0,8	4,9	12,0	16,1	64,9	1,3
Дін (православиелік, мұсылман, католик және т.б.)	0,6	3,9	6,9	10,7	76,0	1,9
Этникалық тиістілік	0,5	3,7	8,6	10,0	74,3	2,9
Білім деңгейі (бастауыш, орта және т.б.)	1,1	4,5	8,5	13,2	70,8	1,9

Саяси көзқарас	1,3	2,4	6,8	8,1	78,3	3,1
Шыққан жер (ауыл/қала)	1,0	3,3	9,4	13,1	71,2	2,0
Жас	1,0	3,4	10,5	12,4	70,5	2,2
Жыныстық бағдар	1,1	2,8	4,8	3,4	84,1	3,8
Аймақ / өңір	0,6	2,5	7,7	6,6	80,4	2,2
Тіл	1,3	4,1	9,5	10,4	72,9	1,8

16. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ЕҢ ҚҰНДЫ 3 ҚАСИЕТТІ АТАҢЫЗ

Деректер саны	Бірінші	Екінші	Үшінші
Өз абыройыңды сақтау сезімі (даралық/білім)	601	139	91
Әлеуметтік мәртебе (қоғамдағы статус, қоғамдағы маңыздылық)	71	221	80
Альтруизм (басқаларға жеке бастың есебінсіз көмектесу)	31	106	93
Ауқаттылық	89	154	115
Толеранттылық (өзіңізден өзгеше адамдарды қабылдау)	20	71	101
Күрескерлік рух (мақсат-мұратқа жету үшінгі күрес)	22	58	80
Ұқыптылық	24	36	47
Жаңашыл рух (басқаларға қарағанда түрлі идеяларды ойлап табу немесе қабылдау қабілеті)	14	39	65
Шыншылдық	85	130	121
Адалдық	43	46	96
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	-	-	111
Барлығы	1000	1000	1000

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ЕҢ ҚҰНДЫ 3 ҚАСИЕТТІ АТАҢЫЗ

Деректер пайызы	Бірінші	Екінші	Үшінші
Өз абыройыңды сақтау сезімі (даралық/білім)	60,1	13,9	9,1
Әлеуметтік мәртебе (қоғамдағы статус, қоғамдағы маңыздылық)	7,1	22,1	8,0
Альтруизм (басқаларға жеке бастың есебінсіз көмектесу)	3,1	10,6	9,3
Ауқаттылық	8,9	15,4	11,5
Толеранттылық (өзіңізден өзгеше адамдарды қабылдау)	2,0	7,1	10,1
Күрескерлік рух (мақсат-мұратқа жету үшінгі күрес)	2,2	5,8	8,0
Ұқыптылық	2,4	3,6	4,7
Жаңашыл рух (басқаларға қарағанда түрлі идеяларды ойлап табу немесе қабылдау қабілеті)	1,4	3,9	6,5
Шыншылдық	8,5	13,0	12,1
Адалдық	4,3	4,6	9,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	-	-	11,1
Барлығы	100,0	100,0	100,0

17. СОҢҒЫ 12 АЙДА АҚЫСЫЗ ВОЛОНТЁРЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТПЕН АЙНАЛЫСТЫҢЫЗ БА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	93	9,3
Жоқ	891	89,1
Жауап беру қиынға соғады	16	1,6
Барлығы	1000	100,0

18. СОҒҒЫ 12 АЙДА ТӨМЕНДЕ АТАП КӨРСЕТІЛГЕН ВОЛОНТЁРЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРДІҢ ҚАЙСЫСЫМЕН АЙНАЛЫСЫП КӨРДІҢІЗ?

Бұл сұраққа соңғы 12 айда волонтерлық әрекетпен айналысқан респонденттер ғана жауап береді – 93 респондент (9,3 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы*
Сүмен қамтамасыз ету, жол, көпір және т.б. қоғамдық объектілер құрылысы	7	7,5
Қоғамдық орындарды тазалау	43	46,2
Көшет егіп, күтіп-баптау	31	33,3
Әртүрлі қоғамдар арасындағы шиеленістерді басуға қатысу	6	6,5
Сіздің қоғамыңыздың мүшелері арасындағы шиеленістерді басуға қатысу	7	7,5
Өнер саласындағы көмек немесе өнерге баулу (әдебиет, бейнелеу өнері, музыка, театр және т.б.)	13	14,0
Шет тілдері саласындағы көмек немесе шет тілдерін оқыту	7	7,5
Ғылым саласындағы көмек немесе ғылымды оқыту (математика, физика, химия, информациялық технология (ИТ) және т.б.)	3	3,2
Халықтың әлеуметтік тұрғыдан әлсіз тобына және / немесе бақытсыздыққа ұшыраған адамдарға – кедейлерге, қарттарға, мүгедектерге, ата-ана қамқорлығынан айырылып қалған балаларға, жалғыз басты әке немесе шешеге және т.б. – көмек пен қолдау көрсету	36	38,7
Жауаптан бас тарту	3	3,2

*Бұл сома 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

19. СІЗДІ ВОЛОНТЁРЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРМЕН АЙНАЛЫСУҒА ИТЕРМЕЛЕЙТІН БАСТЫ СЕБЕПТЕР ҚАНДАЙ?

Бұл сұраққа соңғы 12 айда волонтерлық әрекетпен айналысқан респонденттер ғана жауап береді – 93 респондент (9,3 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Белсенділік / қоғамдық істермен айналысуды сезіну тілегі	49	52,7
Басқаларға деген адалдық сезімі	11	11,8
Отбасылық дәстүр	8	8,6
Діни қағидалар	7	7,5
Жаңа достар табу тілегі	5	5,4
Кәсіби біліммен айналысу тілегі	4	4,3
Кейінірек сізге жұмыс ұсынуы мүмкін жеке жұмыс берушілермен танысу, оларға ұнау тілегі	-	-
Кейінірек сізге жұмыс ұсынуы мүмкін мемлекеттік жұмыс берушілермен танысу, оларға ұнау тілегі	1	1,1
Кейінірек сізге жұмыс ұсынуы мүмкін халықаралық институттар басшыларымен танысу, олармен кездесу тілегі	-	-
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	8	8,6
Барлығы	93	100,0

20. СОҒЫ 12 АЙДА АҚЫСЫЗ ЖҰМЫСПЕН / ҚОҒАМДЫҚ-ПАЙДАЛЫ ЕҢБЕКПЕН АЙНАЛЫСЫП КӨРДІҢІЗ БЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	127	12,7
Жоқ	854	85,4
Жауап беру қиынға соғады	19	1,9
Барлығы	1000	100,0

21. АҚЫСЫЗ ҚОҒАМДЫҚ ЕҢБЕКПЕН ҚАНШАЛЫҚТЫ ЖИИ АЙНАЛЫСАСЫЗ?

Бұл сұраққа соңғы 12 айда ақысыз жұмыспен / қоғамдық-пайдалы еңбекпен айналысқан респонденттер ғана жауап береді – 127 респондент (12,7%).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Ай сайын	25	19,7
3 айда бір рет	28	22,0
Жарты жылда бір рет	68	53,5
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	6	4,8
Барлығы	127	100,0

22. ДІНГЕ КӨЗҚАРАСЫҢЫЗ ҚАЛАЙ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Дінге сенемін, діни қауымның мүшесімін, ғибадатханаларға, мешіттерге тұрақты барып тұрамын, дінім талап ететін ғұрыптарды, талаптар мен тыйымдарды ұстанамын, өз дінімнің құндылықтарын насихаттаймын.	65	6,5
Дінге сенемін, бірақ тек кейбір мейрамдар мен маңызды ғұрыптар болмаса жалпы діни салттарға қатыспаймын.	735	73,5
Дінге сенбеймін, ұлтымның дәстүрі бойынша кейбір діни салттар мен мейрамдарға қатысамын және ұлтымның дінін қорғауға дайынмын.	105	10,5
Дінге сенбеймін, діни салттарға қатыспаймын, бірақ дінге сенетін адамдардың сезімдерін құрметтеймін және оларға кедергі келтірмеймін.	50	5,0
Менің алуан түрлі құндылықтарға қатысты өзімнің жеке дінім бар (мысалы, азаматтық дін, моральдық құндылықтарға деген ізет, бейдәстүр құдайға деген сенім және т.б.).	18	1,8
Дінге сенбеймін, атеист әрі дінге қарсымын, діннің адамзатқа келтіретін пайдасынан зияны көп, сондықтан одан қол үзу қажет деп санаймын.	20	2,0
Жауап беру қиынға соғады	7	0,7
Барлығы	1000	100,0

23. ҚАНДАЙ ДІНДІ ҰСТАНАСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Мұсылман	660	66,0
Православиелік	307	30,7
Католик	2	0,2

Атеистпін	20	2,0
Жауап жоқ	2	0,2
Жауап беру қиынға соғады	9	0,9
Барлығы	1000	100,0

24. 1-7 АРАЛЫҒЫНДАҒЫ ШҚАЛАНЫ ҚОЛДАНЫП, ДІННІҢ ҚОҒАМДЫҚ ӨМІРДЕ КӨП НЕМЕСЕ АЗ РӨЛ АТҚАРУҒА ТИІС ЕКЕНДІГІН АЙТЫҢЫЗ.

Бұл сұраққа өзін белгілі бір дінге қатысты санайтын респонденттер ғана жауап береді – 969 респондент (96,9%).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Аз рөл атқаруға тиіс	46	4,7
2	90	9,3
3	106	10,9
4	173	17,9
5	220	22,7
6	152	15,7
Көп рөл атқаруға тиіс	169	17,4
Жауап беру қиынға соғады	13	1,3
Барлығы	969	100,0

25. ТӨМЕНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРҒА СЕНЕСІЗ, КҮМӘНДАНАСЫЗ НЕМЕСЕ СЕНБЕЙСІЗ:

Бұл сұраққа өзін белгілі бір дінге қатысты санайтын респонденттер ғана жауап береді – 969 респондент (96,9%).

Деректер саны	Сенемін	Күмәнда- намын	Сенбей- мін	Ж/б қиын
Құдай бар	854	74	10	31
Жұмақ пен тозақ бар	618	232	46	73
Құдай дүниені жаратты	644	204	54	67
Құдай моральдық талаптар мен міндеттердің көзі болып табылады	559	246	73	91

ТӨМЕНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРҒА СЕНЕСІЗ, КҮМӘНДАНАСЫЗ НЕМЕСЕ СЕНБЕЙСІЗ:

Бұл сұраққа өзін белгілі бір дінге қатысты санайтын респонденттер ғана жауап береді – 969 респондент (96,9%).

Деректер пайызы	Сенемін	Күмәнда- намын	Сенбей- мін	Ж/б қиын
Құдай бар	88,1	7,6	1,0	3,3
Жұмақ пен тозақ бар	63,8	23,9	4,7	7,6
Құдай дүниені жаратты	66,5	21,1	5,6	6,8
Құдай моральдық талаптар мен міндеттердің көзі болып табылады	57,7	25,4	7,5	9,4

26. ДӘЙЕКТІ ТҮРДЕ ӨЗІҢІЗ ТУРАЛЫ ӨЗ ОЙЫҢЫЗҒА САЙ КЕЛЕТІН БЕС ЖАУАП НҰСҚАСЫН ТАҢДАҢЫЗ. АЛДЫМЕН СІЗ ҮШІН ЕҢ МАҢЫЗДЫ ҚАСИЕТТІ АТАҢЫЗ, ОДАН КЕЙІНГІЛЕРІН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫНЫҢ ТӨМЕНДЕУІНЕ ҚАРАЙ АТАП КӨРСЕТІҢІЗ.

Деректер саны	Мен бірінші-ден...	Екінші-ден...	Үшінші-ден...	Төртін-шіден...	Бесінші-ден...
Достық пен өз достарын жоғары бағалайтын адаммын	390	153	101	102	99
Белгілі бір оқу орнының түлегімін	25	115	49	31	71
Қазақстан патриотымын	51	79	59	47	34
Саяси партия (қозғалыстың, қоғамдық ұйымның) мүшесімін	7	18	62	57	29
Өз руымның өкілімін	22	47	56	46	42
Белгілі бір ұйымның, кәсіпорынның, компанияның қызметкерімін	5	27	28	43	29
Өз жүзімнің өкілімін	2	12	30	26	14
Қазақстан халқының өкілімін	17	26	43	30	45
Өз дініне берік діншіл адаммын	2	15	27	33	15
Өз саласының кәсіби маманымын	8	27	32	35	25
Өзіндік жетістіктері мен кемшіліктері бар тұлғамын, адаммын	176	128	76	78	42
Өз отбасымның мүшесімін	60	120	117	72	56
Өз ұлтымының өкілімін	8	29	36	29	25
Еркекпін	88	43	46	27	23
Әйелмін	73	34	41	37	26
Қазақстан азаматымын	47	93	95	117	71
Еңбек ұжымының мүшесімін	2	8	19	16	22
Өз қаламның немесе ауылымның тұрғылықты адамымын	6	11	24	28	41
Ұлттық мәдениет пен тілдің қолданушысымын, өз халқының тарихын жалғастырушымын	9	12	27	42	98
Жауап беру қиынға соғады	2	3	32	104	193

ДӘЙЕКТІ ТҮРДЕ ӨЗІҢІЗ ТУРАЛЫ ӨЗ ОЙЫҢЫЗҒА САЙ КЕЛЕТІН БЕС ЖАУАП НҰСҚАСЫН ТАҢДАҢЫЗ. АЛДЫМЕН СІЗ ҮШІН ЕҢ МАҢЫЗДЫ ҚАСИЕТТІ АТАҢЫЗ, ОДАН КЕЙІНГІЛЕРІН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫНЫҢ ТӨМЕНДЕУІНЕ ҚАРАЙ АТАП КӨРСЕТІҢІЗ.

Деректер пайызы	Мен бірінші-ден...	Екінші-ден...	Үшінші-ден...	Төртін-шіден...	Бесінші-ден...
Достық пен өз достарын жоғары бағалайтын адаммын	39,0	15,3	10,1	10,2	9,9
Белгілі бір оқу орнының түлегімін	2,5	11,5	4,9	3,1	7,1
Қазақстан патриотымын	5,1	7,9	5,9	4,7	3,4
Саяси партия (қозғалыстың, қоғамдық ұйымның) мүшесімін	0,7	1,8	6,2	5,7	2,9
Өз руымның өкілімін	2,2	4,7	5,6	4,6	4,2
Белгілі бір ұйымның, кәсіпорынның, компанияның қызметкерімін	0,5	2,7	2,8	4,3	2,9
Өз жүзімнің өкілімін	0,2	1,2	3,0	2,6	1,4

Қазақстан халқының өкілімін	1,7	2,6	4,3	3,0	4,5
Өз дініне берік діншіл адаммын	0,2	1,5	2,7	3,3	1,5
Өз саласының кәсіби маманымын	0,8	2,7	3,2	3,5	2,5
Өзіндік жетістіктері мен кемшіліктері бар тұлғамын, адаммын	17,6	12,8	7,6	7,8	4,2
Өз отбасымының мүшесімін	6,0	12,0	11,7	7,2	5,6
Өз ұлтымның өкілімін	0,8	2,9	3,6	2,9	2,5
Еркекпін	8,8	4,3	4,6	2,7	2,3
Әйелмін	7,3	3,4	4,1	3,7	2,6
Қазақстан азаматымын	4,7	9,3	9,5	11,7	7,1
Еңбек ұжымының мүшесімін	0,2	0,8	1,9	1,6	2,2
Өз қаламының немесе ауылымның тұрғылықты адамымын	0,6	1,1	2,4	2,8	4,1
Ұлттық мәдениет пен тілдің қолданушысымын, өз халқының тарихын жалғастырушымын	0,9	1,2	2,7	4,2	9,8
Жауап беру қиынға соғады	0,2	0,3	3,2	10,4	19,3

ОТБАСЫ ЖӘНЕ ДОСТАР**27. КІММЕН БІРГЕ ТҰРАСЫЗ? ЖАЛҒЫЗ, АТА-АНАҒЫЗБЕН, ПАРТНЁРЫҒЫЗБЕН НЕМЕСЕ ДОСТАРЫҒЫЗБЕН/ТУЫСҚАНДАРЫҒЫЗ- БЕН ТҰРАСЫЗ БА?**

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Отбасымының жақын мүшелерімен тұрамын (ата-анам, аға-бауырларымымен)	640	64,0
Жалғыз тұрамын	25	2,5
Баламмен/балаларымымен өзім тұрамын	14	1,4
Жарыммен тұрамын	220	22,0
Партнёрімен тұрамын (баламмен/балаларымымен) тұрамын	46	4,6
Достарыммен/туыстарыммен тұрамын	51	5,1
Жауап беру қиынға соғады	4	0,4
Барлығы	1000	100,0

28. ТӨМЕНДЕГІ ЖАУАПТАРДЫҒЫ ҚАЙСЫСЫ СІЗГЕ СӘЙКЕСЕДІ?

Бұл сұраққа отбасының жақын мүшелерімен (ата-ана, аға-бауырларымен) бірге тұратын респонденттер ғана жауап береді – 640 респондент (64,0 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Практикалық себептерден болып ата-анаммен тұрамын	135	21,1
Қаржылай себептерден болып ата-анаммен тұрамын	82	12,8
Менің бөлек тұруыма қарсы болғандықтан ата-анаммен тұрамын	34	5,3
Ата-анаммен бірге тұруымның айта қоярлықтай ерекше себебі жоқ	198	30,9
Көмелетке толмағандықтан ата-анаммен тұрамын	154	24,1
Ата-анамды күтемін	1	0,2
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	36	5,6
Барлығы	640	100,0

29. ТӨМЕНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРДЫҢ ҚАЙСЫСЫ СІЗДІҢ АТА-АНАҢЫЗБЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫҢЫЗДЫ СИПАТТАЙ АЛАДЫ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Бір-бірімізді өте жақсы түсінеміз	488	48,8
Көзқарастарымыз үнемі сәйкесе бермесе де, өзара түсінісеміз	458	45,8
Жалпы алғанда өзара түсініспейміз, жиі келіспей қаламыз	26	2,6
Қарым-қатынасымыз шиеленісті түрде	11	1,1
Ата-анам қайтыс болған	10	1,0
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	7	0,7
Барлығы	1000	100,0

30. ТӨМЕНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРДЫҢ ҚАЙСЫСЫ СІЗДІҢ АҒА-БАУЫРЛАРЫҢЫЗБЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫҢЫЗДЫ СИПАТТАЙ АЛАДЫ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Бір-бірімізді өте жақсы түсінеміз	426	42,6
Көзқарастарымыз үнемі сәйкесе бермесе де, өзара түсінісеміз	474	47,4
Жалпы алғанда өзара түсініспейміз, жиі келіспей қаламыз	31	3,1
Қарым-қатынасымыз шиеленісті түрде	7	0,7
Аға-бауырларым жоқ	50	5,0
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	12	1,2
Барлығы	1000	100,0

31. МАҢЫЗДЫ МӘСЕЛЕЛЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ҚАБЫЛДАЙТЫН ШЕШІМДЕРІҢІЗГЕ ОТБАСЫ МҮШЕЛЕРІНЕН КІМ КӨП ЫҚПАЛ ЕТЕДІ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Әжем	370	37,0
Анам	313	31,3
Ағам	8	0,8
Әпкем	15	1,5
Атам мен әжем	32	3,2
Жарым / Партнёрым	117	11,7
Ешкім	123	12,3
Бәрі бірге	4	0,4
Ата-анам	1	0,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	17	1,7
Барлығы	1000	100,0

32. СІЗДІҢ ӨМІРІҢІЗГЕ ҚАТЫСТЫ МАҢЫЗДЫ МӘСЕЛЕЛЕР ТУРАЛЫ ШЕШІМДЕР ҚАЛАЙ ҚАБЫЛДАНАДЫ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Барлығын ата-анам шешеді	106	10,6
Біз – ата-анам және мен – бірігіп шешеміз	544	54,4
Өз бетіммен шешім қабылдауға еркім бар	323	32,3
Жарым	8	0,8
Жарым екеуіміз	6	0,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	13	1,3
Барлығы	1000	100,0

33. ӨЗІҢІЗДІ БОЛАШАҚТА ҚАЛАЙ ЕЛЕСТЕТЕСІЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Некеде және отбасымен	825	82,5
Партнёрыммен және отбасымен	94	9,4
Партнёрсыз және отбасылық міндеттерсіз	15	1,5
Партнёрсыз, бірақ баламен / балаларыммен	9	0,9
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	57	5,7
Барлығы	1000	100,0

34. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ЖАЙ БІРГЕ ТҰРУШЫЛЫҚПЕН САЛЫСТЫРҒАНДА НЕКЕНІҢ БАСТЫ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ НЕДЕ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Неке партнёрлардың өзара жауапкершілігін арттырады	436	52,8
Неке ата-ананың балалары үшінгі жауапкершілігін арттырады	195	23,6
Неке партнёрлардың екеуінің де экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етеді	42	5,1
Неке бірге тұрушылыққа қарағанда қолайлырақ	126	15,3
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	26	3,2
Барлығы	825	100,0

35. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША НЕКЕМЕН САЛЫСТЫРҒАНДА ЖАЙ БІРГЕ ТҰРУШЫЛЫҚТЫҢ БАСТЫ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ НЕДЕ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Партнёрлар бір-бірінен тәуелсіз	24	25,5
Партнёрлар карьераға көп көңіл бөле алады	46	48,9
Партнёрлар бір-бірімен аз ұрсысады	6	6,4
Жай бірге тұрсаң, партнёрыңмен тезірек татуласасың	4	4,3
Жай бірге тұрсаң, партнёрыңнан кету жеңілірек	10	10,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	4	4,3
Барлығы	94	100,0

36. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ҚЫЗДАРДЫҢ ҚАЙ ЖАСТА ТҰРМЫСҚА ШЫҚҚАНЫ ДҰРЫС?

Орташа жас – 22

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
16 жас	4	0,4
17 жас	2	0,2
18 жас	84	8,4
19 жас	36	3,6
20 жас	295	29,5
21 жас	78	7,8
22 жас	129	12,9
23 жас	152	15,2
24 жас	44	4,4
25 жас	149	14,9
26 жас	3	0,3

27 жас	11	1,1
28 жас	1	0,1
29 жас	1	0,1
30 жас	9	0,9
Жауап беру қиынға соғады	2	0,2
Барлығы	1000	100,0

37. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ЖІГІТТЕРДІҢ ҚАЙ ЖАСТА ҮЙЛЕНГЕНІ ДҰРЫС?

Орташа жас – 25

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
16 жас	2	0,2
17 жас	1	0,1
18 жас	22	2,2
19 жас	8	0,8
20 жас	42	4,2
21 жас	8	0,8
22 жас	64	6,4
23 жас	111	11,1
24 жас	71	7,1
25 жас	341	34,1
26 жас	71	7,1
27 жас	82	8,2
28 жас	39	3,9
29 жас	7	0,7
30 жас	99	9,9
32 жас	3	0,3
33 жас	2	0,2
35 жас	23	2,3
40 жас	2	0,2
Жауап беру қиынға соғады	2	0,2
Барлығы	1000	100,0

38. НЕШЕ БАЛАЛЫ БОЛҒЫҢЫЗ КЕЛЕДІ? ОЛАРДЫҢ НЕШЕУІ ҰЛ, НЕШЕУІ ҚЫЗ БОЛҒАНЫН ҚАЛАЙСЫЗ?

Жалпы бала саны

Баланың орташа саны – 3

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
1	53	5,3
2	371	37,1
3	281	28,1
4	190	19,0
5	72	7,2
6	9	0,9
7	8	0,8
8	2	0,2
9	1	0,1

10	3	0,3
15	1	0,1
Балалы болғым келмейді	9	0,9
Барлығы	1000	100,0

Қыз саны

Қыз баланың орташа саны – 2

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
1	542	57,6
2	344	36,6
3	46	4,9
4	4	0,4
5	4	0,4
7	1	0,1
Барлығы	941	100,0

Ұл саны

Ұл баланың орташа саны – 2

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
1	518	53,8
2	359	37,3
3	63	6,5
4	16	1,7
5	6	0,6
8	1	0,1
Барлығы	963	100,0

39. ҚАЛЫҢДЫҚ АЛЫП ҚАШУ ТӘЖІРИБЕСІНЕ ҚАЛАЙ ҚАРАЙСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Оң қараймын, бұл біздің дәстүріміз	79	7,9
Оң қараймын, бұл үйлену тойында үнемдеудің жолы	75	7,5
Оң да, теріс те емес – бұл көбінесе өзара келісім бойынша жасалады	335	33,5
Теріс деп санаймын, бұл қазіргі заманға лайық емес әрі ерсі	246	24,6
Теріс деп санаймын, бұл қызды қорлау	202	20,2
Жауап беру қиынға соғады	63	6,3
Барлығы	1000	100,0

40. БІЗДІҢ БҮГІНГІ ҚОҒАМЫМЫЗДАҒЫ ӘЙЕЛДІҢ ОТБАСЫНДАҒЫ ОРНЫН ҚАЛАЙ АНЫҚТАР ЕДІҢІЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Әйел еркін және дербес, еркекке тәуелді емес	190	19,0
Еркек – отбасының тірегі, әйел оның шешімдеріне бағынады	322	32,2
Уақыт өткен сайын әйел отбасы тірегінің рөлін көбірек атқарып, еркек оның шешімдеріне бағынып барады	91	9,1
Әйел қаналады және құқықсыз	5	0,5
Ер мен әйел отбасындағы ықпал ететін салаларды бөліседі, тең құқықты	365	36,5
Жауап беру қиынға соғады	27	2,7
Барлығы	1000	100,0

41. БІЗДІҢ ҚОҒАМЫМЫЗДА КӨП ӘЙЕЛ АЛУ ДӘСТҮРІ ЗАҢДАСТЫРЫЛУҒА ТИІС ДЕГЕН ОЙМЕН КЕЛІСЕСІЗ БЕ, ЖОҚ ПА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Толық келісемін	47	4,7
Келісемін	119	11,9
Келіспеймін	172	17,2
Мүлде келіспеймін	614	61,4
Жауап беру қиынға соғады	48	4,8
Барлығы	1000	100,0

42. «БАҚЫТТЫ ОТБАСЫ» ДЕГЕН ТІРКЕСТІ ЕСТІГЕНДЕ СІЗДЕ ҚАНДАЙ АССОЦИАЦИЯЛАР ТУАДЫ?

Жауап нұсқалары (респонденттердің сөздерінен жазылып алынды)	Саны	Пайызы*
Сенім, өзара түсіністік	416	41,6
Балалар	306	30,6
Махаббат	267	26,7
Ауқаттылық, молшылық	197	19,7
Жар	96	9,6
Баспана/үй	60	6,0
Тату отбасы	51	5,1
Денсаулық	41	4,1
Үлкендерге құрмет	8	0,8
Әркімнің өзін-өзі жетілдіріп, дамыту мүмкіндігі	4	0,4
Бейбіт өмір	3	0,3
Өз болашағың	3	0,3
Әркім өзінше бақытты	3	0,3
Барлығына деген қамқорлық	2	0,2
Діни отбасы	1	0,1
Жауап беру қиынға соғады	146	14,6

*Бұл сома 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

43. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША БАҚЫТТЫ ОТБАСЫ ДЕГЕН НЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Махаббат, өзара түсіністік пен қолдау үстемдік құратын, ал адам саны маңызды емес отбасы	463	46,3
Отбасының түрлі буынының өкілі болып табылатын мүшелерінің арасындағы тығыз байланыс пен ағайын-туыспен қарым-қатынас	241	24,1
Балалары бар отбасы	125	12,5
Ауқаттылық пен ертеңгі күнге деген сенімділік бар отбасы	123	12,3
Әр мүшесінің даму мен өзін-өзі жетілдіруге мүмкіншілігі бар отбасы	33	3,3
Жауап беру қиынға соғады	15	1,5
Барлығы	1000	100,0

44. СІЗДЕ БӘРІ БІР-БІРІН БІЛЕТІН ЖӘНЕ ӨЗІҢІЗ КӨП УАҚЫТЫҢЫЗДЫ БІРГЕ ӨТКІЗЕТІН ДОСТАР НЕМЕСЕ ТАНЫСТАР ТОБЫ БАР МА?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Иә	865	86,5
Жоқ	116	11,6
Жауап беру қиынға соғады	19	1,9
Барлығы	1000	100,0

45. ЖАЛПЫ АЛҒАНДА ДОСТАРЫҢЫЗҒА ҚАНШАЛЫҚТЫ ДЕҢГЕЙДЕ РАЗЫСЫЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Толық разымын	258	25,8
Разымын	640	64,0
Разы да емеспін, разы емес те емеспін	91	9,1
Разы емеспін	4	0,4
Мүлде разы емеспін	1	0,1
Жауап беру қиынға соғады	6	0,6
Барлығы	1000	100,0

46. СОҒЫ 12 АЙДА ТӨМЕНДЕ КӨРСЕТІЛГЕН ДЕНЕЛЕЙ ҚАҚТЫҒЫСТАРДЫҢ ҚАЙ БІРЕУІНЕ ҚАТЫСТЫҢЫЗ БА?

<i>Деректер саны</i>	<i>Иә</i>	<i>Жоқ</i>	<i>Жауаптан бас тарту</i>
Өз ауданыңыздағы басқа жастармен	107	873	20
Түнгі клубта немесе кофеханада басқа жастармен	52	930	18
Спорт залда, футбол стадионында және т.б.	63	911	26
Мектепте / университетте / жұмыста	112	861	27
Басқа саяси көзқарастағы жастармен	13	963	24
Полициямен қақтығыстар (мысалы, шеру кезінде)	33	940	27
Отбасындағы жанжалдар	63	917	20
Басқа діни көзқарас өкілдерімен	18	956	26
Басқа этникалық топтар өкілдерімен	29	943	28

СОҒЫ 12 АЙДА ТӨМЕНДЕ КӨРСЕТІЛГЕН ДЕНЕЛЕЙ ҚАҚТЫҒЫСТАРДЫҢ ҚАЙ БІРЕУІНЕ ҚАТЫСТЫҢЫЗ БА?

<i>Деректер пайызы</i>	<i>Иә</i>	<i>Жоқ</i>	<i>Жауаптан бас тарту</i>
Өз ауданыңыздағы басқа жастармен	10,7	87,3	2,0
Түнгі клубта немесе кофеханада басқа жастармен	5,2	93,0	1,8
Спорт залда, футбол стадионында және т.б.	6,3	91,1	2,6
Мектепте / университетте / жұмыста	11,2	86,1	2,7
Басқа саяси көзқарастағы жастармен	1,3	96,3	2,4
Полициямен қақтығыстар (мысалы, шеру кезінде)	3,3	94,0	2,7
Отбасындағы жанжалдар	6,3	91,7	2,0
Басқа діни көзқарас өкілдерімен	1,8	95,6	2,6
Басқа этникалық топтар өкілдерімен	2,9	94,3	2,8

ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАР ЖӘНЕ ТАЛАП-ТАЛПЫНЫСТАР**47. ҚАЗІРГІ ТҰРҒЫЛЫҚТЫ ЖЕРІҢІЗДЕН ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАСҚА БІР ҚАЛАСЫНА / АУЫЛЫНА КӨШКІҢІЗ КЕЛЕ МЕ?**

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	173	17,3
Жоқ	813	81,3
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	14	1,4
Барлығы	1000	100,0

48. КӨШКІҢІЗ КЕЛСЕ, ОНЫҢ БАСТЫ СЕБЕБИ ҚАНДАЙ?

Бұл сұраққа Қазақстанның басқа қаласына/ауылына көшкісі келетін респонденттер ғана жауап береді – 173 респондент (17,3 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы*
Экономикалық жағдайды жақсарту үшін	72	41,6
Көбірек мәдени мүмкіншіліктерге ие болу үшін	46	26,6
Сапалырақ білім үшін	41	23,7
Жұмысқа тұрудың молырақ мүмкіншіліктері үшін	67	38,7
Өз бизнесінді ашуға молырақ мүмкіншіліктер үшін	14	8,1
Ағайын-туысқа жақын болу үшін	16	9,2
Өзіңіз қазір тұратын ауылдағы / қаладағы шиеленістерден алыстау үшін	2	1,2
Жаман экология	3	1,7
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	3	1,7

*Бұл сума 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

49. ҚАЗАҚСТАННАН КӨШКІҢІЗ КЕЛЕ МЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, жуық арада көшкелі жатырмын	27	2,7
Қазір жоқ, бірақ болашақта бір жаққа көшетін шығармын	79	7,9
Әзірше көші-қон туралы ой болған жоқ, бірақ бәрі өмірдің шарттарына байланысты болады: көшуім де мүмкін, көшпеуім де мүмкін	206	20,6
Жоқ, ешқашан ешқайда көшкім келмейді	669	66,9
Жауап беру қиынға соғады	19	1,9
Барлығы	1000	100,0

50. ҚАЙДА КӨШУДІ ЖОСПАРЛАП ОТЫРСЫЗ?

Бұл сұраққа Қазақстаннан көшкісі келетін респонденттер ғана жауап береді – 106 респондент (10,6 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Ресей	58	54,7
Қытай	4	3,8
АҚШ	10	9,4
Канада	4	3,8
Еуропа елдері	13	12,3
Түркия	3	2,8
Оңтүстік Корея	2	1,9

Австралия	1	0,9
Сингапур	1	0,9
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	10	9,4
Барлығы	106	100,0

51. ЕЛДЕН КЕТУДІ ЖОСПАРЛАҒАН БОЛСАҢЫЗ, ОНЫҢ СЕБЕПТЕРІ ҚАНДАЙ?

Бұл сұраққа Қазақстаннан көшкісі келетін респонденттер ғана жауап береді – 106 респондент (10,6 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы*
Материалдық себептер	11	10,4
Қауіпсіздік	4	3,8
Өмір сапасы	31	29,2
Жеке басқа қатысты себептер	34	32,1
Білім	15	14,2
Карьера	21	19,8
Жаман экология	1	0,9
Этносаралық шиеленістер	2	1,9
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	3	2,8

*Бұл сома 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

52. ЕЛДЕН КЕТУДІ ОЙҒА АЛҒАН БОЛСАҢЫЗ, ШЕТЕЛДЕ ҚАНША УАҚЫТ ҚАЛУДЫ ЖОСПАРЛАП ОТЫРСЫЗ?

Бұл сұраққа Қазақстаннан көшкісі келетін респонденттер ғана жауап береді – 106 респондент (10,6 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Бір жылға дейін	8	7,5
Бес жылға дейін	10	9,4
5 -10 жыл	15	14,2
10 жылдан көп	8	7,5
Біржола	46	43,4
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	19	18,0
Барлығы	106	100,0

53. ШЕТЕЛДЕ ҚАНША РЕТ БОЛДЫҢЫЗ? (ТУРИЗМ, ОҚУ, ТАҒЫЛЫМДАМАЛАР, ТУЫСТАРҒА САПАР)

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
1 рет	114	11,4
1-3 рет	94	9,4
3 реттен көп	47	4,7
Ешқашан	738	73,8
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	7	0,7
Барлығы	1000	100,0

54. ҚАНДАЙ ЕЛГЕ НЕМЕСЕ ЕЛДЕРГЕ БАРЫП КӨРДІҢІЗ?

Бұл сұраққа шетелде болып көрген респонденттер ғана жауап береді – 255 респондент (25,5 %).

Жауап нұсқалары (респонденттердің сөзінен жазылып алынды)	Саны	Пайызы*
Ресей	126	49,4
Түркия	82	32,2
Қырғызстан	45	17,6

Қытай	23	9,0
Өзбекстан	18	7,1
Германия	12	4,7
Таиланд	10	3,9
Біріккен Араб Әмірліктері	9	3,5
Египет	7	2,7
Украина	5	2,0
Грекия	5	2,0
Беларусь	3	1,2
Оңтүстік Корея	3	1,2
АҚШ	3	1,2
Италия	3	1,2
Әзірбайжан	2	0,8
Англия	2	0,8
Латвия	2	0,8
Польша	2	0,8
Франция	2	0,8
Грузия	2	0,8
Жапония	1	0,4
Чехия	1	0,4
Армения	1	0,4
Монғолия	1	0,4
Испания	1	0,4
Литва	1	0,4
Эстония	1	0,4
Үндістан	1	0,4
Түркіменстан	1	0,4
Жауаптан бас тарту	6	2,4

*Бұл сума 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

55. ӨЗ ЕЛІҢІЗДІҢ АЗАМАТТЫҒЫН АУЫСТЫРҒЫҢЫЗ КЕЛЕ МЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	34	3,4
Иә болар	44	4,4
Жоқ болар	129	12,9
Жоқ	774	77,4
Жауап беру қиынға соғады	19	1,9
Барлығы	1000	100,0

56. ӨЗ ЕЛІҢІЗДІҢ АЗАМАТТЫҒЫН ҚАЙ ЕЛДІҢ АЗАМАТТЫҒЫНА АУЫСТЫРҒЫҢЫЗ КЕЛЕДІ?

Бұл сұраққа өз елінің азаматтығын ауыстырғысы келетін респонденттер ғана жауап береді – 78 респондент (7,8 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Ресей	60	76,9
АҚШ	4	5,1
Германия	5	6,4
Франция	2	2,6

Италия	1	1,3
Австралия	1	1,3
Жауап беру қиынға соғады	5	6,4
Барлығы	78	100,0

57. ӨЗІҢІЗДІҢ ҚАЗІРГІ ҚАРЖЫЛАЙ ЖАҒДАЙЫҢЫЗДЫ ҚАЛАЙ СИПАТТАР ЕДІҢІЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Өте жақсы	69	6,9
Жақсы	789	78,9
Жаман	114	11,4
Өте жаман	3	0,3
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	25	2,5
Барлығы	1000	100,0

58. ӨЗІҢІЗДІҢ ӨМІР СУРУ ШАРТТАРЫҢЫЗДЫ ҚАНДАЙ ДЕП САНАЙСЫЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Өте жақсы	98	9,8
Жақсы	572	57,2
Орташа	302	30,2
Жаман	19	1,9
Өте жаман	2	0,2
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	7	0,7
Барлығы	1000	100,0

59. БОЛАШАҚТА ӨЗІҢІЗДІҢ ӨМІР СУРУ ШАРТТАРЫҢЫЗ ҚАНДАЙ БОЛАДЫ ДЕП ОЙЛАЙСЫЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Қазіргіден көп жақсы	316	31,6
Қазіргіден біршама жақсы	505	50,5
Қазіргідей	163	16,3
Қазіргіден біршама нашар	3	0,3
Қазіргіден көп жаман	-	-
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	13	1,3
Барлығы	1000	100,0

60. ТӨМЕНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРМЕН ҚАНШАЛЫҚТЫ ДӘРЕЖЕДЕ КЕЛІСЕСІЗ?

ТОЛЫҚ КЕЛІСЕМІН, КЕЛІСЕМІН, БІРШАМА ДЕҢГЕЙДЕ КЕЛІСЕМІН, КЕЛІСПЕЙМІН НЕМЕСЕ МҮЛДЕ КЕЛІСПЕЙМІН ДЕП ЖАУАП БЕРЕ АЛАСЫЗ БА?

<i>Деректер саны</i>	<i>Толық келісемін</i>	<i>Келісемін</i>	<i>Біршама деңгейде келісемін</i>	<i>Келіспеймін</i>	<i>Мүлде келіспеймін</i>	<i>Ж/б қиын</i>
Өмірде жетістікке жету үшін нені қалайтыныңды анық білуің керек.	713	197	62	19	4	5
Тәуекелге бел бұмаған адам ештеңеге қол жеткізе алмайды.	344	384	196	57	10	9
Басқаларға қамқорлық жасасаң, соңында сыйынды аласың.	306	354	238	63	11	28

Қазіргі кезде айқын ештеңе жоқ болғандықтан өмірде мақсат көздеп қажеті жоқ.	84	159	204	349	183	21
Қоғам өмір сүруі үшін оның моральдық құндылықтары болуы керек.	456	316	149	46	11	22
Бүгінгі таңда адамдар басқалардың қайғысын бөлісе алмайды.	125	215	277	281	74	28
Адамдар тағдырға сеніп, өмірдің бергенін қабылдай білулері керек.	226	338	232	143	40	21
Сіздің айналаңызда өзіңіз сенетін адамдар болуы керек.	433	361	140	37	13	16
Бірнеше досың болса болды, қалағаныңның барлығын да жасауға болады.	138	197	292	260	87	26
Адамдар карьераға ден қоюы керек, басқасының бәрі – қосымша дүниелер.	88	191	236	333	121	31
Өмір – күрделі дүние, сондықтан оқшауланып өмір сүрген дұрыс.	66	122	175	335	270	32
Қоғамдағы болып жатқан оқиғалардан хабардар болу – менің өмірімнің маңызды бөлігі.	177	375	269	98	47	34
Өмірдегі ең маңызды дүние – ағынмен жүре білу.	87	203	202	252	230	26
Сенім мен дәстүрлерді ұстану	198	379	261	96	26	40

ТӨМЕНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРМЕН ҚАНШАЛЫҚТЫ ДӘРЕЖЕДЕ КЕЛІСЕСІЗ? ТОЛЫҚ КЕЛІСЕМІН, КЕЛІСЕМІН, БЫШАМА ДЕҢГЕЙДЕ КЕЛІСЕМІН, КЕЛІСПЕЙМІН НЕМЕСЕ МҮЛДЕ КЕЛІСПЕЙМІН ДЕП ЖАУАП БЕРЕ АЛАСЫЗ БА?

Деректер пайызы	Толық келісемін	Келісемін	Біршама деңгейде келісемін	Келіспеймін	Мүлде келіспеймін	Ж/б қиын
Өмірде жетістікке жету үшін нені қалайтыныңды анық білуің керек.	71,3	19,7	6,2	1,9	0,4	0,5
Тәуекелге бел бумаған адам ештеңеге қол жеткізе алмайды.	34,4	38,4	19,6	5,7	1,0	0,9
Басқаларға қамқорлық жасасаң, соңында сыйыңды аласың.	30,6	35,4	23,8	6,3	1,1	2,8
Қазіргі кезде айқын ештеңе жоқ болғандықтан өмірде мақсат көздеп қажеті жоқ.	8,4	15,9	20,4	34,9	18,3	2,1
Қоғам өмір сүруі үшін оның моральдық құндылықтары болуы керек.	45,6	31,6	14,9	4,6	1,1	2,2
Бүгінгі таңда адамдар басқалардың қайғысын бөлісе алмайды.	12,5	21,5	27,7	28,1	7,4	2,8
Адамдар тағдырға сеніп, өмірдің бергенін қабылдай білулері керек.	22,6	33,8	23,2	14,3	4,0	2,1
Сіздің айналаңызда өзіңіз сенетін адамдар болуы керек.	43,3	36,1	14,0	3,7	1,3	1,6

Бірнеше досың болса болды, қалағаныңның барлығын да жасауға болады.	13,8	19,7	29,2	26,0	8,7	2,6
Адамдар карьераға ден қоюы керек, басқасының бәрі – қосымша дүниелер.	8,8	19,1	23,6	33,3	12,1	3,1
Өмір – күрделі дүние, сондықтан оқшауланып өмір сүрген дұрыс.	6,6	12,2	17,5	33,5	27,0	3,2
Қоғамдағы болып жатқан оқиғалардан хабардар болу – менің өмірімнің маңызды бөлігі.	17,7	37,5	26,9	9,8	4,7	3,4
Өмірдегі ең маңызды дүние – ағынмен жүре білу.	8,7	20,3	20,2	25,2	23,0	2,6
Сенім мен дәстүрлерді ұстану	19,8	37,9	26,1	9,6	2,6	4,0

БІЛІМ ЖӘНЕ ЖҰМЫС-ШАРУА**61. ҚАЗАҚ, ОРЫС, АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ БАСҚА ТІЛДЕРДІ ҚАНШАЛЫҚТЫ ДЕҢГЕЙДЕ БІЛЕСІЗ?**

Деректер саны	Мүлде білмеймін	Білмеймін, бірақ кейбір фразаларды түсінемін	Түсінемін, бірақ түсінісе алмаймын	Түсінемін, түсінісе аламын	Еркін сөйлеп, оқимын, бірақ жаза алмаймын	Еркін сөйлеймін, оқимын, жазамын	Еркін меңгергенім, кәсіби лексиканы да	Ж/Б қиын
Қазақ тілі	63	101	83	128	48	423	149	5
Орыс тілі	6	5	13	54	63	674	175	10
Ағылшын тілі	271	328	155	123	46	61	9	7
Француз тілі	936	34	7	3	-	2	-	18
Неміс тілі	908	55	10	7	-	2	-	18
Қытай тілі	959	19	1	1	-	2	-	18

ҚАЗАҚ, ОРЫС, АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ БАСҚА ТІЛДЕРДІ ҚАНШАЛЫҚТЫ ДЕҢГЕЙДЕ БІЛЕСІЗ?

Деректер пайызы	Мүлде білмеймін	Білмеймін, бірақ кейбір фразаларды түсінемін	Түсінемін, бірақ түсінісе алмаймын	Түсінемін, түсінісе аламын	Еркін сөйлеп, оқимын, бірақ жаза алмаймын	Еркін сөйлеймін, оқимын, жазамын	Еркін меңгергенім, кәсіби лексиканы да	Ж/Б қиын
Қазақ тілі	6,3	10,1	8,3	12,8	4,8	42,3	14,9	0,5
Орыс тілі	0,6	0,5	1,3	5,4	6,3	67,4	17,5	1,0
Ағылшын тілі	27,1	32,8	15,5	12,3	4,6	6,1	0,9	0,7
Француз тілі	93,6	3,4	0,7	0,3	-	0,2	-	1,8
Неміс тілі	90,8	5,5	1,0	0,7	-	0,2	-	1,8
Қытай тілі	95,9	1,9	0,1	0,1	-	0,2	-	1,8

62. КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРДЕ ҚАЙ ТІЛДЕ СӨЙЛЕЙСІЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Қазақ тілінде	339	33,9
Орыс тілінде	497	49,7
Қазақ және орыс тілдерінде тең	159	15,9
Өзбек тілінде	2	0,2
Түрік тілінде	1	0,1
Күрд тілінде	1	0,1
Ұйғыр тілінде	1	0,1
Барлығы	1000	100,0

63. ҚАЗІР ҚАНДАЙ ДА БІР БІЛІМ ОРДАСЫНДА ОҚИСЫЗ БА / ОҚУЫҢЫЗДЫ ЖАЛҒАСТЫРЫП ЖАТЫРСЫЗ БА?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Иә, орта / арнайы орта білім алып жатырмын (мектепте/ колледжде)	308	30,8
Иә, жоғары білім алып жатырмын	167	16,7
Иә, магистратурадағы / докторантурадағы оқуымды жалғастырып жатырмын	8	0,8
Жоқ	517	51,7
Барлығы	1000	100,0

СҰРАҚТАРДЫҢ КЕЛЕСІ ТОБЫНА ОҚУШЫЛАР МЕН/НЕМЕСЕ КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІ ЖАУАП БЕРЕДІ – 308 РЕСПОНДЕНТ (30,8 %).**64. МЕКТЕПТЕ / КОЛЛЕДЖДЕ ОҚУҒА ДЕГЕН ЫНТАҢЫЗ ҚАНДАЙ? МЕКТЕПКЕ / КОЛЛЕДЖКЕ БАРУҒА ЫНТАҢЫЗ ӨТЕ ЖОҒАРЫ, ЖОҒАРЫ, ТӨМЕН НЕМЕСЕ ӨТЕ ТӨМЕН ЕКЕНІН АЙТА АЛАСЫЗ БА?**

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Өте жоғары	79	25,6
Жоғары	168	54,5
Төмен	26	8,4
Өте төмен	6	1,9
Жауап беру қиынға соғады	29	9,6
Барлығы	308	100,0

65. ӨЗІҢІЗДІҢ МЕКТЕПТЕГІ/КОЛЛЕДЖДЕГІ ҚАЛЫПТЫ БІР КҮНІҢІЗДІ ҚАЛАЙ СҮРЕТТЕР ЕДІҢІЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Өте ауыр және өте қауырт	14	4,5
Ауыр және қауырт	28	9,1
Біршама деңгейде ауыр және қауырт	79	25,6
Жеңіл әрі қауырт емес	146	47,4
Өте жеңіл және қауырт емес	28	9,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	13	4,3
Барлығы	308	100,0

66. СОҒЫ ОҚУ ЖЫЛЫНДАҒЫ ОРТАША ҮЛГЕРІМІҢІЗ ҚАНДАЙ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Өте жоғары	10	3,2
Жоғары	86	27,9
Орташа	181	58,9
Қанағаттанарлық	30	9,7
Төмен	1	0,3
Өте төмен	-	-
Барлығы	308	100,0

67. БАҒАЛАР МЕН ЕМТИХАНДАРДЫ «САТЫП АЛАТЫН» ОҚИҒАЛАРДЫҢ БОЛАТЫНДЫҒЫМЕН КЕЛІСЕСІЗ БЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, үнемі дерлік	26	8,4
Иә, кейде	70	22,7
Иә, сирек	63	20,5
Жоқ, ешқашан	119	38,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	30	9,8
Барлығы	308	100,0

68. ОҚУ ОРНЫНАН ТЫСҚАРЫ ОҚУҒА ОРТАША ЕСЕППЕН ҚАНША УАҚЫТЫҢЫЗДЫ АРНАЙСЫЗ (ҮЙ ТАПСЫРМАСЫН ОРЫНДАУ, КІТАПХАНАҒА БАРУ, Т.Б.)?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Күніне бір сағатқа дейін	45	14,6
Күніне 1-2 сағат	129	41,9
Күніне 3-4 сағат	111	36,0
Күніне 5-6 сағат	16	5,2
Күніне 6 сағаттан көп	2	0,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	5	1,7
Барлығы	308	100,0

69. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНА ТҮСЕСІЗ БЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	256	83,1
Жоқ	52	16,9
Барлығы	308	100,0

70. СІЗГЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ АЛУДЫ КӨЗДЕТЕТІН СЕБЕПТЕР ҚАНДАЙ?

Бұл сұраққа жоғары оқу орнына түсетін респонденттер ғана жауап береді – 256 респондент (83,1 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы *
Интеллектуалдық қабілеттерімді арттыру үшін	96	37,5
Жұмысқа тұруға көбірек мүмкіншілік беретін диплом алу үшін	185	72,3
Ата-анамның үмітін ақтау үшін	78	30,5
Көбірек ақша тауып, ауқатты болу үшін	50	19,5
Жоғары әлеуметтік жағдайға қол жеткізу үшін	47	18,4

Жаңа таныстар тауып, жаңа тәжірибе алу үшін	24	9,4
Басқа артығырақ мүмкіншілігім жоқ	11	4,3
Армияға бармас үшін	4	1,6

*Бұл сома 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

71. ҚАНДАЙ СЕБЕПТЕРДЕН ЖОҒАРЫ БІЛІМ АЛМАЙМЫН ДЕП ШЕШТІҢІЗ?

Бұл сұраққа жоғары оқу орнына түспейтін респонденттер ғана жауап береді – 52 респондент (16,9 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Оқу ұнамайды	15	28,8
Оқудың маған жарқын болашақты қамтамасыз ететіндігіне сенімді емеспін	14	26,9
Ата-анам менің таңдауымды қолдамайды / менің жоғары білім алғанымды қаламайды	1	1,9
Достарымнан ешкім де жоғары білім алған жоқ	-	-
Қаражат жетіспеушілігінен	22	42,3
Барлығы	52	100,0

СҰРАҚТАРДЫҢ КЕЛЕСІ ТОБЫНА ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ОҚИТЫН ЖӘНЕ ОДАН KEЙІНГІ ОҚУДЫ ЖАЛҒАСТЫРЫП ЖАТҚАН ЖАСТАР ЖАУАП БЕРЕДІ – 175 РЕСПОНДЕНТ (17,5 %).

72. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ ОҚУҒА ДЕГЕН ЫНТАҢЫЗ ҚАНДАЙ? ЖОО БАРУҒА ЫНТАҢЫЗДЫҢ ӨТЕ ЖОҒАРЫ, ЖОҒАРЫ, ТӨМЕН НЕМЕСЕ ӨТЕ ТӨМЕН ЕКЕНІН АЙТА АЛАСЫЗ БА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Өте жоғары	62	35,4
Жоғары	91	52,0
Төмен	11	6,3
Өте төмен	-	-
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	11	6,3
Барлығы	175	100,0

73. ӨЗІҢІЗДІҢ УНИВЕРСИТЕТТЕГІ ҚАЛЫПТЫ БІР КҮНІҢІЗДІ ҚАЛАЙ СҮРЕТТЕР ЕДІҢІЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Өте ауыр және өте қауырт	9	5,1
Ауыр және қауырт	10	5,7
Біршама деңгейде ауыр және қауырт	46	26,3
Жеңіл әрі қауырт емес	93	53,1
Өте жеңіл және қауырт емес	7	4,0
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	10	5,8
Барлығы	175	100,0

74. СОҒҒЫ ОҚУ ЖЫЛЫНДАҒЫ ОРТАША ҮЛГЕРІМІҢІЗ ҚАНДАЙ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Өте жоғары	15	8,6
Жоғары	65	37,1
Орташа	91	52,0
Қанағаттанарлық	3	1,7

Төмен	-	-
Өте төмен	1	0,6
Барлығы	175	100,0

75. БАҒАЛАР МЕН ЕМТИХАНДАРДЫ «САТЫП АЛАТЫН» ОҚИҒАЛАРДЫҢ БОЛАТЫНДЫҒЫМЕН КЕЛІСЕСІЗ БЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, үнемі дерлік	17	9,7
Иә, кейде	56	32,0
Иә, сирек	36	20,6
Жоқ, ешқашан	54	30,9
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	12	6,8
Барлығы	175	100,0

76. ОҚУ ОРНЫНАН ТЫСҚАРЫ ОҚУҒА ОРТАША ЕСЕППЕН ҚАНША УАҚЫТЫҢЫЗДЫ АРНАЙСЫЗ (ҮЙ ТАПСЫРМАСЫН ОРЫНДАУ, КІТАПХАНАҒА БАРУ, Т.Б.)?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Күніне бір сағатқа дейін	13	7,4
Күніне 1-2 сағат	73	41,7
Күніне 3-4 сағат	60	34,3
Күніне 5-6 сағат	12	6,9
Күніне 6 сағаттан көп	4	2,3
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	13	7,4
Барлығы	175	100,0

77. ОҚУДЫ АРЫ ҚАРАЙ ЖАЛҒАСТЫРҒЫҢЫЗ КЕЛЕ МЕ?

Бұл сұраққа мектеп пен колледжде оқытындардан басқа респонденттердің бәрі жауап береді – 692 адам (69,2 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	176	25,4
Жоқ	516	74,6
Барлығы	692	100,0

78. СІЗГЕ ОҚУДЫ ЖАЛҒАСТЫРУДЫ КӨЗДЕТЕТІН СЕБЕПТЕР ҚАНДАЙ?

Бұл сұраққа оқуды жалғастырғысы келетін респонденттер ғана жауап береді – 176 респондент (25,4 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы*
Интеллектуалдық қабілеттерімді арттыру үшін	93	52,8
Жұмысқа тұруға көбірек мүмкіншілік беретін диплом алу үшін	97	55,1
Ата-анамның үмітін ақтау үшін	38	21,6
Көбірек ақша тауып, ауқатты болу үшін	47	26,7
Жоғары әлеуметтік жағдайға қол жеткізу үшін	41	23,3
Жаңа таныстар тауып, жаңа тәжірибе алу үшін	18	10,2
Басқа артығырақ мүмкіншілігім жоқ / Болған жоқ	4	2,3
Армияға бармас үшін	-	-
Жауап беруден бас тарту	4	2,3

*Бұл сома 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

79. ҚАНДАЙ СЕБЕПТЕРДЕН ОҚУДЫ ЖАЛҒАСТЫРМАЙМЫН ДЕП ШЕШТІҢІЗ?

Бұл сұраққа оқуды жалғастырғысы келмеген респонденттер ғана жауап береді – 515 респондент (74,6 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы*
Оқу ұнамайды	87	16,9
Оқудың маған жарқын болашақты қамтамасыз ететіндігіне сенімді емеспін	149	28,9
Ата-анам менің таңдауымды қолдамайды / менің жоғары білім алғанымды қаламайды	4	0,8
Достарымнан ешкім де жоғары білім алған жоқ	7	1,4
Қаражат жетіспеушілігінен	195	37,8
Дипломым бар	48	9,3
Жауаптан бас тарту	34	6,6
Жауап беру қиынға соғады	12	2,3

*Бұл сума 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

БАРЛЫҚ РЕСПОНДЕНТЕРГЕ АРНАЛҒАН СҰРАҚТАР**80. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ САПАСЫ ТУРАЛЫ ҚАНДАЙ ОЙДАСЫЗ?**

Деректер саны	Өте жақсы	Жақсы	Жаман	Өте жаман	Жауап жоқ/ Білмей-мін
Бастауыш білім	207	716	56	9	12
Орта білім	160	726	78	16	20
Арнайы орта білім	142	650	122	15	71
Жоғары білім	154	610	128	13	95
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім	141	570	101	17	171

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ САПАСЫ ТУРАЛЫ ҚАНДАЙ ОЙДАСЫЗ?

Деректер пайызы	Өте жақсы	Жақсы	Жаман	Өте жаман	Жауап жоқ/ Білмей-мін
Бастауыш білім	20,7	71,6	5,6	0,9	1,2
Орта білім	16,0	72,6	7,8	1,6	2,0
Арнайы орта білім	14,2	65,0	12,2	1,5	7,1
Жоғары білім	15,4	61,0	12,8	1,3	9,5
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім	14,1	57,0	10,1	1,7	17,1

81. ТАҢДАУ МҮМКІНШІЛІГІ БОЛСА ҚАЙСЫСЫН ТАҢДАР ЕДІҢІЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Шетелдік білім	476	47,6
Жергілікті білім	248	24,8
Жартылай шетелдік білім	177	17,7
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	99	9,9
Барлығы	1000	100,0

82. ЕГЕР СІЗДЕ ШЕТЕЛДЕ ОҚУ (ОҚУЫҢЫЗДЫ ЖАЛҒАСТЫРУ) МҮМКІНШІЛІГІ БОЛСА ҚАЙ ЕЛДІ ТАҢДАП ЕДІҢІЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Ресей	296	29,6
Америка Құрама Штаттары	237	23,7
ЕО елдері	163	16,3
Қытай	146	14,6
Орта Азия елдері	52	5,2
Оңтүстік Корея	2	0,2
Түркия	2	0,2
Малайзия	1	0,1
Сингапур	1	0,1
Ешқандай	6	0,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	94	9,4
Барлығы	1000	100,0

83. ҚАНДАЙ ДА БІР КӘСІБИ ПРАКТИКАДАН / ТАҒЫЛЫМДАМАДАН ӨТТІҢІЗ БЕ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Иә	317	31,7
Жоқ	648	64,8
Жауап беру қиынға соғады	35	3,5
Барлығы	1000	100,0

84. ҚАЗІРГІ БІЛІМІҢІЗДІ ЕСКЕРГЕНДЕ ... ДЕП САНАЙСЫЗ БА?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Жұмысты оңай табамын	356	35,6
Жұмысты әрең табамын	308	30,8
Ешқашан жұмыс таппаймын	34	3,4
Жұмыс табу үшін көбірек білім қажет	151	15,1
Жауап беру қиынға соғады	151	15,1
Барлығы	1000	100,0

85. ТӨМЕНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРДЫҢ ҚАЙСЫСЫМЕН КЕЛІСЕСІЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Қазақстандағы білім жүйесі кең көлемдегі реформаларды талап етеді	260	26,0
Қазақстандағы білім жүйесі бірқатар реформаларды талап етеді	573	57,3
Қазақстандағы білім жүйесі ешқандай реформаны талап етпейді	80	8,0
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	87	8,7
Барлығы	1000	100,0

86. ҚАЗІРГІ ШАҚТА ЖҰМЫС ІСТЕЙСІЗ БЕ, ЖОҚ ПА?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Иә	430	43,0
Жоқ	570	57,0
Барлығы	1000	100,0

87. ОРТАША ЕСЕППЕН АПТАСЫНА НЕШЕ САҒАТ ЖҰМЫС ІСТЕЙСІЗ?

Бұл сұраққа қазір жұмыс істейтін респонденттер ғана жауап береді – 430 адам (43,0 %).

Орташа уақыт – аптасына 41,4 сағат

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
10 сағат	8	1,9
12 сағат	2	0,5
15 сағат	1	0,2
18 сағат	6	1,4
20 сағат	4	0,9
22 сағат	1	0,2
24 сағат	6	1,4
25 сағат	3	0,7
26 сағат	1	0,2
30 сағат	12	2,8
35 сағат	10	2,3
36 сағат	6	1,4
37 сағат	1	0,2
38 сағат	2	0,5
40 сағат	166	38,6
41 сағат	1	0,2
42 сағат	9	2,1
44 сағат	2	0,5
45 сағат	14	3,3
46 сағат	11	2,6
47 сағат	2	0,5
48 сағат	105	24,4
49 сағат	1	0,2
50 сағат	11	2,6
52 сағат	1	0,2
54 сағат	1	0,2
55 сағат	1	0,2
56 сағат	6	1,4
60 сағат	10	2,3
Жауап беру қиынға соғады	26	6,1
Барлығы	430	100,0

88. ҚАЗІР МАМАНДЫҒЫҢЫЗ БОЙЫНША ЖҰМЫС ІСТЕЙСІЗ БЕ?

Бұл сұраққа қазір жұмыс істейтін респонденттер ғана жауап береді – 430 адам (43,0 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Менің мамандығым жоқ	35	8,1
Иә, мамандығым бойынша жұмыс істеймін	192	44,7
Жұмысымның алған/алып жатқан мамандығыма біршама деңгейде қатысы бар	90	20,9
Жоқ, алған/алып жатқан мамандығым бойынша жұмыс істемеймін	104	24,2
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	9	2,1
Барлығы	430	100,0

89. ТӨМЕНДЕГІ САЛАЛАРДЫҢ ҚАЙСЫСЫНДА ЖҰМЫС ІСТЕГІҢІЗ КЕЛЕДІ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Мемлекеттік басқару	385	38,5
Жеке меншік сала	309	30,9
Үкіметтік емес ұйымдар	56	5,6
Халықаралық ұйымдар (Бүкіләлемдік банк, Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы және т.б.)	135	13,5
Жұмыс істегім келмейді	13	1,3
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	102	10,2
Барлығы	1000	100,0

90. ҚАЗІР МЕН СІЗГЕ БҮГІНГІ ТАҢДА ҚАЗАҚСТАНДА ЖҰМЫС ТАБУ ҮШІН МАҢЫЗДЫ ДЕП САНАЛАТЫН БІРНЕШЕ ФАКТОРДЫ ОҚИМЫН. ОЛАРДЫ ӨЗ ОЙЫҢЫЗША ЖҰМЫС ТАБУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫНА ҚАРАЙ 1-7 АРАЛЫҒЫНДА ОРНАЛАСТЫРЫҢЫЗ, ОНДА 1 – ЕҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОР, 2 – ЕКІНШІ ОРЫНДАҒЫ МАҢЫЗДЫСЫ ЖӘНЕ Т.С.С.

<i>Деректер саны</i> <i>Фактор</i>	<i>Ең</i> <i>маңыз-</i> <i>ды</i> <i>фактор</i>	2	3	4	5	6	<i>Ең</i> <i>маңыз-</i> <i>сыз</i> <i>фактор</i>
Таныстар / достар	396	145	160	111	72	53	63
Кәсіби дағдылар	177	305	193	143	90	75	17
Білім деңгейі	210	226	230	166	88	45	35
Саяси байланыстар (партияға мүшелік)	45	82	68	134	233	231	207
Бақ	70	110	143	178	227	173	99
Шыққан жер (аймақ)	22	38	71	120	156	296	297
Шетелдік тәжірибе (оқу, тағылымдама, практика)	81	94	134	148	135	127	281

ҚАЗІР МЕН СІЗГЕ БҮГІНГІ ТАҢДА ҚАЗАҚСТАНДА ЖҰМЫС ТАБУ ҮШІН МАҢЫЗДЫ ДЕП САНАЛАТЫН БІРНЕШЕ ФАКТОРДЫ ОҚИМЫН. ОЛАРДЫ ӨЗ ОЙЫҢЫЗША ЖҰМЫС ТАБУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫНА ҚАРАЙ 1-7 АРАЛЫҒЫНДА ОРНАЛАСТЫРЫҢЫЗ, ОНДА 1 – ЕҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОР, 2 – ЕКІНШІ ОРЫНДАҒЫ МАҢЫЗДЫСЫ ЖӘНЕ Т.С.С.

<i>Деректер пайызы</i> <i>Фактор</i>	<i>Ең</i> <i>маңыз-</i> <i>ды</i> <i>фактор</i>	2	3	4	5	6	<i>Ең</i> <i>маңыз-</i> <i>сыз</i> <i>фактор</i>
Таныстар / достар	39,6	14,5	16,0	11,1	7,2	5,3	6,3
Кәсіби дағдылар	17,7	30,5	19,3	14,3	9,0	7,5	1,7
Білім деңгейі	21,0	22,6	23,0	16,6	8,8	4,5	3,5
Саяси байланыстар (партияға мүшелік)	4,5	8,2	6,8	13,4	23,3	23,1	20,7
Бақ	7,0	11,0	14,3	17,8	22,7	17,3	9,9
Шыққан жері (аймақ)	2,2	3,8	7,1	12,0	15,6	29,6	29,7
Шетелдік тәжірибе (оқу, тағылымдама, практика)	8,1	9,4	13,4	14,8	13,5	12,7	28,1

91. ЕНДІ СІЗГЕ АДАМДАР БЕЛГІЛІ БІР ЖҰМЫСТЫ ТАҢДАУ ҮШІН МАҢЫЗДЫ ДЕП САНАЙТЫН БАСҚА 5 ФАКТОРДЫ ОҚИМЫН. АЛДЫҢҒЫ СҰРАҚТАҒЫДАЙ ОЛАРДЫ ДА ӨЗ ОЙЫҢЫЗША ЖҰМЫС ТАҢДАУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫНА ҚАРАЙ ОРНАЛАСТЫРЫҢЫЗ, ОНДА 1 – ЕҢ МАҢЫЗДЫ, 2 – ЕКІНШІ МАҢЫЗДЫ ФАКТОР ЖӘНЕ Т.С.С.

Деректер саны Фактор	Ең маңыз- ды фактор	2	3	4	Ең маңыз- сыз фактор
Кіріс / Жалақы	630	205	76	33	56
Сенімділік / қабылдану кепілдігі	97	280	267	213	143
Көзқарасы сіздікімен сәйкесетін адамдармен жұмыс істеу мүмкіншілігі	72	130	257	281	260
Жұмыстан алатын ләззат	94	134	197	335	240
Карьералық өсу	107	251	203	138	301

ЕНДІ СІЗГЕ АДАМДАР БЕЛГІЛІ БІР ЖҰМЫСТЫ ТАҢДАУ ҮШІН МАҢЫЗДЫ ДЕП САНАЙТЫН БАСҚА 5 ФАКТОРДЫ ОҚИМЫН. АЛДЫҢҒЫ СҰРАҚТАҒЫДАЙ ОЛАРДЫ ДА ӨЗ ОЙЫҢЫЗША ЖҰМЫС ТАҢДАУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫНА ҚАРАЙ ОРНАЛАСТЫРЫҢЫЗ, ОНДА 1 – ЕҢ МАҢЫЗДЫ, 2 – ЕКІНШІ МАҢЫЗДЫ ФАКТОР ЖӘНЕ Т.С.С.

Деректер пайызы Фактор	Ең маңыз- ды фактор	2	3	4	Ең маңыз- сыз фактор
Кіріс / Жалақы	63,0	20,5	7,6	3,3	5,6
Сенімділік / қабылдану кепілдігі	9,7	28,0	26,7	21,3	14,3
Көзқарасы сіздікімен сәйкесетін адамдармен жұмыс істеу мүмкіншілігі	7,2	13,0	25,7	28,1	26,0
Жұмыстан алатын ләззат	9,4	13,4	19,7	33,5	24,0
Карьералық өсу	10,7	25,1	20,3	13,8	30,1

92. ЖАҚСЫ ҚАРЖЫЛАЙ ҚОЛДАУҒА ИЕ БОЛАТЫН МҮМКІНШІЛІҢІЗ БОЛСА ӨЗ БИЗНЕСІҢІЗДІ БАСТАУҒА ҚАНШАЛЫҚТЫ ДАЙЫНСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Толық дайынмын	231	23,1
Дайынмын	290	29,0
Біршама деңгейде дайынмын	159	15,9
Дайын емеспін	163	16,3
Мүлде дайын емеспін	102	10,2
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	55	5,5
Барлығы	1000	100,0

93. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША АДАМНЫҢ ӨЗ БИЗНЕСІН БАСТАУҒА ЕҢ МАҢЫЗДЫ СЕБЕП НЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Жоғары деңгейдегі тәуелсіздік	257	25,7
Жеке бас кірісінің көбеюі	496	49,6
Тұрақты кіріс	160	16,0
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	87	8,7
Барлығы	1000	100,0

94. ЕГЕР СІЗ ӨЗ БИЗНЕСІҢІЗДІ БАСТАУҒА БЕЛ БУСАҢЫЗ, БАСТЫ СЕБЕП НЕ БОЛАДЫ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Коммерциялық мүмкіндіктерді қолдану	245	24,5
Басқа жақсырақ жұмыс жоқ болғандықтан	222	22,2
Шешім қабылдаудағы және бизнесті бақылаудағы еркіндік	335	33,5
Инновациялық бизнес-шешімдер табу үшін	55	5,5
Бойымдағы біліктілікті тиімдірек қолдану үшін	44	4,4
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	99	9,9
Барлығы	1000	100,0

ДЕМОКРАТИЯ ЖӘНЕ САЯСАТ**95. САЯСИ ОҚИҒАЛАРДЫ ҚЫЗЫҚТАЙСЫЗ БА?**

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, үнемі қызықтаймын	177	17,7
Кейде ғана қызықтаймын	459	45,9
Мүлде қызықтамаймын	336	33,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	28	2,8
Барлығы	1000	100,0

96. САЯСИ ОҚИҒАЛАР СІЗ ҮШІН ҚАНШАЛЫҚТЫ ҚЫЗЫҚТЫ?

Бұл сұраққа саяси оқиғаларды қызықтайтын респонденттер ғана жауап береді – 636 адам (63,6 %).

Деректер саны	Өте қызықты	Қызықты	Біршама деңгейде қызықты	Қызықты емес	Мүлде қызықты емес	Ж/б қиын
Халықаралық деңгейде	125	351	143	13	2	2
Ресейде	110	348	157	15	2	4
Орта Азияда	84	328	183	32	5	4
Қытайда	51	284	231	55	8	7
Еуропада	64	315	209	37	4	7

САЯСИ ОҚИҒАЛАР СІЗ ҮШІН ҚАНШАЛЫҚТЫ ҚЫЗЫҚТЫ?

Деректер пайызы	Өте қызықты	Қызықты	Біршама деңгейде қызықты	Қызықты емес	Мүлде қызықты емес	Ж/б қиын
Халықаралық деңгейде	19,7	55,2	22,5	2,0	0,3	0,3
Ресейде	17,3	54,7	24,7	2,4	0,3	0,6
Орта Азияда	13,2	51,6	28,8	5,0	0,8	0,6
Қытайда	8,0	44,7	36,3	8,6	1,3	1,1
Еуропада	10,1	49,5	32,9	5,8	0,6	1,1

97. АТА-АНАҢЫЗ САЯСАТҚА ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРДІ ҚЫЗЫҚТАЙ МА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, үнемі қызықтайды	305	30,5
Кейде ғана қызықтайды	484	48,4
Мүлде қызықтамайды	167	16,7
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	44	4,4
Барлығы	1000	100,0

98. СІЗДІҢ САЯСИ КӨЗҚАРАСЫҢЫЗ АТА-АНАҢЫЗДЫҢ ОЙЛАРЫМЕН СӘЙКЕСЕ МЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Толық сәйкеседі	119	11,9
Біршама деңгейде сәйкеседі	428	42,8
Аздап сәйкеседі	214	21,4
Мүлде сәйкеспейді	71	7,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	168	16,8
Барлығы	1000	100,0

99. ДАУЫС БЕРУ ҚҰҚЫҒЫНА ИЕ БОЛҒАННАН БЕРІ НЕШЕ РЕТ САЙЛАУҒА ҚАТЫСҚАНЫҢЫЗ ЕСІҢІЗДЕ МЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Мүмкіндігінше барлық сайлауға	99	9,9
Көпшілік сайлауға	101	10,1
Кейбір сайлауға	285	28,5
Ешқашан	297	29,7
Сайлау жасына жеткен жоқпын	172	17,2
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	46	4,6
Барлығы	1000	100,0

100. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ӨЗ ДАУЫСЫҢЫЗ ТӨМЕНДЕГІ ҚҰРЫЛЫМДАРДЫҢ ЖҰМЫСЫНА ҚАНДАЙ ДЕҢГЕЙДЕ ӨСЕР ЕТЕДІ?

Деректер саны	Өте жоғары	Біршама деңгейде	Төмен деңгейде	Мүлде әсер етпейді	Жауап жоқ
Орталық үкімет (парламент және үкімет)	97	241	232	262	168
Жергілікті үкімет (әкімдіктер, маслихаттар)	84	231	251	263	171

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ӨЗ ДАУЫСЫҢЫЗ ТӨМЕНДЕГІ ҚҰРЫЛЫМДАРДЫҢ ЖҰМЫСЫНА ҚАНДАЙ ДЕҢГЕЙДЕ ӨСЕР ЕТЕДІ?

Деректер пайызы	Өте жоғары деңгейде	Біршама деңгейде	Төмен деңгейде	Мүлде әсер етпейді	Жауап жоқ
Орталық үкімет (парламент және үкімет)	9,7	24,1	23,2	26,2	16,8
Жергілікті үкімет (әкімдіктер, маслихаттар)	8,4	23,1	25,1	26,3	17,1

101. САЯСИ ОҚИҒАЛАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТТАРДЫҢ БАСТЫ КӨЗДЕРІ ҚАНДАЙ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы*
Ғаламтор	605	60,5
Теледидар	892	89,2
Күнделікті газеттер	258	25,8
Радио	160	16,0
Шетелдік БАҚ	57	5,7

Жергілікті БАҚ	131	13,1
Отбасылық талқылаулар / әңгімелесулер	331	33,1
Ақпаратты мектепте / колледжде / университетте аламын	91	9,1
Достармен / туысқандармен пікірталастар / әңгіме-дүкен	160	16,0
Әлеуметтік желілер	100	10,0
Қызықтамаймын	3	0,3
Жұмыста	2	0,2
Жауап жоқ	5	0,5

*Бұл сома 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.

102. ТӨМЕНДЕГІ ОЙЛАРМЕН ҚАНШАЛЫҚТЫ ДЕҢГЕЙДЕ КЕЛІСЕСІЗ НЕМЕСЕ КЕЛІСПЕЙСІЗ?

Деректер саны	Толық келісемін	Келісемін	Келіспеймін	Мүлде келіспеймін	Ж/б қиын
Әділдік адамдардың өмір сүру деңгейінің ұқсастығында көрініс табады.	287	374	275	30	34
Адамдардың өмір сүру деңгейіндегі айырмашылық олардың қабілеттеріне байланысты, сондықтан да әділ.	176	464	265	52	43
Мемлекет кедейлерге өмір сүрудің лайықты деңгейін қамтамасыз етуге тиіс. Байлар өз мүліктерін кедейлермен бөлісуге міндетті.	362	378	191	32	37
Мемлекет мүлік бөлісіне араласпауға тиіс. Адамдар өз материалдық жағдайы үшін өздері жауап береді.	156	345	397	65	37
Қоғам мүддесі жеке адам мүддесінен маңызды.	241	320	340	56	43
Жеке тұлғаның құқығы қоғамның ұжымдық мүдделерінен жоғары.	100	335	415	83	67
Қоғам мемлекет бекіткен ережелер бойынша өмір сүруге тиіс.	251	382	268	41	58
Қоғам өзін-өзі ұйымдастыруға, ал мемлекет тек шарттарды қамтамасыз етуге тиіс.	295	393	188	67	57
Еркіндік қауіпсіздіктен маңызды.	149	326	392	83	50
Қауіпсіздік еркіндіктен маңызды.	204	409	282	48	57

ТӨМЕНДЕГІ ОЙЛАРМЕН ҚАНШАЛЫҚТЫ ДЕҢГЕЙДЕ КЕЛІСЕСІЗ НЕМЕСЕ КЕЛІСПЕЙСІЗ?

Деректер пайызы	Толық келісемін	Келісемін	Келіспеймін	Мүлде келіспеймін	Ж/б қиын
Әділдік адамдардың өмір сүру деңгейінің ұқсастығында көрініс табады.	28,7	37,4	27,5	3,0	3,4
Адамдардың өмір сүру деңгейіндегі айырмашылық олардың қабілеттеріне байланысты, сондықтан да әділ.	17,6	46,4	26,5	5,2	4,3
Мемлекет кедейлерге өмір сүрудің лайықты деңгейін қамтамасыз етуге тиіс.	36,2	37,8	19,1	3,2	3,7

Байлар өз мүліктерін кедейлермен бөлісуге міндетті.					
Мемлекет мүлік бөлісіне араласпауға тиіс.					
Адамдар өз материалдық жағдайы үшін өздері жауап береді.	15,6	34,5	39,7	6,5	3,7
Қоғам мүддесі жеке адам мүддесінен маңызды.	24,1	32,0	34,0	5,6	4,3
Жеке тұлғаның құқығы қоғамның ұжымдық мүдделерінен жоғары.	10,0	33,5	41,5	8,3	6,7
Қоғам мемлекет бекіткен ережелер бойынша өмір сүруге тиіс.	25,1	38,2	26,8	4,1	5,8
Қоғам өзін-өзі ұйымдастыруға, ал мемлекет тек шарттарды қамтамасыз етуге тиіс.	29,5	39,3	18,8	6,7	5,7
Еркіндік қауіпсіздіктен маңызды.	14,9	32,6	39,2	8,3	5,0
Қауіпсіздік еркіндіктен маңызды.	20,4	40,9	28,2	4,8	5,7

103. ЖАСТАР САЯСАТҚА ҚАНДАЙ ДЕҢГЕЙДЕ ҚАТЫСТЫРЫЛАДЫ ДЕП ОЙЛАЙСЫЗ? (САЯСИ ПАРТИЯЛАР ҚҰРАМЫНДАҒЫ ЖАСТАР, ЖАСТАР ҰЙЫМДАРЫ ЖӘНЕ БАСҚА ДА ҮКІМЕТТІК ЕМЕС ҰЙЫМДАР)

Деректер саны	Жоғары	Біршама деңгейде	Төмен	Мүлде қатыстырылмайды	Білмеймін/ Жауап жоқ
Мемлекеттік ұйымдар	82	347	319	115	137
Саяси партиялар	72	334	320	117	157
Үкіметтік емес ұйымдар	56	333	303	101	207

ЖАСТАР САЯСАТҚА ҚАНДАЙ ДЕҢГЕЙДЕ ҚАТЫСТЫРЫЛАДЫ ДЕП ОЙЛАЙСЫЗ? (САЯСИ ПАРТИЯЛАР ҚҰРАМЫНДАҒЫ ЖАСТАР, ЖАСТАР ҰЙЫМДАРЫ ЖӘНЕ БАСҚА ДА ҮКІМЕТТІК ЕМЕС ҰЙЫМДАР)

Деректер пайызы	Жоғары	Біршама деңгейде	Төмен	Мүлде қатыстырылмайды	Білмеймін/ Жауап жоқ
Мемлекеттік ұйымдар	8,2	34,7	31,9	11,5	13,7
Саяси партиялар	7,2	33,4	32,0	11,7	15,7
Үкіметтік емес ұйымдар	5,6	33,3	30,3	10,1	20,7

104. ТӨМЕНДЕ КӨРСЕТІЛГЕН ҰЙЫМДАРҒА ЖАЛПЫ АЛҒАНДА ҚАНДАЙ ДЕҢГЕЙДЕ СЕНИМ АРТАСЫЗ? ТОЛЫҚ, БІРШАМА ДЕҢГЕЙДЕ, АЗДАП СЕНЕСІЗ НЕМЕСЕ МҮЛДЕ СЕНБЕЙСІЗ?

Деректер саны	Толық сенемін	Біршама деңгейде сенемін	Аздап сенемін	Мүлде сенбеймін	Білмеймін
Парламент	436	365	135	43	21
Президент	646	210	102	25	17
Үкімет	458	356	126	42	18
Жергілікті билік органдары /әкім	304	400	207	66	23
Саяси партиялар	240	405	220	104	31
Полиция	204	407	241	122	26
Армия	312	324	221	109	34
Соттар	214	379	254	114	39
Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы	183	396	242	88	91

Еуразиялық экономикалық одақ	203	425	218	75	79
Діни лидерлер	140	348	264	163	85
Бұқаралық ақпарат құралдары	152	435	266	91	56
Кәсіподақтар	133	346	260	149	112
Үкіметтік емес ұйымдар	120	324	272	147	137
Банкілер	115	336	312	150	87
Шанхай ынтымақтастық ұйымы	125	344	256	116	159

ТӨМЕНДЕ КӨРСЕТІЛГЕН ҰЙЫМДАРҒА ЖАЛПЫ АЛҒАНДА ҚАНДАЙ ДЕҢГЕЙДЕ СЕНІМ АРТАСЫЗ? ТОЛЫҚ, БІРШАМА ДЕҢГЕЙДЕ, АЗДАП СЕНЕСІЗ НЕМЕСЕ МҮЛДЕ СЕНБЕЙСІЗ?

Деректер пайызы	Толық сенемін	Біршама деңгейде сенемін	Аздап сенемін	Мүлде сенбеймін	Білмеймін
Парламент	43,6	36,5	13,5	4,3	2,1
Президент	64,6	21,0	10,2	2,5	1,7
Үкімет	45,8	35,6	12,6	4,2	1,8
Жергілікті билік органдары /әкім	30,4	40,0	20,7	6,6	2,3
Саяси партиялар	24,0	40,5	22,0	10,4	3,1
Полиция	20,4	40,7	24,1	12,2	2,6
Армия	31,2	32,4	22,1	10,9	3,4
Соттар	21,4	37,9	25,4	11,4	3,9
Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы	18,3	39,6	24,2	8,8	9,1
Еуразиялық экономикалық одақ	20,3	42,5	21,8	7,5	7,9
Діни лидерлер	14,0	34,8	26,4	16,3	8,5
Бұқаралық ақпарат құралдары	15,2	43,5	26,6	9,1	5,6
Кәсіподақтар	13,3	34,6	26,0	14,9	11,2
Үкіметтік емес ұйымдар	12,0	32,4	27,2	14,7	13,7
Банкілер	11,5	33,6	31,2	15,0	8,7
Шанхай ынтымақтастық ұйымы	12,5	34,4	25,6	11,6	15,9

105. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ДАМУЫНА ЖАЛПЫ АЛҒАНДА ҚАНШАЛЫҚТЫ ҚАНАҒАТТАНАСЫЗ НЕМЕСЕ ҚАНАҒАТТАНБАЙСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Толық қанағаттанамын	98	9,8
Қанағаттанамын	423	42,3
Біршама деңгейде қанағаттанамын	256	25,6
Қанағаттанбаймын	48	4,8
Мүлде қанағаттанбаймын	4	0,4
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	171	17,1
Барлығы	1000	100,0

106. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ТӨМЕНДЕГІ ТІЗІМДЕГІ ӘР ТОПТЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ ҚАНДАЙ?

Деректер саны	Өте көп құқықты	Жеткілікті құқықты	Құқықтары жоқ	Білмеймін/ Жауап жоқ
Әйелдер	55	848	61	36
Этникалық диаспоралар	65	715	139	81
Гомосексуалистер / ЛГБТ	90	279	386	245

Мүгедектер	54	590	287	69
Кедейлер	36	556	339	69
Дін ұстанатын адамдар	58	693	153	96

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ТӨМЕНДЕГІ ТІЗІМДЕГІ ӘР ТОПТЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ ҚАНДАЙ?

Деректер пайызы	Өте көп құқықты	Жеткілікті құқықты	Құқықтары жоқ	Білмеймін/ Жауап жоқ
Әйелдер	5,5	84,8	6,1	3,6
Этникалық диаспоралар	6,5	71,5	13,9	8,1
Гомосексуалистер / ЛГБТ	9,0	27,9	38,6	24,5
Мүгедектер	5,4	59,0	28,7	6,9
Кедейлер	3,6	55,6	33,9	6,9
Дін ұстанатын адамдар	5,8	69,3	15,3	9,6

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖӘНЕ ЕЛ ДАМУЫ

107. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ТӨМЕНДЕГІ ПРОБЛЕМАЛАРДЫҢ ҚАЙСЫЛАРЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМҒА ТӘН?

Деректер саны	Өте жоғары деңгейде	Біршама деңгейде	Төмен деңгейде	Тән емес	Білмеймін / Жауап жоқ
Өсіп бара жатқан кедейлік	342	411	122	93	32
Жұмыссыздық	457	327	101	88	27
Экологиялық проблемалар	355	388	157	71	29
Лаңкестік шабуылдар қаупі	140	333	271	220	36
АИВ / ЖИТС таралу қаупі	198	430	233	98	41
Жұмыс орнындағы өмір мен денсаулыққа төнетін қауіп	121	381	324	124	50
Заң бұзушылық	207	430	218	102	43
Көші-қон еркіндігі	85	296	235	331	53
Көше қылмысының қаупі	167	431	217	136	49
Есірткі	278	410	161	113	38
Қазақстан аумағының бөлінуі (сепаратизм)	72	288	249	312	79
Электрэнергия, газ, су жетіспеушілігі	130	311	231	271	57

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ТӨМЕНДЕГІ ПРОБЛЕМАЛАРДЫҢ ҚАЙСЫЛАРЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМҒА ТӘН?

Деректер пайызы	Өте жоғары деңгейде	Біршама деңгейде	Төмен деңгейде	Тән емес	Білмеймін / Жауап жоқ
Өсіп бара жатқан кедейлік	34,2	41,1	12,2	9,3	3,2
Жұмыссыздық	45,7	32,7	10,1	8,8	2,7
Экологиялық проблемалар	35,5	38,8	15,7	7,1	2,9
Лаңкестік шабуылдар қаупі	14,0	33,3	27,1	22,0	3,6
АИВ / ЖИТС таралу қаупі	19,8	43,0	23,3	9,8	4,1
Жұмыс орнындағы өмір мен денсаулыққа төнетін қауіп	12,1	38,1	32,4	12,4	5,0
Заң бұзушылық	20,7	43,0	21,8	10,2	4,3
Көші-қон еркіндігі	8,5	29,6	23,5	33,1	5,3
Көше қылмысының қаупі	16,7	43,1	21,7	13,6	4,9

Есірткі	27,8	41,0	16,1	11,3	3,8
Қазақстан аумағының бөлінуі (сепаратизм)	7,2	28,8	24,9	31,2	7,9
Электрэнергия, газ, су жетіспеушілігі	13,0	31,1	23,1	27,1	5,7

108. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БҮГІНГІ ТАҢДАҒЫ ЕҢ ӨЗЕКТІ ПРОБЛЕМА НЕ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Жемқорлық	473	47,3
Жұмыссыздық	242	24,2
Кедейлік	80	8,0
Қауіпсіздік мәселелері	10	1,0
Этносаралық шиеленіс, діни шиеленіс	18	1,8
Қылмыс	32	3,2
Әлеуметтік қамсыздандыру	55	5,5
Білім	23	2,3
Жұмыс-шаруа	29	2,9
Экономикалық тұрақсыздық	1	0,1
Проблема жоқ	1	0,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	36	3,6
Барлығы	1000	100,0

109. ҚАЗАҚСТАННЫҢ БҮГІНГІ ТАҢДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛЫН ҚАЛАЙ СИПАТТАР ЕДІҢІЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Өте жақсы	80	8,0
Жақсы	764	76,4
Жаман	122	12,2
Өте жаман	1	0,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	33	3,3
Барлығы	1000	100,0

110. АЛДАҒЫ БІРНЕШЕ ЖЫЛДА ЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛ ҚАЛАЙ БОЛАДЫ ДЕП КҮТЕСІЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Жақсарады	558	55,8
Сол деңгейде қалады	364	36,4
Нашарлайды	31	3,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	47	4,7
Барлығы	1000	100,0

111. ЕЛДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫ ҮШІН БАСТЫ ЖАУАПКЕРШІЛІК КІМНІҢ ҚОЛЫНДА?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Президент	562	56,2
Орталық үкімет	259	25,9
Жергілікті басшылық	73	7,3
Жеке меншік сала	10	1,0
Шетелдік ұйымдар	8	0,8
Қала тұрғындары	19	1,9
Саяси партиялар	11	1,1

Барлығы	3	0,3
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	55	5,5
Барлығы	1000	100,0

112. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ҚАЗАҚСТАН ҚАНДАЙ БАҒЫТТА ДАМЫП КЕЛЕДІ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Дұрыс бағытта	299	29,9
Дұрыс бағытта болу керек	626	62,6
Теріс бағытта болу керек	35	3,5
Теріс бағытта	8	0,8
Жауап беру қиынға соғады	4	0,4
Жауаптан бас тарту	28	2,8
Барлығы	1000	100,0

113. ЕГЕР МҮМКІНДІГІҢІЗ БОЛСА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАМУЫНА ҚАТЫСАР МА ЕДІҢІЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Міндетті түрде қатысар едім	600	60,0
Өз басымның пайдасы үшін қатысар едім	148	14,8
Ешқашан	100	10,0
Жауаптан бас тарту	1	0,1
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	151	15,1
Барлығы	1000	100,0

ҰЛТ ЖӘНЕ ӘЛЕМ

114. ИНТЕГРАЦИЯ ПРОЦЕСТЕРІНЕ ДЕГЕН КӨЗҚАРАСЫҢЫЗ ҚАНДАЙ (КЕДЕНДІК ОДАҚТЫҢ, ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ ҚҰРЫЛУЫ)?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Оң көзқарастамын	428	42,8
Оң көзқарастамын деуге болады	481	48,1
Теріс көзқарастамын деуге болады	27	2,7
Теріс көзқарастамын	6	0,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	58	5,8
Барлығы	1000	100,0

115. ҚАЗАҚСТАН, ӨЗБЕКСТАН, ҚЫРҒЫЗСТАН, ТӘЖІКСТАН ЖӘНЕ ТҮРКІМЕНСТАН ЕЛДЕРІНІҢ БАСЫН ҚОСҚАН ОРТААЗИЯЛЫҚ ОДАҚ ҚҰРУДЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР ДЕП САНАЙСЫЗ БА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	626	62,6
Жоқ	265	26,5
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	109	10,9
Барлығы	1000	100,0

116. ҚАЗАҚСТАН ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚҚА МҮШЕЛІККЕ ІЛЕСУГЕ ТИІС БОЛДЫ ДЕП САНАЙСЫЗ БА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	746	74,6
Жоқ	106	10,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	148	14,8
Барлығы	1000	100,0

117. ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ҚҰРАМЫНА ЕНУІ ҚАЗАҚСТАНҒА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ ДЕП ОЙЛАЙСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Экономикалық және саяси прогреске әкеледі	550	55,0
Экономикалық прогреске әкеледі	240	24,0
Саяси прогреске әкеледі	49	4,9
Ештеңені өзгертпейді	55	5,5
Экономикалық проблемаларға әкеліп соғады	9	0,9
Саяси проблемаларға әкеліп соғады	6	0,6
Экономикалық және саяси проблемаларға әкеліп соғады	10	1,0
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	81	8,1
Барлығы	1000	100,0

118. ЕАЭО ИНТЕГРАЦИЯНЫ НЕМЕН БАЙЛАНЫСТЫРАСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Көші-қон еркіндігі мен тіркелудің қажетсіздігі	229	22,9
Тауар саудасына салынатын баж салығының аздығы (кедендік салықтар салынбайды)	211	21,1
ЕАЭО мүше елдер аумағында болудың / жүрудің жеңілдігі	111	11,1
Алуан түрлі жәрдем ақша алу мүмкіншілігі және т.б.	35	3,5
Жоғарыда аталғанның бәрі	309	30,9
Жауап беру қиынға соғады	105	10,5
Барлығы	1000	100,0

119. ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚҚА МҮШЕЛІККЕ ІЛЕСУ ПРОЦЕСІ ТӨМЕНДЕГІ ҚҰБЫЛЫСТАРҒА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ?

Деректер саны	Оң	Теріс	Әсер етпейді	Білмеймін/ Жауап жоқ
Экономикалық даму	830	50	66	54
Шетелдік тікелей инвестиция	697	72	137	94
Ішкі саясат	577	95	246	82
Тұрақтылық	655	83	188	74
Адам құқықтары	575	68	273	84
Технологиялық даму	695	82	135	88
Ұлттық құндылықтар / Барабарлық	527	108	264	101

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚҚА МҮШЕЛІККЕ ІЛЕСУ ПРОЦЕСІ ТӨМЕНДЕГІ ҚҰБЫЛЫСТАРҒА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ?

Деректер пайызы	Оң	Теріс	Әсер етпейді	Білмеймін/ Жауап жоқ
Экономикалық даму	83,0	5,0	6,6	5,4
Шетелдік тікелей инвестиция	69,7	7,2	13,7	9,4
Ішкі саясат	57,7	9,5	24,6	8,2
Тұрақтылық	65,5	8,3	18,8	7,4
Адам құқықтары	57,5	6,8	27,3	8,4
Технологиялық даму	69,5	8,2	13,5	8,8
Ұлттық құндылықтар/ Барабарлық	52,7	10,8	26,4	10,1

120. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚҚА МҮШЕЛІККЕ ІЛЕСУІНЕ РЕФЕРЕНДУМДА ДАУЫС БЕРГІЗІС КЕЛЕ МЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә	496	49,6
Жоқ	121	12,1
Шешкен жоқпын	250	25,0
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	133	13,3
Барлығы	1000	100,0

121. СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША ҚАЗАҚСТАН ҮКІМЕТІ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚТА ҰЛТТЫҚ МҮДДЕЛЕРДІ ҚОРҒАУҒА ҚАНШАЛЫҚТЫ ДЕҢГЕЙДЕ ДАЙЫН?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Толық дайын	242	24,2
Дайын	544	54,4
Дайын емес болар	57	5,7
Дайын емес	57	5,7
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	100	10,0
Барлығы	1000	100,0

122. ӘР ЕЛ НЕМЕСЕ ҰЙЫМ БОЙЫНША ҚАЗАҚСТАН ОЛАРМЕН ЖАҚЫН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУҒА ҰМТЫЛУҒА; ОЛАРДАН АЛЫСТАУҒА ТЫРЫСУҒА; ҰСТАМДЫ, САЛҚЫН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА КӨШУГЕ НЕМЕСЕ ҚАЗІРГІДЕЙ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ САҚТАУҒА ТИІС ПЕ ДЕГЕНДІ АЙТЫҢЫЗ.

Деректер саны	Жақын қарым-қатынас	Ұстамды, салқын қ/қ	Қазіргідей қ/қ	Ж/б қиын	Жауаптан бас тарту
Ресей	720	45	205	5	25
АҚШ	183	400	354	9	54
Иран	150	298	479	14	59
Еуропалық одақ	376	177	389	10	48
Өзбекстан	298	173	466	11	52
НАТО	150	341	418	27	64
Үндістан	198	188	544	13	57
Кедендік одақ	489	113	335	15	48
Қырғызстан	350	142	441	13	54
Қытай	307	154	485	10	44

Ауғанстан	106	288	512	15	79
Оңтүстік Корея	208	196	524	13	59
Тәжікстан	235	191	494	12	68

ӨР ЕЛ НЕМЕСЕ ҰЙЫМ БОЙЫНША ҚАЗАҚСТАН ОЛАРМЕН ЖАҚЫН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУҒА ҰМТЫЛУҒА; ОЛАРДАН АЛЫСТАУҒА ТЫРЫСУҒА; ҰСТАМДЫ, САЛҚЫН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА КӨШУГЕ НЕМЕСЕ ҚАЗІРГІДЕЙ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ САҚТАУҒА ТИІС ПЕ ДЕГЕНДІ АЙТЫҢЫЗ.

Деректер пайызы	Жақын қарым-қатынас	Ұстамды, салқын қ/қ	Қазіргідей қ/қ	Ж/б қиын	Жауаптан бас тарту
Ресей	72,0	4,5	20,5	0,5	2,5
АҚШ	18,3	40,0	35,4	0,9	5,4
Иран	15,0	29,8	47,9	1,4	5,9
Еуропалық одақ	37,6	17,7	38,9	1,0	4,8
Өзбекстан	29,8	17,3	46,6	1,1	5,2
НАТО	15,0	34,1	41,8	2,7	6,4
Үндістан	19,8	18,8	54,4	1,3	5,7
Кедендік одақ	48,9	11,3	33,5	1,5	4,8
Қырғызстан	35,0	14,2	44,1	1,3	5,4
Қытай	30,7	15,4	48,5	1,0	4,4
Ауғанстан	10,6	28,8	51,2	1,5	7,9
Оңтүстік Корея	20,8	19,6	52,4	1,3	5,9
Тәжікстан	23,5	19,1	49,4	1,2	6,8

123. ҚАЗАҚСТАН ӨЗ ДАМУ ЖОЛЫНДА КІМДІ ҮЛГІ ТҰТҚАНЫ ЖӨН?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Ресей	467	46,7
АҚШ	79	7,9
Еуропа елдері	192	19,2
Қытай	95	9,5
Түркия	55	5,5
Ешкімді	22	2,2
Жапония	5	0,5
Біріккен Араб Әмірліктері	1	0,1
Сингапур	1	0,1
Бәрін	2	0,2
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	81	8,1
Барлығы	1000	100,0

124. ҚОҒАМДАҒЫ ТАПТЫҚ ЖІКТЕЛУДІ СЕЗІНЕСІЗ БЕ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, үнемі және өмірімнің барлық саласында өте қатты сезінемін	148	14,8
Кейде сезінемін, әсіресе, ... саласында	150	15,0
Жоқ, сезінбеймін	651	65,1
Жауап беру қиынға соғады	51	5,1
Барлығы	1000	100,0

124.2 ДӘЛ ҚАЙ САЛАДА?

Бұл сұраққа белгілі бір салада таптық жіктелуді сезінетін респонденттер ғана жауап береді – 150 адам (15,0 %).

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Қоғамдық орындарда	17	11,3
Білім саласында	9	6,0
Сауда саласында	6	4,0
Жұмыста	3	2,0
Замандастар арасында	1	0,7
Саясат саласында	1	0,7
Қаржы саласында	1	0,7
Жауаптан бас тарту	112	74,6
Барлығы	150	100,0

125. ҚАЗАҚСТАНДА ЖҮЗГЕ НЕМЕСЕ РУЛЫҚ ҚАУЫМҒА ҚАТЫСТЫЛЫҚ ҚАНШАЛЫҚТЫ МАҢЫЗДЫ ДЕП ОЙЛАЙСЫЗ?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Өте маңызды	134	13,4
Маңызды	326	32,6
Маңызды емес болар	270	27,0
Маңызды емес	175	17,5
Жауап беру қиынға соғады	95	9,5
Барлығы	1000	100,0

126. СІЗДІҢ ӨЗ БАСЫҢЫЗ ҮШІН РУҒА, ЖҮЗГЕ ЖАТУЫҢЫЗ, ТУЫСТЫҚ ЖҮЙЕ МАҢЫЗДЫ МА, ЖОҚ ПА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, маңызды	328	32,8
Жоқ, маңызды емес	608	60,8
Жауап беру қиынға соғады	64	6,4
Барлығы	1000	100,0

127. ТӨМЕНДЕГІ ПІКІРЛЕРДІҢ ҚАЙСЫСЫ СІЗДІҢ ЖЫНЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫҢЫЗДЫ СИПАТТАЙТЫНЫН СҰРАУҒА РҰҚСАТ ЕТІҢІЗ

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Менде жыныстық қатынас болып көрген жоқ	224	22,4
Бір партнёрмен жыныстық қатынаста болдым	194	19,4
Бірден көп партнёрмен жыныстық қатынаста болдым	130	13,0
Маған бұл тақырыпқа сөйлеу ыңғайсыз	452	45,2
Барлығы	1000	100,0

128. ЖЫНЫСТЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТА КОНТРАЦЕПТИВТЕРДІ ҚОЛДАНАСЫЗ БА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Иә, тұрақты қолданамын	117	36,1
Иә, кейде қолданамын	99	30,6
Жоқ, ешқашан қолданбаймын	50	15,4

Маған бұл тақырыпқа сөйлеу ыңғайсыз	37	11,4
Маған контрацептив деген сөз бейтаныс	21	6,5
Барлығы	324	100,0

129. ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ҚЫЗ ПӘКТІП ТУРАЛЫ ҚАНДАЙ ОЙДАСЫЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Жігіт үшін де, қыз үшін де абырой / маңызды қасиет	264	26,4
Қыз үшін абырой / маңызды қасиет	434	43,4
Жастар үшін психологиялық салмақ	64	6,4
Ескірген пайым	153	15,3
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	85	8,5
Барлығы	1000	100,0

130. БАСҚА ЖЫНЫСТЫҚ БАҒДАРДАҒЫ АДАМДАРҒА ҚАТЫНАСЫҢЫЗ ҚАНДАЙ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Толық құптаймын	20	2,0
Құптаймын	14	1,4
Бейтарап	334	33,4
Құптамаймын	196	19,6
Мүлде құптамаймын	366	36,6
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	70	7,0
Барлығы	1000	100,0

131. АБОРТ ТУРАЛЫ ҚАНДАЙ ОЙДАСЫЗ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Абортқа заңды түрде толық тыйым салынуға тиіс	330	33,0
Абортқа медициналық көрсеткіштерден басқа жағдайда заңды түрде тыйым салынуға тиіс	318	31,8
Аборт заңды болуы керек	235	23,5
Жауап беру қиынға соғады / Жауап жоқ	117	11,7
Барлығы	1000	100,0

ДЕМОГРАФИЯ**D1. ЖЫНЫСЫ**

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Ер	499	49,9
Әйел	501	50,1
Барлығы	1000	100,0

D2. ЖАСЫ

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
14 жас	53	5,3
15 жас	61	6,1
16 жас	56	5,6
17 жас	74	7,4

18 жас	61	6,1
19 жас	49	4,9
20 жас	68	6,8
21 жас	81	8,1
22 жас	54	5,4
23 жас	56	5,6
24 жас	57	5,7
25 жас	80	8,0
26 жас	51	5,1
27 жас	56	5,6
28 жас	58	5,8
29 жас	85	8,5
Барлығы	1000	100,0

D3. ЭТНИКАЛЫҚ ТИІСТІЛІГІ

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Қазақ	637	63,7
Орыс	308	30,8
Татар	20	2,0
Өзбек	9	0,9
Ұйғыр	6	0,6
Неміс	3	0,3
Башқұрт	3	0,3
Түрік	2	0,2
Әзірбайжан	2	0,2
Беларус	2	0,2
Армян	2	0,2
Украин	2	0,2
Корей	2	0,2
Күрд	1	0,1
Шешен	1	0,1
Барлығы	1000	100,0

D4. БІЛІМІ

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Бастауыш	27	2,7
Толық емес орта	167	16,7
Орта	187	18,7
Кәсіби-техникалық	257	25,7
Толық емес жоғары	148	14,8
Жоғары	210	21,0
Жоғары және ғылыми атағы бар (ғылым кандидаты, докторы)	4	0,4
Барлығы	1000	100,0

D5. АТА-АНАҒЫЗДЫҢ БІЛІМ ДЕҢГЕЙІ ҚАНДАЙ?**Әкеңіз**

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Бастауыш	4	0,4
Толық емес орта	6	0,6
Орта	308	30,8
Кәсіби-техникалық	369	36,9
Толық емес жоғары	46	4,6
Жоғары	234	23,4
Жоғары және ғылыми атағы бар	-	-
Сай келмейді / әкем жоқ	33	3,3
Барлығы	1000	100,0

Анаңыз

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Бастауыш	6	0,6
Толық емес орта	19	1,9
Орта	301	30,1
Кәсіби-техникалық	330	33,0
Толық емес жоғары	44	4,4
Жоғары	287	28,7
Жоғары және ғылыми атағы бар	5	0,5
Сай келмейді / анам жоқ	8	0,8
Барлығы	1000	100,0

D6. ОТБАСЫҢЫЗДА (ЖАҚЫНДАРЫҢЫЗДА) ШАҒЫН БИЗНЕС БОЛЫП КӨРДІ МЕ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Иә	161	16,1
Жоқ	808	80,8
Жауап беру қиынға соғады	31	3,1
Барлығы	1000	100,0

D7. ЖҰМЫСЫҢЫЗДЫҢ СТАТУСЫ ҚАНДАЙ?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Толық жұмыс күнді қызметкермін	350	35,0
Толық емес жұмыс күнді қызметкермін	65	6,5
Фрилансермін	4	0,4
Жұмыссызбын	68	6,8
Үй шаруасындағы әйелмін	72	7,2
Жұмысқа қабілетсізбін	3	0,3
Студентпін, оқимын	427	42,7
Фермермін	3	0,3
Бизнесім бар	8	0,8
Барлығы	1000	100,0

D8. ҚАЗІР ТҰРАТЫН ҮЙІҢІЗ ... БОЛЫП ТАБЫЛАДЫ

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
Отбасылық меншік	843	84,3
Жалға алынған мүлік	98	9,8
Туыстардың / басқа адамның мүлкі	45	4,5
Жатақхана	6	0,6
Қызметтік баспана	2	0,2
Жауаптан бас тарту	6	0,6
Барлығы	1000	100,0

D9. ПӘТЕРІҢІЗДЕ / ҮЙІҢІЗДЕ НЕШЕ БӨЛМЕ БАР?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
1 бөлме	60	6,0
2 бөлме	223	22,3
3 бөлме	288	28,8
4 бөлме	204	20,4
5 бөлме	128	12,8
6 бөлме	46	4,6
7 бөлме	32	3,2
8 бөлме	7	0,7
Жауаптан бас тарту	12	1,2
Барлығы	1000	100,0

D10. ӨЗІҢІЗДІ ҚОСҚАНДА ОТБАСЫҢЫЗДЫҢ ҚАНША МҮШЕСІ БАР?

<i>Жауап нұсқалары</i>	<i>Саны</i>	<i>Пайызы</i>
1	25	2,5
2	86	8,6
3	198	19,8
4	315	31,5
5	212	21,2
6	68	6,8
7	41	4,1
8	12	1,2
9	5	0,5
10	1	0,1
12	1	0,1
Жауаптан бас тарту	36	3,6
Барлығы	1000	100,0

D11. ОТАСЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫҢИЗ:

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
Үйленгенмін / тұрмыстамын	327	32,7
Ажырасқанмын	29	2,9
Жесірмін	2	0,2
Партнёрыммен тұрамын	15	1,5
Бойдақпын / тұрмыста емеспін	627	62,7
Барлығы	1000	100,0

D12. БАЛАЛАРЫҢИЗДЫҢ САНЫ (БАР БОЛҒАН ЖАҒДАЙДА):

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы
1	121	12,1
2	113	11,3
3	25	2,5
4	13	1,3
Балам жоқ	728	72,8
Барлығы	1000	100,0

D13. СИЗДЕ НЕМЕСЕ ОТБАСЫҢИЗДА ... БАР МА?

Жауап нұсқалары	Саны	Пайызы*
Екінші пәтер / үй	75	7,5
Банктік есеп-шот	151	15,1
Кредиттік немесе дебиттік карта	314	31,4
Ұялы телефон	931	93,1
Дербес компьютер / Ноутбук	760	76,0
Үйде қосылған ғаламтор	585	58,5
Велосипед	266	26,6
Мотоцикл	49	4,9
Ақылы ТВ (кабельдік немесе спутниктік)	478	47,8
Кітаптар	682	68,2
Зергерлік әшекейлер	549	54,9
Түрлі-түсті теледидар	635	63,5
LCD / Плазмалық (жайпақ экран) теледидар	485	48,5
Видеомагнитофон / DVD	373	37,3
Сандық фотоаппарат / видеокамера	352	35,2
Ауа кондиционері	148	14,8
Ыдыс жуғыш машина	104	10,4
Тоңазытқыш	941	94,1
Кір машина	876	87,6
Автомобиль	420	42,0
Демалысты шетелде өткізу мүмкіншілігі	78	7,8
Мал (мал шаруашылығы)	136	13,6

*Бұл сума 100 % тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын көрсетуге қақылы болды.